

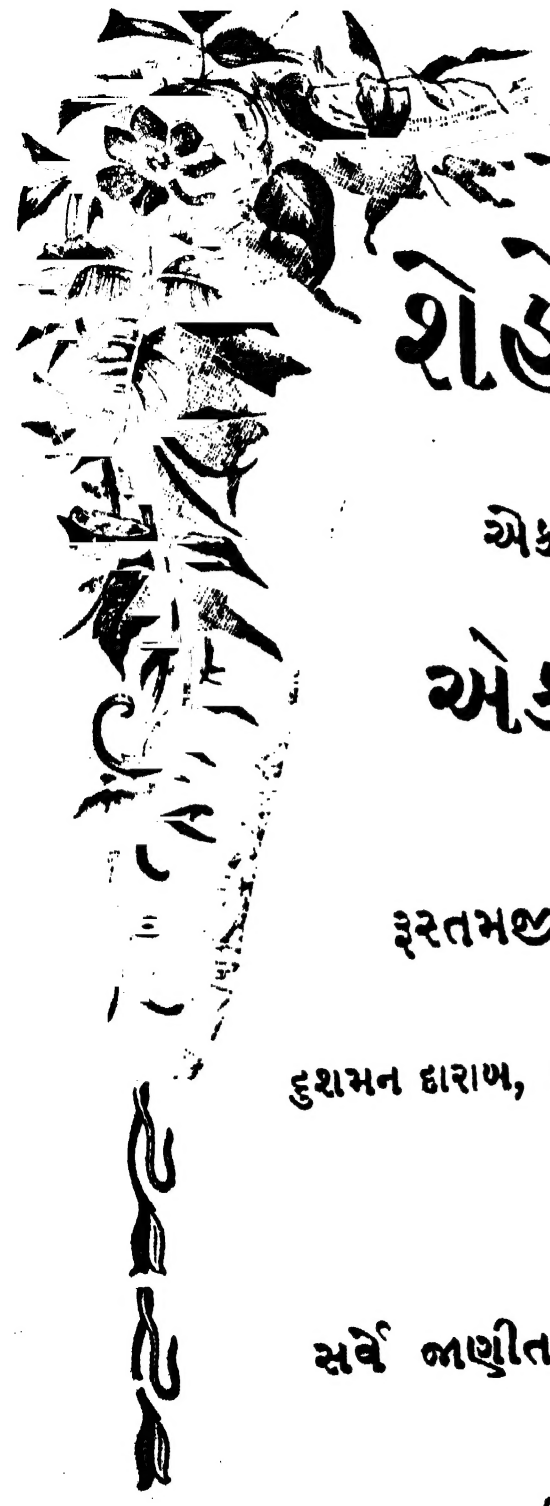
ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૦૧૩ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ શોરણ જીદિ મેલ્ડા

વિષય ૬ - ૩

શેહરાં નહિ મેહરાં

યાને

એક તવંગર બીજ ગરીબ.

એક રસીલી વાર્તા.

લખનાર,

રતમજ હોરમસજ મીસતરી

તે

દુશમન દારાબ, સુખશાંતી કોપ, ફરજ, સોનારણુ,
વિગેરેના કર્તા.

મુ'બઈ

સર્વે જાણીતા બુકસેલરને ત્યાંથી મળશે.

૧૯૧૭.

ક્રીમત ર. ૧-૮-૦.

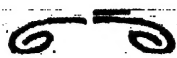
ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અભ્યાસવાદ
ગુજરાતી કૌંપીરાઈટ-સંગ્રહ
૭૦૧૬

આ પુસ્તક સુરત મધે ખપાટીયા ચકલા ઉપર આવેલા શા. ખુમચંદ
અમીચંદના વિ સુરત જૈન એન્જીન પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં પ્રભુશંકર
નરભેરામ વ્યાસે છાપ્યું. અને રસ્તમણ હોરમશણ મીસતરીએ, નંબર
૪૩૮, ઠાકોરદ્વાર ગીરગામ રોડ, મુંબઈમાં પોતાને માટે લખી પ્રગટ કર્યું છે.

પુસ્તકવેના.

ઘણે લાંબે વખતે મારા પ્રિય વાંચક વર્ગ આગળ મેં આ નાનકડું વારતાનું પુસ્તક રજુ કર્યું છે, અને હું આશા રાખું છું કે તેઓ મારાં આગલાં સંખ્યાબંધ પુસ્તકો માફક આ પુસ્તકને પણ યોગ્ય આવકાર આપશે.

પારસી, હિંદુ, તેમજ મુસલમાન કેમને સમજ પડે તે માટે મારા હમેશના ધારા મૂજબ આ પુસ્તકમાં પણ સાદી અને સહેલી ભાષાજ વાપરવાની મેં કાળજી રાખીને સંભાળ લીધી છે, તેમજ બનતાં સુધી જોડણી શુદ્ધ રાખી છે, જેમ અવશ્ય થવું જોઈએ.

લી૦ સેવક,

રૂસ્તમજી હોરમસજી મીસ્ત્રી

કર્તા.

૪૩૮ ઠાકોરદ્વાર—મુંબઈ.

રૂસ્તમજી હોરમજી મિસ્ત્રીની કલમથી લખાયલાં પુસ્તકો:-

- દુશમન દારાખ, યાને પ્યારમાં હારેલો મુંબઈનો શેઠિયો.
ગુલખાનુ, એક તદ્દન નવી વારતા.
સપલની સુના, પારસી સંસારી દલદાર પુસ્તક.
પ્યાર ખડો કે પૈસો, પ્યાર અને પૈસા વચ્ચે ખડો
લીકોક, બે ભાગ, એક ડિટેક્ટીવ વારતા.
ખાનદાની ખુની, ડિટેક્ટિવ રસીલી વારતા.
જમશેદની જેહેમતો, વાંચવા લાયક સાહસ કર્મો.
ચુમીની મોહોકાણ, સંસારી વારતા, આ નામથી બુધાવો ખાતા ના,
નિરદોષ પુસ્તક.
ફરજ, સર્વેને નીતિ શીખવનારું પુસ્તક.
શરમાલ કુંવર, એક હસાવનારી વારતા.
દિલ્હીનો બાદશાહ, એક નાનકડી વારતા.
સુખશાંતી કોષ, સુધાધ, સદાધ, ખોરાક, હવા, વિગેરે ઉપર લખવા
ભેગ લખાણ.
સોનારણ, ઇતિહાસીક વારતા, ઇંગ્રેજ ઉપરથી.
Zoroaster & Zorastrianism ઇંગ્રેજમાં, પારસીના પેગમખર
અને ધર્મ વિષે.
એ ઉપરાંત એમની બીજી અનેક ચોપડીઓ સર્વે
બુકસેલરોને ત્યાંથી મળશે.

શેહેરં નહિ મેહેરં

એક તવંગર-ખીજી ગરીબ.

(પારસી સંસારી વાર્તા.)

(પ્રકરણ ૧ હું.)

ધડીભરની લાલચ.

ગમે તેવું ખાનદાન-હોય ગમે તેવું કુળ,

વીસરતાં ના કદી-કે-સહથી યાય ભૂલ.

સાંજનો વખત હતો. દિવસ પુરો થવા આવ્યો હતો. અને તે વખતે તે પોતાના ધરના પાછલા કમપાઉન્ડમાં ભરાયેલે ડોક્યા કરતો હતો, તેની મતલબ એ હતી કે 'મારી માતાનું મોટું જોડું.' તેની માતા ભરવા બેઠેલી હતી. કમપાઉન્ડમાંથી તે તેણીને જોઈ શકતો ન હતો, તેથી ડોક્યા તાણ્યા કરતો હતો. તેની બેન માયજીનું કામકાજ કરતી હતી. તેણીએ બત્તી સળગાવીને તે વચમાંની ટેબલ ઉપર મેલી અને પછી માતાજીની પાસે બેસીને કુતરાને પસવારતી હતી. તે જાણતો હતો કે જે વખત જાય છે, તેમાં હું નાહો નહીંતો રાત પોલીસની અંધારી કાટડીમાં કહાડવી પડશે. તે પોતાની માનો છેલ્લો દિવાર નિહાળવા આવ્યો હતો, અને હજી તેને લલો કદીએ કે અંદર ધુસી આવીને તેણીને પોતાની હાલતથી વાકેફ કરીને કુન્ન હતો અટક્યો હતો.

સરકારીના બીખામળ ધણાં ખુદાં નહતાં. તેમની ઉમર પચાસની ભરતીમાં હશે, પણ દેખાવે ઉમર વધારે લાગતી હતી, અને તેનું કારણ એ કે તેમને અફસોસ ધણો હતો. અફસોસથી તેમની તનદરોસ્તી ઉપર માઠી અસર થતી હતી. દેખાવમાં આ બામ દીવાસળીની સળી જેવી હતી અને. તેણીના બાલ ઉજળા બરફ જેવા થયલા હતા. તે છતાં તેણી ધૈર્યવાન હતી. અને ધણી હિમ્મતથી પોતાના દહાડા પસાર કરતી હતી. આટલું છતાં તેણીનું મોં હસ્તું હતું, અને તેણીનો ચહેરો સામા ધણીને ખુશ કરે એવો હતો. સઘળું છતાં જો કામ બારીક અવલોકન કરનાર કદેલ શખ્સ હોય તો તેમની આંખોપરથી કલ્લા વિના રહે નહીં કે બીખામળ બરામ સંતામને આંખ પાણી ભરતાં હશે.

સોહલ સરકારી કમપાઉંડમાં બરામને માને જોતો હતો, તેનું કારણ એજ કે માની નજરે પડીને વળી તેણીને રડાવવી નહીં. એક તો તેણી પોતાના ધણીના વિયોગથી રડતી હતી, બીજું તેણીનો એક પાહાડ જેવો દીકરો થોડુંક થયું આ જેહાનથી વાસો ઉઠાવી ગયો હતો, અને ત્રીજું તો એ કે પૈસાની હાડમારીથી બીખામળ જેમ તેમ પોતાનું ગુજરાન ચલાવતાં હતાં, અને તે ઉપરાંત હાલ સોહલુએ એક એવું પગલું બયું હતું કે તેથી બીખામળનાં સંકટોમાં એક સંગીન ઉમેરો થાય, અને કદાચ તેણીની જીંદગીનો અંત પણ આવે. અત્યાર સુધી તો સંકટ અને ગરીબાઈ હતી, પણ સોહલે એવું પગલું બયું હતું કે નામોશીનો મારો પડે. મેહેરાં પોતાની માયને ગરીબાઈનાં સંકટની હાડમારી ખમવાને ફિલસુફી બરેલી રીતે સધ્યારો આપતી હતી, પણ નામોશીનો માર કેવી રીતે ખમાય ? અને નામોશીમાં આવી પડેલાંને દિલ્લાસો આપવાનું કામ મુસ્કેલ છે.

મેહેરાં બીખામળની એક પૂરી દીકરી હતી. અને તેણી ધણી દ્રઢ હતી. તેણીનો ચહેરો અતિશય ખેંચાણકારક નહતો. તે સાધારણ

હતો. તેણી ધઉંના રંગની ચામડી ધરાવતી હતી. તેણીનો ઘાટધટમ એડાલ ન હતો, તેમ ધણે વખાણવાળેગ પણ નહી હતો. તેણી એડાલ ન હતી, તેમજ ધણી ખેંચાણકારક ખુબસુરતી ધરાવતી ન હતી, જેથી જુવાનીઆઓ તેણીની ઉપર મરી ફીટે. જોતાને વાર પ્યાર નો તીર કોઇ જવાનીઆને લાગે એવો એહેરો તેણી ધરાવતી નહતી, પણ લાંબો વખત તેણીની તપાસ લેતાં તેણીની અંદર તેજ દેખાતું હતું. પરંતુ જ્યારે તેણી હસતી હતી ત્યારે તેણીના ગાલમાં ખાડા પડવાથી તેણી સામા ધણીને ખુશ કરી શકતી હતી. કદમાં થોડી ઉંચી હતી, પણ ઉમર ઝાઝી ન હતી. ડેસ પહેરવામાં તેણી ધણી સાદી અને સુધડ હતી.

સોહલ દુરથી પોતાની માએનને જોઈને દિલમાં પસ્તાવો કરતો હતો કે મારા આ પગલાથી મારાં મા એન કેવાં દુઃખી થશે. હવે તેની ઉપર મેહેરાંની નજર પડી ચુકી હતી, અને તેને બરાતો સંતાતો જોઈને તેણી સહેજ પામી ગઇ હતી કે કાંઈપણ ખોટું થયું હશે. સોહલીએ પોતાની આંગળી નાક ઉપર મુકીને મેહેરાંને ઇસારત કરી હતી, અને મેહેરાંએ તેને વળતી ઇસારત કરી હતી, તે ઉપરથી સોહલ પામી ગયો કે મેહેરાં મને બાહેર મળવા આવશે. સોહલ ત્યાંથી હટી જઈને પાસેના ધરના ઓઠામાં જઈને ઉભો હતો.

“ માયજી, પાસેની બકરી આપણાં કમપાઉન્ડમાં આવી છે તેને હાંકવા જઈશ”, એમ કહીને તેણી માળઉપરથી નિચે ઉતરી.

મેહેરાં જૂઠું બોલનારી ઊકરી ન હતી. સાચું બોલવાની ટેવ તેણીને પડેલી હતી. પાસેની બકરી કમપાઉન્ડમાં આવી હતી, એ વાત સાચી હતી, પણ તે બાહાને તેણી નિચે ઉતરી હતી. બીખાઇ પણ જણાતાં હતાં કે પાસેની બકરી કમપાઉન્ડમાં મુકેલાં ઝાડનાં કુંડાં ઉંધા વાળા નાંખે છે, અને તેથી મેહેરાંની વાત માનીને તેણીને નિચે જવા હાંધી હતી.

બીખામજી સરકારી સુરતમાં રહેતા હતા. આખું ધર તેવણ એકલાં વાપરતાં હતાં. કમપાઉન્ડ મોટો હતો, પણ વકિલીકો હતો, કમપાઉન્ડમાં આડી એક ભિંત હતી, અને તેના ઓઠામાં કાંધ ઉભો રહે તો ધરની બારીએથી દેખાય નહીં.

કમપાઉન્ડના આ ગાળામાં સોહલ ગંરાધને ઉભો હતો, ત્યાં મેહેરા તેને જમ મળી.

“ સોહલ, શું છે ? તું ધરમાં કેમ નથી આવતો ? હું જામજી કે કાંધ માહું થયું છે. તેથી તને મળવા આવી. ”

“ હા, બહેન, તું ખરી છે ! માહું થયું છે ખરું ! ” સોહલે દિલગીરી બરેલા સાદે જવાબ દીધો.

સોહલ અને મેહેરાંને એક ખીજાં સાથે ધણું સારું હતું, અને તેઓ નાનપણથી સાથે રમીને ઉધરેલાં હતાં, વળી તેમનાં વચ્ચે બાપબેન તરીકેની લાગણી મજબુત હતી.

“ બાપ, ધરમાં આવની ! ” મેહેરાંએ કહ્યું.

“ આસ્તે બેલ, આસ્તે ! માયજીને ખબર પડવા નહીં દેવી કે હું સુરત આવ્યો છું. ”

“ એટલું બધું ! પણ એટલું તે શું છે ? ” મેહેરાંએ પૂછ્યું.

“ હા-એટલું બધું ! હું પાયમાલ થયો છું ! મને તું ફરીથી નહીં જોશે ! મેહેરા, જે વખત જાય છે તેમાં હું પકડાઉં ! જે વખત જાય છે તેમાં પેલા આવી લાગશે ! ”

“ કેણુ આવી લાગશે ? પાયમાલ ? પાયમાલ શાનો ? ” મેહેરાં અન્યથામાં અને ગભરાટથી પૂછવા લાગી.

“ વળી કેણુ ? પોલીસ ! અને મારો શેઠ ! ” સોહલે જવાબ દીધો.

સોહલી મુંબઈમાં બી. હોરમસજી નામના એક અવેરીની દુકાને

નોકરી રહેલો હતો, અને તેને ત્યાં અપ્રમાણિકપણું ચલાવીને નાહાસી આવેલો હતો, એમ મેહેરાં સમજી ગઈ, અને આ તેની કફોડી હાલતથી તેણીને ધણું દુઃખ થવા લાગ્યું.

બી. હોરમસજી એક માલેતુબર વેપારી હતો. સોહજને એના મરનાર આપે ધણી બલામણુ કરીને તેને ત્યાં ચાકરી રખાવ્યો હતો.

“મેહેરાં, એ દોક મારી ઉપર ચોરીનો વાંક મુકે છે ! મેં થોડા રૂપીઆ વકરામાંથી લીધા, એ વાત ખરી, પણ મને જોઈતા હતા તેથી લીધા, અને પાછા મુકવાનો મારો મજબુત ઇરાદો હતો; થોડા દાહાડા પછી હું તે રૂપીઆ પાછા હિસાબમાં મુકી દેત, પણ સરકારના કાયદા પ્રમાણે એને ચોરીનું નામ આપવામાં આવે છે ! મેહેરાં, હું શું કરું ? નાચારીનો મારેલો હતો તેથી મેં એ રૂપીઆ લીધા, અને વળી હું કાયદાથી તદ્દન અજ્ઞાન હતો,” સોહજ પોતાની એન આગલ પોતાનો ગુનાહ નરમ રૂપમાં મુકવાની કોશિશ કરીને સમજાવવા લાગ્યો.

“હશે, જે થયું હશે તે ખરું, પણ હવે તું સાફસાફ વાત ખુલ્લી કર, તું અહીં શું કામ આવ્યો છે ? અને તે લોક હવે શું કરવા માગે છે ?” મેહેરાંએ પૂછ્યું.

“શું કરવા માગેછ ? અરે મારા શેઠ બી. હોરમસજીને, જે ઓળખતો હોય તેજ ઓળખે. તે બહુ ચીસો છે, અને તેના દિલમાં દયાનો જરા છાંટો પણ નથી. મને પકડવાનું વારંટ કહાડ્યું છે; હું મારા મુંઝવણના ઘરમાં નહીં મળ્યો, ત્યારે સુરતની પોલીસને ખબર કરવામાં આવી છે, એમ હું ધારું છું. વળી મેં મારા શેઠને મારીજ ત્રેનમાંથી સુરતનાં સ્ટેશન ઉપર ઉતરતાં પણ જોયો. હું ધારું છું કે જે વખત જાય છે તેમાં તે મારી શોધ કરતો અહીં આવશે, ને વળી સાચી પોલીસને જોતો આવશે, વાસ્તે મેહેરાં, મને તું કોઈ જગે સંતાડ !

બોલ, કોઈ સારી જગા છે, જ્યાં ભરાઈ શકાશે ? પોલીસ આવીને ધરના ખુણા ખંડોલા તપાસી જશે, પણ કાંઈને નહીં દેખાઈ તેવી જગામાં મને સંતાડ ! ”

“ભાઈ, જિહ ના ! મારાથી બનશે એટલી મદદ તને કરીશ ! પોલીસ પછવાડેના કમપાઉન્ડમાં પણ તને શોધ્યા વગર રહેશે નહીં, વાસ્તે અહીં ભરાવું ઠીક નહીં થાય”

“હા, પણ જે વખત જાય છે, તેમાં તે લોક અહીં આવી પુગશે, વાસ્તે ઉતાવળે મને કેથે સંતાડ ! હું તો માયજીનું મોં જોવા આવ્યો કે કેઈમાં જઈ તે અગાઉ માયજીને એકવાર દૂરથી જોઉં ! ”

“માયજીને મળવા માગે છ ?” મેહેરાએ આતુરતાથી પૂછ્યું.

“ મેં માયજીનું મોઢું જોઈ લીધું. હું તેમને મળવા માગતો નથી ! મેં તને બાહર બોલાવી તેનું કારણ એ કે તને મારી વાતથી વાકેફ કરું ! પણ તું માયજીને એ વાત કહેતી ના, નહીં તો બિચારા અફસોસ કરીને બળાપો કરશે. ચોરી કરવાની મેં નાદાની કરી છે, પણ હું કાંઈ લુચ્ચો લફંગો નથી, કે મારાં માય તરફ ધાતકા થાઉં, તેથી હું તને કહું છ કે માયજીને એ વાતથી બિલકુલ વાકેફ કરીને દુઃખી કરીશ નહીં. માયજીને એ વાત જણાવવાની કશી જરૂર નથી ”

“ ભાઈ સોહલ, હું જાણું છ કે માયજી તરફ તારું હેતુ ખરું છે, પણ તેં આવીને મને અચખુચી વાત કહીછ, તેથી હવે શું કરવું તે મને સુઝતું નથી”

બન્ને ભાઈ બહેન એકએકનો હાથ પકડીને વિચારમાં ઉભાં હતાં.

સોહલ વિષે મેહેરા મનમાં વિચાર કરતી ઉભી હતી. સોહલ કાંઈ ખરાબ છોકરો હતો નહીં. તે હજી નાનો હતો, અને તેથી નાદાન અને ઉછાછળો હતો. તે મનનો ધણો નબળો હતો. મનની

નખળાઇને લીધેજ તે આડે રસ્તે ઉતરી પડતો હતો. તે પોતાનાં મન ઉપર કાબુ રાખી શકતોજ નહતો. તે છતાં તેણી વિચારવા લાગી કે આવી નખળાઇ અને નાદાનીઅતપણું કાઢને ખ્વાર કરીને જડમૂળથી ઉખેડી નાખવાને બસ છે. તે છતાં ખરો માર્ગ અને ફરજ દેખાડવાની લાગણીથીજ દોરવાઇને બોલી, “ સોહલ, સારો અને સાચો માર્ગ એ નથી કે તારા શેઠ આગલ ગુનોહ કબુલ કરવો, અને તેની દયા અને માફી ચાહવી ? તારી જગે હું હોતે તો એમજ કરતે. ”

“ હા, એમ પેહેલે થતે ! હવે નહીં બને ! વળી મારા શેઠને તું ઓળખતી નથી. પથ્થર પિગળશે પણ એતું દિલ પિગળશે નહીં. મૂખ્ય કરીને જ્યાં પૈસાની વાત આવી ત્યાં સગા આપનો નહીં થશે. નહીંતો હું આગલથીજ તેની દયા ચાહતે. ”

“ તારે હવે તું ક્યાં જવા માગેછ ? ” મેહેરાંએ પૂછ્યું.

“ મેં વિચાર કરી રાખ્યો છે કે રાતની ગાડીમાં દમણ નાહાસ્ક જાઉં, ને વેશ બદલી નાખું. કાતરીઆ ઉપર એક નાનો બાકસ છે તેમાં મારો એક ધંજીશ ‘ સુટ ’ છે, તે કાતરીઆ ઉપર હરસે જઇને બદલું. રખેને માય મને સામાં થાય ! ” સોહલ કહેવા લાગ્યો.

આ પ્રમાણે બાઇ બેન વાત કરે છે, તેટલાં આગલા દરવાજા તરફ રસ્તા ઉપર બે માણસો બીખાઇજનાં ઘર તરફ ટીકતા હિંબા, અને તેમાંનો એક ઓટલા ઉપર પણ ચઢ્યો, અને મોટેથી બોલ્યો, “ આએ ઘર, આએ ઘર ! ”

(પ્રકરણ. ૨ જી.)

બેનનો પ્યાર.

એકજ લોહી માંસમાં હજારે-તે બેન,

દુઃખ જોઈ બાઈનું જોહી બેસે ચેન.

જે ધણી ઓટલા ઉપર ચઢ્યો હતો તે પારસી હતો, પણ પોલીસમાં નોકરી હતો. તે સોહલને અને તેના બધાં કુટુંબને ઓળખતો

હતો. મહેરનિ તેની ધણીયાણીની સાથે પણ 'બહુ સાઈ' હતું, અને બીજાપણને તે વારંવાર મળવા પણ આવતી હતી. આ શખ્સને પોતાની નોકરીની ફરજ બજાવવા આવવાની ફરજ પડી હતી, પણ તેનાં મોં ઉપરથી ખુદ્દુ' દિસ્તું' હતું કે આ નાખુશ ફરજ બજાવવા તેનું દિલ અંદરથી કચવાટ કરતું હતું.

“આ ધર ! નહીં વાઈ ! ત્યારે તો એક જણુ ધરના પછવાડેના ભાગ તરફ ફરી વળો, નહીં તો પછવાડેના રસ્તેથી નાહસી જશે. સખર ! પહેલાં મને અંદર જવાદો, હું પૂછ પરછ કરું, ને પછી તમે અંદર આવજો,” આમ બોલનાર બી. હોરમસજી તે સોહલનો મૃદ પોતે હતો, અને તેને દૂરથી જોઈને સોહલનું લોહી બંધાઈ ગયું હતું.

“સોહલ હવે તું બાહર ના જતો. તું આ કુલોના ક્યારાની પછવાડે ભરાઈને સુઈ જા, ” મહેરનિએ સુચવ્યું.

સોહલ ક્યારાની પછવાડે ભરાઈને સુતો અને મહેરનિએ ચાર પાંચ બીજાં કુંડાં ઝડપથી આણુ બાણુ એવી રીતે ગોઠવ્યાં કે કોઈને વેહેમ જાય નહીં, એમ કરીને તેણી જાણે પોતાનાં કામમાં જ ગુંટાયલી હોય તેવો દેખાવ કરીને ખડકીમાં ગઈ. ખડકીનું બારણું અંદરથી બંધ હતું તે પેલા બાહરનો શખ્સ ઠોકવા લાગ્યો, તેનો અવાજ સાંભળીને તેણી દરવાજા આગળ દોડી ગઈ, ને પૂછવા લાગી, “બા, કોને પૂછોછ ?”

“સોરાબજી લીમજી સરકારી આ ધરમાં રહેછ કે ?”

“હાજી તેવણુ તો મુંબઈમાં નોકરીએ છે,” મહેરનિએ જવાબ દીધો, “તમને તેવણુનું મુંબઈનું ‘એડરેસ’ જોઈતું હોયતો આપું ?”

“નહી, બાઈ, મુંબઈનું એડરેસ જોઈતું નથી. :અમે ધારતા હતા કે તે સુરત આવ્યો છે અને જો અહીં આવ્યો હોય તો જરા વાત કરવી છે,” બી. હોરમસજીએ મહેરનિને કહ્યું.

“ પણ, આ સાથે પોલીસનાં માણસો છે, તેથી કાંઈ ખોટું થયું છે શું? એવું હોય તો અમને ખુલ્લું કહો”. મેહેરાએ સમયસૂચકતા દેખાડી ને આ લોકોને અહીંથી ખેરવવા હતા, તેથી તેણીને પોતાનો પાટો બજાવવા સિવાય બીજો છૂટક નહિં હતો.

બી. હોરમસજીએ જવાબ દીધો, “ બાપુ તમારા દેખાવ ઉપરથી તો લાગેછ કે તમે ખુબ જ જણાછ, વાસ્તે સોહરાજ ક્યાં છે તે કહી દો. એમ સંતોડવાથી કાંઈ તમારું વળશે નહીં. આખરે તો તે પકડાયા વગર રહેશે નહીં.” આ પ્રમાણે મેહેરાને દમ ભરાવતી વેળા બી. હોરમસજીનો દેખાવ અબ્યાસ કરવા જોગ હતો.

બી. હોરમસજીના દમ ભરાવાને તોડી પાડીને દોરાજી હવાલદાર, જે સુરતની પોલીસમાં હવાલદાર હતો, તે બોલ્યો, “ નહીં! બિચારી છોકરી ધણી ગરીબ અને ડાહી છે. એ બિચારી જે કહે છે તે ખરું જ હશે. એ છોકરો હજી આજે ધરમાં આવ્યો નથી, એમજ લાગે છે. ”

આથી બી. હોરમસજીનું પાકી આવ્યું. દમદમાત કરીને બૈરાગ્યોને દમ ભરાવીને વાત પૂછી લેવા તે મુખપથી સુરત સુધી આવ્યો હતો. મેહેરા સાથે વાત કરતાં કરતાં આજકાલને શેઠીઆ મૂકેા મેરડીને અકડવાની પોતાની ટેવ ભૂલ્યો ન હતો અને સોહલને પકડવા આવ્યો હતો, તે છતાં મેહેરાને જોઈને તેને વિચાર આવ્યા વિના રહ્યો હતો નહીં કે “ છોકરી દીક છે હો.” ફક્ત આ તેનો વિચારજ તે કેવો માણસ હતો તે દરશાવવાને બસ છે.

“ સોહરાજ તમારો બાપુ થતો હશે, નહીં વારૂં? જુઓ એણે મારે લાં ચોરી કીધી છે અને સુરત નાહસી આવ્યો છે. મને ખબર પડી છે કે તે મારી ત્રેનમાંજ અહીં આવ્યો છે. હું અતરેની પોલીસને મળવા ગયો તેટલામાં એ અહીં આવી પુજ્યો હશે. જરા જુઓ, બરાબર જુઓ, વખતે માળ ઉપર આવીને ભરાયલો હશે.”

તેજ વખતે રામે ઘાટી ઉપરથી ઉતર્યો, તેને દેખાડીને મેહેરાં બોલી, “ જોઇએ તો પૂછો અમારાં માણસને. ”

તેને પૂછતાં તે જે જણ્યો હતો તે બોલ્યો કે “ સોહરાજી શેઠ તો મુંબઈમાં છે, અહીં ક્યાંથી હોય ? ”

“ તારે, શેઠ, એ સુરતના સ્ટેશન; ઉપર ઉતર્યો હશે પણ અહીં નહીં અ હોય, ” દોરાજી હવાલદારે બી. હોરમસજીને કહ્યું, “ હવે પછી, વખતે તે અહીં આવશે. ”

આ પ્રમાણે ખડકીમાં વાત થતી હતી, તેટલામાં ખડકીમાં માણસોના સાદ સાંજગીને બીખાઇ જી નિચે ઉતરી પડ્યાં હતાં. દોરાજી હવાલદારને આ બાઈ માટે બહુ માન હતું, તેથી તે જરા બાજુએ થઇ ગયો. કોઇની રીતે બીખાઇ જનાં ઘર ઉપર પોલીસનો દરોરો લઇ આવવા તે નાખુશ હતો.

“ મારા માયજી આવેજ, એવજીને ગભરાવશે ના, બા ! ” મેહેરાંએ કરગરીને કહ્યું.

“ અમે દિલ્લીગીર છીએ, પણ કાયદો પોતાનું કામ કરશે, અમે શું કરીએ ? તમારો ભાઈ જેવી તેવી રકમ ઉચાપત કરી ગયો નથી ! ” બી. હોરમસજીએ ધણો મગરખીથી જવાબ દીધો.

“ શું છે ! બા શું છે ? ” બીખાઇજી ચક્કો ચઢાવીને પૂછવા લાગ્યાં.

“ માય, મારું નામ બેરામજી હોરમસજી ઝવેરી છે. હું તમારા છોકરાનો શેઠ થાવું છું ”

“ જી, આવો બેસો, કેમ મારો છોકરો કેમ છે ? ” બીખાઇજી સોહલની ખબર અંતર પૂછવા લાગ્યાં.

“ મેં તમારા છોકરાને કેટલા દાઢાડા થયા જોયા નથી ! અમારા ધારવા પ્રમાણે તે સુરતમાં છે ”

“ નહીંરે બા, સુરતમાં આવેલો હોય તે હું નહીં જાણું ? સુરતમાં હોય તો ક્યાં રહે ? અમે તો એને મળવા ધણાં આતુર છીએ ! ગઘ પતેલી ઉપર પણ મળવા આવીશ એમ લખ્યું હતું, પણ આવ્યો હતો નહીં ”

“ બા કહોની ? બોલોની ? સોહલનું શું કામ છે ? ” બીખામળએ પૂછ્યું.

“ હાજી, ધણું અગત્યનું કામ ! પણ તમે કહોછ કે તે અહીં આવ્યો નથી, તો પછી મને અહીં થોભવું પડશે. તમે કહોછ કે સોહરાય તમારાં ઘરમાં નથી, તો અમે તમારાં જેવાં એક બહાં બાઈનો સખુન માન્યે છીએ, નહિ તો કાયદા પ્રમાણે ધરના ઝાડા જેવાં જોઈએ ”

“ ઝોહ ! માયરે ! મેહેરાં એ લોક શું બોલેછ ! પણ શું છે બા, કોઈ કહેશે ? ઝો મારા સોહલ ! મારા સોહલ ! ” એમ બોલીને બીખામળ બેશુધ્ધ થઈને પડ્યા.

મેહેરાંએ બપોરે કરગરીને હાથ જોડીને કહ્યું, “ બાવા, તમે હમણા તો સીધારો; જોયું કેની ? મારાં માયજીની છાતી બહુ પોચી છે ! મહેરબાની કરીને એવણને સતાવો ના ! ”

સોહલનો શેઠ આ ઉપરથી તોછડામથી બોલ્યો, “ એમાં મારો વાંક શો છે ? મોડે યા વહેલે તમારાં માય જાણુતે તો ખરાંજ ! પછીબી કહેવું ને હમણાબી કહેવું, બધું સરખુંજ છે ! ”

મેહેરાં હવે ચીરડાઈને બોલી, “ જાઓ બધાં અહીંથી જાઓ ! માય હુશ્યારીમાં આવશે ને તમને પાછાં જોશે તો વળી જીવ બગડી આવશે. મેં તમને એક વાર કહ્યું કે સોહલ અમારે લાં નથી, તેથી તમને અહીં વધારે વાર થોભવાની અગત્યતા નથી. ”

બીખામળ થોડી વાર પછી હુશ્યારીમાં આવ્યાં, તેવારે મેહેરાંને

અરી હકીકતથી તેમને વાકેફ કરવાની ફરજ પડી. વળી સોહલ માયને એકદમ જોવાની ઉમેદમાં કમપાઉન્ડમાં ભરાયો હતો તે પણ તેણીએ માયને કહ્યું હતું.

“ માયજી, કોઈ પૂછે તો એમ ના બોલતાં કે સોહલ સુરતમાં છે, સમજ્યાં કે ? ”

“ મરેરે ! મને પૂછશે ત્યારે હું જૂઠું કેમ બોલીશ ! ” ગિયારી બોલી અને બધી જિખાઇ જૂઠું થું અને તાલતલાવતથી બોલવું કેમ, તેની સમજ ધરાવતાં હતાં નહીં, તેથી મનમાં ડગડગવા લાગી.

“ માયજી, જુઓ, સોહલને બચાવવો હોય તો સેહેજ જૂઠું પણ બોલવું પડશે, ” મેહેરાંએ માયને લગરીક સખત દબથી કહ્યું.

“ જે થાય તે ખરું, પણ મારા દીકરાને રસાવી તો શકુંજ નહીં ! મેહેરાં, મને કહે કે એ લોક પૂછે તો જવાબ કેવી રીતે આપું ? તું આગલ નહીં હશે ને મને પૂછવા આવશે તો હું કેવો જવાબ આપું ? રખેને મારાથી કાંઈ આટો બધાય ! મરેરે ! જૂઠુંતે કેમ બોલાશે ! ”

“ માયજી, હુંજ બધાઓને જવાબ આપીશ. હું તમારી આગલથી જરા પણ ખસીશ નહીં. તમે મુંગા બેસી રહેજો, ને તમે બોલો તો ટુંકા ટુંકા જવાબ આપજો. મેં નથી જોયો, અહીં સોહલ નથી, કોણ જાણે ક્યાં છે? એટલા જવાબ આપજો, પછી તેમાં તમે સાચુંજ બોલશો. ”

“ પણ મેહેરાં, સોહલ ક્યાં છે ? બોલાવ, અહીં બોલાવ. ”

“ કોણ જાણે માયજી એ ક્યાં ગયો? અહીં હોત તો બાહર આવત. માયજી તમે હવે ઉપર જાઓ, કે કોઈ આવે તો નિચેજ બેસો. હું કહીશ કે માયજીનો જીવ બગડ્યો છે એટલે તમને કોઈ છેડશે નહીં. ”

બીખાઇને માળ ઉપર મોકલીને, પછી મેહેરાં પાછલા કપા-ઉંડની બહિર નિકળીને ઉભી. ત્યાં પણ પોલીસનો પાહરો હતો. પેલા

દોરાબજી હવાલદાર ત્યાં ફર્યા કરતો હતો, તે મેહેરાં આગળ આવ્યો. ને મેહેરાંને સલામ કરીને બોલ્યો. “ શું કરું બેન, મને તો ચાકરી કરવી છે!”

“ હાજી, તમારો એમાં શો વાકા! પણ બિચારાં મારા માયજી બહુ બીહેજી ધુન્નેજી! ”

“ તમારો બાપ અહીં તો નથી, ને આજે રાતે તે હવે તમારે ત્યાં આવેખી નહીં. વળી હું પણ આંખ મીંચીને ફરુંજી! તમારે મારી તરફથી કંઈ ધાસ્તી રાખવી નહીં.” હવાલદારે ધિરજ આપી.

“ દોરાબજી, અમને આવા સંકટની વખતે મદદ કરોજી તેથી તમારો ઉપકાર કદી બૂઝાશે નહીં, ” મેહેરાંએ તેનો ઉપકાર માન્યો.

“ મારાથી તમને સીધી રીતે મદદ થઈ શકે નહીં. સરકાર મને ચાકરીથી ઉખેડી નાંખે! પણ તમે બીહો ના! ઓળખાણવાળાં ઉપર મારાથી સખ્તાઈ વપરાયજ નહીં, પણ તમે અહીંથી ચાલી જાઓ, બીજાં પોલીસનાં માણસ તમારી સાથે મને વાત કરતાં જોશે તો મનમાં વેહેમાશે.”

“ તમારી મોટી મહેરબાની! ” મેહેરાં બોલી.

દોરાબજી હવાલદાર આસ્તેથી દાંત પીસીને બીજી તરફ જોતાં જોતાં બોલ્યો, “ પાસેના વજીફાને નાકે ખાત્રી બંગલી છે તેમાં સોહલને સંતાડજો, ત્યાં હું કોઈ પોલીસના માણસને જવા દઉંજ નહીં.”

“ અંહ! સમજી! મોટી મહેરબાની! ” આટલી વાત પછી મેહેરાં લાંથી ચાલી ગયું.

દોરાબજી હવાલદાર પણ લાંથી થોડી વારમાં ચાલી ગયો, ને તેના ઇસારા અને સૂચના પ્રમાણે અમલ કરવામાં સોહલની સલામતી છે એમ મેહેરાં પણ માનવા લાગી.

(પ્રકરણ ૩ જી.)

પડોસણ પડખે છે.

મિત્રની મદદ મળવે અરધો બેહેડો પાર,

મિત્ર મદદ કરે નહીં તો જીવતો મુવો ઠાર.

મેહેરાં પાછી આગલે દરવાજે ગઇ. ઓટલા ઉપરનું ખારણું અંધ હતું, પણ લોખંડના સળિયામાંથી તેણી જોઇ શકતી હતી, કે એક સિપાઇ સામે બેસીને ઝુંફતો હતો. પોલીસે તેને ત્યાં બેસાડ્યો હતો. તે પણ બંધતો હતો, કારણ કે તે જાણતો હતો કે જે ધણીને પકડવાનો હુકમ છે. તે ધરમાં નથી.

એકદમ અંધારું થયું પછી મેહેરાં કમપાઉન્ડમાં ગઇ, અને સોહલ ક્યારાની પછવાડે હજી ભરાયેલો છે કે નહીં તે જોવા લાગી. માલુમ પડ્યું કે તે ત્યાં નહીં હતો. પણ ક્યારાની બાજુએ જે બાજુએ પડોસનો વજીફા આવેલો હતો, ત્યાં એક બાજુએથી નાની નિચી બારી હતી તે ઉઘાડી હતી. તેમના ધરમાંથી પાસેના વજીફામાં નિકળવાના અનેક રસ્તા હતા, અને તે સઘળા રસ્તાથી સોહલ અજાણતાં વાકેફ હતો. મેહેરાં સમજી ગઇ કે સોહલ આ બારીએથી પાસેના વજીફામાં કાઢી જશે ભરાયેલો હશે.

માકાશાહ હોમજી નામનો શ્રિમંત શેઠિયો આ વજીફાનો માલિક હતો. વજીફાની એક બાજુ બેઠો બંગલો હતો, તેમાં તે રહેતો હતો. હાલ તે બેઠો બેકાર હતો, તેની ઉમ્મર ભરાઇ ચુકી હતી, અને હવે તે ટુમચુ ચાલતો હતો. તેના ધરમાં તેની એક પુરી પૌત્રી હતી તેનું નામ શેહેરાં હતું. આ વજીફાનાં દરનાં એક ખુણામાં એક નાની બંગલી હતી, તે ઉપરથી આ આખા વજીફાને બંગલીવાળા વજીફાનાં નામથી ઓળખવામાં આવતો હતો. અને શેહેરાં વજીફાની શેહેરાંના નામથી સર્વેને જાણીતી હતી.

મરનાર લીમજી સરકારી માકાશાહનો પડોસી થતો હતો, તેમજ માકાશાહ સાથે તેને ઘણું સારું હતું, તેવારે તેણે પોતાના દોસ્તની સગવડને ખાતર સરકારીના ધરમાંથી વજીફામાં નિકળાય, એવો નાનો રસ્તો કરી આપ્યો હતો. તે નાના રસ્તે નાહાસી સોહલ પડોસીના વજીફાની જમીન ઉપર કોઇ જગે સંતાયો હતો.

વજીફાની શેહેરાં અને સરકારીની મેહેરાં બન્ને ઉમ્મરમાં લગભગ સરખાં હતાં. ફરક માત્ર એક એ વરસનો ભાગ્યે હોય. તેઓ નાનપણથી સાથે રમીને મોટાં થયાં હતાં. પશુ હાલ તેઓ મોટાં થયાં પછી એક બીજાંને આજ્ઞાં મળતાં નહતાં, કારણ કે શેહેરાં પૈસાવાળી હતી અને માકાશાહ તેણીની કેળવણી પાછળ બહુ પૈસા ખર્ચતો હતો, અને પોતાના અનેક તરાહના અભ્યાસમાં ગુંટાવાથી તેણીને મેહેરાંને મળવાનો અવકાશ મળતો હતો નહીં. મેહેરાં ગરીબા-કમાં ઉધરેલી હતી, અને બાપનાં મરણ પછી, આપણે ઉપર કહી ગયા તેમ લીખાછજી જેમ તેમ પોતાનું ગુજરાન કરતાં હતાં. મોટાંની સોડમાં ગરીબોને આજુ પરવડતું નથી, તેથી શેહેરાંની દોસ્તી ચાલુ રાખવા મેહેરાં ખુદરતી રીતે અચકાતી હતી, અને તેથી તેઓ વચ્ચે હાલ જેવો જોશ્વો તેવો એખલાસ વધ્યો હતો નહીં.

તે છતાં મેહેરાં વજીફામાં વારંવાર ફરતી હતી. વજીફાનાં ખૂણેખૂણે તેણીને માલુમ હતાં. મેહેરાંએ ધાયું હતું તેમજ હતું. સોહલ તે નાના ખાનગી રસ્તે વજીફામાં ઉતરી પડ્યો હતો, અને ત્યાં સોહલ મેહેરાંની સામે આવી ઉભો.

“સોહલ. આસ્તેથ બોલ પેલી વજીફાના નાકે આવેલી નાની બંગલીમાં ચાલ. મેહેરાંએ નાક ઉપર આંગળી મુકીને સોહલને ગડબડ નહીં કરવાની ચેતવણી આપીને બોલી.

પોલીસની તેમને બિહક ન હતી. માળી અથવા કોઇ નોકર તેમને જુએ તો પોલીસને અખર આપે માટે આવચેત રહેવાની તેમને જરૂર હતી.

સોહલ છુટો પડીને તે બંગલી તરફ ભરાતો સંતાતો ચાલી ગયો. તેની પાછળ મેહેરા ગધ. વચમાં તેમને કાંઈ મળ્યું હતું નહીં.

આ બંગલી કેટલોક વખત થયો પડતલ હતી, ત્યાં મેહેરા, સોહલ, શેહેરા, સધળાં નાનાં હતાં ત્યારે રમ્યાં હતાં. તે તદ્દન ખાલી હતી, અને ભાંગેલા દેવસ્થાન જેવી દેખાતી હતી.

“ઓહ ! મેહેરા ! એતો બંધ છે ! અરેરે કાંઈ મને જોશે તો મૂવે છૂટયો !” સોહલ મેહેરાના કાનમાં આસ્તેથી બોલ્યો.

વાત ખરી હતી. આ બંગલી અંદરથી બંધ હતી, અને તેને સમરાવીને પાછી વપરાસમાં લીધી હોય એમ લાગતું હતું. એક ઉડતો વિચાર મેહેરાનાં મનમાંથી પસાર થઈ ગયો કે દોરાબજી હવાલદારે જાણી જોઈને ફસાવવાનું છટકું માંડ્યું હશે, પણ એ વિચાર તદ્દન ખોટો હતો, અને હવાલદારને હલકું લગાડનારો હતો.

મેહેરાએ સોહલને સંતાઈ જવાં કહ્યું, અને બંગલીનું બારણું ઉઘાડવાની કોશિશ કરી. વખતે ધણા દાહાડાનું બંધ હોય તો ચીટકી બેકું હોય, પણ એમ કોશિશ કરે છે, તેટલાં અંદર કાંઈનાં પગલાં સંભળાયાં, અને એક મિનિટમાં કાંઈએ બારણું ઉઘાડ્યું, ને શેહેરા હાથમાં દીવો લઈને મેહેરાની સામે આવી ઉભી, ને બોલી, “મેહેરા, મેહેરા તું છે ! કેમ અહીં કેમ ?”

તેઓ એક બીજાને ધણા દિવસ પછી મળ્યાં હતાં. હાલ મેહેરાના દેખાવમાં ધણો ફરક પડેલો જોઈને શેહેરાને મેહેરા ઉપર દયા ઉપજવા લાગી, અને તેથી તેણી પૂછવા લાગી, “મેહેરા, કેમ તું મલતી નથી ? કેટલોક વખત થયો તું બિલકુલ દેખાતીજ નથી ! તને વળી બળાપો ધણો લાગે છે !”

મેહેરાએ કાંઈ જવાબ દીધો નહીં. જવાબ શા આપે ? તેણીએ ફક્ત માથું ધૂણાવીને મુંઝે મોઢે પોતાની હાલતથી ચતુર શેહેરાને વાકેફ

કાધી, અને પછી રડી પડીને બોલી, “ઝોહ ! શેહેરાં ! અમને મદદ કર ! ખુદાને ખાતર અમને બચાવ ! ” એમ કહીને તેણી રડવા લાગી. શેહેરાંની કાળજી ભરેલી વર્તણૂકથી મેહેરાંને દિમ્મત આવી, અને સારે તેણીએ તેણીને ખરી હકીકતથી વાકેફ કરી.

“ સોહલ ક્યા છે ? બોલાવ, હું દિલોગ્ગનીથી એને અહીં સંતાડીશ. પેહેલાં આ બંગલી પડત પડેલી હતી, પણ આજ દિવસ થયા મેં એને રિપેર કરાવીને થોડો સામાન અંદર ગોઠવ્યો છે. બોલાવ, એ ક્યાં છે ? સોહલ સોહલ, અહીં આવ, મિલ ના.”

“ પણ મેહેરાં, તેં બધી વાત શેહેરાંને કહી કે ? બધી વાત કહે ને પછી જો કે એ મને મદદ કરે છે કે નહીં ? નહીં તો પાછળથી એને ફરિયાદ કરવાનું કારણ મળશે કે બા, હું તો કાંઈ જોશુતી હતી નહીં.”

“ મને કાંઈ જાણવું નથી, ને મને કોઈની ફિકર નથી. આજની રાત તું અહીં બંગલીમાં ખુશાલ રહી શકશે. તું અહીં છે એમ કોઈને શક વનીક આવશેજ નહીં, ” શેહેરાંએ સખ્યારો આપીને કહ્યું.

(પ્રકરણ ૪ થું.)

વિચારવંત પગલું.

ગુનાહ કર્યો મેં-ભલે યાય મારા છુરા હાલ

કાંય સહે તેની મારી બાઈ બેનો જન્મળ ?

“આવો સોહલ બેસો. મેહેરાં, જ્યાં સુધી અહીં ગડબડ કર્યે નહીં, ત્યાં સુધી અહીં કોઈનું ધ્યાન ખેંચાશે નહીં. અને હું ખાતરીથી માનું છું કે આ તારો ભાઈ અહીં સહીસલામત છે. વળી આ બંગલીને થોડા દહાડા થયા રંગ ચુનો લગાડ્યો છે. મારું મન થયું કે એ પડત બંગલીને મારો અભ્યાસનો ઓરડો બનાવું. કેમ, હવે બધું કેવું લાગેજ ! ” શેહેરાંએ પૂછ્યું.

“ હા, તદ્દન ફેરફાર લાગે છે ! ” એમ બોલીને મેહેરાં એક ઈઝીચેર ઉપર થાકેલી પડી. બીજી બાજુ ઉપર સોહલ પણ બે હાથે માથું દાખતો બેઠો હતો. ચતુર શેહેરાંએ તુરતજ જોઈ લીધું હતું કે આ બન્ને ભાઈ બેન ગભરાયલાં તેમજ થાકેલાં છે. મુંગે મોઢે તેણીએ સોહલ આગલ શેરીવાઘનની બાટલી મુકી, અને મેહેરાં આગલ લેમેનેડનું ગ્લાસ મુક્યું. વળી કપાટમાંથી થોડી બીસકીટ, જામ, જેલી, માખણ કાઢાડીને મુક્યું, અને સોહલને ખાવાની ઘણી બોહોંસ કીધી. તુરત પોતાના નાના ચુત્રા ઉપર કાંઈ અનાવી અને સોહલને આપી, અને બોલી, “સોહલ, હું કાંઈ તને અંગણી નથી. તું અહીં બિલકુલ ગભરાઈશ નહીં. પેટ ભરીને ખા અને પી, અને પછી ઉંઘી જા. અહીં કાંઈ તને છેડશે નહીં, તેમજ અહીં કાંઈને તારા માટે કશો શક પણ પડશે નહીં ”

“ હા, સોહલ, તું અહીં થોડા દિવસ ભરાઈને આરામમાં રહે, પછી તારાથી જવાય ત્યાં તું નાહારી શકશે. ”

“ ઠીક છે ! ” સોહલે જવાબ દીધો. શેહેરાંની હાજરીમાં તેને બહુ ખરાબ લાગતું હતું, અને તેથી તેણીને પોતાનું મોં પણ ખરાબ દેખાડવાની હિમ્મત કરતો હતો નહીં, પણ પછી મેહેરાંની તરફ જોઈને બોલ્યો, “મેહેરાં, તને અને આ બાઈને મારે લીધે બહુ તકલીફ અને અગવડ પડી છે. હું મુંબાઈથી અહીં સુધી આવત નહીં, હું માયનું મોંદુ બોવા આવ્યો; પણ મને માયજીની બહુ દયા લાગે છે. રૂપીઆ ખર્ચા ખાધા એ કામ મારાથી ઘણું ખોટું થયું એમાં તો કશો શક નથી. ”

“ હા. એ કામ ઘણું ખરાબ તો ખરું! કાયદા વિરુદ્ધ તો ખરું ! ” શેહેરાં દિલસોજી સાથે બોલી.

આ સંભળીને સોહલ બોલ્યો, “ શેહેરાં, જો તું એમ ધારતી હોય કે મને અહીં છુપાવાથી તમો લોકને કાંઈ પણ જાતની આપદા કે પીડા બોગવવી પડશે, તો હું અહીંથી હમણા આ ધડી ચાલી જઈ. મારે લીધે કાંઈને પણ પીડામાં લાવી મેલવા હું તદ્દન નાખુશ છું. ”

“ નહીં, નહીં ! સોહલ, જો મને કાંઈ પણ અડચણ હોત, તો હું તને પેહેનેથીજ કહી દેત. તેં ખરાગ કામ કીધું, એમ હું બોલી તેનો અર્થ એમ નથી થતો કે હું તને મદદ કરવા નારાજ છું. હજી સુધી મારી જીંદગીમાં મેં કોઈને પણ મદદ આપવા ના પાડી નથી.”

“ ત્યારે તારી મોટી મહેરબાની ! મારા માયજી આ વાતથી કેવાં દુઃખી થશે ! કેદમાં જવાનો પણ મને ગમ નથી, પણ હું કેદમાં જઈ તો મારી બાયડીનું શું થાય તેના વિચારથી હું નાહાસભાગમાં પડ્યો છું !”

“ ત્યારે તું પરણી ચુક્યો છે ?” શેહેરાએ પૂછ્યું.

“ હા, મારી બાયડી મુંજપ્રમાં છે. હું સુરત આવ્યો, તેની વળી બીજી મતલબ એ કે મેહેરાને સમજાવીને મુંજાઈ મોકલું, કે જઈને મારી બાયડીની સાથે રહે, ને તેણીને મદદ કરે.”

“ હું મારા ભાઈને મદદ કરવા કદી ના પાડી શકું નહીં ! પણ તારી બાયડી કયી ? પેલી નાનું કે ?”

“ નાનું ! કયી નાનું ?” શેહેરા પૂછવા લાગી.

“ હા, નાનું, પણ હું કાંઈ તેણીને બરોબર ઓળખતી નથી. એ છોકરી-હું કાંઈ તેણીને વિષે આંખું જાણતી પણ નથી.” મેહેરાને ગુંચવાડો થયો, તે છતાં હુશ્ચારીથી વાત ઉઠાવી નાખીને જવાબ દીધો, પણ તેણીનો ગુંચવાડો સોહલ કાંઈક સમજ્યો, અને તેથી તે બોલ્યો:—

“ હા, મેહેરા, તું મારી બાઈડી વાસ્તે ગમે તે ધાર. હા, તેણી બિચારી દોઢીઆંવાળી તો નથીજ ! બિચારી બાવરચીની છોકરી થઈ તેમાં તેણીએ શા ગુનાહ કર્યો ? વળી ઘેરેઘેર કામ કરતી હતી, તેથી શું થઈ ગયું ? જરા ઈજરડી પીજરડી ને પુવડ જેવી લાગેજ, પણ તેમાં કાંઈ પાપ જેવું તો નથીજ ! અફસોસ ! હું તેણીને કાંઈપણ ચેતવણી આપ્યા વગર અહીં નાહસી આવ્યો છું !” સોહલ પોતાની બાયડીને માટે બળાપો કરતો બેઠો.

ઉપર પ્રમાણે સોહલને જંગલીમાં ખાવા પીવાનું સઘળું પુરું પાડીને શેહેરાં ત્યાંથી પહેલી એકલી ચાલી ગઇ. ત્યારપછી કટલીક વારે મેહેરાં ત્યાંથી સટકી ગઇ.

સોહલ ખારણું અંદરથી બંધ કરીને બેઠો હતો. મેહેરાં ઘરે જઇને આગલ પાછલ જુએ છે તો પોલીસના પાહારા જેવું કશું હતું નહીં આ સઘળું રાત્રે સાડાસાત વાગે થયું હતું, પણ પાછલી રાત્રે ચાર વાગતે મેહેરાં સોહલને માટે ચાહ પાકું લખને કાઢ નહીં જોય તેમ જંગલી ઉપર ચઢી, અને ખારણું ટકારે માર્યો. ટકારા સાથે ખારણું ઉંઘડી ગયું, અને ઓરડો ખાલી જોઇને મેહેરાંની અચરતીનો શો પાર! સોહલ ત્યાં હતો નહીં. ઓરડો તદ્દનજ ખાલી હતો. જ્યારે તેણીની અચરતી અને ગભરાટ નરમ પડ્યા, ત્યારે તેણીની નજર લખવાની મેજ ઉપર પડી. ત્યાં બે ચીડી પડેલી હતી. એક મેહેરાંના નામની, અને બીજી શેહેરાંના નામની. તેણીએ પોતે પોતાના નામની ચીડી ઉબેડીને વાંચી તે નિચે પ્રમાણે હતી:—

વાહાલી બેન મેહેરાં,

જેમ જેમ મેં વિચાર કીધો તેમ તેમ મારી ખાતરી થઇ કે તમે કોઠાને મારે માટે બહુ પીડા ભોગવવી પડશે. માયજી, તું, શેહેરાં, એ સઘળાંઓને જરાપણ મારે માટે તકલીફ આપવા હું ખુશી નથી, અને તેથી મેં મારો વિચાર બદલ્યો છે. જે થાય તે ખરું એમ ધારીને હું બાહર નીકળ્યો છું ! હું પાછલી રાતની ગાડીમાં મુંઝવે જઈં છું, ત્યાં નાજાને મળીને તેણીને સાથે લખમે કાપક ઠેકાણે નાહાસી જઈશ, ને ત્યાં મારાં બાઇડી છોકરાં સાથે રહીશ. જો હું પકડાયા તો તે વિષે તને જણાવીશ, ને હું પકડાઉં તો પછી મારાં બાઇડી છોકરાંને તમે સંભાળી લેશો એવી મારી ખાતરી છે. હાલ તુરત તારે મારી તરફનાં કાગળની રાહ જોવી નહી. મેં શેહેરાં ઉપર ઉપકારનો પત્ર લખ્યો છે, મારી

તરફથી તું પણ તેણીનો અતી ધણો ઉપકાર માનજે ! માયજીને મારી હાલતથી વાકેફ કરજે અને કહેજે કે મને માફ કરે. થોડીક મુદત વીતી જશે પછી તારી ઉપર કાગળ લખીશ. ”

લા० વાહાલો ભાઈ સોહલ.

(પ્રકરણ ૫ મું.)

વિચિત્ર બુઢો.

બુઢાપાનું વિલક્ષણ છે તિલ્લણ હઠીલાઈ,

જન જતાં છોડે નહીં ભેંજાંમાંની રાઈ.

માકાશાહનો બંગલો નાનો પણ રૈનકદાર હતો. અસલના વખતની બાંધણી એટલી મજબુત હતી કે લાક્કડકામ કે ઇંટકામને હજી સેહેજ પણ ધસાડો લાગ્યો હતો નહીં. માકાશાહ આખો વખત પોતાની લાઇબ્રેરીમાં કાઢાડતો હતો અને આખો વખત, શેહેરા, શેહેરા, બુમ પાડીને બોલાવીને તેણીને પાસેજ બેસાડી રાખતો હતો, અને સધળો વખત તેણીની પાસે ન્યુસપેપર અને ચોપડીઓ વંચાવતો હતો. માકાશાહને વારતા, તવારિખનાં પુસ્તકો ઉપરાંત અસલી ઇરાની નામાંનો ભારે શોખ હતો.

માકાશાહનો બંગલો એક સદીનો જુનો હતો, પેતે બે ઉપર જમાના જોઈ ચુક્યા હતા, પણ તેમ માકાશાહના બંગલાનો ફરનિયર પણ બાવા આદમના જમાનાનો હતો એમ નહીં સમજવું. જેમ શેહેરાં નવા જમાનાની ઉંધરતી નોજવાન છોકરી હતી, તેમ ફરનિયર નવી દુનિયાનું, નવા જમાનાનું હતું. ફરક માત્ર એટલો હતો કે શેહેરાં હાલતાં ચાલતાં પ્રાણીનાં વર્ગમાં હતી, ભારે ફરનિયર જુદા વર્ગમાં મેલી શકાતું હતું.

માકાશાહ પોતાની પૌત્રી શેહેરાં તરફ કાંઈ વિચિત્ર વર્તણૂક બતાવતો હતો. દોઢાંમાં એરીજ બૂમ હતી કે માકાશાહનો તાકો ઘડી થયો કે તેની

ગંજવર દોલત, અંગલો, વજ્રફો, સર્વે શહેરાને મળશે, પણ ખીજા હાથ ઉપર શહેરાને તેની લેશ ભાર આશા ન હતી. મુવેલાં માણસની દોલતની આશા રાખવી એમાં સર્યામ દુર્ગુણ છે, એમ તેણી પોતાની કેળવણીથી માનતી હતી. બાવાનો પૈસો મળશે ત્યારે આમ કરીશું, અને બપાવાની દોલત મળશે ત્યારે ફલાણું કરીશું, એમ જે લોક અગાઉથી હવામાં કિલ્લા બાંધતા હોય તેમને શહેરાં ખરાં જીગરથી ધિક્કારતી હતી. વળી પોતાના બપાવાના મનના ફાટાથી તેણી બરાબર વાકેફ હતી. માકાશાહ એશક ફાટાબાજ અને સેહેજ ચક્રકેલ હતા. ધણીવાર તેમનાં કામ અસાધારણ હતાં. વળી એક કરતાં અનેકવાર તેમના મોઢામાંથી શખ્દો નિહળ્યા હતા કે બૈરાંઓથી વજ્રફોની વ્યવસ્થા થઈ શકે નહીં. ઓરત જાત તરફ માન તો નહોતો, પણ તેમને માટે ઘણો હલકો વિચાર ધરાવનાર શખ્દોમાંના માકાશાહ એક હતો. જે કે તેને ઓરત જાત સારું હલકો મત હતા, તો પણ તે ભાર મુકીને કહેતો હતો કે ઓરત જાતનો નિભાવ કરવાની ફરજ મરદ જાતના માથે છે. આ તેના મતને અનુસરીને તે પોતાનાં ધરની છોકરીને, એટલે શહેરાંને, કાંઈ પણ પ્રકારની હાજત કે તંગીમાં રાખતો હતો નહીં. તેનો મત એ હતો કે ઓરત જાત સારી રીતે પોશાક સજ્જ કરવાને બધાયલી છે, જેથી મરદોની આંખને ટાઢક થાય. આ તેના વિચારને અનુસરતી રીતે તે શહેરાંને પોતાની આંખને ગમે એવો ડ્રેસ કરવાને ફરમાવતો હતો. આથી તેણીને સાડી કપડાં ધરેણાં વગેરે ઘણા છૂટા હાથે અપાવતો હતો. તે કહેતો કે જે ઓરત આપણી આંખને ખુશ ન કરી શકે તે ઓરત ખીજાં કાંઈ કામની નથી.

આજે પણ માકાશાહ ચરમો ચઢાવીને શહેરાંને માથાથી પગ તરફ તપાસવા લાગ્યો. તેને એવી ટેવ હતી તેથી શહેરાંએ હસીને પૂછ્યું, “બપાવાજી, વળી કાંઈ મારા ડ્રેસમાં ખામી છે શું?”

“હા, મોટી ખામી ! તું જાણતી નથી કે જવાન છોકરીઓ કાળી સાડી પહેરે છે તે મને અમલું નથી ?”

“ અપાવાળ, હું બદલતાં ભૂલી ગયું, ” શેહેરાએ જવાબ દીધો.

“ મને ગમે કે નહીં, તેની તને કશી દરકાર નથી, પણ હવે હું તને તાકીદ કરું છું કે કાળી સાડી પહેરીને મારી સામે કદી આવીશ નહીં ! કાળી સાડી મરણની વેળા પહેરી હોય, તો સમજ્યા ”

“ અપાવાળ, હવે તમારો ફકમ ભૂલીશ નહીં. ”

“બુઢાંઓને કાળો રંગ શોભે છે. જ્યારે મારા જેવા સફેદ બાલ તારા થાય, ત્યારે કાળી સાડી તને શોભશે. હાલની તારી લિમરે તને સફેદ, બુલુ, જાંબુરો રંગ વધારે શોભે છે. તારા ઘાટઘટમને બહુ અને જાંબુરો રંગ ઘણો માફક આવે છે, સમજી ? વારતે મને ગમતા રંગના કપડાં તારે પહેરવાં. ”

“ વારૂ, અપાવાળ તમે કહોછ તેમજ કરીશ. ”

“ ચાલ, જા, આમે તારો કાળો અવતાર બદલીને આવ, પછીજ ન્યુસપેપર વાંચવા દમશ. ”

“ અપાવાળ, આજે કયા રંગની સાડી પહેરું ?

“ દીકરા, સફેદ સાડી પહેર. જા બેટી આ તારો એમ લગામણે દેખાવ જલદી બદલીને આવ. ”

શેહેરાં અપાવાની મરજીને શરણ થઈને ડ્રેસ બદલવા ગયું. જાણી જોઈને તેણીએ કાળી સાડીમાં અપાવા આગળ દેખાવ દીધો હતો, અને તેમાં તેણીની એક મતલબ સમાયલી હતી, પણ અપાવાનો સ્વભાવ ઠીક નહીં લાગ્યો, તેથી પોતાની મતલબની વાત કરવાનો તેણીએ જે ઇરાદો રાખ્યો હતો તે વિષે હાલ તુરત તેણી અખાડા કરી ગયું હતી.

ડ્રેસ બદલીને શેહેરાં માકાશાહ આગળ પાછી આવી ત્યારે અપાવા ખુશી થયા અને બોલ્યા, “જો દીકરી ! હવે તું કેવી મજાની શોભે છે !”

“અપાવાળ, સફેદ સાડી બુઢાં ઐરાંઓને પણ મજાની લાગે છે ! નહીં વારું ?”

“હા, દીકરા, તું ખુબી થાય, તારે પણ તને સફેદ સાડી શોભશે, અને તારાં છોકરાં તેમજ તારાં છોકરાંનાં છોકરાંની આખને પણ ગમશે.”

માકાશાહની વાત કરવાની આ વળાણ ઉપરથી શેહેરાં પામી ગઇ કે વળી બપોવાળ મારાં લગનની વાત છેડશે. આ વાતથી શેહેરાંને તે ધડી ધડી કંટાળો આપતો હતો. વળી આ ડ્રેસની વાત ઉપરથી તે ગોળગોળ ફરીને લગનની બાબત ઉપર આવશે એમ તેણીની ખાતરી હતી. વળી માકાશાહને ઉડાવનારા જવાબ અપાય તેમ હતું. નહીં તે હડીલો હતો, અને છુટાંઓની ખાસીઅત પ્રમાણે પોતાનીજ વાતને અને પોતાનીજ મમતને વળગી રહેનાર હતો. તે છતાં તેણીએ બપોવાળું ધ્યાન ખીજી બાબતમાં ધાલવાની કોશિશ કરી અને બોલી, “બપોવાળું, હું તમને કહેતાં વીસરી ગઇ કે મેં કાળી સાડી પહેરી હતી તે પાસેનાં સરકારોનાં બીજાંબાજી તે દહાડે ગુજરી ગયાં, તેવણની છોકરી આગળ જરા મળવા ગઇ હતી, અને એવી વખતે ધારા મુજબ કાળી સાડી પહેરવી પડી હતી. બિચારી તેવણની દીકરી મેહેરાંને માટે મને બહુ બળાપો થાય છે ! અને તેના વિચારમાં તમારી આગળ આવવા અગાઉ કાળી સાડી બદલતાં ભૂલી ગઇ હતી.”

“ અંહ હવે હું સમજ્યો ! પણ તારા જેવી એક જવાન છોકરીને મોહોત અને માહેતમની બાબતમાં સામેલ થવાની જરૂર શી છે ? તારા જેવી જવાનને એવી મુત્તાકાત આવવાથી અલગ રહેવું સારું. ધણાં અસલના વખતમાં જવાન છોકરીઓને મુવેલાંઓની લાસ આગળ બેસવા પણ દેતાં હતાં નહીં.”

“ પણ બપોવાળ મારી ‘સહી મેહેરાંનું’ મને બહુ લાગે છે ! એ બિચારી હવે તદ્દન નિરાધાર થઇ ગઇ છે ! ”

“ હશે, પણ તેનો પેટો બાઇ કાંઇ સારો નહીં નિકળ્યો ? ”
માકાશાહે ટીકા કરીને કહ્યું.

“ હા, પણ બપોવાળ, તે અહીં ક્યાં છે ! અને તેને પોતાની માયનાં મરણની ખબર પણ નહીં હશે ! ”

આથી માકાશાહ ખડખડ હસવા લાગ્યા. માકાશાહ ચાંદરાત ચાંદરાતે હસતા હતા, અને જ્યારે હસે ત્યારે એમ સમજવું કે કોઈ સામાં ધણીની ઠેકડી કરે છે. આ વખતે તેનાં અસાધારણ હસવાથી મેહેરાના પેટમાં ગભરાટ છૂટ્યો, અને મનમાં બબડી, “વળી, બપોવાળ એમ હસેછ તેની કાંઈ મતલબ હશે !”

ખુબ હસી હસીને પછી માકાશાહ બોલ્યો, “ખરી વાત તો આ છે કે તે જેલમાં હશે, અને તેને ત્યાં બબર કાણ કરે !”

શેહેરા આ ટીકાથી ડગ થઈને ચુપ બેઠી. માકાશાહ બધી વાત જાણે છે એ ખ્યાલથીજ તેણીના દિલમાં દહેશત પેદા થઈ હતી. ગામમાં શું શું થાય છે તેની માકાશાહને દરકાર નહીં હતી, પણ જો એક બાબદની પછવાડે લાગ્યો તો તે વાતના પડેપડ અને ભીંગડે ભીંગડા ઉખેડ્યા વિના તે જાંપીને બેસતો હતો નહીં.

“તારે, બપોવાળ, તમે બધું જાણો છો?” શેહેરાએ આસ્તે રહીને પૂછ્યું.

“હું જાણું છું? અરે, આખું સુરત શેહેર જાણે છું! પોલીસ જાણે છું, રૈયત જાણે છું, હું જાણું છું, તું જાણે છું!”

“નહી, બપોવાળ, તેને પકડી ગયા તે હું જાણતી નથી.”

“પકડાયો કે નહી તે ચોક્કસ હું જાણતો નથી, પણ પોલીસ તેને પકડ્યા વિના રહેશે નહી, પણ શેહેરાં, તું એ પોરીઆને માટે એટલી બધી કાળજી શા માટે ધરાવેછ? અંહ! મને કહી દે,” માકાશાહે એવી ઢબથી ટીકા કરીને પૂછ્યું કે શેહેરાનાં રૂવેરૂવાં ઉભાં થયાં.

“બપોવાળ, હું કાળજી ધરાવું તે ખુદરતી છે. તેની બેન મારી સહી થાય છે, અને તે પણ અમારી સાથે નાનપણથી રમીને મોટો થયો. એક ઓળખીત! તરફ દિલસોળ, એક પાડોસી તરફની ફરજ બજાવતાં કાળજી જેવું સામાં ધણીને જણાય, તો તેમાં ખોટું શું છે?” શેહેરાએ સાફસાફ જવાબ દીધો.

“એટલું જ હોય તો સાધારણ કહેવાય, પણ શેહેરાં, જે મૂર્ખાંધ બરેલું પગલું તે દાહાડે તેં બરું હતું, તે મને નહીં ગમ્યું, તે કાંઈ સાધારણ નહીં હતું. સમજી? આપણી પછવાડેની જંગલીમાં તેં તેને એક રાત છુપાવ્યો, અને ખાવા પીવાનું પુરું પાડ્યું, તેમાં તેં મૂર્ખાંધ કીધી હતી, અંહ ! દોઢાં તારા અને તેના વચ્ચે શો સંબંધ ધારે?”

“અપાવા તમે બધું જાણોછ ત્યારે આટલું પણ જાણતા હશે કે તેની સાથે તેની બેન મેહેરાં પણ હતી, અને એમ જણ્યા પછી લોક બીજું શું ધારે? લોકોને ગમે તે ધારે. મેં મારી ફરજ બજાવી તે ઉપરાંત બીજો કશો સંબંધ હું ધરાવતી નથી.”

“ પહેલાં તો મેં તારાં પગલાંને મૂર્ખાંધ બરેલું કહ્યું, પણ હવે તો આગળ વધીને કહું છું કે તારાં પગલું ગુનાહ બરેલું કહેવાય. તું જાણતી હતી કે તેને પકડવાનું વારંટ નિકળ્યું છે, અને તેણે ચોરી કીધી છે. તે છતાં એક ચોરને તારા ઘરમાં છુપાવ્યો અને સરકારનો કાયદો તોડ્યો, એ માટે તું અપરાધ કહેવાય કે નહીં? વાઈ, બીજું તને પુછું છું તે કહે. હું શું મરી ગયલો હતો, કે જાણે, તું ઘરની ધણીઆણી હોય, તેમ મને પૂછ્યા વિના, તેને તેં એક રાત છુપાવી રાખ્યો? કોની રજાથી? તું શું એમ ધારેછ કે માઈ જે છે તે બધું તારું છે? તું શું એમ ધારેછ કે મારા મરણ પછી આ બધું તને વારસામાં મળશે? શું એવી આશામાં તું જીવે છે કે? જો તેમ હોય તો આજે કહું છું તે સાંભળ કે આ બધું તને આપી જવાનો ઇરાદો હું રાખતો નથી ”

“ પણ અપાવાજી, એવો વિચાર મને કોઈ દિવસે આવ્યોજ નથી; હું તો એમ સમજું છું કે જો કોઈ આપણો આશ્રય શોધતું આવ્યું, ને આપણે તેને આશ્રય આપ્યો, તેમાં કશું ખોટું નથી. તેમાં કશો ગુનાહ નથી. અપાવાજી, કોઈ રડતું કઠળતું મદદ માગે, તેને તમે હાંકી કહાડો કે ? ”

“ મારી વાત જુદી છે, ને તારી વાત જુદી છે. તું એક છોકરી. તું એક જવાન છોકરી, અને હું માટીડો અને વળી ખુદો માટીડો. મારા અને તારામાં કેટલો ફરક !! તારે સાફ ના પાડીને કહેવું હતું કે હું કાંઈ કરી શકતી નથી; વળી તું કહેછ કે તેની બેન પણ સાથે હતી, ત્યારે તો મને તે છોકરીના લક્ષણ પણ સારા લાગતાં નથી. જો, સાંભળ, હવે પછી, વખતે પોલીસ તને કાંઈ પૂછે, તો સાફ સાફ જો હોય તે ખર ખર કહી દેજે, કાંઈ છુપાવતી ના.”

“અપાવાજી, સારે ભાગ્યે તે ક્યાં ગયો છે તે હું જાણતીજ નથી.”

“કાંઈ જાણતીજ નથી ! વળી અંજણી અમ્મા થઈ !” અપાવાજીએ ટકોરામાં કહ્યું.

“નથી જાણતી, તે પાછલી રાત્રે કોણ જાણે ક્યાં વટાણા વાવી ગયો. તેની બેને અને મેં તો છેક સહવારે જાણ્યું કે તે જતો રહ્યો છે. અધુ તો રહ્યું, પણ જે ઘણીએ મારી બધી હીલચાલની વાત તમને કહી, તે ઘણીને પુછોની કે સોહલ ક્યાં જતો રહ્યો ? અપાવાજી નોકર આદમીને તમે ઘણું ઉત્તેજન આપોછ એ સાફ નહી !”

મેહેરાની વાત સાંભળીને માકાશાહ સેહેજ બેચેનીથી ખુરસીમાં હાલવા લાગ્યા, ને પછી આંખ ચુચી કરીને બોલ્યા, “નહી, મેહેરાં, હું ઉત્તેજન આપતો નથી, પણ જો કોઈએ કાંઈ નવી વાત જાણી હોય, અને તે આવીને મારી આગલ કહે, તો તે મારે સાંભળવી એ મારી ફરજ છે, અને જો કોઈ નોકર મને આવીને કહે તેમાં હું ધારું છું કે તેણે ફરજ બજાવેલી કહેવાય. ચાલ, હવે એ વાત પડતી મુક, પણ યાદ રાખજે કે ભવિષ્યમાં કોઈ પણ લુચ્ચાઓને કે ચોરોને મદદ કરવાને આપણે બંધાયેલાં નથી.”

“વારું, અપાવાજી, હું તમારું કહેલું યાદ રાખીશ. હાલની વાતમાં મેહેરાં અને સોહલ કોઈ પારકાં નથી, પણ મારી બચગીનાં દોસ્ત અને આપણા પાડોશી થાય છે, અને તેથી તેમને મદદ કરવાને હું તેમજ તમે બન્ને બંધાયેલાં છીએ.”

“તું તારી બધી ફરજ સમજે છે, સારે તારી આ પણ ફરજ છે કે હવે તારે સંસારમાં પડવાનો વિચાર કરવો પડે છે,” વળી માકાશાહે ગોળ ગોળ ફરીને શહેરાનાં લગનની વાત છેડી.

આથી મેહેરાં વળી શીકકી પડી, અને વળી બપાવાનાં છટકામાંથી કેમ છૂટવું, તેનો તોડ શોધતી બેઠી. તેણી હજાર વખત બપાવાજીને ના કહી ચુકી હતી, અને તેજ જવાબ એકવાર ફરીથી આપવો પડશે એમ ઠરાવ કરીને વાત આગલ ચલાવી.

“બપાવાજી, હું પરણવા ના કહેતી નથી, અને મોડે વહેલે પરણ્યા વગર છૂટક નથી, પણ જ્યાં સુધી મને મનગમતો વર મળે નહીં, ત્યાં સુધી હું કાંઈ સાથે પરણીશ નહીં. ઉતાવળ શી છે ? જેની તેની સાથે ઉતાવળમાં ગોઠવાઈ જાઉં ? ને પાછલથી પરતાઉં ? નહીં, બપાવાજી, જેની તરફ મારો પ્યાર દોડશે તેને હું મારું દિલ આપીશ ?”

“પ્યાર ! પ્યાર ! પ્યાર શું ચીજ છે ? દરેક છોકરીને જે પહેલો છોકરો આગલ આવ્યો તેની ઉપર પ્યાર દોડે છે. હજી કાંઈ જવાન છોકરાએ તારી આગલ પ્યારની વાત છેડી નથી, તેથી તને કાંઈ ઉપર પ્યાર દોડ્યો નથી, પણ ઠીક છે, જોઈશું.”

એમ કહીને માકાશાહ ઉંડા વિચારમાં પડ્યા. અને ઘણા દિલગીર થઈને બળાપો કરવા લાગ્યા, જે જોઈ શહેરાંને દુઃખ થતું હતું, પણ બપાવા વર શોધી કહાડે તે કબુલ રાખવા તેણી કાંઈખી રવેસે તૈયાર હતી નહીં.

શહેરાં કેટલોક વખત થયો એક બાબદસર બપાવાની રજા લેવા તલખી રહી હતી, તે માટે તેણીને તક મળતી હતી નહીં, અને તેથી તેણીએ આ વખતે બપાવાને પૂછી લીધું, “બપાવાજી સરકારીની મેહેરાં હવે બિચારી ઘરમાં એકલી પડી છે, અને રાતે એકલી સુતાં બિહે છે, વાસ્તે તે છોકરી રાતે આપણા ઘરમાં આવીને સુવે તો તેમાં આનંદ શી છે ?”

“અડચણ ! અડચણ પેહેલી ! પોલીસ એના ભાઇની શોધમાં છે, તેથી પોલીસના છુપ્યા માણસો એ છોકરાની બેનની દરેક હીલચાલ છુપી રીતે તપાસના હશે. એની બેન આપણા ઘરમાં દરરોજ રાતે આવે અને સહવારે પાછી જાય, તેની પોલીસને ખબર પડ્યા વિના રહે નહીં, અને તે ઉપરથી પોલીસને અમસ્થો વેહેમ પડ્યા વગર રહે નહીં, કે એ છોકરાને સંતાડવામાં આપણો હાથ હશે; પણ મેહેરાં, એ મેહેરાંનો ભાઇ ચોર છે તે જાણ્યા છતાં તું તેની તરફ આટલી બધી દયા દેખાડે છે, તેથી સાચું બોલ, કંઈ તારો ખાટો મીઠો વિચાર એ છોકરા ઉપર દોડેછ શું ?”

“બપોવાજી, તમે કેવા આડા વિચાર કરોજી ! કોઈની તરફ દયા દિવસોજી બતાવવી એમાં પ્યારની વાત ક્યાંથી આવી ? વળી તે તો પરણેલો છે,” શહેરાએ બપોવાના દિલ્લમાંનો વેહેમ ભાંગવાની ખાસ મતજબથી આ ખુલાસો કર્યો. આ ખુલાસાથી બપોવા પાસે તકરાર આગલ ચલાવવા જેવી ‘પોઇન્ટ’ રહી નહીં, અને તેથી આજને કાલ લગનની વાત બંધ પડી.

પ્રકરણ ૬.

દુન્યાની ઘંટીમાં પડવું.

દુનિયા જાણે કે હું અમન ચમનમાં છું,

દિલજ જાણે છે અફસોસ મનમાં શું ?

શહેરાંને પહેરવા ઓઢવાનું ખાવાપીવાનું અને બીજી બધી પ્રકારનું સુખ હવું, તે છતાં પોતાના બપોવાના મગજના ફાંટાથી તેણી મનમાં બહુ મુંઝાતી હતી. તેણી મોટાંઓ તરફ તાબેદારી બતાવતાં શીખી હતી, અને તેથીજ બપોવાના ફાંટા જેમ સાચવી લેવાય તેમ સાચવતી હતી. પોતાનો જીવન બપોવાના કાળુમાં રાખવા તેણી શીખી હતી, અને તેથીજ

પોતાનો સ્વભાવ તેણી ક્વચિત ખોલતી હતી. જેનો ઉપાય નહિ તે લઈ ચલાવવા વગર બીજો છુટક શો? એમ સમજતી હોવાથી તેણી અપાવાને અને તેટલા રાજી રાખતી હતી.

સોહલને તેણીએ મદદ કરી હતી, તે અપાવાએ કેમ જાણ્યું તે વિચારથી દિવસમાં ઘણી હેરાન હતી. આ બધું કારસ્થાન ધરના આવરથી બીખાનું હતું. તેની ચાલચલણ શહેરને મિલકુલ ગમતી હતી નહિ. તે બડો ઉઠાઉગીર હતો અને લફંગો હતો. માકાશાહનો માનીતો થવાને તેણે ઘણીવાર શહેરની યુગલી ખાધી હતી. માકાશાહ બહુ ઠાવકા હતા. બીખો જે કહે તે બધું ગળે ઉતારી દેતા હતા નહિ, તે છતાં બીખો માકાશાહને છાપરે ચલાવવાની જે વાતો કરતો હતો તે આ બુઢા મનીખને બહુ ગમતી હતી. બુઢાંએને તારિક બહુ લાવે છે તે દુનિયાં જાણે છે, આથી બીખા તરફ બુઢાને બહુ ચાહ હતો.

વળી માકાશાહે ઘણી દિવાળી જોઈ હતી. કોઈ કોઈવાર એ બુઢા મતલબનો ચસ્મો આંખે ચઢાવીને નહીં દેખાવાના ઢોંગ કરતો હતો. પોતાની મતલબ પાર પાડવાને કાજે તે દોઢીઆં પાપડી માફક ખરચવા અચકાતો હતો નહી, આ વાત તો તે દબણે માનતો હતો કે જ્યાં હાથેલીમાં દોઢીઆં લાં કામ પાર. આ ધોરણે તેણે પોતાની દરેક કાર-કીર્દીમાં ફતેહ મેળવી હતી, પણ તેને એક ખમ્મજા હતી તે પૈસા છતાં પાર પાડી શકતો હતો નહિ, અને તે આ કે શહેરને તે પૈસાની અને દોલતની લાલચે વશ કરી શક્યો ન હતો. વારસામાંથી ખાતલ કરવાની ધમકી પણ શહેરો ઉપર કાંઈ અસર કરી શકી હતી નહી.

મેહેરાના બાપમાં અપાવાના મનાઈ ભરેલા હુકમથી શહેરો ઘણી દિલગીર થઈ હતી. મેહેરાની માતાના દુઃખભર્યા મરણથી શહેરને મેહેરા તરફ અસલ કરતાં હાલ ઘણીજ માયા દોડતી હતી, અને તેણીની દોસ્તી વધારવાને તેણી અંતઃકરણ પૂર્વક કોશિશ કરી રહી હતી.

શહેરો કાંઈની સાથે દોસ્તી રાખે તે માટે માકાશાહ નાખુશ હતાઃ એટલુંજ નહીં પણ જે શહેરને કાંઈ ઓકરીની સાથે પણ પહોં

સુંઘ હોય તો બેની વચ્ચે દુશ મનાઇ કરાવવા તે તૈયાર થતો હતો. દુકામાં કોઇપણ સગાવહાલાં કે પાડ પડોસી સાથે શહેરાં સાથે રાખે તે તેને પસંદ હતું નહીં. આ એક જાતનો જીલમ છે એમ શહેરાં સમજતી હતી, તે છતાં જુદા અપાવાને ખાતર તેણી આવો જીલમ મુંઝે મોંઢે ખમતી હતી, અને પોતાની ફરજમાં પછાત પડવા નાખુશ હતી. બાહેરનાં લોક તેણીને ઘણી નસિબત સમજતાં હતાં, અને જુદા અપાવાનો જીલમ તેણી ખમતી હતી તેથી તે લોક અજાન હતાં. બીજા બોલોમાં જણાવીએ તો શહેરાં એકલી અટુલી હતી. તેણીનું કોઇ સગું વહાલું કે કોઇ સહી મિત્રણ હતી નહીં.

આટલું છતાં, અપાવા અપોરે જ્યારે ઉંઘી જાય ત્યારે તેણી ભરાઇ સંતાપને મેહેરાંને મળતી હતી. એક દહાડો તેણી એ પ્રમાણે મેહેરાં આગલ ગઇ, ત્યારે મેહેરાંને ગાંસડા પેટનાં બાંધતાં દીડી. પૂછતાં તેણીએ જવાબ દીધો, “હું અહીં એકલી રહીને શું કરું? સુંઘ જાઉં છ, ત્યાં કંઈ મહેનત કરીને ગુજરાન કરીશ.”

“સુંઘમાં તારાં કોઇ સગાં વહાલાં છે કે?” શહેરાંએ પૂછ્યું.

“હશે, પણ હું કોઇને ઓળખતી નથી. સોહલ બોલાવેછ તેથી જાઉં છ,” એમ કહીને તેણીએ શહેરાંને રડીને કોટી કરી.

“ત્યાં હમેશ રહેશે કે પાછી સુરત આવશે?” શહેરાંએ પૂછ્યું.

“હું તો અહીં બહુ વેચી સાડીને જાઉં છ! શહેરાં બાબુ, મને ફક્ત મારા બાઇ તરફની ફરજને માટે જવું પડેછ! તેની બૈરી એટલી સોજ, સલુક અને સુધબુધ વગરની છે, કે મને તેણીની સાથે પાટલો કેમ ફાવશે તેની મને શીકર લાગેછ. સોહલ મજગામમાં કોઇ ધરમાં એક બોલી બાડે રાખીને રહ્યોછ, અને લખેછ કે ચાકરી ધંધો કંઈ નથી, ને ભૂખ-મરો અને હાડમારી વેઠવી પડેછ! વાસ્તે મારી પાસે જે કંઈ થોડું ધણું છે તે લઇ જઇને ત્યાં રહીને ખરચું, બીજું શું કરું? બિચારું એક બચ્ચું છે તેને દુધ પાણી માટે કંઈ થોડાં દોઢીઆં તો જોઇએ?”

“પણ મેહેરાં, તું અહીંથી મુંઝવ જશે, ને સીધી તારા ભાઈના ઘરે જશે તો તે વખતે તારો ભાઈ પકડાઈ જશે. તારા આ ઘર આગલ ડિટેક્ટિવ ફરતા રહેજી, ને ને તારી હિતચાત્ર તપાસનાં પોલીસ તારા ભાઈનો પત્તો મેળવી શકશે. માફ માને તો તારે હમણા જવું નહીં જોઈએ.”

“અહીં રહીને કંઈ પણ શું? શેહેરાં, અહીં રહીને ગુજરાન ક્યાંથી કંઈ? મુંઝવ જઈ તો કાંઈ નોકરી કરીશ, પણ હવે તારી વાત સાંભળ્યા પછી હું જમને ધરમશળામાં ઉતરીશ, ભાઈને ઘેર નહીં જઈ.”

“હું મારાં એક સર્ગા ઉપર ભલામણપત્ર આપું તે લખને તેમને મળશે? તેવણુ તને થોડા દહાડા પોતાનાં ઘરમાં રાખશે. પણ ખરાં, પણ તારા ભાઈની વાત ત્યાં કરતી ના.”

“હીક છે, હું તે બધું સમજું છું.”

શેહેરાંએ મેહેરાંને એક ચીડી લખી આપી, તેમજ પોતે પોતાનાં સર્ગા ઉપર જુદો કાગળ ટપાલમાં મોકલીને મેહેરાંની સંભાળ લેવા લખ્યું.

મેહેરાંએ સઘળું વેચી સાટીને નાણાં એકઠાં કર્યાં; પોતાની પાસેના તેમજ સામાનના ઉપજેત્રાં નાણાં બધાં મળીને ત્રણસો રૂપિયા થયા હતા.

મેહેરાં શેહેરાંથી છૂટી પડતાં રડી, અને બેલી, “શેહેરાં, તેં મને ધણી ધણી મદદ કરી છે! કાણુ જાણુ હવે આપણે ક્યારે મળીશું! મળીશું કે નહીં એ વાત કાણુ જાણુ છું!”

“મળીશું, મળીશું! ને તે પણ ધણી સારી રીતે મળીશું. ફિકર નહીં કર, મેહેરાં! માણસ ધારે છે એક ને ખુદાની મરજી થાય છે બીજી. એટલું યાદ રાખજે કે મહેનતુ અને પ્રમાણિક માણસ પોતાના એકલા જીવનું ગુજરાન દુન્યાનાં કાંઈપણ ભાગમાં કરી શકે છે.”

આ બન્ને સહીઓ એકબીજીથી છૂટી પડતી વેળા ધસાધસ રડી પડી હતી. તેમને અરસપરસ માયા લાગેલી હતી અને મેહેરાં આવા અંજોગમાં છૂટી પડી તેથી શેહેરાંનાં મનમાં એ બાબતથી વધારે દુઃખ લાગતું હતું.

મેહેરાને સ્ટેશન ઉપર વળાવવા જવા શેહેરા જઇ શકી નહી, કારણ કે બુઢા બપાવા માકાશાહના ફાંટાબરેલા બુલમાતથી વાંચનાર સારી રવેસે વાકેષ છે. શેહેરાને સ્ટેશન ઉપર મુકવા જનાર ફક્ત એકજ બાઇ હતી, અને તે પેલા દોરાબજી હવાલદારની ધણીઆણી હતી. સ્ટેશન ઉપર મેહેરાંએ તેણીની આગલ શેહેરાંના ઉમદા ગુણોની બહુ તારિફ કરી હતી. અને બોલી હતી, “ શેહેરાં હાથ લેકોને આટલી બધી મદદ કરે છે, ત્યારે બપાવાનો પૈસો મળશે, ત્યારે કોણ જાણે કેટલી બધી સખાવત કરશે તે કહી શકાતું નથી. ”

“ પણ મેહેરાં, બેટા પેટમાં ને ઘઉં ખેતમાં, તેવી તારી વાત છે. મેં તો બાહેરથી પાકે પાચે સાંભળ્યું છે કે એ બુઢો એ છોકરીને બધું આપી જશે નહીં. બુઢોનો કોઇ બીજો અતલગનો સગો છે તેને વાડી વજીરો વગેરે બધું મળશે. કહે છે કે તે સગો કોણ જાણે ક્યાં રખડે છે, તેનો પત્તા બુઢોને મળતો નથી, ” દોરાબજી હવાલદારની બાઇડીએ મેહેરાંને સંભળેલા ગામ ગપાટામાંનો એક ગપાટો કહી સંભળાવ્યો હતો.

પ્રકરણ ૭ મું.

ધાખરાનો ધખારો.

ડોકરો મરશે, ને પૈસો મળશે,
એમ સમજી આરામ તું કરે છે,
ભવિષ્યના ભરોસે ભૂખે મરશે,
કોણ જાણે તે રામ શું કરે છે.

મુંબઇ જઇ મેહેરાંએ શેહેરાં ઉપર સુરત કાગળ લખ્યો કે હું ઉતરીને તમારાં સગાંને ત્યાં ગઇ, અને ત્યાં થોડા દહાડા રહી, અને તે

હોકે મને એક એરડો શોધી લાડે અપાવ્યો છે, ત્યાં હાથ હું એકલી રહું છું, પગ હું તમારી સગીને ત્યાં દરરોજ ખડું છું, તેથી કાગળ લખે તો તારી સગીને ત્યાં જ લખજે. ”

શેફરે મેડેન ઉપર એક બે કાગળ ઉતાવળેથી લખ્યાં હતાં, પણ હાલ તેણીના નિચાર કરવા માટે શેફરે પાસે વખત હતો નહીં, કારણકે માકાશાહ મદમીનો ધુજરો કરી રહ્યા હતા. વર્ષો થયાં તેમનો એક પગ આ દુન્યામાં અને બીજો પગ પેલી દુન્યામાં હતો, અને ખડિયા ખડખડ જેવા થઈ ગયલા હતા. તેમનાં લાંબા વખતનાં દુઃખે હાથ નવું પણ મજબુત રૂપ લીધું હતું. મુંઝવના નામાકિંત ડાક્ટરોના મત પ્રમાણે માકાશાહના દહાડા ગણાઈ ચુક્યા હતા.

“કામ તમારું કામકાજ હોય, જે કહેવું કરવું હોય તે કહી કરી રાખો તો ખટુ સારું,” માકાશાહના ઘરના ડાક્ટરે ઇસારો કરી માકાશાહના કાન ખોલ્યા હતા.

“તમારી મતલબ હું સમજી ગયો! બીજા બેટામાં તમે ખુબ્બું કહો કે હવે આ વખતે હું દુઃખને લ તમારીને પાછો ઉઠું એમ નથી ! ” માકાશાહે પોતાની બુઢાપાની ચંચળાઈ આ વખતે પણ દેખાડીને ડાક્ટરને કહ્યું.

આ સાંભળી ઘરનો ડાક્ટર તેમની તરફ ટીકવા લાગ્યો. બુઢાને કેમ સમજાવવો તેની તેને આવડ હતી નહીં, અને તેથી તેણે એ વાત આગલ લં બાવવાના અખાડા કર્યા, પણ બુઢાં માણસ એવા અખાડાથી મુગાં બેસે એમ કહી સમજવું નહીં. માકાશાહ વળી ડાક્ટર તરફ જોઈને પૂછવા લાગ્યા, “કેમ, ડાક્ટર મુગા કેમ થઈ ગયા? હું સારી પેઠે સમજું છું કે એંસી વરસના એક દરદીને, જેનું હૃદય નખળું પડેલું હોય છે, તેને તમારી સલાહ અણી વાજબી છે, પણ ડાક્ટર સાહેબ, આજ વીસ વર્ષ થયાં, જ્યારે પણ હું બિમાર પડું છું, ત્યારે મને ડાક્ટરો એજ પ્રમાણે સલાહ આપે છે. ”

“ એવી સલાહ માન્ય કરવામાં તમને નુકશાન થું છે ? ” ધરના ડાકટરે જવાબ દીધો. આટલું કહીને તે ત્યાંથી ખસી જવ આગ્રહ હતો, પણ બુઢ્ઢા માકાશાહે તેને જતાં અટકાવ્યો અને બોલ્યો, “ મેં હજી સુધી એ સલાહ ઉપર અમલ કર્યો નથી, એટલે ખીજા બોલોમાં કહું તો મેં મારું વસીઅતનામું હજી કયું નથી. ”

“ જુઓ, શેઠ, હજી ચોક્કસ કાંઈ કહેવાય નહીં. જે તમે બરાબર ચાંપતી દવા લેઓ, ને ખોરાક જેરવી શકો, તો હજી થોડા દહાડા તમારી જીદગી લંબાવી શકાય, પણ આપણને કોઈ એક દહાડો અહીંથી ઉઠાંગરી કરવી પડશેજ, વાસ્તે તમે તમારું વસીઅતનામું જેમ જલદી કરી રાખો તેમ સારું ”

માકાશાહે હસીને ડાકટરને જવાબ દીધો, “ ડાકટર સાહેબ, અત્યાર સુધી ડાકટરો મને કહેતા હતા તે હું હસી કહાડતો હતો, પણ મને હમણા લાગે છે કે હવે મારો વખત ભરાઈ ચુક્યો છે, વાસ્તે હવે મારી છેલ્લી ફરજ અદા કરવા પાછળ હું ધ્યાન પુગાડીશ, એ તમારે નક્કી માનવું. ”

ડાકટર જતાં જતાં મનમાં ખડખડ્યો, “ બુઢ્ઢાની વિચિત્ર ચાલચલણ હજી ગમ નથી. એણે દુન્યા બરાબર દીઠેલી છે. પણ રખેને પોતાના આવા ફાંટામાં વસીઅતનામું પણ વિચિત્ર ઢબે કરી જાય ! હકદાર વારસ તો શહેરાંબાનુ છે, પણ કોણ જાણે વખતે માકાશાહનું માનીતું કોઈ સચું નિકળી આવે પણ ખરું ! ”

ડાકટરના ગયા પછી થોડીવાર માકાશાહ બિજાનામાં ગ્રુપગ્રુપ વિચાર કરતા પડી રહ્યા, પછી નર્સ, જેને તેની માવજતને ખાતર છેક મુંબમથી બોલાવેલી હતી, તેણીને તેડીને કહ્યું, “ શહેરાંબાનુને સેતરંજનું પાટીઈ અને મોહોરાં લખને રમવા બોલાવો, અને તમે જરા બાહેરનેમ.બો સેજ ”

નર્સ' બાહેર જઈ બેઠી. શહેરાંએ પાટીમાં ઉપર મોહોરાં ગોઠવ્યાં. ને પછી બોલી, “બપાવાજી, લેઓ તમે પહેલાં ચાલો.”

માકાશાહ હસ્યો અને મોહોરાં બેળી નાખીને પાટીઉં હડસેલીને પાડી નાંખ્યું, અને તેથી કેટલાંક મોહોરાં બાંગી ગયાં. શહેરાં બપાવા તરફ દંગ થઈને ટગર ટગર જોવા લાગી, અને પૂછ્યું, “પાછાં બધ જાઉં ?”

“શહેરાં, તેં શું ખરું માન્યું કે મરણને કાઠિ બાવી પુગ્યો છું. તે છતાં મેં તને સેતરંજ રમવાને બોલાવી ? એ બાહાને તારી સાથે કાંઈ ખાનગી વાત કરવા મેં તને બોલાવી, કારણ કે નર્સ આપણી વાત સાંભળે નહીં.”

શહેરાં નેકનામ બપાવાની રીતભાત જાણી ચુકી હતી, તેથી મુંગી ઉભી રહી.

“જો, શહેરાં, હવે મારો વખત બરાબ ચુક્યો છે. હવે જે વખત જાય છે, તેમાં મારો અંત આવશે. ડાક્ટર કહેછ ને મને ખરું લાગેછ કે મારું હૃદય ધિમેધિમે બેસતું જાય છે.”

“બપાવાજી, એમ ના બોલો, ખુદા કરે ને ડાક્ટરો ખોટા પડે!” એમ કહીને તેણી બપાવાનો હાથ પોતાના હાથમાં દાખીને ઉભી.

માકાશાહ શહેરાં તરફ જાણે શકની નજરે જોતો હોય તેવો દેખાવ કરીને જોવા લાગ્યો. અને પૂછ્યું, “આ તું બોલેછ તે ખરું કે? શું તું નથી ઇચ્છતી કે બુઢો મરે તો માંચડો ખાલી થાય, ને ચામડાના બપાવા જાય તો સોનાના બપાવા આવે ? તું શું એમ નથી ધારતી કે હવે એ બુઢો જીવીને શું કાંદાની ન્યાત જમાડવાનો છે ? એવા વિચાર તને નથી આવતા, વાર ? ”

“ કદી નહીં ! બપાવાજી, કાંઈ દહાડે નહીં ! તમે હજી મારા માથા ઉપર થોડાં વરસ ખીન્ન જીવો એવું હું અંતઃકરણથી ઇચ્છું છું. ”

“ ત્યારે તું શું એમ કહેવા માંગે છે કે બપાવા મરી જશે તો તને કશું રહવું આવશે ? ”

“ વળી તેમાં શું શક ! બપાવાજી, હું તો તમને હમેશાં ચાહતી આવી છું પણ એમ ધડી ધડી મારે મોંઢેથી બોલાવો તેમાં શો ફાયદો ! મુંગે મોઢે બપાવાજીની ચાકરી કરીએ તો તેમાં બપાવા તરફનો ચાહ સમાધ જાય છે, “ શેહેરાએ જવાબ દીધો.

બપાવાએ શેહેરાનો હાથ પોતાના ચીમરાયલા હાથીદાંત જેવા સફેદ હાથમાં ઢાળીને કહ્યું, “ જોહી, દીકરા, ત્યારે તો તું બપાવાને છેલ્લી ધડીએ દિલગીર નહીં કરશે ! ”

“ બોહો, બપાવાજી, તમને કંઈ ખાવા ગમે છે ? ”

“ નહીં, ખાવા પીવાની અહીં વાત છેજ નહીં. અહીંયાં તારી મરજી ને ખુશીની વાત છે. હું કહું તે તું કબુલ કરશે ? ”

“ બપાવાજી, મારાથી જે કાંઈ જની શકતું હશે તે હું ખુશીથી કરીશ ! ”

“ જો, વાતમાં કાંઈ દમ નથી ! ફક્ત મને તારો વચન આપ, બસ, ખીજું કાંઈ જોઈતું નથી. ”

“ પણ વચન શેનો આપું ? જાણ્યા વગર વચન કેમ આપું ? પહેલાં મને કાંઈ કહેશો ? તે સાંભળીને હું વચન આપું, કે નહીં ? ”

માઝાશાહે શેહેરાનો હાથ ગુસ્સે થઇને છોડી દીધો, અને બોલ્યો, “ જોયું ? વળી કહે છે કે બપાવાજી ઉપર મારો ચાહ છે. ચાહ હોય તો મરતી

વખતે બપાવા વચન માંગે તો તે વગર જાણવે આપે ! શું તારા બપાવા તારૂં યુરૂં કરશે ? ”

“ બપાવાજી, તમેજ મને વારંવાર શિખામણ દીધી છે કે કોઇને પણ આગળથી વચન આપીને બંધાઇ જવું નહીં, ” શહેરાએ કકળતા સાહે જવાબ દીધો.

“ હા, તે કોઇની સાથે, પણ બપાવાની સાથે એમ નહીં થવું જોઇએ ! હું તારો બપાવો થઇને તારૂં યુરૂં કરીશ ? જો તારી ભવિષ્યની જાંદગી સુખી થાય તેવું કાંઇ કરવા માગું છું, વારતે વચન આપ, કે હું કહું તેમ કરશે. ”

“ બપાવાજી ! મને પહેલાં કહો ! વાત જાણી લીધા પછી વચન આપવો વાજબી લાગશે તો ખુશીથી આપીશ. ”

“ ત્યારે તું શું એમ ધારે છે કે તારી પાસે વચન લઇને તને હું ફસાવીશ ? ”

“ નહીં, પણ અહીં તો તમે મરજી અને ખુશીની વાત કહી, અને તે શું તે હું સમજી ગઇ છું, વારતે તમે શાને માટે વચન માગો છો તે મને મહેરબાની કરીને જણાવો. ”

“ વારૂં, ત્યારે સંભળ તું તારી હાલત સારી પેઠે સમજે છે ? ” બપાવાએ પૂછ્યું.

“ હા, હું સમજું છું કે હું તમારા આધારે છું. ”

“ હા, મારાં મરણ પછી તને સંભાળે એવું હવે કોઇ નથી. વળી આ જે છે તે બધું મારૂં છે. એમાંથી એક અરધી પણ તારા બાપની નથી. આજ સુધી મેં તારી પછવાડે હજારો રૂપિયા ખર્ચીને તને મેં

હિંચી ફળવણી આપી છે, અને બધી રીતે હુશ્યાર બનાવી છે, મારા વગર તું કેવી હાલતે પુગતે ? તું કાણ છે ? મારા મરણ પછી તારી પાસે તારી અંગત પુછ કટલી છે, જેમાંથી તું ગુજરાન કરી શકશે ?”

“ અપાવાજી, તે હું બધું જાણું છું ને સમજું છું, પણ જો તમારી દોલત અને તમારો બાગ બગીચો બીજા કાંઈને આપી જવાની મરજી હોય, તો બેશક તેમ તમે ખુશીથી કરો, અને તેમ કરવા મૂખત્યાર છે. તમે મને ધણી અમ્મી ફળવણી આપી છે, અને તે ફળવણીના રૂડા પ્રતાપથી હું મારા એકલા જીવનું ખુશીથી ભોગવી લઉંશ ”

“ હો હો હો ! બોલવું બહુ મેહેલ છે પણ કરવું બહુ મુશ્કેલ છે. જ્યારે તારી ઉપર વિપત્તિઓનું ચક્કર ફરશે ત્યારે તને ગરીબાઈના ફટકાનો માર માલુમ પડશે, ” એમ કહીને માકાશાહ ટોકાર કરીને હસ્તો લાગ્યો, અને પછી આગલ બોલ્યો, “ જો, એક વાત કહું તે સાંભળ ? ધણી વરસની વાત ઉપર એક બે બાંધઓ હતા, તેઓ બન્ને એકજ છોકરી ઉપર મોહી પડ્યા હતા. તેણીનું નામ શહેરાબાનું હતું, અને તેણીનું નામ મેં તને આપ્યું છે. આ વાતથી તું આજ લગણુ અંજણી હતી. તે શહેરાબાનુ બે બાંધમાના વડા બાંધને ચાહતી હતી. જ્યારે તે છોકરાના બાપને ખબર પડી ત્યારે તેણે તેને ધમકી આપી કે જો તું આ છોકરી સાથે પરચુશે તો તને મારી દોલતના હિસ્સામાંથી ખરતો કરીશ. ટુંકમાં બાપે તે ધમકી અમલમાં મુકીને તે છોકરાને વારસામાંથી દૂર કર્યો, અને પોતાની બધી દોલત બીજા છોકરાને સ્વાધીન કીધી, અને તે બીજો છોકરો તે બીજો કાંઈ નહીં, પણ હું પોતે છું. ”

“ અહ ! હવે હું સમજી ! ત્યારે આ વળેલો બધું મારા બાપના અપાવાજી, કેમ વાર ? ”

“ હા, હું મારા બાપની મરજીની છોકરી સાથે પરચ્યો તેથી મને

સઘળું મળ્યું, અને મારો ભાઈ બાપની મરજી વિરૂધ્ધ પરણ્યો તે વાર-
સામાંથી રખડતો થયો. મેં તેને ત્યાર પછી કદી જોયો નહીં! તેની બાપડો
પણ થોડા વખતમાં મરણ પામી! એ મારા ભાઈને એક દીકરી થઈ
હતી, અને મને પણ પ્રુદાયજીએ એકજ દીકરો આપ્યો હતો, અને તે
દીકરાની દીકરી તે તું!”

શહેરાં પોતાનાં બાપદાદાની તવારિખ ધ્યાનથી સાંભળતા લાગી,
અને જેમ માકાશાહ બોલતો ગયો, તેમ વાત સમજીને તેણી પોતાનું
ડોકું ધુણાવ્યા કરતો હતી. આમ ડોકું ધુણાવવાનો અર્થ માકાશાહે
જુદોજ કયો અને બોલ્યો, “હા, તારા મનમાં આવેછ કે એ ભાઈ ભાઈએ
વહેવાઈ કેમ નહીં થયા? હું તેમ કરવા ધણો ખુશી થાત, પણ કમન-
શિખે અમે જો ભાઈએ સાથે મળવા પામ્યાજ નહીં. મારા ભાઈની દીકરી
પાછળથી કોઈ વકીલ સાથે પરણી ગઈ, અને હાલ તેઓ પણ મરણ
પામ્યા છે!”

“તેઓ પણ હૈયાત નથી!” મેહેરાં પૂછવા લાગી.

“હા તેઓ પણ મરણ પામ્યા છે! બધાજ મારી માફક ૮૦ વરસ ક્યાંથી
કહાડી શકે? પણ મારા ભાઈની દીકરીનો એક દીકરો જન્મ્યો છે. તેની
સાથે મને થોડો પત્રવહેવાર ચાલ્યો છે. તેનું નામ જાલ પરવીઝ કરીને
છે. આ મારી વાત ઉપરથી હવે તું સમજી જશે કે મારાં મનમાં કેવા
વિચાર છે. બોલ આ વાત સમજ્યા પછી તું મને વચન આપી શકે છે
કે નહીં?”

“હું તમારી મતલબ હવે સમજી શકું છું”

“હા, હું ખુલ્લું કહું? મારા ભાઈનો હક મેં દુઆડ્યો, તેથી
તેની છોકરીના છોકરા સાથે મારાં કુટુંબમાં સંબંધ જોડીને કાંઈ થોડો
ધણો બદલો હું આપું તો મરતી વખતે મારા જીવને સંતોષ થાય! કુંકમાં,

તું મારા બાઇની છોકરીના છોકરા જલ પરવીઝ સાથે પરણવા ખુશી
થાય, તો મારા બાપની મીલકત તેના બન્ને દીકરાઓના કુટુંબીઓમાં સમવા-
યલી રહે ”

“ બપાવાજી, અલંત દિલગીર છું કે આ બાબદ મારાથી નહી
બને એવી છે ! હા, બેલાશક તમારી ખુશી હોય તો એ જલને તમારો
સહજો વાડી વજરો આપો ! જે તમારું દિલ કહેતું હોય કે તેનો હક છે
તો લલે તેને બધું આપો, પણ જેને મેં કોઇ દહાડો જોયલો નથી, અને
જેને હું ગિલકુલ ઝોળખતી નથી, તેને પરણવાનો હું વચન આપું,
એ મારાથી બની શકે એમ નથી. તમારે વાસ્તે મારો જન આપવા
તૈયાર છું, પણ લગન જેવા ગંબીર પ્રસંગને તદ્દન હલકો ગણીને તેને ગાટે
હું વચન આપી બંધાવું એ બની શકે તેમ નથી.” બપાવાજી મને માફ કરો.”

પ્રકરણ ૮ મું.

છેલ્લી અરજ.

દિલ સંગ દોડે-જોડે જોડે-

તેને કરું હું મારો જીરથાર,

વડીલો જોડે-જરને જોડે-

તેને વરીને બાળું અવતાર.

ધણી રમતથી દરદીને થાક ચઢશે એમ સમજીને નર્સ માકાશાહના
ઝોરડામાં દાખલ થઈ, અને પૂછ્યું, “કેમ, દાવ ખલાસ થયો ?”

“હા,, નર્સ, મારો દાવ ખલાસ થયો”

શેહેરઝો ધણા વખતની વાત ઉપર પોતાના સગા જલ પરવિઝ
વિષે એક બે વાત ચાલણી હતી, અને તે વાત ધ્રુવવાળેગ ન હતી.

અને તે ઉપરથી તે લુચ્ચો લકંગો હશે, એમજ તેણી મનમાં સમજતી હતી, અને તેવા ખ્યાલ વચ્ચે જે શખ્સને તેણીએ ન વેઠેલો, કે ન જોયેલો, તેને પોતાની જીદંગી સુધીનો સાથી બનાવવા સાફ ના પાડી, અને પૈસા કે વારસાની લાલચ બાજુએ મેલી, તેમાં તેણી વાજખી હતી, અને તેણીની આ રીત કોઇ પણ સમજી માણસની વખાણને પાત્ર છે. ધડીભર ખર્ચ માનિયે કે માકાશાહે પોતાના બાઈનો હક કુઝાડ્યો હતો, તો તેને માટે શહેર પોતાની જીદંગી વચ્ચે, એ એક અશક્ય વાત હતી. અશક્ય તો થું પણ માકાશાહની માગણી તદ્દન ગેરવાજખી હતી.

ખીજી બાજુ ઉપર શહેર પાવાની દોલતની લેશબાર આશા કે દરકાર કરતી ન હતી. જે દોલત ઉપર ખરો હક માકાશાહના બાઈના કુટુંબનો હોય, તો બલે માકાશાહ હકદારને તેનો હક આપે, પણ તેથી કોઇ આમ નથી ઠરતું કે શહેરમાં પોતે પૈસાને માટે વેચાવું.

વાંચનારે યાદ રાખવું કે કાયદાસર માકાશાહ સધળી મીલકતના

હકદાર ધણી હતા, કારણ કે તેમના બાપ વસીઅતનામું કરીને સધળું તેમને વારસામાં આપી ગયા હતા, આથી કાયદાથી તેમના બાઈના કોઇપણ વારસનો હક હતોજ નહી, પણ કાયદા બાજુએ મેલતાં, માકાશાહનું અંતઃકરણ કહેતું હતું કે બાવાએ બાઈને વારસામાંથી બાતલ કર્યા તે ખોટું હતું. વળી આખી જીદંગી દરમ્યાન સધળી મીલકતનો ભોગવટો તેમણે ભોગવ્યો હતો, પણ હવે ખુદાની દરબારમાં જવાનો વખત આવ્યો, ત્યારે બૂતકાળમાં જે ખોટું થયલું તેને સમારવાનો યત્ન કરતા હતા. વળી શહેરને સમજાવી જે જલ પરવીજનું તેણીની સાથે સાદું નક્કી થાય, તો વાહવાજ વાહ! મીલકત એકજ હાથમાં રહે! જુદાજુદો વિચાર એક હાથ ઉપર ઉત્તમ હતો, ત્યારે ખીજા હાથ ઉપર શહેર પાસે તેણીની નાખુશી છતાં વચન માગવો, એ લગરીક જીલમાતબરલું પણ થીખી શકાય.'

માકાશાહની તખીઅત તદન લથડેલી હતી તે વખતે તેમની સાથે આ બાબદ ઉપર વાદવિવાદ ચલાવવામાં ડહાપણ નહીં હતું, તેથી શહેરાં આ બાબદસર સુપકીદી પકડીને બેસી રહી, પરંતુ બે ત્રણ દિવસ પછી માકાશાહની તખીઅત સેહેજ સુધરતી જણાઈ, ત્યારે તેવણ બિછાનેથી ઉઠીને થોડી થોડીવાર પોતાનાં કામ ઉપર ધ્યાન આપવા લાગ્યા, અને તે વખતે આ એંસી વરસના બપાવાએ પોતાની પૌત્રીને પાછી પાસે બોલાવી.

“શહેરાં, બેત્રણ દિવસ તખીઅત ઠીક ન હોવાથી મેં તારી સાથે પેલી વાત લંબાવવાના અખાડા કીધા, પણ હવે જે વખત જાય છે, તેમાં બપાવાજી બહીંથી કુચ કરી જશે, વાસ્તે જે બંદોબસ્ત થવો જોઈએ, તે મારે કરી રાખવો ધટારત છે, અને તેથી મેં તારો જવાબ લેવા તને પાછી બોલાવી છે.”

“બપાવાજી ખુદા કરશે તો તમારી તખીઅત પાછી સુધરી જશે. તમે કાંઈ ફકર ના કરો !” શહેરાંએ દિલાસો આપ્યો.

“અરે તારા બપાવાએ દેશ ખાઈને દરવાજા ગળે બાંધ્યા છે, અને હવે કાંઈ ડાકટરને પૂછવાની જરૂર નથી. મારો અંત ક્યારે આવશે તે હું સારી પેઠે સમજી છું. આજે જે તખીઅત સારી લાગે છે તે ટુંક મુદતની સમજવી. મારું હૈયું ચાલતું બંધ થઈ જતાં વાર નહીં લાગશે.”

“અરે બપાવાજી એમ ના બોલો ! મારા માથાં પર તમે હજી થોડાં વર્ષ વધુ જીવશો.”

“ચાલ ત્યારે, તને બપાવાજી વહાલા હોય તો મેં જે કહ્યું હતું તે ઉપર તે વિચાર કર્યો હશે. તેં તો જરથોસ્તી ધર્મનો અબ્યાસ કર્યો છે, તેમાં શું કહ્યું છે? માબાપ અને વડીલોના કહ્યા પ્રમાણે ચાલવાને એક જરથોસ્તી બંધાયેલો છે કે નહીં ?”

“હા, બપાવાળ, તમારી તાબેદારી કરવા હું કરારે ના પાડું ?
 મેં તમારી દરેક ઇચ્છા માથે ચઢાવી છે પણ લગન સંબંધી જરથોસ્તી
 ધર્મ એમ નથી સુચવતો કે પોતાની મરણ વિરૂદ્ધ માઆપ કે વડીલો-
 ને રાજી રાખવા માટે જેની તેની સાથે લગનનો પવિત્ર ગાંઠ બાંધવો. ધર્મ જે
 આમ કહેતો હોય તો પછી “પસંદ કરદમ” એવો સવાલ દસ્તુરો
 આશીર્વાદ દેતી વખતે શા માટે પૂછે છે ?”

“પણ મારી દીકરી, માઆપો પોતાનાં અવ્યાએને જાણી જોઈને
 આડામાં ઉતારે એમ તું ધારે છે ? મારોજ દાખલો લે. મેં મારા બાપને
 રાજી રાખ્યો, ત્યારે આજ સુધી પૈસે ટકે સુખી રહ્યો, નહીં તો હાલહવાલ
 ચમકે રખડી મુવો હોત. કહેવત છે કે માઆપને નમે તે પેટ ભરીને જમે.”

“બપાવાળ, તમારી નાદરસ્ત વખીઅતને લીધે હું તમારી સાથે આ
 ગંભીર સવાલ ઉપર વાદવિવાદ ચલાવવા વાજખી ધારતી નથી. તમે
 એલાશક જેનો હક વાડી વજીફા ઉપર પુગે તેને તે સોંપો. હું તો મારી
 મરણ વિરૂદ્ધ કદી પણ કોઈ અંજણ્યા સાથે પરણીશ નહીં ! જલ પરવીઝને
 જોઈએ તો અધું આપો, તેથી હું જરા પણ દિલગીર ચમક નહીં.”

“પણ મને વાંધો તેજ છે. તું મારી મતલબ પુરેપુરી હજી સમજી
 નથી. હું અધું મારા બાઇના કુટુંબમાં સોંપવાને રાજી નથી; તે છતાં
 મેં મારા બાઇને ગેરમનસાફ કર્યો હતો, તેનો બની શકતો બદલો આપવા
 માગુ છું. સૌથી સરસ માર્ગ મેં પસંદ કર્યો છે તે આ છે કે જલપ-
 રવીઝને તું તારો ખાવીંદ બનાવે, તો મારા બાઇને કીધેલા ગેરમન-
 સાફનો બદલો ચોક્કસ દરજ્જે વળી જાય, અને મારું અવ્યું પણ રખડી
 નહીં જાય.”

“સારે, બપાવાળ, તમે તમારા બાઇને ગેરમનસાફ કર્યો, તેની સજા
 શું મને કરવા માંગો છો ? વળી જો ગેરમનસાફ થયોજ હોય તો

આટલાં બધાં વરસ તમે પૈસા ટકા વાપર્યાં, અને તેથી જે નુકશાન સામી બાબુને થયું, તે નુકશાનનો બદલો તમારાં આ નવાં પગલાંથી વળી જાય એમ હું ધારતી નથી.”

“દીકરી, તું કહે છે તે ખરું છે, પણ જો એટલું થાકું પણ કરી જઈં તો તેના રૂઢને ખુશાલી પેદા થશે. હું જોઈ છું કે કાયદાથી મારા ભાઈના કાંઈપણ વારસનો કશો હક ચાલતો નથી, પણ મને જે વિચાર સુઝે છે તે ઘણો ઉત્તમ છે, અને જો તું તારી હઠ છોડી દે, તો મારો જીવ મરતી વખતે ઘણો ખુશ થશે. શું તું એટલી નિર્દય છે કે બપાવાની છેલ્લી અરજ કબુલ નહીં રાખે?” બપાવાએ હવે બોલવાની ઢબ બદલીને શહેરાને પીગળાવા માંડી.

“બપાવાજી, હું મારો જવાબ આપી ચુકી છું. તમે કાંઈ પણ પાંચ દાનાવોને તેડાવીને પૂછો કે તમે મારી પાસે જે છેલ્લી અરજ કરો છો તે કેવી છે? હું પોતે તમારી અરજને કાંઈ પણ જાતનો વિશેષણ લગાડવા માંગતી નથી.”

“જો દીકરી શહેરાં, સમજ, જાલને મેં લખ્યું, તે પણ મારી અરજ કબુલ કરવા હા લખે છે. તે લખે છે કે શહેરાંની મરજ હોય તો મને અડચણ નથી.”

“ત્યારે તમે શું એમ લખ્યું કે શહેરાંની મરજ છે?” શહેરાંએ અચરત થઈને પૂછ્યું.

“નહીં, મેં ખુલ્લે ખુલ્લું લખ્યું છે કે શહેરાંની મરજ નથી, પણ જો હું તેણીને સમજાવીશ, તો મારો બોલ કદી નિચે પાડશે નહીં.”

“બપાવાજી, તેને ખુલ્લે ખુલ્લું લખાવો કે શહેરાં ખુશી નથી, અને પછી જુઓ તે શું કહે છે?”

“એમ જો લખું તો મારો ‘જ્ઞાન’ તદ્દન બગડી જાય. જો, દીકરી શેહેરા, હજી સમજ. મારી છેલ્લી ઉમેદ છે તે બધી તારા ‘હા’ બોલવા ઉપર લટકે છે,” બપાવાએ શેહેરાને પટાવવાનું ચાલુ રાખ્યું.

“બપાગજી, એ કાંઈ કુલ્લીમાંનો ગોળ નથી કે ઝટ દધને ખાધ જમ્યો વળી કાંઈ એ એક દહાડાની વાત નથી, પણ જન્મ સુધીની પાળ બાંધવી છે, વાસ્તે માફ કરો. પહેલી વાત તો આ છે કે મેં કાંઈ દહાડો જાલને જોયો નથી, અને તેની ચાલચલણ વિષે મને સત્તાવાર સંધ્યારો મળ્યો નથી, તો હું તેને પરણવા કેવી રીતે હા પાડી શકું, તે તમેજ મને સમજાવો. હું હજી ફરીથી કહું છું કે જોઈએ તો તમે બધી દોલત જાલને આપી જાઓ. હું મારું ફેડી લઉંશ. મહેનત કરીશ, ચાકરી કરીશ, પણ જો પરણીશ તો મારાં મનને ગમતા વર સાથે, નહીં તો કુંવારી રહીશ. તમેજ મને ઉંચી કેળવણી આપી છે, અને સારી સંપૂર્ણ કેળવણી અપાવી છે, એજ મારા મનથી મોટી દોલત છે. તેથી હું ખાતરીથી માનું છું કે હું બૂખી રહીશ નહીં,” એમ કહીને શેહેરા બપાવાના ઓરડામાંથી આઘીપાછી થઈ.

બપોર પછી માકાશાહનો જુનો સોલીસીટર, મીં વાડીઆ મુંબઈથી આવેલા ગયો. માકાશાહ બપોરની ઉંધ ધોરતા હતા. તેટલામાં વાડીઆ સાથે શેહેરાને થોડી વાત થઈ. મીં પેસ્તનજી વાડીઆ માકાશાહના વિચારથી અત્યાર અગાઉના વાકેફ થયલા હોય એમ તેમની વાતપરથી દીસ્તું હતું, તેથી તેમણે વાત છોડીને શેહેરાનો ચોખો ચાંપી જોયો.

“મી. વાડીઆ, મારાં બપાવાજીએ આ બાબતની વાત મારી આગલ છેડી છે, પણ મેં સાફ સાફ ના પાડી છે, એમ કેમ બની શકે ? ”

“જો બની શકતું હોય, તો બધી રીતનો વાધો પતી જાય,” સોલીસીટરે સલાહ આપી.

“ જને મેં જોયલો નહીં, જને હું ઓળખું નહીં, કે જેના વાસ્તે કાંઈના મોઢે કાંઈ સારું સાંભળેલું નહીં, એવા એક સખસ સાથે, પછી તે સગપણમાં હોય તો શું થઈ ગયું, હું પાછું તો અમારા લગ્ન સુખી નિવડશે કે નહીં, તેનો સ્વભાવ મારા સ્વભાવને માફક ગ્યાવશે કે નહીં, તેની ફળવણી અને આચાર વિચાર મને રૂચશે કે નહીં એ સધળા સવાલનો હું હાલ કેવી રીતે નિર્ણય કરી શકું ? કહો, મી. વાડીઆ, તમેજ મને કહો, કે હું હા કેવી રીતે કહી શકું ? મી. વાડીઆ મહેરબાની કરીને મને તમેજ સહજાહ આપો કે મારા બપાવાજીના એક ફાટાને પોષવા માટે, શું હું જલ્લને પરણીને ઉમરભર ફસું ? ”

“ મીં માક શાહના વિચાર ઉમદા છે, તેમજ તમારી દલિલ પણ વળુદ ધરાવે છે. મટે હું કાંઈ તમને કહી શકતો નથી, ” મીં વાડીઆ વકીલે દહીંમાં તેમજ દુધમાં પગ રાખીને શહેરાંને જવાબ દીધો.

પ્રકરણ ૯ મું.

નોકરી માટે આતુર.

દિન હોય જોનો પાધરો, અડચણ તેને પડતી નથી,

વાંકે દિન થાય ગાબરો, નોકરી તેને જડતી નથી.

સરકારીની મેહેરાં મુંબઈ આવી હતી, પણ તેણીના દહાડા મુશ્કેલીમાં પસાર થતા હતા. પાસે દુકં પુંજ હતી, અને આવક કાંઈ હતી નહીં. તેણી કાંઈના આધારે રહેવા નારાજ હતી. તેણીની એક ખાસીઅત આ હતી કે તેણી પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલતી હતી. જો કે શહેરાંની સમજાવત પ્રમાણે તેણી છૂટી રહી હતી, જેથી પોતાનો ભાઈ સપડાય નહીં, તે છતાં ખીજી રીતે શહેરાંની કે બહા ધનેતરની સિખામણ કરતાં પોતાના અંતઃકરણના અવાજને તેણી વધારે માન આપતી હતી.

સુરતમાં પોતાની માતાનું સંવળું કરજી ચુકવી આપ્યા પછી, તેણીની પાસે ફક્ત અઢીસો રૂપરડી બાકી રહી હતી. અઢીસો રૂપીઆ પહેલાં તેણીના મનથી મોટી રકમ લાગી હતી, પણ જ્યારે તેણી મુંઝવણ આવીને રહી, ત્યારે કાંઈ જરૂર જોગ સરસામાન ખરીદવામાં, તેમજ બાડાં અને ખાંધ ખોરાકીમાં પૈસા કેમ ધુસી જતા હતા, તેનો અનુભવ આસ્તે આસ્તે તેણીને થવા લાગ્યો. બિચારી, ધરાનીઓને લાંથી એક પ્લેટ ગોસ્ત અને પાંઉ લાવીને ખાતી હતી. કરકસર કરવામાં તેણી શરમાતી હતી નહીં. ધરનું બની શકતું કામ પોતાના હાથે કરવાને તેણી અચકાતી હતી નહીં, તેમજ બજારમાંથી કાંઈ ખરીદી લાવવું હોય, તે બની શકે, તો પોતાના હાથમાં હિંચકી લાવવાને પણ ડગમગતી હતી નહીં.

તેણી કાંઈપણ નોકરી મેળવવાની આશામાં હતી, અને કામ કરીને થોડું પૈસા કમાવવા તત્પર હતી. મુંઝવણમાં તિક્ષણ હરિદ્વાષ કેટલી હદ સુધી વધી છે, તેનો મેહેરને કાંઈ પણ ખ્યાલ હતો નહીં. ભરવા, ગુંથવા, સિવવા, ચિત્રો પાડવા, વગેરેમાં મેહેરનાં કુશળ હતી. અંગ્રેજી પણ થોડું ધણું આવડતું હતું. પોતાના આપની હૈયાતીમાં તેણીએ બધી રીતની કેળવણી લીધેલી હતી, તેટલા માટે કોઈ નિશાળમાં સ્ત્રી શિક્ષક તરીકે અથવા કોઈ પૈસાવાળી બાઈનાં ઘરમાં કારભારણ તરીકે રહેવા ખુશી હતી. જાહેર ખર્ચો વાંચીને ઝટ અરજપત્રો પોસ્ટમાં નાંખતી હતી, પણ જ્યારે તેણીને તરેહવાર સવાલો પૂછવામાં આવતા હતા, ત્યારે તેણી પોતાની મુશ્કેલ સ્થિતિ સમજવા લાગી. શિક્ષકની નોકરી માટે, તમે ક્યાં સુધી અભ્યાસ કર્યો છે ? ક્યાં પરિક્ષા પસાર કરી છે ? વગેરે સવાલો તેણીને પૂછવામાં આવતા હતા, ત્યારે તેણીને ખરું લખવું પડતું હતું કે હું તો ફક્ત ધરમાં જ શીખી છું, ત્યારે બીજી પાસ થયતી છોકરીઓ સાથની હરિદ્વાષમાં તેણીનો કશો ટીકકો લાગતો હતો નહીં. કારભારણ તરીકે આગલો અનુભવ તેણીને હતો નહીં, તેથી તેવી જગા તેણીને એકદમ ક્યાંથી મળે ? આ સંવળી મુશ્કેલીઓથી મેહેરનાં હવે વાકેફ થઈ હતી.

આ પ્રમાણે તેણી નોકરી મેળવવાની હાકારીમાં હતી, તે અરસામાં તેણીએ પોતાના બાપને સતની વેળા જમને મળવાનો ઠરાવ કર્યો. સોહલનું ઠેકાણું તેણીને ખબર હતું. પણ તેણીએ તે તદ્દન ખાનગી રાખ્યું હતું. મુંઝવે આવી પછી તેને એકદમ મળવાથી નુકસાન થશે, એમ ધારીને તેણીએ વચમાં કેટલાક દિવસ પસાર થવા દીધા હતા.

મજગામમાં કોલીવાડમાં કાંઈ દારવાજાના ઘરમાં ભોંયતળિયે તેણીને બાપ રહેતો હતો. પૂછતી પૂછતી રખડતી રઝળતી તેણી ત્યાં ગઈ, અને ઘર શોધી કાઢાયું, પણ જમને પૂછે છે કે સોહરાબજી સરકારી અહીં રહે છે? આ સવાલના જવાબમાં બુઢી ધરવાળાએ સોરાબજીની આપખાત અને બાપ બપાવાની ઓલાદને ગાળો ભાંડવા માંડી. “મરી ગયો, મુવો, લુચ્ચો, ચોર, મારા જેવી એક રાંડીરાંડના રૂપીઆ ખાઈને નાહાસી ગયો, જોઈ તો ખરી, એ મુવો—” વગેરે વગેરે જે ગાળો તેણીને આવડતી હતી તે દેવા માંડી. આથી બિચારી રાંક મેહેરાં તો દંગ થઈ ઉભી. તેણીએ પેલી બુઢીને ધણી તજવીજથી ઠંડી પાડવાની કાશેશ કરી, પણ તે બુઢી વા સાથે લડવા લાગી.

“ તમારા કેટલા રૂપીઆ છે ? ” મેહેરાંએ પૂછ્યું.

“ દશ રૂપીઆ મહિનાનું ભાડું, મારી પાસે જે કરતી લીધી તેના સાડાચાર રૂપીઆ, એની બૈરીની સુવાવડ વખતે વીસ રૂપીઆ ઉછીના લીધા હતા, મારા ગામનું ઘી આવ્યું હતું તેના આઠ રૂપીઆ, બધા મળીને સાડી બેતાલીસ રૂપીઆ, ” તે બુઢીએ ગણાવ્યા.

મેહેરાંએ કાંઈ વિચાર કર્યા વગર પોતાની પાસેથી રૂપીઆ તુરત કાઢાડી આપ્યા, અને બોલી, “ માય, લઓ તમારા રૂપીઆ, એ મારો ભાઈ થાય છે, વારતે બોદાને ખાતર એને કાંઈ ગાળ દેઓ ના ! ”

પોતાની પાસેના રૂપીઆમાંથી પોતાના બાઇને આપવા માટે મેહેરાં પોતાની સાથે પચાસ રૂપીઆ લઈ ગઈ હતી, પણ જ્યારે બાઇ તો લાંથી ચાલી ગયેલો હતો, ત્યારે તેના કરજના રૂપીઆ ફેડીને મેહેરાંએ પોતાનો જીવ ખુશી કાઢી. આવી રીતે સોહલનો પતો હવે મેહેરાં પાસે હતો નહીં. મુંબઈ જેવાં વિશાળ શહેરમાં તેને હવે કેમ શોધવો, અને ક્યાં ઢુંડવો, તેની સમજ હવે તેણીને પડી નહીં. આ અનાવધી તે ધણી બેકરાર બની હતી.

વળી મેહેરાંની પાસે જે રોકડ રકમ હતી તે દહાડે દહાડે ઓછી થતી હતી, અને તેમ તેમ નોકરી મેળવવાના પગાડામાં તેણી વધારે પડી. તેણીને એક ‘પ્રાઇવેટ ટ્યુશન’ મળ્યું હતું. જ્યાં ફક્ત એકજ કલાક શીખવવાની બોલી હતી, ત્યાં બોલી છતાં તેણીને ત્રણ ત્રણ કલાક સુધી ત્રણ ત્રણ છોકરાંઓને શીખવવું પડ્યું. તેણી ગરજની મારેલી હતી તેથી તેણીએ સાત રૂપરડીમાં તે ટ્યુશન પણ બે મહિના ચાલુ રાખ્યું. ગરજ મિચારી બાપડી, આ કહેવત પ્રમાણે મેહેરાંને ગરજઉં જોઈને તે છોકરાંઓની ચપરખાંધી માંએ મેહેરાંનો દમકુચો કાઢાડીને ફક્ત સાત રૂપીઆ હાથમાં પકડાવ્યા હતા.

ધણી તથાસ અને માહા મુશીબતે આખરે તેણીને આખા દિવસની નોકરી મળી. મુંબઈમાં કાપડની દુકાનમાં વેચવા કોઈ પારસણો નોકરી રહેતી નથી, તે છતાં ગરજઉં મેહેરાંએ વિચાર કાઢ્યો કે પ્રમાણિકપણે નોકરી કરવામાં કાંઈ ખોટું નથી. અને તેથી, તેમજ પૈસાની તંગી ટાળવા માટે, આ નોકરી સિવાય તેણીને બીજાં છૂટક નહીં હતાં. ટુંકમાં કોટમાં એક કાપડિયાની દુકાનમાં ગ્રાહકોને માલ દેખાડવા અને વેચવાના કામ ઉપર તેણી નોકરીએ લાગી હતી.

નસિબવાળાને ત્યાં જૂત પણ રજો, અને કમનસિબને ત્યાં પુત પણ ન રજો. વળી કમનસીબી આવે છે ત્યારે ચાલુ આવે છે. ગરીબનું નસિબ

પણુ ગરીબજ. જ્યાં સુધી હાડમારીનું છેવટ ન આવે ત્યાં સુધી એક પીડામાંથી નિકળીને બીજી પીડામાં પડવાનું ચાલુ રહે છે. એક સહવારે મેહેરા દુકાને ગઇ ત્યારે દુકાનમાં કોરટના માણસો આવેલાં હતાં, અને દુકાન સરકારના સ્વાધીનમાં ગઇ હતી, કારણ કે તે દુકાનદારે તિક્ષણ હરિકાષ્ઠને લીધે દેવાળું 'કુમ્બુ' હવું થોડામાં ખોડું, મેહેરાનો દોઢ મહિનાનો પગાર ત્રીસ રૂપીઆના હિસાબે રૂપીઆ પીસતાળીશ ચઢેલો હતો. તે રૂપીઆ આજને કાલ કુખ્યા એમ મેહેરાં સમજી, અને એમ સમજીને તેણીનો જીવ ફરવા લાગ્યો અને તેણી થોડી મિનિટમાં બેશુદ્ધ થઇ પડી.

જ્યારે તેણી હુસ્યારીમાં આવી ત્યારે એક પારસી જવાનને મોંહ ઉપર પાણી છાંટતો તેણીએ જોયો. આ ગ્રહસ્થ મેહેરાંના શેઠને વારંવાર કામસર મળવા આવતો હતો, તેથી તેણીએ જાણખ્યો. સેહેજ હુસ્યારીમાં આવતાં મેહેરાં ઉઠવા ગઇ, પણ ઉઠાયું નહીં. તેણીના પગ થરથર ધ્રુજવા લાગ્યા, અને આથી તેણીને બેસવાની ફરજ પડી.

“ બેસો, બાઈ, બેસો, જરા વધારે હુસ્યારી આવે ત્યાં સુધી થોભો. ઉતાવળ કાંઈ નથી ! હું તમારી આગળ છું, તમે કાંઈ ફિકર કરો ના. હું તમારા શેઠનો સોલીસિટર છું. અને માઈ નામ દોરાબ વાડીઆ છે. ”

પ્રકરણ ૧૦મું.

આફત પછી આફત.

ખાવા બેસે ત્યારે બુક પર બુક ચાવ્યાજ કરે (તેમ)

સંકટ આવે ત્યારે દુઃખ પર દુઃખ ચાવ્યાજ કરે.

મેહેરાંને આ જવાન સોલીસિટરની ઢગ છગ બહુ નવાઇ જેવી લાગી હતી, પણ આ માટે નવાઇ જેવી લાગી તે તેણી પોતે સમજી શકી હતી નહીં.

દોરાખ પેસ્તનજી વાડીઆ, સોલીસિટર, એક ત્રીસવરસનો જવાન માટીડો હતો. જાતે ચાલાક, દેખાવે ચંચળ, અને ચેહરે ખુશસુરત હતો. તે પોતાની ટેબલ ઉપર જઈ બેઠો. ત્યાં તે પોતાના કુળ તરફથી દેખરેખ રાખવા આવ્યો હતો, અને જ્યારે તેણે એક જફાની મારેલી અને બૂખી કાંસ દેખાતી સ્ત્રીને બેસુદ્ધ થઈ જમીનપર પડતાં જોઈ, ત્યારે તેણીને હુશ્યાર કરવાની ફરજ ખુશીથી તેણે બજાવી હતી. હવે બાકીનું કામ તે સ્ત્રીનું હતું કે ઉઠીને પોતાનો રસ્તો લએ, અને મેહેરાંએ તેમજ કયું. તેણી જેમ તેમ જીતે બોલી, “માફ કરજો, મારે માટે તમને ધણી તકલીફ પડીછ ! ગરમીથી મારો જીવ ફરી આવ્યો હતો ! સાહેબજી !”

તેણીનું સુકાઈ ગયલું મોઢું, તેણીનો કંગાળ પોશાક, તેણીનું બૂખે ટળવળતું શરીર આ સઘળું જોઈને મીં દોરાખ વાડીઆ મનમાં બડબડ્યો, “અફમોસ ! હું ધારું છું કે આ કોઈ સારા માણસની છોકરી છે, પણ ગરીબાઈના ચકકર હેઠળ કચડાય છે !” આમ બબડીને તેણે મેહેરાંને કહ્યું, “જોઈએ તો વધારે વાર બેસો. જીવ બરાબર ઠરે ને પછી જાઓ ! કાંઈ સોડા બરફ મંગાવું ? મને લાગે છે કે તમે બૂખ્યા છો; અને તમારામાં ચાલવાની તાકાત નથી !”

“ નહીં, બાઈ, માફ કરો. હું બૂખી નથી. મારો જીવ હવે હુશ્યાર છે. હું હવે જઈશ, ” તેણીએ બહુજ અદ્ય અંદાજથી જવાબ દીધો.

“ તમને અડચણ નહીં હોય તો હું ગાડી મંગાવું ? ” મીં દોરાખે ગાડીની ઓફર કીધી.

“ નહીંજી, ઉપકાર મગો. હું ત્રામમાં જઈશ, ” મેહેરાંએ દોરાખ વાડીઆની આ ઓફર પણ નામંજુર રાખી.

“ વાઈ બાઈ, હું ધારું છું કે તમારો અહીં પગાર ચઢેલો હશે, નહીં વાઈ ? ”

“હાજી, હું બહી ‘સેલ’ ઉપર હતી. પણ મને કાર્ટમાં સાક્ષી આપવા આવવું તો નહીં પડે ?”

“નહી, ત્યાં તમારું કંઈ કામ નથી. ચોપડામાં તમારું નામ તો લખાયું હશેજ.”

“મારું સરનામું પણ એ લોક પાસે છે. જ્યારે જોઈએ ત્યારે મને લખજો,” મેહેરાએ કહ્યું, અને ત્યાંથી ચાલવા લાગી.

મી. દોરાબ મનમાં વિચારવા લાગ્યો, “વિચારીને પૈસાની ગરજ છે એમ ખુલ્લું દેખાય છે, પણ માંગતાં સરમાય છે. મારી ખાતરી થઈ છે કે આ કોઈ ગરીબાઈમાં પીડાતી છોકરી છે, પણ પોતાનું સ્વમાન ખોડવા માંગતી નથી. આથી તેણે તેણીને જતી અટકાવી અને બોલ્યો, “બાઈ, તમારા કેટલા રૂપિયા થાય છે ? બોલો. હું તમને તમારો પગાર અપાવી દઉં. હું તમારા જેવી એક બાઈને અમસ્થો રખડાત કરાવાની જરૂર જોતો નથી.”

“નહીજી, મિયારા બધાને પગાર મળે ત્યારે મને મળશે, તે મને સારું લાગશે. મારો દાઢ મહિનાનો પગાર છે પણ મને ખજર છે કે કેટલાંકનો ત્રણ ત્રણ મહિનાનો પગાર ચઢેલો છે. જેમ કાયદાથી બધાને આપો ત્યારેજ મનેથી આપજો”

“કાયદાથી નોકરોના પગાર પેહેલાં આપવા પડશે. થોડા દહાડા રહીને બધાને મળશે, પણ તમે બાઈ માણસને સમવડ કરવા હું હમણા અપા-તવા તૈયાર છું. બોલો કેટલા રૂપિયા તમારા થાય છે ?”

“નહીજી, માફ કરો. હું તમારો ઉપકાર માનુંજી, પણ જેવો સૈનો રાહ તેવો વહુનો રાહ. હું કંઈ દેવનું ડોકું નથી, કે મને પેહેલાં મળે. વળી મામીડા અને ભેરાં બધાં સરખાં. આ બીજા મહેને પગાર નથી

મળ્યો, અને મને બાઈ માણસ સમજીને પહેલાં આપો તો આ બીજાએને ગેરબનસાઈ કરવા જેવું થશે.”

“કાંઈ નહી, બાઈ, હું એમ સમજ્યો કે તમે ખિચારાં ગરીબ તે તમને પૈસા ખરચવા માટે જોઈએ.”

“નહીજી, હું ગરીબ શાની ! મારાં કરતાં ખિચારાં કેટલાં વધારે ગરીબો લાખોની સંખ્યામાં પડેલાં છે. હું ખુદનો ઉપકાર માનુંજ કે મને એટલી કંગાળ હાલતમાં મુકા નથી, ” એમ કહીને મેહેરાં ત્યાંથી ઉતરીને ત્રામમાં બેઠી.

મીં દોરાબ વાડીએ આ છોકરીનો ઘાટધટમ જોઈને અંબાઇ ગયે હતા. તે બેઠો બેઠો ફક્ત મેહેરાંનો વિચાર કરવા લાગ્યો, કે “ આ છોકરીની હાલત દેખાઈતી ગરીબ લાગે છે, તે છતાં પોતે પોતાની ગરીબાઈ બાહેર જણાવવા માગતી નથી. વળી એ કેટલી સંતોષી છે, ને વળી કેવી ડાહીને શીખેલી લાગેજ ! વળી મારા ઉપકારમાં આવવા તદ્દન નારાજ હતી ! આહા ! હવે જો એ મને પાછી મળે તો હું બેઘડક કહું કે બાઈ તમારા જેવી ડાહી છોકરી મારી બાઇડી થવાને લાયક છે ! કેવી ધર શોભાહી ! કેવી ડાહી ! કેવી સ્વાસ્થી ! કેવી શરમાળ ! કેવી રીતબાતવાળી ! વળી કેવી મર્જાદાવાળી ! અફસોસ ! મન લાગે છે કે એણે સારો વખત દીઠેલો હશે, પણ હમણા તો ખાવાના પણ વાખા દીસે છે ! ”

દોરાબ વાડીઆએ આખો દહાડો મેહેરાંનો ખ્યાલ ચાલુ રાખ્યો હતો. તે પોતાના મનને પૂછ્યા કરતો હતો, “ શું આ છોકરી ગરીબાઈની ધંટીમાં પીસાતી હતી નહી ? શું તેણી ભૂખી નહી હતી ? ” આ બે સવાલો દોરાબ વડીલના મનમાં પાછા અને પાછા ધોળાયા કરતા હતા.

એમાં તો કશો શક ન હતો કે મેહેરાંને પુરું પાકરું ખાવાનું મળતું હતું નહી, અને એશુદ્ધ થઇ પરી તેની અગાઉ ફક્ત ચાહ પીમેલી હતી.

ત્રામમાંથી ઉતરીને પોતાને ધરે જતાં રસ્તે એક ચોક્કસ ધરાનીની દુકાનેથી હમેશાં ઈંડા પાંઉ વગેરે જે જોઈએ તે તેણી ખરીદતી હતી, તેમ તેણીએ તે દિવસે પણ ઈંડા પાંઉ લીધાં, પણ પૈસા આપવા માટે ગજવામાં હાથ ધાલ્યો, ત્યાં પાકીટ હતો નહીં, પાકીટ ગુમ થઈ ગયલી લાગી, ત્રામમાં કોઈએ પાકીટ તેણીનાં ગજવામાંથી ચોરી લીધી હતી.

સંકટ આવે છે ત્યારે એકલું આવતું નથી, સાથે પોતાના સોબતી-ઝોને લેતું આવે છે, તે પ્રમાણે મેહેરાનાં સંકટમાં આ નવી પુરવણી ઉમેરાય. તેણીની પાસે ‘કુલુસ’ થટવા આવ્યાં હતાં, અને પાકીટ ગુમાઈ ગયું અને તેણીનું સંકટ અધુર હતું તે પુરું થયું હતું.

“ બાઈ, આ બધું પાછું રાખ, ત્રામમાં કોઈ મારી પાકીટ ગજવામાંથી કાઢાડી ગયું ! ” મેહેરાં રડવા જેવી થઈને બોલી.

“કાંઈ ફિકર નહીં, બાઈ, લઈ જાઓ, પછી જોઈએ ત્યારે પૈસા આપી જાઓ, ” ધરાનીએ મેહેરાંને કહ્યું.

“ નહીં’ બાઈ, હું એમ કહી કોઈ પાસે લેતી નથી. બસ મને બે દોઢીઆંનું પાંઉ આપ ” એમ કહીને છુટાં બે દોઢીઆં ગજવામાંથી નિકળ્યાં તેનું પાંઉ લઈને બાકીનું બધું ધરાનીને ત્યાં મુકી ચાલતી થઈ.

પાંઉનું પડીકું લઈને તેણી પોતાનાં માળ ઉપર ચઢી. જોય છે તો બારણું ઉઘાડું હતું. બારણું બંધ કરીને ધરવાળીને તેણી દરરોજ કુચી આપી જતી હતી, તેમ આ વખતે પણ આપી ગઈ હતી, તે છતાં બારણું ઉઘાડું કેમ ? બારણું બંધ કરતાં તેણી બૂંકી ગઈ હતી કે કેમ ?

પણ પોતાના ઝોરડામાં જઈને જુએ છે તો શેહેરાં, તેની સુરતી પડોસણુ શેહેરાં, પેલા માકાલાહની પાત્રી શેહેરાં, પેલા વજાહાની વારસ શેહેરાં, તેણીને એકદમ વળગી પડી, અને બોલી, “ કેમ મેહેરાં ! અ જે

હું તને મળીશ એવી આશા તેં સ્વપ્ને પણ રાખી હતી ? સુરતની ખબર કાંઈ છે કે નહીં ? વાહ, મેં ચાર કાગળ લખ્યા પણ તારા જવાબનું કશું કેકાણું નહીં ! તેં ઘર બદલ્યું તે વિષે મને જાણ્યું કેમ નહીં ? ”

“ શહેરાં, હું મારી જન્મજામાં એટલી સોકાયલી રહું છું કે કાંઈ વખત ફાજલ પડતો નથી, ” મેહેરાંએ બહાનું કાઢાડ્યું અને પાઉંનું પડીકું ઢોલકી ઉપર મુક્યું, અને પછી બોલી, “ શહેરાં તને માફ ધર નહીં ગમશે. બેસવાની ખુરશી તો શું પણ એક પાટલો બી નથી ! ક્યાં તારો રાયરમ્પીઝા સાથેના બંગલો, અને ક્યાં માફ કંગાળ કાતરીઉં ! ”

શહેરાંએ મેહેરાંને આગળ બોલતી અટકાવીને કહ્યું, “ મને તારા ઝોરડા અને ફરનીયર સાથે કાંઈ કામ નથી. મને તારાં કાતરીઆં સાથે શું કામ છે ? મને તો તારી સાથે કામ છે. ડીઅર મેહેરાં, તને શું છે ? તારું મોઢું ફેટલું બધું ઉતરી ગયું છે ! ને વળી કાંઈ સોરાયલી સુકાયલી લાગે છે ! શું મુંબઈનું પાણી તને માફ નથી આવતું ? પણ ડીઅર મેહેરાં, તને ખબર છે કે મારા બપોવાળ તો ગુજરી ગયા, અને હું હવે એકલી પડીછ ! અલ્પમતાં, બપોવાળનાં મરણથી મને પુષ્કળ દિલગીરી પેદા થઈ છે, તે છતાં એકરીતે હું ખુશી છું કે મારી મરણ પ્રમાણે ચાલવાને હવે હું છટી છું. ”

મેહેરાં ગુપ્તગુપ્ત બેસીને શહેરાંની વાત સાંભળતી હતી. મનમાં તે સરખામણી કરતી હતી કે ક્યાં રાજા ને ક્યાં રંક, તેમ ક્યાં શહેરાં ને ક્યાં મેહેરાં. તેણી પોતાના મનમાં સવાલ કરતી હતી કે શહેરાં સાથે દોસ્તી કેમ રાખી શકાય ? કહેવત છે કે મોટી માછલી નાનીને મળી જાય, તેમ મોટાં સાથે દોસ્તી રાખતાં તથાઈ મરવું પડે.

“ પણ મેહેરાં, મારા બપોવાળએ કાંઈ વિચિત્ર વિલ કાઢ્યું છે, અને હાલ તો તેને મેં પકડવું મેલ્યું છે ! હું બધી વાત આસ્તે રહીને તને કહીશ ! ”

હાલ તો હું મુંબઈ આવી છું ને મુંબઈમાં શિડા દહાડા રહેવા માંગું છું !
હું તને શોધતી આવી તેનું કારણ કે તને હું મારી સાથે રાખું. આપણે
સાથે મળહ કરીશું ! ”

મેહેરાં જવાબ આપવા જતી હતી, પણ તેણીની જગ્યા ઉપડી સ્ક્રી
નહીં જવાજને બદલે તેણી એકદમ રડી પડી. તેણીની છાતી ભરાઈ આવી
હતી અને તેથી તેણીથી બેલી શકાયું હતું નહીં. આ જાનને શહેરાં
સમજી ગઈ. તેણીએ મેહેરાંની સાડી, તેણીના બદલાયેલા ચેરંગ, તેણીનો
સમઘગ ખાલી ઓરડો, તેણીના હાથમાં પાઉનું પડીકું, તેમજ ખીણું બધું
જોઈ લીધું હતું, અને ધણી બાહોશ હોવાથી સમજી ગઈ હતી કે મેહેરાં
ગરીબાઈના અણીઆળા દાંતાવાળાં ચક્રર તળે કચડાઈને દુઃખી થતી હતી,
અને તેથી ધિરજના માયાળુ શબ્દો વડે ખરા અંતઃકરણથી તેણીને દિલાસો
દીધો.

“મેહેરાં, તું મારી બેન છે એમજ સમજ ! મને એક માયાકુળ
બેનની બહુજ ગરજ છે ? વાહાલી એમ રડ ના ! ચાલ, ઉઠ, બેન,
તું મોહું ધો, અને કપડાં બદલ. આપણે સાથે ફરવા જમજ જરા વૉક
લઈશું તો ટેબલપર ખાવા ગમશે.”

મેહેરાંને શહેરાંના દિલાસાથી ધણીજ સધ્યારો મલ્યો. તેણીએ
આંસુ નુછી નાખીને કપડાં બદલ્યાં. હવે મેહેરાંનાં સંકટના લાખી ગલીનો
છેડો આવ્યો કે નહીં તે જોઈશું.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

હરામખોરી નહીં જોઈએ.

પૈસાતું પૂછકું થઈને આપતાં પર કાઢવું

મારીને-મળાડ કરવા મને નથી જોઈતું.

પેહેલાં, શેહેરા સાથે બાહર ફરવા જવા મેહેરાં નાખુશ હતી, તેનું કારણ તેણીના પાસે સારાં કપડાંની કોતાઇ હતી. પણ શેહેરાંએ તેણીને ખુશ્તી દિલથી જણાવ્યું કે, “મેહેરાં તું ગરીબ છે તે હું જાણું છું તે છતાં હું તને છોડનાર નથી. વળી તારી પાસે હાલ જે મોઝુદ હોય તે પહેર, હું કાંઈ મારી ગરીબડી જેન સાથે ફરવા જતાં શરમાઉં એવી હલકી નથી ! હું તને એકવાર ફરીથી બાર મુકીને કહું છું કે હું તને તારી બલાઈ માટે ચાહું છું, તારાં કપડાંને માટે તને ચાહતી નથી.”

આ પ્રમાણે તેઓ બાહર નિકળ્યાં અને એક વિક્ટોરીયામાં બેઠાં, અને તે એપોલો બાંદર ઉપર ચલાવા. ત્યાં ઉતરીને થોડીવાર ફરવા પછી, શેહેરાં મેહેરાંને લઈને રાજા એડવર્ડના પુતલાં પાસે આવેલી જાણીતાં કોર્નેલીઅન દુકાને આઈસક્રીમ ખાવા ગઈ ત્યાં શેહેરાંએ એક બે રૂપીઆનો ખુરદો ખરીદી નાખ્યો. આ સમયે વખત શેહેરાં મનમાં મેહેરાંનો જ વિચાર કરતી હતી, અને કેવી રીતે સહાય થવું તેનો ખ્યાલ કરતી હતી. મેહેરાંની આંખમાં પડેલાં ઊંડા ખાડાઓ, જેસી ગયલા ગાલો, ફિક્કાફૂલ થયેલા હોઠો, ચીમરાઈ ગયેલાં ચેહેરો, વગેરે તેણીનો હાલ મુજે મોઢે બારિકાથી તપાસીને પોતાનાં દિલમાં એવાં છેવટ ઉપર આવી હતી કે આઠ મહિનામાં મેહેરાં ઉપર પડેલી હાડમારીની નીશાનીઓ અચૂક છે, માટે તેણીને મદદની ઘણી જરૂર છે. જોકે મેહેરાં સુધડતાઈ અને સફાઈના નિયમોથી પુરતી વાકેફ હતી, તે છતાં તેણીનાં ઠીંગડાંવાલાં ખુટ, હાથે ધોયેલાં સદરો, રંગ ઉડી ગયેલી શાડી, વગેરે ગવાહી પુરતાં હતાં, કે મેહેરાં પાસે દોઢીઆં ખુટી ગયાં હતાં, અને તેણી તંગીમાં હતી.

શેહેરાંએ બનતી કાશિષે પોતેજ તે વાત ચલાવીને મેહેરાંનું મન રોકી રાખ્યું. એક બે વાર શેહેરાંએ પૂછ્યું હતું કે ‘મેહેરાં, તું માંદી તો નથી?’ પણ ના-તો જવાબ મળવાથી શેહેરાંની ખાતરી થઇ હતી કે, જે વખત જાય છે તેમાં મેહેરાં પોતાનું દિલ ખોલશે. પોતેજ પોતાની વાત કરે તો સારું, એમ ધારીને શેહેરાંએ તેણીના જખમી દિલને સવાલોની સતાવણીથી વધુ સતાવવાના હાલ તુરત અખાડા કરવાનું ડહાપણ વાપર્યું હતું.

“મેહેરાં, હાલતો હું મુંઝમુંજ રહેવા માંગું છું. ત્યાં સુધી મારા વકીલો બપોવાજના વિલનો ફડચો કરે નહીં, ત્યાં સુધી મારે મારી વાડીમાં પગ મુકવો નથી. હાલ તુરત હું ફરી ફરી લઉં, પછીની વાત પછી.”

“પણ એ બધું હવે તારું કે નહીં?” મેહેરાં આતુરતાથી પૂછવા લાગી.

“એન એ વાત લાખી છે. તું ગઇ પછી શું બન્યું તેથી તું તદ્દન અંજળુ છે. હું બધું લખીને તને વાકેફ કરવાની ધારણા રાખતી હતી, પણ તેટલાં એક પછી એક અડચણ નિકળી, અને પરવાર મળી નહી. મારા ધરે ચાલ, ત્યાં હું તને બધું કહીશ. તું હાલતો મારી સાથે ચાલ મારે ત્યાં સુવા બેસવાની સધળી સગવડ છે. મેં ચોપાટી તરફ એક ફરનીચરવાળો બંગલો ભાડે રાખ્યો છે આગુસ્તા નામની એક છુટ્ટી આયા રાખી છે. તે ચાહપાણી કરે છે તેમજ બધું રાંધી જાણે છે. તે ઉપરાંત ખીજાં બે માણસો રાખેલાં છે.”

“નહીં શેહેરાં, મને તું મારા ધરે જવા દે! ગમે તે હોય, પણ હું ક્યાં, ને તું ક્યાં! તારી સાથે હું રહું અને તને બોજ સમાન થઇ પડું તે મારા વિચારથી ઉલટું છે! તારી બરાબર હું ખરચી શકતી હોવું, તો તારી સાથે રહું ને સાથે ફરું તો તને અને મને બન્નેને શોભા

લાગે! નહીં તો બબ્બું, તારી દાસી કે આકરડી જેવી લાણું અને તેથી અને સાઈ નહીં લાગે ? ”

“ નહીં ! મેહેરાં, તું અને ધણી ગમે છે અને તારા ડ્રેસનો કશો વાધો નથી, અને તેનું પણ શય રહેશે. ચાલ હિચ્ચર મેહેરાં, અને દિલગીર ના કર. આજે રાતે મારા ઘરે રહેજે પછીનો બદોબસ્ત કરી લખશું.”

આ બન્ને મિત્રણા રિફ્રેશમેન્ટ લઇ રહ્યા પછી શહેરાંએ આંકડો ચુકવી આપ્યો, અને તેઓ ત્યાંથી ઉઠવાની અણીપર હતાં, તેટલાં એક ઇશ્કી જવાન પાસેની ખુરસી ઉપર આવી બેઠા. તે ઇંગ્રેજી પોશાકમાં હતો. તેણે આ બન્ને બેડીઓને જોઇને પોતાની ટોપી ઉતારી, અને મેહેરાંને જોઇને વિચારમાં બેઠા. તેઓ બન્ને પછી ત્યાંથી નિકળીને માડીમાં બેઠાં.

“ એ કાણુ ? મેહેરાં એ તનેજ જોયા કરતો હતો ! ” શહેરાં બોળાઈથી પૂછતો લાગી, અને પછી બોલી, “ તને જાણખતો હોય એમ લાગે છે ! ”

“ મેં પણ એને કાંઈ જગે જોયોછ ! આહ ખરા ! એનું નામ દોરાબ વાડીઆ છે. એ સોલીસિટર છે.” મેહેરાંએ પણ બોલાઇમાં જવાબ દીધો.

“ વાડીઆ સોલીસિટર, મારા બપાવાજના સોલીસિટરનું નામ પણ વાડીઆ છે, પણ તેવણનું નામ દોરાબ નથી તેવણનું નામ પેશ્વતનજ છે. હશે, જે હશે તે—ચાલો.”

“ હા, પેશ્વતનજ એના બાવાનું નામ. તમારા વડીલનો એ દીકરો થતો હોય તો ? મેં એને એકજ વખત જોયો હતો, ” એમ બોલતાં મેહેરાંના મોં ઉપરનો રંગ બદલાયો.

“ મને ખબર છે ત્યાં સુધી મારા વકીલ પેશતનજીનો દીકરો પંજાબ તરફ કોઈ ઉંચા ધારાશાસ્ત્રીના ઓધાપર ગએલો હતો, પણ મેં સાંભળ્યું છે કે તે ત્યાંથી નોકરી છોડી દઇને થોડુંક થયું મુંબઈ આવેલો છે. મેં તેને નજરે જોયો નથી, તેથી તે એ કે ખીજે તે કહી શકતો નથી, “શેહેરાં બોલી—

“ કાંય, મોટો ઓધો છોડી દેવાનું કારણ ?” મેહેરાંએ કાળજીથી સવાલ પૂછ્યો.

“ એના બાપને એની ગરજ હતી. પોતાની સોલીસિટરની પેઢી ઉપર મદદ કરવા માટે તેને બોલાવ્યો છે. આજે બાપની દરબાર કેટલા દીકરા કરે છે ? પણ એ છોકરાએ પોતાના બાપને ખાતર પોતાનો મોટો ઓધો છોડી દીધો છે. જો એ મારા સોલીસિટરનો દીકરો થતો હશે, તો મને હવે વારંવાર કામકાજ માટે એ લોકની આર્શીસમાં જવું પડશે ત્યાં એનો મેળાપ થશે.”

મેહેરાં પોતાના મનમાં બબડી. “ પણ મારી સાથે હવે મેળાપ નહીં થાય તો સારું ” “ તેણી કાપડની દુકાનમાં જ્યારે બેશુદ્ધ થઇ ગઇ હતી તેવારે આ દોરાજ વાડીઆએ તેણીની માવજત કરીને હુશીઆર કરી હતી, તેની યાદ મેહેરાંના દિલમાંથી બૂસાઇ ગઇ હતી નહીં. વળી તેણીએ તેની મદદ કરવાની દરેક ઓફર કેવાં બહાનાં કહાડીને નામંજુર રાખી હતી, તેનો એકેએક શબ્દ તેણીના દીલમાં કોતરાઇ રહેલો હતો. આ વખતે શહેરાં કરતાં ઉતરતી પંકતીનો ડ્રેસ કરેલો હોવાથી તેણી મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે “ રખેને વળી મારી ગરીબ હાલત ઉપર એનું ધ્યાન ખેંચાય ! ”

આ પ્રમાણે ગાડીમાં વાત કરતાં તેઓ ચોપાટી આવી લાગ્યાં. ગાડીમાં ખાનગી વાત કરવી નહીં, એવી તાલીમ શહેરાંના ખટપટીઆ

અપાવાએ આપી હતી, અને એકવાર ટેવ પડી તે હમેશાં રહી જાય છે. શેહેરાએ તેટલા માટે ગાડીમાં પોતાની ખાનગી વાત કંઈ કાઢાડી હતી નહીં, અને તેથી તેઓ ગાડીમાં ઘણું કરીને ચુપ બેઠાં હતાં. મેહેરાએ દોરાબ વાડીઆનો ચાલુ વિચાર કર્યો હતો. અને શેહેરાનાં મનમાં ફક્ત મેહેરા રમ્યા કરતી હતી, કારણકે મેહેરાનાં અફસોસમાં તેણીનો ભાગ હતો.

રાત્રે જમી રહ્યા પછી શેહેરાએ મેહેરાને વાતે બેસાડી, અને પૂછ્યું, “મેહેરાં, માફ કરજે, તને યાદ આપીને તારું દિલ દુઃખી કરવા માંગતી નથી, પણ મને પૂછ્યા વિના ચાલતું નથી કે તારા ભાઈની શી ખબર!”

“કાણુ જાણે ! હું શોધતી શોધતી ગમ્મ અને મને ઘર જડ્યું ત્યારે તેઓ ત્યાં નહીં હતાં. ઘરવાળીએ કહ્યું કે એ લોક ખાલી કરી ગયાં. તેનું નવું ઠેકાણું કાઢતે ખબર નથી. તે શું કરેછ ને ક્યાં છે તે ખુદાને ખબર !”

“કદાચ, તે તને લખતો હશે અને તને કાગળ મળતાં નહીં હશે!” શેહેરાં બોલી.

આ વાતથી મેહેરાની આંખમાં પાણી ધાધ આવી, તે શેહેરાં સમજી ગમ્મ, તેથી તેણીએ આ વાત પડતી મેલી. થોડી મિનિટ બન્નેની વચ્ચે ચુપકીદી પ્રસરી રહી, પણ તે ચુપકીદીને તોડનાર મેહેરાં હતી.

“શેહેરાં, આજે તેં બોહોશ કીધી, માટે હું અહીં આવી. હવેથી મને તું બોહોશ કરતી ના. હવે પછી હું તારે ત્યાં નહીં આવું. તારા ઘરમાં હું શોભું નહીં.”

“કેમ! મારાથી તને કંઈ અપમાન તો નથી થતું ? મારા બોલથી કંઈ બોદું થયું છે ?” શેહેરાં દિલગીર થઈને પૂછવા લાગી—

“ નહીં તેવું કશું નથી ! મેં તને કહ્યું તેમ તારા અને મારા ફરજગ વચ્ચે બહુ ફેર છે, તેથી આવા ધરમાં મને રહેવું પાળવે નહીં. મારા જેવાં તેવાં કપડાંથી તારી સોજતી તરીકે હું નહીં રહી શકું. ફરવા હરવા હું તારી સાથે હવે કદી આવું નહીં, વાસ્તે સૌથી સરસ માગ આ છે કે તું મને પડતી મેલ. વળી તું પૈસા ખરચે અને હું જોયા કરું તે મને ધણું નઠાઈ લાગે. આજે તે પૈસા ખરચ્યા તેથી મારા ખરડે પાણી ઉતર્યું. મારી પાસે જો પૈસા ગજવામાં હોત, તો હું ગાડીવાળાને બાકું જરૂર આપત, અને આઠસઠીમના મારા પૈસા તને કદી આપવા દેત નહીં ! કેાઘ મારા વાસ્તે પૈસા ખરચે, તેથી મને નિચું જોવું પડે છે ! ”

“ તારી પાસે પૈસા નથી એ હું કબુલ કરું છું, તારી દોસ્તી માટે હું આતુર છું તે છતાં તું મને તરછોડી કહાડશે ? ફક્ત તારી પાસે પૈસા નથી એટલાજ માટે મારો આદ્ય છતાં તું મને તારી સંગત નહીં આપશે ? ” શેહેરા ખરા અંતઃકરણથી કરગરીને પુછવા લાગી.

“ જો, શેહેરાં તું જાણે છે તો ખરી કે મોટાની સુઝે ન્હાનાં ચાલે તો મરે નહીં તો માર્દા પડે. આ કહેવત તું જાણતી તો હશેજ. મોટું વઢાણ ભરદરીએ જાય તો તરી શકે પણ તેમ જો ન્હાનું વઢાણ ભરદરીએ જવાની દિમ્મત કરે તો જરૂર કુખી જાય. આટલા ઉપરથીજ સમજ કે તારી દોસ્તી મને ફેટલી મોઘી અને ભારી પડે.” મેહેરાંએ જવાબ દીધો.

“ મેહેરાં, આ બધી તારી ડાહી ડાહી વાતો છે, પણ આમાંનું તું મને કશું લાગુ પાડી શકશે નહીં. હું તદ્દન જુદી રકમનું માણસ છું,” શેહેરાં બોલી.

“ હું તને ખુલ્લું કહું છું તેથી વખતે તને ગુસ્સો લાગશે, પણ હું શું કરું ? નાચાર છું ! હું તારે લાયકની સહી હોતે, તો હું તારી સાથે ફરતે,” મેહેરાં રડમસ એહેરે બોલી.

“ મેહેરાં, તારી વાત બધી સહરાગાત ભરેલી છે. ફિલસુફો વચ્ચે આવી વાતો થાય તો સમજ્યાં. તારી પાસે પૈસા નહીં હશે, પણ મારી પાસે છે. હું તારા પૈસાની ભૂખી નથી. મેં તને કહ્યું તેમ હું તારી દોસ્તીની ભૂખી છું. તું શું ખરું કહે છે કે તારી પાસે પૈસા હતા તે બધા ખલાસ થયા, ? તારી સાથે તું સાડી કપડાં લાવી હતી તે ક્યાં છે ? ”

“ હા, તું મને ગમે તે પૂછ, હું તને બધું ખરું કહીશ. મારી હાલત તારાથી છુપાવવા માંગતી નથી. તું જો મને મળી નહીં હોતે, તો હું જો દોઢિયાંના પાઉં સાથે ચાહ પીને ખુદાની શુકર ગુજરી કરીને સંતોષથી સુષ જતે. હું સુરતથી અઢીસો ઉપર રૂપીઆ લાવી હતી, તેમાંથી મેં આઠ મહિના જેમ તેમ ગુજરાન કર્યું અને હવે મારી પાસે પાંચ આના છે.”

“ અને હાલ તું કામ જગે નોકરી નથી ? ” શેહેરાંએ પૂછ્યું.

“ માહા મુશકેલીએ એક કાપડની દુકાન ઉપર વેચાણ કરવા નોકરીએ રહી હતી, પણ ત્યાંનો કારોગાર લખલુટો હતો, અને આજે સહવારે દુકાન સરકારના હાથમાં ગઇ છે, કારણ કે મારા શેઠે નાદારી ડેરટનેા આશરો લીધો છે. મારો દોઢ મહિનાનો પગાર ચઢેલો છે, તે પછવાડેથી મળશે ખરો, પણ હાલ તો હું દોઢીઆં વગરની થઇ છું. વળી કહે છે કે સંકટ એકલું આવતું નથી તે ખરું લાગે છે. આજે સહવારે ત્રામમાં ઘેર પાછી ફરી, ત્યારે ત્રામમાં ગજવામાંથી કામ પાકીટ કાઢાડી ગયું, તેમાં થોડા પૈસા હતા.”

“ વારં, તું સુરતથી આવી ત્યારે સાડી કપડાંનાં ગાસડાં લેતી આવી હતી. એમ હું જાણું છું,” શેહેરાં પૂછવા લાગી.

“ હા, ખરું છે. મુંબઇમાં રહેતાં નાચારીએ એકલાં જીવે રૂપ-થી ૩૦ રૂપીઆ જોઇએ છે. થોડું બધું મને વેચવું પડ્યું છે, અને થોડાં કપડાં ઉપર સોહલને આપવા રૂપીઆ ઉછીના લીધા છે,” મેહેરાંએ ખુલાસો કર્યો.

“એશક, મેહેરાં, તું ઘણી કરકસરથી રહી છે ? આ બધી તારી વાત ખરી છે ! પચીસ કે ત્રીસ રૂપીઆ મારા હાથમાં પચીસ ત્રીસ કલાક નહીં રહે !”

“ત્યારે, તુંજ જો, શેહેરાં, કે હું તારી સાથે ફરી દરી કેમ શકું ? હું કાંઈ તને ધીક્કારતી નથી, હું સમજું છું કે તું મને જેન તરીકે ગણેછ, પણ મારી મતલબ તું હવે બરાબર સમજ ?” મેહેરાંએ પૂછ્યું.

“હા, હું તારી મતલબ બધી સમજું છું. તું મારી સાથે ફરે તેમાં તને ખરચ શા માટે કરવો જોઈએ ? બધો ખરચ હું કરીશ. એમ સમજ કે હું તારી સગી જેન છું. એમજ સમજને તું મારી સાથે રહે. વળી તને પાંકોટ ખરચના મહીને દહાડે એકસો રૂપીઆ અપાવીશ. તેમાંથી તું ગમે તેમ તારા જીવે ખરચી શકશે, “શેહેરાંએ કહી સમજાવ્યું.

“નહી, હું એવી રીતે તારા ઉપકારમાં રહું નહીં ! મને માફ કર ! મેહેરાં રડવા જેવી થઈને બોલી.

“ત્યારે સમજ ! મારો સોલીસિટર મીં વાડીઆ કહે છે કે મારા જેવી જવાન છોકરીને માટે એકલું રહેવું સલાહકારક નથી. બપોવાળ મોટી દે.લત મુકી ગયા છે. મારો સોલીસિટર મારે માટે એક લેડી ‘કમ્પે. નીઅન’ની શોધમાં છે. ત્યારે તું મારી “કમ્પેનીઅન” તરીકે મારી સાથે રહી શકશે. મારા બપોવાની પુંજમાંથી તને પગાર મળશે. તારું કામ એટલુંજ કે મારી દેખરેખ રાખવી અને મારી સંભાળ લેવી, અને હું જ્યાં જાઉં ત્યાં મારો સાથે આવવું”

“મને સો રૂપીઆ ધણા થશે. ત્રીસ ચાલીશ રૂપીઆમાં રહેવા હું તૈયાર છું,” મેહેરાં બોલી.

“ત્રીસ ચાલીશ શા વારતે ! તને હું આગળ રહીને સો રૂપિયા અપાવીશ. તું જે મારી પગદ્વાર કમ્પેનીઅન તરીકે રહેવા ખુશી હોય તો તેમ, પણ કાઠબી રવેસે હું તને મારી સગી બેન તરીકે જ ગણીશ,” શહેરાં આ ગોઠવણથી ખુશી થતી મેહેરાંને વળગીને કાઠી કરીને એક ‘કીસ’ કરતી આમ બોલી.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

વિચિત્ર વિલ.

જે સુધરેલા જમાનામાં ડોસાનું ડહાપણ ન ટકે;
તો રહેમ દિલ ‘છોડી મારે, વિરમ વિલના ફટકે.

શહેરાંએ મેહેરાંને પોતાની સાથે રાખવાની સધળી ગોઠવણ કરીને પછી વાત આગલ ચલાવી.

“હવે, મેહેરાં, મારા મરહુમ અપાવણનાં વિચિત્ર વિલ વિષે વાત કરું તે સાંભળ.”

“હા, બોલ, હું તો એમજ સમજતી હતી કે અધું તનેજ આપી જશે. એવણું બીજું કોઈ સચું વાહાણું છે ?

“હા, છે. એક વર્ષ સુધી હું દોલત વાપરું એમ લખી ગયા છે. એટલે એક વર્ષ સુધી નસિબમાં મળહ લખેલી છે. જે તારી આગળ પહેલેથી વાત કરું, તો તું સમજી શકશે. વળી વાતમાં ગુંથવાડો છે. પહેલે મારે તને જણાવવું જોઈએ કે મારો એક સગો હૈયાત છે. મારા અપાવણના લાઘની દીકરીનો દીકરો, જેનું નામ જલ પરવીઝ છે. મેં તેને કોઈ દહાડે દીઠો નથી.”

“ ઝાંહ ! હું તારા બપાવાનું વિલ થોડું ધણું તારા વગર કહેવું સમજી,” ચતુર મેહેરાંએ ટાહુકો પૂર્યો.

“ જો, મેહેરાં, મને વાત કરવા દે, અને વચ્ચે મને છેડતી ના,” શેહેરાં મેહેરાંની ચતુરાઇ પામીને કહેવા લાગી.

“પણ, બપાવાએ તને તેની સાથે પરણવા કહ્યું હોય, તો હા કહી દેવું હતું,” મેહેરાંએ શેહેરાંને ખુશ મશકરી માટે છેડવાનું ચાલુ રાખ્યું.

“ હે, વળી તું પણ અક્કલની દોઢચતુર, તેની સાથે પરણવાની બલામણ કરે છે? કેમ હા કહું? કોઇ દહાડે વાત થયલી નહીં, ને કોઇ દહાડે જોયલો એ નહીં. મેં તો બપાવાજીને સાફ સાફ આડા હાથ કરીને ના પાડી કે એ વાત કદી બનશે નહીં. મેં કહ્યું કે જોઇએ તો મને વારસામંથી બાતલ કરો. મારા પીત્રાઇ સાથે લગ્ન કરું અને રીતમાં વાડીવજીફા સાથે લેતી જાઉં, એ તો એમ થયું ! બપાવાજીએ મને વારે ધડીએ હા લણાવવાની ઘણી કાશેશ કરી જોઇ, પણ હું એકની બે થઇ નહીં. બપાવાજીના મનથી એ બધી વાત સારી હતી, પણ મને તો એમાં કશુંએ વાજબી કે અક્કલભરેલું દિસ્યું નહીં.”

“ તારા બપાવાના જમાનામાં છોકરાંઓનાં લગ્ન માખાપ ગોઠવતાં હતાં, તેથી તારા બપાવાને એ વાત સારીજ લાગે,” મેહેરાંએ શેહેરાંના વિચાર સાથે મળતી થઇને વચ્ચે ટાહુકો પૂર્યો.

“ તું કહે છે તે તદ્દન ખરું છે. બપાવાની વાત ઉપરથી જણાય છે કે તેવણના લગ્ન પણ તેવણના બાપે ગોઠવ્યાં હતાં, પણ મેહેરાં, બપાવા કહેતા હતા કે જાલ પરવીઝ મને જોયા વગર કે ઝોળખ્યા વિના વાડીવજીફાને લીધે મારી સાથે પરણવા તૈયાર થયો છે, એ કેવી વાત !”

“ પૈસાને પરણનાર પુરોની હમણાં ક્યાં ખોટ છે ?” મેહેરાંએ વળી એક ટાહુકો ઉમેર્યો.

“ પણ સાંભળ, બપોવાનું કંઈ ચાલ્યું નહીં લારે છેડાઈને વિલકરી ગયા છે. જે વીસમી સદીના સુધારાને ન છાજતું છે. ધણું તો ઓગણીસમી સદીની શરૂઆતમાં એવું વિલ ચાત તો વખતને અનુસરતું કહેવાત. હું તો આમ સમજતી હતી કે બપોવાળ આજના જમાનાને ક્ષાયકના કેળવાયલા છે, પણ છેલ્લી ધડીએ બુદ્ધાપણનાં ચેડાં કહાડ્યા વિના રહ્યા નહિ.”

“ પણ વિલ શું છે તે તો તું કહેતી નથી, અને વચ્ચે બીજી બીજી વાત ભંબાવ્યા કરેછ ! ” અધીરી બનીને મેહેરાં પુછવા લાગી.

“ મીં પેસ્તનજી વાડીઆ સોલીસિટરને ત્રસ્ટી નેમ્યા છે, અને ક્ષમી ગયા છે કે જલ પરવીજ અને હું બન્ને જણુ લગ્નના ગાંઠથી જોડાયા ના પાડીએ તો બધું વેચીસાટીને પૈસામાંથી બેવકુફને રહેવા ચાલી બંધાવવી. મેં હસ્તાં હસ્તાં વાડીઆ સોલીસિટરને પૂછી જોયું છે કે એ ચાલમાં રહેવા મને એક ઓરડો મળશે કે ? કારણકે જલને પરણવા મેં ના પાડી લારે બપોવાળ મને મોટી બેવકુફ સમજતા હતા. મારા સવાલનો જવાબ સોલીસિટર સાહેબ હસીને આપ ગયા.”

“ શેહેરાં, વળી તું મૂળ વાતથી આડી ફાટી.” વિલમાં શું હતું તે બધું જણાવતે મેહેરાંની અધીરાઈ વધી, તેથી તેણીએ શેહેરાંને વિલ સાંબંધી વાત આગળ ચલાવવા કહી.

“ વિલમાં બેઉ જણુને વિચાર કરવા એક વરસ મળ્યું છે. બપોવાની વરસી સુધી વાડીવજ્રા, અને બધી દોલતની આવક, વ્યાજ, બધું મને મળે. તેટલા વખતમાં મીં વાડીઆ સોલીસિટર જલને મારી સાથે ઓળખાણુ કરાવે, અને જો અમે પરણવા ખુશી હોઈએ, તો અમને બંનેને બધું મળે. ”

“ પણ એક જન ખુશ હોય અને બીજું નાખુશ હોય તો ? મેહેરાંએ પૂછ્યું.”

“ જો હું નારાજ હોવું તે છતાં જલ મને પરણવા તૈયાર હોય તો બધું તેને મળે, પણ તે મને વરસ દાહાડે પાંચસો રૂપીઆ મારા ગુજરાનના અર્થે આપે. જો હું જલને પરણવા ખુશી દેખાડું અને તેની ખુશી ન હોય, તોપણ તેને વીસ હજારનો વારસો મળે અને બાકીનું બધું મને મળે.”

“ બેશક વિચિત્ર વિલ ! માકાશાહ બડા પાક્કા હતા, એમાં તો કશો શક નથી લાગતો ! ”

“ હા, વિચિત્ર વિલ તો ખરું જ ! પણ સુરતમાં લોકો મારે માટે વાત કરે છે કે છોકરી બપાવાના કહાંસર નહી ચાલી, તેથી માકાશાહને આમ કરવાની ફરજ પડી ! તું જણેછ, મેહેરાં, હું તો બપાવાજીનો પડતો બેલ હિંચકી લેતી હતી. ફક્ત આ ગંભીર બાબદમાં મેં માથું હિંચકયું તે ખરું ? ”

“ પણ લોકને વિલની વાત કેમ માલુમ પડી ? ”

“ બપાવાનો બીબા નામનો બાવરચી હતો, તેની સાથે મને બનતું હતું નહી. તેવણના મરણ પછી મેં તેને રજા આપી, તેથી તે હવે જેમ બોલાય છે તેમ લોકો આગળ મારી નિંદા કરવાને ચુકતો નથી.”

“ ત્યારે હાલ તારા બંગલામાં કેણુ રહે છે ? ” મેહેરાંએ પૂછ્યું.

“ મીસીસ જલ પરવીઝ તરીકે તેની સાથે હું જઈને રહું, અથવા તો જલ પરવીઝ ત્યાં જઈને એકલો રહે, ત્યાં સુધી તો તે બધ રહેશે..” મેહેરાં હસીને બોલી.

“ ઓ મેહેરાં ! ત્યારે એક વરસ પછી તારું શું થશે ? ”

મેહેરાંને એક વરસ અગાઉથી મેહેરાંને માટે અંદેશો થવા માંડ્યો.

“ સાંભળ ! ડીયર મેહેરાં, એક વરસ જેમ અને તેમ મળહ ઉડાવવાનો મેં પાકકો ઠરાવ કર્યો છે. એક વરસમાં જેટલું ફરી હરી દેવાય અને જેટલું જોઈ દેવાય તે જોઈને બની શકતો અનુભવ મેળવવો. બપાવાની આવક એક વરસની બાવીસ હજાર થાય છે તેમાંથી ખાઈ પી, ફરી હરી, અને જે પેહેરાય ઓઢાય તે પહેરી ઓઢી લઉં, પછીની વાત પછી.”

“ મુસલમાન લોકો કહે છે તેમ ‘કલ હયે ઔર અદલાહ હય’ ” શહેરાં હસ્તી હરતી બોલી.

“ શહેરાં, એ બાવીસ હજારમાંથી થોડા હજાર તું બચાવે તો તને પાછળથી કામ નહીં લાગે ? ” મેહેરાંએ ડહાપણ દેખાડ્યું.

“ તેમ નહીં બની શકતું, માટે દિલગીર છું ! બપાવાજીના વિચિત્ર વિલમાં એક કલમ છે કે એક વરસની સંધળી આવક મારાં સુખ સગવડ માટે ખરચવી, તેમાંથી એક પાંચ પણ બચાવવી નહીં, અને તેમાંથી એક રૂપિયા પણ મારા નામ ઉપર બેંકમાં મુકવો નહીં. આવી કલમ દાખલ કરવાની મતલબ તું સમજે છે, મેહેરાં ? ”

“ નહીં હું નથી સમજી શકતી ! ” મેહેરાંએ જવાબ દીધો.

“ એમાં પણ બપાવાની મતલબ છે કે એક વરસમાં પૈસાની રેલછેલથી ખાવા પીવા ફરવા હરવાનો મને શોખ લાગે, તો બીજે વરસે ગરીબાઈની હાડમારીના વિચારથી બીહને હું જાગ્રતે પરણુવા હા પાડું. અફસોસ છે કે મારા બપાવાએ મને મોટી કીધી, તે છતાં મને હજી બરાબર ઓળખી નહીં શક્યા ! જોઈશું આગળ શું થાય છે, તે જોઈશું ! આગળ શું થાય છે, તે જોઈશું ! ” શહેરાં બવા ચઢાવીને બોલી.

“ પણ શેહેરા, હાલ તારો વિચાર ધણો નેક છે. જેને તેં દીઠો નથી તેને પરણવા હા પાડી શકાયજ કેમ ? પણ એમ સમજ, કે તે તને મળ્યો, ને વાતચીત થઈ, ને વારંવાર મળતાં ભેટતાં તારી પસંદગી તેની ઉપર ઉતરી, ત્યારે પછી ? ” મેહેરાને પૂછ્યું.

“ પસંદગી ઉતરે ! અને તે જાલ પરવીઝ ઉપર ! એ અશક્ય છે ! ” શેહેરા બોલી.

“ કેમ, એ વાત બની શકે તેવી છે ” મેહેરા બોલી.

“ નહી, મેહેરા, તું જાણતી નથી. એ વાત નહીં બનશે ”

“ અફસોસની વાત છે કે આટલી મોટી દોલત આ એક બાબતને લીધે તારા હાથમાંથી જશે ! ” મેહેરા દિલગીરીનો સાદ કહાડીને બોલી.

“ મેહેરા, મારો વિચાર છે કે અકટોબરમાં વરસી આવે ત્યાં સુધી જાલને મળવાના અખાડા કરવા. છેવટે નામને ખાતર એક બે વખત મળવું અને પછી ચુકવી આપવું કે આ બધું લઈ લો, અને મને પાંચસો રૂપીઆ વરસ દહાડે મળે, તે ઉપર મારે સંતોષ પકડવો, ” શેહેરાએ પોતાના દિલનો દરાવ મેહેરાને કહી સંજનાવ્યો.

“ અને તે પણ પરણવા ના પાડે તો તો બધાં નાણાં બેચકુરોને માટેની ચાલમાં જાય એ તો તદ્દનજ વિચિત્રપણું કહેવાય ? ! ” મેહેરા અજાણ્ય થઈને બોલી.

બપોવાનો આ ખ્યાલ તદ્દન નવોજ છે. ચાલી બંધાય ખરી, પણ છેવટે મને વરસ દહાડે ૫૦૦ રૂપીઆ મળવા જાંઘએ. મહિને દહાડે આસરે ૪૦ રૂપીઆ મને બસ થશે, કેમ મેહેરા ? ”

મેહેરા પુરતા સંતોષથી બાકી, અને મેહેરાને કહેવા લાગી “મેહેરા, તું મારે માટે દિલગીર થાય છે તે મને ગમતું નથી. જો તને મેં મારી સાથે રાખી છે, તેનું કારણ આ છે કે મારા ઠરાવને અમલમાં મુકવાની એક યોજના જે મેં મારા મનમાં યોજી છે તે તારી મદદથી હું પાર ઉતારીશ તું મને હિમત આપ. હજી તો વરસ પૂરું થવાને દશ મહિના છે, તેટલા અગાઉથી દિલગીર થવું તે પડ્યા પહેલાં રડવા બરાબર છે.”

આ પ્રમાણે વાત કરીને બન્ને સહીઓ સુધ્ધ ગમ. સહવારે ઉઠીને મેહેરાએ મીં વાડીઆ સોલિસિટર ઉપર ચીઠી લખાને મેહેરા સરકારીને રૂપીઆ એકસોના દરમાયે પોતાની સાથી તરીકે રાખવાની બલામણુ ફીધી, જે બલામણુ મીં વાડીઆએ તુરત કબુલ રાખી.

“મેહેરા, હવે આ બસો રૂપીઆ. તું અમસ્થા હોવા ના પાડે છે, તો તારા પગારના પેટે ગણુ. એમાંથી તું તને ગમે તેવાં કપડાં ખરીદ, અને તારો ઓરડો હાલ તુરત કઢાડી નાખ, કારણકે દશ મહિના હું તને મારી સાથે રાખીશ એટલું તો ચોક્કસ છે. વળી મને વરસ દહાડામાં બાવીસ હજાર રૂપીઆ ખરચી ખાવા છે, તો તેમાંથી દસ મહિને તારા ફાલે ફક્ત એક હજાર રૂપીઆ આવશે, પણ તેથી મને ઘણો સંતોષ થશે.”

મીં વાડીઆએ મેહેરા સરકારીને પોતાની એક્સિસમાં બોલાવીને તેણીની નેમણુંક કરી. મેહેરાને જોઈને તે ખુશી થયો, કારણકે મેહેરાના સાથી તરીકે તેણી લાયક હતી. મેહેરા કોણ છે અને કેવી છે તેની તપાસ કરવી એ ત્રસ્ટી તરીકે તેની ફરજ હતી. મેહેરાએ ખુલ્લું લખ્યું હતું કે હું એને નાનપણથી ઓળખું છું અને મારી સંગાથી તરીકે એ મને ખીજકોષ્ટ પણ કરતાં વધારે માફક આવશે. આથી મીં વાડીઆને તેણીની નેમણુંક કરવાને કશો વાધો હતો નહીં.

મેહેરાં મીં વાડીઆ સોલીસિટરની ઓફિસમાં ગઇ, ત્યાંની ગોઠવણુ તેણીને પસંદ આવી, અને ખુશ થઇ તે ઓફિસમાંથી ઉતરી, પણ ખુશાલીની સફેદાઇમાં સેહેજ દિશગીરીનો કાળાસ મિશ્ર થયેલો તેણીનાં મેહેરાં ઉપર જણાયો, સગળકે પેશતનજી વાડીઆનો જવાન બેટો મીં દોરાખ વાડીઓ ત્યાં ઓફિસમાં દેખાયો હતો નહીં.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

નામીચો ચિતારો.

ચિત્ર ચિતારું-જાંદગી ગુનરું-હું છું જલ પરવીજ,

વાડી વજ્રા-માટે પરણું-બનશે નહીં એ હરગીઝ.

દોરાખ વાડીઓ ઓફિસમાં નહિ હતો તેનું કારણ હતું. તે પોતાના એક ઇષ્ટ મિત્રને મળવા ગયો હતો.

દોરાખ વાડીઓ દુન્યાંની ધોળી તેમજ કાળી બાબુઓનો પૂરતો અનુભવ મેળવી ચુક્યો હતો. દોરાખનો યુએર્ગ બાપ પેસ્તનજી વાડીઆ હમેશાં કહેતા હતા, કે જો પાકકી કેળવણી આપવી હોય, તો છોકરાંઓને ગામે ગામ અને શહેરેશહેર મુસાફરી કરાવવી. દોરાખ નાનો હતો, ત્યારે તેની તખીઅત બહુજ નરમ રહેતી હતી, અને તેથી પેસ્તનજીએ તેને શહેરેશહેરનાં પાણી પીવાની તક આપી હતી. ૧૫ વર્ષનો થયો તેટલામાં તેણે ધણાં શહેરો દીઠાં હતાં. આ પ્રમાણે તેને ધડીધડી બાહરગામ ધકેલી આપતી વેળા તેનાં સર્ગાવાહાલાંઓ પેસ્તનજીને ઠપકા આપીને કહેતાં હતાં કે છોકરાને બચવા દ્યો, આમ બાહરગામ રખડાવ્યા કરો નહિ. સરવેની ખાતરી હતી કે છોકરો ધણો ચંચળ છે. આવી રીતે જ્યારે દોરાખ પુરો પાધરો સ્કુલે બેઠો, ત્યારે તેની ઉમ્મર મોટી હતી;

તે છતાં તે ઝડપથી થોડાં વરસમાં ગ્રાડ્યુએટ થઇને વળી સોલીસીટરની પરિક્ષામાં પણ પહેલે સપાટે નિકળી ગયો હતો. તેને ઇંગ્રેજ, ફ્રેન્ચ, ફારસી, ગુજરાતી ઉરદુ, આ પાંચ ભાષા ઉપર પુરતો કાબુ હતો, અને કાયદાનાં પુસ્તકોના ફકરા અને તેનાં પાનાં તેને મોઢે હતાં. વળી તે નિતિ અને રીતભાત અને બુદ્ધિયગમાં અચુક અને પહેલા નંબરનો હતો.

વકીલની પરિક્ષા પસાર કર્યા પછી તેને લાહોરમાં સરકારી વકીલની મોટી પદ્વી મળી હતી, અને આગળ જતાં હિંદુસ્તાનનાં એકાદ મોટાં શહેરનો જડજ થયાને તેને ચાન્સ હતો, તે છતાં તેણે પોતાની કીર્તિની દરકાર ન કરતાં પોતાની પદ્વીનું રાજીનામું આપ્યું હતું. પોતાના બાપની તબીબન હવે લયગતી ચાલતી હતી, એવું જાણીને બાપને મદદ કરવાના શુભ હેતુથી તે મુંબઈ ઉપડી આવ્યો હતો. દીકરો આવી મોટી પદ્વી છોડી દે, એવી પેસ્તનજીની ખુશી નહતી. પણ વળી બીજી રીતે જોતાં, પોતાના દીકરાને પોતાની જુની પેઢીમાં જોડવાથી તેને ખુશી ઉપજી હતી. અત્રે વધુ નોંધી રાખવાજેગ બાબદ આ છે કે આ બાપદીકરા વચ્ચે જોઈએ તે કરતાં સારો એખત્રાસ હતો, તે એટલા સુધી કે એકને બીજા વગર ચાલતું હતું નહોતું.

દોરાજ વાડીઆને મુંબઈ આવ્યાને હજી થોડા મહિના થયા હતા. અને રફને રફને તે બાપના કામ ઉપર વધુ ધ્યાન આપતો હતો. હજી તે બાપના બધાં કુળોને ઓળખતો હતો નહિ, અને તેનો બાપ જે બાબદ તેને સોંપે તેની ઉપરજ ધ્યાન આપીને બાકીનો વખત મજાહમાં પસાર કરતો હતો.

માકાશાહના વાડી વજીહ તેણે દીઠા હતા નહિ, તેમજ શહેરોને તે ઓળખતો હતો નહિ, તે છતાં માકાશાહનું વિલ તેણે વાંચેલું હતું, તેમજ આ બાબદ ઉપર તે ખાસ ધ્યાન આપતો હતો, કારણ કે વિલમાં જણાવેલાં શખ્સોમાંના એક શખ્સનો લાભ સાચવવા તે ખાતી હતો.

જ્યારે દોરાળ પંજળમાં હતો, ત્યારે તે તહેવારોના દિવસો ઉપર કાશ્મીર તરફ ફરવા હરવાનું વધારે પસંદ કરતો હતો, અને ત્યાં તેને એક પારસી ચિતારા સાથે સારી પીછાન પડી હતી. તે ચિતારો કાશ્મીરની રળીઆમણી ખીણો અને ત્યાંના ખુદરતી મનપસંદ દેખાવોનાં ચિત્રો પાડવામાં હંમેશાં રોકાયેલો રહેતો હતો. દોરાળ વાડીઓ હંમેશાં પોતાની મુસાફરીમાં બધાં નાનાં મોટાં સાથે બેળાતો હતો, અને ભૂખ્ય કરીને તેને કોઈ જરથોસ્તી જડલો, તો તેની સંગાતનો અને દોસ્તીનો તે અત્યંત ભૂખ્યો રહેતો હતો.

આ ચિતારાને કાશ્મીરના મહારાજની મોટી મદદ હતી, અને તેનાં ચિત્રો હિંદુસ્તાનમાં દરેક પ્રદક્ષણમાં હમેશાં પહેલે નંબરે આવતાં હતાં.

દોરાળ વાડીઓ તેને પહેલાં મળ્યો, ત્યારે તેને યુરોપિયન સમજ્યો હતો. તે પણ તેમજ સમજ્યો હતો. બન્ને યુરોપિયન ડેસમાં હોવાથી એક બીજાને ઇંગ્રેજ સમજ્યા હતા અને તેમ સમજીને તેઓએ ઇંગ્રેજમાંજ વાત ચલાવી હતી, પણ જ્યારે એક બીજાના નામથી વાકેફ થયા, ત્યારે પારસી જાણીને તેઓને બહુજ ગમત પડી હતી.

“ઓહ ! તમે તો પારસી છો ? તમે એવું સરસ ઇંગ્રેજ બોલો છો કે જો કોઈ તમારું નામ નહિ જાણે, તો તે તમને ઇંગ્રેજ સમજે ! વળી તમારો દેખાવ પણ ઇંગ્રેજ જેવોજ છે. મને પણ ઇંગ્રેજમાંજ વાત કરવાની ટેવ પડેલી છે. વળી અહીં કદાચજ કોઈ પારસી પુટી નીકળે છે તો તેની સાથે ગુજરાતીમાં વાત થાય છે, નહીં તો હું તો ઇંગ્રેજમાંજ વાતચીતનો વહેવાર રાખું છું. હું કાશ્મીરના મહારાજના આશ્રય હેઠળ ગામે ગામના અને શહેરેશહેરના મનદર દેખાવોના ચિત્રો ઉતારું છું. વળી મને મુસાફરીનો વ્યવસાય લાગ્યો છે, તેથી એક ઠેકાણે થડ બાંધીને રહેવા ગમતું નથી,” તે ચિતારાએ દોરાળ આગળ ખુલાસો કર્યો હતો.

“મુસાફરીનો શોખ એ એક સારી વાત છે ? એમાંથી બધું

શીખવાનું, અને ધણું જોવાનું મળે છે, તેમજ આ દુનીઆનો ખરો રંગ આપણે મુસાફરીમાં જ જોઈ શકીએ છીએ. માંચીમાંના માંકડની માંકડ એકજ ગામમાં રહેવાથી અનુભવ વધતો નથી. ચોપડીઓના અજ્યાસ કરતાં મુસાફરીને અનુભવ બહુ લાભકારક છે. વળી વાંચેલું ભૂલી જવાય છે, પણ મુસાફરીમાં જોયેલું અને અનુભવેલું મન ઉપર ઝીવી છાપ મારી રહે છે કે તે છાપ જીંદગીભર ભુસાતી નથી, ” દોરાબ વાડીઆએ જવાબ દીધો હતો.

“ ખરાબર છે, પણ હાંખા વખતે આપણું વતન યાદ આવ્યા વિના રહેતું નથી. હું અસલ સુરતનો રહેવાસી છું, અને સુરત એકવાર પાછું જોવા મન તલપાપડ થઈ રહ્યું છે. વળી મુંબઈમાં પણ ધણાં વરસ થયાં પગ મુક્યો નથી, ” તે ચિતારાએ કહ્યું.

આ ચિતારાએ પોતાના ખંગલામાં દોરાબ વાડીઆને ચાર દિવસ ઉતારો આપ્યો હતો, અને પંજાબના સરકારી વકીલ તરીકે કાશ્મીરના મહારાજ સાથે ઓળખ કરાવી હતી. આ ચિતારાએ પોતાનો કાડ પણ દોરાબ વાડીઆને આપ્યો હતો અને તે કાડ ઉપર

“જલ પરવીઝ

આરટીસ્ટ”

નામ છાપેલું હતું.

આ કાડ વાંચીને દોરાબ વાડીઆ બોલી ઉઠ્યો હતો, “ તમે જલ પરવીઝ ! મને ખબર છે કે તમારા પકચરો સીમલાના છેલ્લા પ્રદક્ષણમાં ચહેલાં આવ્યાં હતાં, તેમજ લંડન એકઝીબીશનમાં વોટર ક્લરમાં સોનાનો આદ જીતી જનાર તે તમેજ કે કોણ બીજો ? ”

“હા, સાહેબ, હુંજ તે તમારો કમીનો સેવક; મારો ખાસ અભ્યાસ ‘વૉટર કલર’ નો છે. વૉટર કલરમાં હું હંમેશાં પહેલો આવું છું.”

“હા, તમારા પિકચરો મુંબઈના એકઝીબીશનમાં હતાં, તે મને બહુ પસંદ પડ્યાં હતાં, અને તેમાંનું ‘કાશ્મીરની ખીણ’ નું ચિત્ર મને એટલું બહુ પસંદ પડ્યું હતું કે સાતસો રૂપિયા મેં તે ખરીદી લીધું હતું,” દોરાબે વાત કરીને સિદ્ધ કરી આપ્યું કે કાયદા ઉપરાંત તે ચિત્રોનો પણ ભારે શોખીન હતો અને તેને ચિત્રની પરિક્ષા કરતાં આવડતી હતી.

ઉપર વર્ણવ્યા પ્રમાણે જલ પરવીઝ અને દોરાબ વાડીઆને સારી દોસ્તી બાંધી હતી. આ દોસ્તીનો લાભ લઇને જલ પણ લાહોરમાં ઉતરી પડીને દોરાબને ત્યાં કેટલોક વખત પરાણા તરીકે રહી ગયો હતો.

વાંચનારને હવે સમજ પડશે કે જ્યારે દોરાબ વાડીઆએ માકાશાહનું વિલ વાંચ્યું અને તેમાં જલ પરવીઝ, આર્ટીસ્ટ, વિષેના ફકરા વાંચ્યા, ત્યારે તે સમજી ગયો કે આ મારા કાશ્મીરના દોસ્ત વિષેની બાબત છે. આથી તેણે આ બાબત ઉપર ખુદરતી રીતે વધારે ધ્યાન આપ્યું હતું. પેશતનજી વાડીઆ માકાશાહના વિલના ત્રસ્ટી હતા, પણ તેમાં ખુદનું દરશાવેલું હતું કે પેશતનજી વાડીઆની રાજકુળએ દોરાબ વાડીઆ ત્રસ્ટી નેમાય. ખુદ પેશતનજી પોતાની નાદુરસ્ત તબીબત અને સંધીવાના બુરા રોગને લીધે ઘણું ખર્ચ નવું કામ દોરાબનેજ સોંપતા હતા, અને આ વિલની બાબત પણ દોરાબને સોંપી હતી. દોરાબ પોતાની ફરજ સમજવા લાગ્યો કે સઘલો પૈસો માકાશાહના કુંડુંબમાં સચવાયેલો રહે તો સારું. આથી દોરાબે જલ ઉપર ખાનગી કાગળ લખીને તેને મુંબઈ બોલાવ્યો હતો. વિલમાં જણાવ્યા પ્રમાણે વાડીઆ સોલીસિટર, વિલની નકલ જલ ઉપર મોકલી આપી હતી, અને જલે તેની પહોંચ સ્વિકારતાં ઘણુંજ ટુંકા જવાબ લખ્યો હતો. આથી દોરાબે તેને મુંબઈ બોલાવ્યો હતો કે

જેથી તેની સાથે મોંઢેમોંઢું વાત કરવાને અને તેના વિચાર કેવા છે તેથી વાકેફ થવાને બને.

દેરાળ વાડીએ માકાશાહનાં વિચિત્ર વિચાર સાથે મળતો થતો હતો, એમ વાંચનારે સમજવું નહિ. તે લગ્ન અને લગ્નની ઉંચ અને ગંભીર મતલબ સારી પેઠે સમજતો હતો, એમાં કશો શક નથી, પણ હાલ તો તેને પોતાના કુળ તરફથી પવિત્ર ફરજ બળવવા સિવાય બીજો છૂટક હતો નહિં.

જાલ પરવીએ માકાશાહના વિલની કાપીની પહેાંચ સોલીસિટર ઉપર મોકલી હતી, તેની સાથે જે ટુંકા જવાબ મોકલ્યો હતો, તે જવાબનો સાર થોડા બોલોમાં અતરે આપીશું—

“ શેઠજી, મારા વડીલ માકાશાહ વૃદ્ધ વયને લીધે મગજની સારી હાલતમાં નહીં હશે, મને તેમના પૈસા ઉપર કશો હક નથી. કાયદા પ્રમાણે તેના દીકરાની દીકરી હૈયાત છે તેને બધું મળવું જોઈએ ”

પ્રકરણ ૧૪ મું.

દેવમાન.

અબજ આદમા અતરે વસે, બધાંની વિવિધ વળાણ,

એક સરખા બે મળશેજ નહીં, એ નક્કી થયલું જાણ.

જાલ પરવીએ મુંબઈમાં એક ઓરડો બાડે રાખ્યો હતો. તેમાં તે જવાન રહેતો હતો નહીં, પણ તેમાં પોતાના ચિત્રો સાચવી રાખતો હતો. કોબાબા તરફ એક ચાલીના ત્રીજે મજલે દરિયાની સામે તેનો ઓરડો

આવેલો હતો, મુંબઈની બાહર વરસો સુધી રહેવા છતાં તે મુંબઈના ઓરડાનું બાકું ચાલુ ભરતો હતો. દોરાબ વાડીઆના સવાલના જવાબમાં આડકતરી રીતે તેણે જવાબ દીધો હતો કે મારી પાસે થોડી ખાનગી પુંજ છે, તેના વ્યાજમાંથી તેમજ મારી કમાઈમાંથી તેમજ મને મહારાજ તરફથી પગાર મળે છે તેમાંથી હું મારું ગુજરાન આસાનીથી કરી શકું છું તેના ઓરડામાં ફક્ત જરૂરજોગ સામાન હતો. રૂપી પાડવાનું ઇંગલ, એક ટેબલ, અને એક સુવાનો કોચ, ચાર ખુરસી, અને એક નાની કપાટ, અને એક લેમ્પ, આ તેનો સામાન હતો. તે ઉપરાંત બીંતે તરફવાર ચિત્રો ટાંગેલા હતાં, જમાં જુદી જુદી જાતનાં પુલોનાં પાતરાં, ટેકડીઓ અને ખીણોના મોઢા પમાડનારા દેખાવો, એવા તો રમણ અને રણિયામણા હતા, કે જેને ખુદરતની બલીહારીનું જ્ઞાન હોય, અને જે કોઈ ચિત્રનું શોખીન હોય, તેને તે બધું બસ જોયાજ કરવા ગમે.

દોરાબ વાડીઆએ તેની આગળ વિશ્વ વિશે વાત છેડી અને શરૂ કર્યું, “તમારા માતાજીના કાકાજી માકાશાહના વિચાર વિચિત્ર હતા, પણ તેમનું બેજી બહુ સાબુત હતું, અને તેમનાં ‘વિલ’ વિષે ખીજાંઓ ગમે તે ધારે, પણ અમે તેની અંદરની ખુખી અને માકાશાહની ખરા દિલની મતલબથી વાકેફ છીએ, તેથી અમને તે એટલું વિચિત્ર કે નવાઈ જેવું લાગતું નથી.”

જલ પરવીએ પુરંતી ગંભીરાઈથી પોતાનું ચિત્ર ચાલુ રાખીને જવાબ દીધો, “મારા મોટા કાકાજી, જેમને હું કોઈ વખત મળ્યો ન હતો, કે જોયા નહતા, તેવજીનું ‘વિલ’ શું છે તે મને વિગતવારે સમજાવો, તમે બોલો, હું સાંભળું છું, મારા કાન તમારી વાતમાં છે, અને મારી આંખ મારા ચિત્રમાં છે. આ ચિત્ર મને ઉતાવળે પુરું કરવું છે, વાસ્તે કામ કરતો જઈશ, અને તમારી વાત પણ સાંભળીશ.”

“એટલો બધો પૈસો તમારા કાકાજી તમારે માટે મુકી ગયા છે કે તમને પેટનો ખાડો પુરવા માટે કામ કરવાની કશી અગત્યતા રહેશે

નહીં, પણ બધું તમારી મરજી ઉપર લટકે છે. પહેલે વરસે તમને રૂ. ૫૦૦) મળશે.”

“ લાવો. તોલી દો, કાકાજી દર વરસે પાંચસો રૂપઆજ આપવું લખી ગયા હોત, તો હું સંતોષ પામત,” જાલે જવાબ દીધો.

“ પણ તમે કાશ્મીરમાં હતા ત્યાં તો કામથી કંટાળતા હતા ” દોરાબ તાલતલાવટથી બોલ્યો.

“ હોય, માણસ જાત છીએ. કાઠવાર કંટાળો પણ લાગે, વાઈ ચાલો, માકાશાહ કાકાનાં વિલની વિગતો મને જણાવો, પછી હું કહું કે તેવણું કાતરીઉં સાચું હવું કે ધસેલું, ” જાલ પરવીએ વિલની ઠેકડી કરવાનું પેહેલું પગલું બધું.

“ જાલ, વિલમાં એ મરનાર ગ્રહસ્થની જે મતલબ સર્વોપરી હતી. પેહેલી મતલબ આ હતી કે પોતાની મોલકત પોતાનાં ભાઈનાં કુંડુંબમાં જાય, પહેલી નજરે કદાચ તમને તેમનું કાતરીઉં ગેપ લાગશે, પણ તેમ કરવાને તેમની પાસે મજબુત કારણ આ હતું, કે તમારા મમાવા જે તેમના ભાઈ થતા હતા, તેમને એમનાથી જે ગેર ઇનસાફ થયો હતો. તેનો પુરતો બદલો તેના વારસોને આપવો ”

“ મારા મમાવાને ગેરઇનસાફ ! કાચરાના સાલની વાત ! ચાલો, વાઈ પછી ? ”

“ માકાશાહે બધી વાત મારા બાવાજીને કહી છે. તેમજ આ વાતથી શેહેરની પણ વાકેફ કરી છે. વાત એમ બની હતી કે તમારા મમાવા અને માકાશાહ એકજ છોકરી ઉપર ખ્યારમાં પડ્યા હતા. અને તેણીનું નામ પણ શેહેરબાનું હતું ”

“ તે તો મારા મમાઈ થાય ! તેવણું બર્યા હતા, અને મારા માયનું અને મારું કાકું તેમનાં કાઠાંને મળતું આવે છે, એમ સર્ગાવહાલાઓથી મને કહેવામાં આવ્યું હતું,” જાલ બોલ્યો.

“ત્યારે હવે એ બરૂચી બાનુ સાથે પરણવા માટે તમારા મમાવાને તેમના બાપે વારસામાંથી રદબાતલ કીધા હતા. માકાશાહે પોતાના બાપને આગળ રહીને આમ કરવા સમજાવ્યા હતા, અને એ માટે માકાશાહ બહુજ પરતાવો કરતા હતા, અને તેટલા માટેજ તેવણની હેલ્થી ખાહેજ છે કે આ સધળી દોલત પોતાના બાપનાં કુટુંબમાં જાય તો સાહે.”

“અને એમ કરીને પોતાની પૌત્રીને રખડતી કરવી? તમે એને ચરકેલું બેળું નહી કહો, પણ મને તો એમ લાગે છે,” જલ્દે ઉત્તર દીધો.

“નહી, ચકરમ બેળું” વિલકુલ નહી! માકાશાહે પોતાની પૌત્રીને પણ વિચાર કીધો છે, અને તેથીજ મરનાર તમને વિલમાં ચરજ કરે છે કે તમેએ શહેરને પરણેતર તરીકે કબુલ રાખવી, જેથી તેણી પણ રખડે નહી, અને આ સધળા પૈસાનો લાભ મેળવે.”

“મી. દોરાબ, તમે તમારા કુળનો બચાવ કરો તો તે વાજબી કહેવાય, પણ મને કહેવા દો કે આ વિલમાં માકાશાહે સરયામ ચકરમપણું દેખાડ્યું છે. આવું વિચિત્ર વિલ કરીને અમને બંનેને કંઈગી હાલતમાં મુકી જનારને ચકરમ નહીં કહું તો શું? પરણવા હા કહું તો તેમાં પણ નુકસાન છે, અને ના કહું તો તેમાં પણ નુકસાન છે. એટલે એ બાબતનો શો જવાબ આપવો એ મુશ્કેલ છે,” જલ્દે જવાબ દીધો.

“પણ તમે માકાશાહને એક વાર ‘હા’ કહેવાડી હતી, એમ તેવણ બોલતા હતા,” દોરાબે વાત આગળ ચલાવી.

“મેં હા કહેવાડી? જ્યારે ઘણો કંટાળો આપે ત્યારે બીજું શું લખ્યું? માહેં કાગળ તમારા બાવા પાસે હશે. મને ખુદાજીએ દમ બરાવીને લખ્યું કે જો તું શહેરને પરણવા ના કહેશે, તો તને તેમજ તેણીને પણ અરધી આપી જઈશ નહી, અને તને અને તેણીને બંનેને રખડતું

કરીશ. આવી હાલતમાં તમે મારી જગે હોત તો શો જવાબ આપત ? અલખતાં મેં સાથે સાથે લખ્યું હતું કે જો ઓકરીની મરજી હશે તો હું હા કહીશ. લગન જેવી ગંભીર બાબદમાં એવા વિચિત્ર પગલાં ભરીને એકાં કહાડવા, મને એમાં તો ચકરમખાણું જ દીમે છે,” આ શબ્દોપરથી જાણ એમજ માનતો હતો કે બુઢા માકાશાહ ચકરમજ હોવા જોઇએ.

“ત્યારે તમે શું આમ કહેવા માગો છો કે ફક્ત સબ્યતાને ખાતર તમે હા કહી હતી ?”

“ખચિત ! સબ્યતાને ખાતરજ ! જો એ ઓકરીને ખબર પડી હશે કે જોયા જણ્યા વગર એકદમ મેં હા કહી, તો તે મારા માટે કેવો વિચાર લઇ જશે ? તેણી તો એમજ ધારશે કે મેં પૈસાને ખાતરજ હા કહી, ” જાણ એમ બોલી અદેશો કરતો દેખાયો.

“શહેરાં સાથે તમને ઝોળખાણ કરાવીશું અને જ્યારે તેણીના સમાગમમાં આવશે, ત્યારે તે તમને ઝટ પીછણી લેશે, એવી હુશીઆર ઓકરી છે, વાસ્તે હવે તમે ક્યારે મેલાપ કરવા માગો છો ? તમે પહેલાં તેણીને પીછાણી દો, અને પછી કહો કે પરણવું કે નહીં ?”

“મારા મેહેરબાન બાપ, હું પરણવાનો હાલ વિચાર કરતો નથી,” જાહે જવાબ દીધો.

“જુઓ, બાપ, તમે મોટી બેવકુફાઇ કરો છો ! એ કંઈ બચ્ચાનો ખેલ નથી ! વિલ પ્રમાણે ચાલવું કે નહિ તે તમારું કામ છે, અને ચોક્કસ કરાવ ઉપર આવવા માટે ચોક્કસ વહેવાર પગલાં ભરવાની જરૂર છે,” દોરાબે કહ્યું.

“જો બાપ દોરાબ, મારી સાથે તારું વકીલખાણું છોડી દે. હું તો એમજ સમજીશું કે જો હું પરણવા હા માડું, તો તું પહેલો, અને પછી

બીજાં કહેશે કે પૈસાને ખાતરજ હું પરણ્યો. શેઠરાંને ખાતર પરણ્યો એમ કાંઈ કહી શકશેજ નહીં. વળી જીવું ત્યાં સુધી શેઠરાં પણ તાણા મારીને સંભળાવશે કે ઓળખ પીછાણ વગર, ચાલચલણ કે રીતમાતથી વાકેફ થવા વિના પરણવા ઝટ દબને હા પાડી, તે પૈસાને ખાતર નહીં તો બીજાં શાને માટે ? મારા મત પ્રમાણે જો હું એકદમ હા પાડું, તો એ છોકરીને અપમાન કરવા બરાબર છે. શું અમે લોકડાંનાં દીમરાં છીએ ? કે જંગલી જનવર છીએ ? કે એવી કઢગી રીતે લગનના ગાંઠથી જોડા છીએ ? શું હું ભૂખે મરું છું કે મોટા-કાકાજીની મરજીના લગન કરું ? બે જણનાં દિલના જોડાણ તેને લગન કહે છે. હાલ શું અમારાં દિલ કાંઈથી રીતે જોડાયલાં છે ? લગન કરવા શા આધારે હું હા પાડું ? શેઠરાં કે હું બન્નરમાં વેચાતી ચીજ છીએ કે પૈસાને લીધેજ એક બીજાંને કબુલ રાખીએ ?” જલ્દી ઘણી છટાથી જવાબ દીધો.

“ભાઈ જલ, હું તને હાલ હા કે ના કાંઈ કહેવા કહેતો નથી. અમારી મતલબ છે કે તમને બન્નેને એક બીજાંનાં સમાગમમાં લાવવા, અને એક બીજાંને પીછાણવાની તક આપવી, બોલ એમાં શું ખોટું છે ?” દોરાએ પૂછ્યું.

“નહીં નહીં ! આવા ચોક્કસ સંજોગમાં હું તેણીની મુલાકાત લેવા કદી ખુશી બતાવું નહીં” જલે દૃઢતાથી જવાબ આપ્યો.

“પણ તેમ તને કરવુંજ પડશે, કારણ કે વિલમાં એક બીજી કલમ છે. જો તું શેઠરાંને મળવા પણ ના પાડે, તો તને વરસ દહાડે ૫૦૦ રૂપિયા પણ નહીં મળે”

“એમ છે ? ત્યારે તો જેમ તેમ એકવાર મુલાકાત લઈશું, અને કહી દઈશું કે બાઈ, દિલગીર છું કે એ વાત બની શકશે નહીં. એમ મોઢાપર કહેતાં લગરીક ગોળું તો લાગશે પણ એક ચણાની બે દાર ઝટ ચાય તો તેણી આશ્ચર્યમાં તણાય નહીં. દોરાબ, ખરિયતબ, કાકાજીનું બેળું મલમપટાને લાયક હશે,” જલે દોરાબને ખિજવાણને જવાબ દીધો.

“ જો મારી સદ્ગાહ પ્રમાણે ચાલે તો મળીને ના કહેવામાં તને ફાયદો નથી, હા કહેવામાં ફાયદો છે,” દોરાએ સદ્ગાહ આપી.

“ વાડી વજ્રા ઉપર ડાળો રાખીને હા કહું ? હીક, જેમ તારી સદ્ગાહ ! ” જલ ટકોરમાં હસીને બોલ્યો.

“ તમે ના કહેશો તો શેહેરાંને દોલત મળશે એમ પણ નથી. બન્ને હા કહેતો દોલત કુટુંબમાં રહે, નહીં તો સખાવતમાં જાય, લે આ વિલની કેપી લાગ્યો છું તે જોઈએ તો ફરીથી વાંચ, ” દોરાએ કહ્યું, અને ઉમેરીને કહ્યું, “ હજી, તમે ઉતાવળા ના ચાઓ, બન્ને સાથે મળો અને મસલહત કરીને કાંઈ એવા ઠરાવ ઉપર આવો કે દોલત સખાવતમાં જતી બચે ”

“ હું તારી મતલબ સમજ્યો, પણ એક છોકરીની સાથે આવી નાનુક બાબત ઉપર ગોઠવણ કરવા બેસવું મને તો બહુ બારી લાગે છે ! ” જલ આ સવાલને ધણું મોટું રૂપ આપતો હોય તેમ લાગ્યો.

“ એ તારું કામ છે. શેહેરાંનું કામ નથી. તું હિમ્મત પકડી તેજીને મળ, ને તેણીને ચોક્કસ ગોઠવણ ઉપર બાવવા સમજાવ. અમે તમારી ગોઠવણ કયુદ્ધ રાખીએ, અને વિલની સરત પ્રમાણે તમને દોલત વહેંચી આપ્યે, ” દોરાએ વધુ સમજણ આપી, જેથી દોલત સખાવતમાં જતી બચે.

દોરાએ વળી વધુ પૂછ્યું, “ જલ, મારા બાવાએ મને તને પૂછી જોવા કહ્યું છે કે હાલ શેહેરાં મુબંબમાં છે તેટલાં તું તેણીની મુલાકાત લેવાને ખુશી થશે કે નહીં ? ”

“ નહીં નહીં ! બાપુ. મુલાકાતનો દિવસ જેમ બને તેમ લાંબો બવા દે ! હાલ તુરત મને પડતો મુક ! ”

“ ઓજળ ! શહેરાં પણ એવીજ દમે વાત કરે છે. ત્યારે, હાલ એ વાત માંડી વાળો ! ત્યારે, હવે તમે મુંબઈમાંથી જશો અને પાછા ક્યારે આવશો ? ”

“ કાકાજીની વરસી ક્યારે છે ? ”

“ ૨૦ મી અક્ટોબરે ”

“ ત્યારે અક્ટોબરની શરૂઆતમાં હું મુંબઈ આવીશ, અને એનો ફડચો કરી નાખીશ, ” જલે પોતાનો વિચાર જહેર કર્યો.

તમે મુંબઈથી ક્યાં જશો ? સરનામું આપી જશો તો મહેરબાની અને તમારી હીલચાલથી અમને વાઢેફ રાખશો તો પત્ર વહેસાર ચલાવવામાં અડચણ નહીં પડે. ”

“ હું ફરતો રહીશ, પણ આમસ્ટ સપ્ટેમ્બરમાં પુનાની ઘોડદોડની શરતની વેળા હું પુનામાં આપી સીઝન રહીશ, એવો મેં નિશ્ચય કરી રાખ્યો છે. મારા દોસ્ત બી. હોરમસજી જવેરીએ મારી પાસે વચન લીધો છે કે એ જે મહિના મારે પુનામાં જ ગુજારવા, ” જલે જણાવ્યું.

“ બી. હોરમસજી જવેરી ! ” દોરાબ અજયબ થઇને બોલ્યો.

“ હા તમે અજબ થાઓ છો તેનું કારણ હું સમજું છું. તેની ચાલ તમને પસંદ નહીં હશે. હું કમુત્ત કરું છું કે તે બચ્ચો ‘રફ’ છે, અને મોટા અહસ્થમાં અપવાતું ડોળ બાલે છે. હું સારી પેઠે જાણું છું કે તે અમણુ પણ પેહેલાં ન જરનો છે. પણ હું તેના ઉપકારમાં છું. તેણે એક વખત મને કુખી જતાં બચાવ્યો હતો, ત્યારથી મેં એની સાથે દોસ્તી રાખી છે. એની સાથે મને બિગાડ કરવાનું છાજે નહીં. ”

“ ચોક્કસ રીતે તું ખરો છે, પણ એ બડો બદમાશ છે ! બધાં જણુ એને સારીપેઠે ઓળખે છે ! ” દોરાબે કહ્યું.

“ અનેક દોસ્તો હોય તેમાં કાંઈ કેવો અને કાંઈ કેવો હોય, તેને લક્ષ્ય લાવવો જોઈએ. બધાઓની ચાલચલણ, રીતભાત, અને ખાનગી બાબતો ઉપર ધ્યાન આપતાં આપણને કેમ પરવડે ? તેમ કરવા જઈએ તો બધામાં કાંઈ પણ ખામી નિકળ્યા વિના રહે નહીં. તે છતાં બધાઓ તેને જેવો કાળો ચિતારે છે એટલો તે કાળો નથી, ” જલે બીજા હોરમસજીના બચાવની લગરીક નમણી કાશીશ કરી જોઈ.

“ શહેરાં પણ પુને જવાનો ધરાદો રાખે છે. જ્યાં તેણી ઉતરે તેની પડોસમાં તમે ઉતરો, તો ઝોળખ પડશે, અને વળી તમારી મતલબ પાર પડશે, ” દોરાખે સુચના કીધી,

“ પણ લાકા દોરાખ, જાણી જોઈને હું એ પ્રમાણે કદી નહીં કરું ! મારું અંતઃકરણ એવું નિચ પગલું ભરવા મને કદી આગળપાડે એમ નથી. અજાણપણે એમ એક જગે સાથે થઈએ, તો તે વાત તદ્દન નિરાળી છે. મને તેણીની સાથે મેળાપ નહીં કરવાનો બીજો કશો વાંધો નથી. ફક્ત આ વિચિત્ર વિદે બધો ગોઝાગો કર્યો છે, ” જલે બોલ્યો.

“ ઠીક ત્યારે ! આગસ્ટ સપ્ટેમ્બર સુધી થોખીશું. હાલ તુરત, તમે બન્નેને વિચાર કરવાને પૂરતો વખત છે. હાલ તમે તદ્દન છૂટા છો ” વકીલે કહ્યું, “ અને હવે મને બીજું કાંઈ કહેવું નથી. વાસ્તે આપણે છૂટા પડીએ. ”

“ નહીં નહીં ! એમ છૂટા નહીં પડાય ! કાકાજીના તિલની વાત હવે પડતી મેલો, અને બીજી કાંઈ વાત કરો. આપણે આજે સાથેજ કાંઈ હોટેલમાં જમીશું, ” એમ કહીને જલે વકીલને થોખાવ્યો, અને સાથે કરવા લાકા ગયો.

પ્રકરણ ૧૫ મું. પરિક્ષાનો તાગડો.

મને ચાહે છે કે મારાં જરને, તપાસ છુપી થાય,
મરીય સમજીને મને પરણે, તો દિલનો વહેમ જાય.

પેશતનજી વાડીઆ દુનિયાની રંગતથી પુરતા વાકેફ હતા, અને તેથી પોતાના જવાન દીકરા દોરાજને શહેરાં સાથે કાંઈ ધણું કામ પાડવા દેતા હતા નહિ. તેમને ભય રહેતો હતો. અને તે ભય ખુદરની હતો, કે રખેને દોરાજ શહેરાં ઉપર પ્યારમાં પડે, કારણ કે તેણી ખુબસુરત હતી, અને લોકનું ખોલવાનું થાય કે દોઢીઆવાળી કુળને પોતાને લાંજ ગોઠવી દીધી. આ કારણને કારણે દોરાજે શહેરાંને હજી દીડી હતી નહિ.

પણ એક દિવસે પેશતનજીએ પોતાના દીકરા દોરાજને કહ્યું “દીકરા દોરાજ, સાંજે ઘેરે જતાં શહેરાંને મળીને પુછજે કે સુરતના બંગલાને રિપેર કરવો છે કે નહિ ? તું ફક્ત આજે ચીઠીજ આપજે, અને તેણીને કહેજે કે બાવાએ કહ્યું છે કે એનો જવાબ લખજે”

સાંજ રણિયામણી હતી. લોકો ચોપાટીના કુટ-પાય ઉપર ફરતાં હતાં. દોરાજ પણ ત્રેનમાંથી ચર્નિશોડ ઉતરીને પાંઉપ્યાદ મોટા દરવાજેથી આગલ ચાલ્યો. શહેરાં ચોપાટીના કુટ-પાયની સામેના એક મકાનમાં રહેતી હતી. સાંજ ખુશનુમાં હોવાથી લાં ફરતું દરેક આસામી ખુશ જણાતું હતું. રંગીલી હાલતમાંજ તે પોતાના મનમાં આજ કેટલાક દિવસ થયા ભમતા આકારનો ખ્યાલ કરતો ચાલતો હતો. કુટ-પાય ઉપર અનેક બેરાંઓ સભતા હતાં.

તેઓએ અનેક રંગતી સાડી અને અનેક જાતના પોલકાઓ પહેરેલા હતાં, પણ તેનાં મનમાં ભમતા આકાર આગલ સવળાં બેરાંઓ

દોરાખના મનથી પાછી ભરતાં હતાં. પોતાના મનમાંની ચોરતી સાદા
આગલ સધળા બેરાઓ ઉતરતાં હતાં.

કહેવત છે કે જેનો વિચાર કરતાં હોય એ અને તે હાજર થાય,
તો આ પછે કહીએ છીએ કે “સો વરસના આવરદા થયો.” આ કહેતીને
અનુસરતી રીતે જે આકારનો તે ખ્યાલ કરતો હતો તેજ આકાર
તેનેથી થોડાપગલાં આગલ ચાલતો હતો. તેણીની ઉપર નજર પડતાં તેને
તેની રજેરગમાં એક વીજળીક આંચકો લાગ્યો.

જે છોકરીને તે આજ કેટલાક દિવસ થયા પાછી જોવાને ઇંતેજોર
હતો, તેજ છોકરી થોડા વારને છેટે આગળ ચાલતી હતી. તેણી એકલી
હતી, અને સીધી સડસડાત ચાલતી હતી. પછવાડેથી તે તેણીનું આખું
માં જોઈ શકતો હતો નહીં, પણ જ્યારે તેણી ડાબી જમણી બાજુએ નજર
કરતી હતી. ત્યારે તેણીનું અરધું મોઢું તે જોઈ શકતો હતો. તે કામ બીજી
છોકરીને જોઈને છેતરાયો હતો એમ હતુંજ નહીં. શું તેણી ચોપાટી
તરફ રહેતી હતી ? શું તેણી ફરવા આવી હતી ? કે તેણી કામને
ત્યાં કામે જતી હતી ? આ વખતે તેણીને ડ્રેસ મનમાનતો હતો, અને
પહેલે દિવસે હતો તેવો હલકો હતો નહીં. દોરાખે પછવાડેજ ચાલવાનું
ચાલુ રાખ્યું. તેણીને આગલો ડ્રેસ અને હાલનો ડ્રેસ એ બાબદે
દોરાખનું ખાસ ધ્યાન ખેંચ્યું હતું કારણ કે ખાસમાન અને જમીન
વચ્ચે ફરક છે તેટલો ફરક એ વખતના ડ્રેસ વચ્ચે હતો. તેણીએ સાદો
ચોશાક સળેલો હતો, પણ તે મોંઘો હતો. ટુંકમાં, આ વખતે તેણી
ચણી દીપી રહી હતી. આથી દોરાખ ધણી શુંચવાડામાં પડ્યો હતો.
તેણીએ તેને કહ્યું હતું કે હું તો મારો ટાઈમ પસાર કરવા નોકરીએ રહી
છું, તે વાત હવે દોરાખને ખરી લાગવા માંડી અને આ વાક્ય તેના કાનમાં ધું
ધું કરીને તેને શુંચવાડામાં નાખીને મજરાવા લાગ્યો. એકવાર દોરાખે

તેણીને ગરીબ કંગાળ હાલતમાં રીખતી છોકરી ગણી હતી, પણ હવે તેને શક લાગ્યો કે આ છોકરી સારી સ્થિતિમાં રહે છે, અને પોતાનો ટાઇમ પસાર કરવાને માટે નોકરીએ રહી હોય એ માનવા ભેગ છે, કારણ કે હાલનાં પારસીનાં બાયડાં મનમાં આવે તે કરવાને હવે બાકી કંઈ રાખતાં નથી.

શહેરાનાં રહેઠાણનાં સરનામા પ્રમાણે દોરાબને જવું હતું, માટે આ છોકરીને હવે આગળ ચાલી જવા દેવી, કે શહેરાને મળવાનું હાલ તુરત મુલતવી રાખીને તેણીની પુઠે પુઠે જવું, એ બે વિચારમાંથી કયા વિચાર ઉપર અમલ કરવો, તેનો નવો ગુંચવાડો દોરાબને માટે ઉભો થયો, પણ તે ગુંચવાડો આ છોકરીએજ દુર કર્યો, કારણ કે તેણી પણ શહેરાનાં રહેઠાણ તરફજ વળી, એટલુંજ નહીં, પણ જ્યારે તેણી તેણીનાજ મકાનમાં ચઢી, ત્યારે દોરાબની અજાયબીનો શો પાર ? તે સ્તબ્ધ થઈને થોડી પળ ઉભો, અને એક પળ ઉડતો વિચાર તેના મગજમાંથી પસાર થઈ ગયો કે રખેને આ છોકરી શહેરાં પોતે હોય.

આખરે તે પણ આ છોકરીની પછવાડે તે મકાનમાં ચઢ્યો, અને એક નોકરને થોભાડીને શહેરાંબાનું માટે પૂછપરછ કરી. તે નોકરે જવાબ દીધો. “બાપ બાહેરથી આ ધડી અંદર ગયા છે.” આ જવાબથી દોરાબનો શક મજબુત થયો કે “જે છોકરીનો ખ્યાલ હું આજ કેટલોક વખત થયો કરું છું તે છોકરી ખરેખર દાદીઆંવાળી શહેરાંબાનું પોતે છે.”

દોરાબ આ છોકરીને એકવાર ફરીથી મળવાને ઇતેજર હતો, આ વાત ખરી છે, કારણ કે તેની ઇતેજરીએ પ્યારનું રૂપ લીધું હતું, અને પોતાના પ્યારની ઉસ્કેરણીમાં તેણીને એકદમ શહેરાંબાનું ધારી લીધી હતી. આ તેના પમલાંએ ગંભીર ગોટાળો કર્યો. જ્યારે તે મકાનમાં દાખલ

થયો, સારે તેણે એક બીજી ઉંચી ખુશ્મુરત જવાન બાનુને હોલમાં જોધ. આ બાધ શહેરાં પોતે હતી, પણ એવો ખ્યાલ તેને આવ્યો નહીં. પેલા નોકરે કહ્યું હતું કે શહેરાંબાનું હમણાંજ બાહેરથી આવ્યાં, તેથી તે માણસના કહેવા પ્રમાણે જે જવાન બાનુ તેની આગલ આગલ ચાલી ગઇ હતી તે શહેરાંબાનુ હોવી જોઇએ.

બીજા હાથ ઉપર નોકર પણ ખરો હતો. કારણકે શહેરાં જેણી હોલમાં બેઠેલી હતી, તેણી પણ મેહેરાં, જેને દોરાબે જોધ હતી, તેણીની બેચાર મિનિટ અગાઉ બાહેરથી આવી હતી. ટુંકમાં, શહેરાં અને મેહેરાં બન્ને જુદા જુદા બાહેર ગયાં હતાં, અને બન્ને બેચાર મિનિટના અંતરે ધરે પાછાં ફર્યાં હતાં.

દોરાબે હોલમાં બેઠેલી ઉંચી જવાન બાનુને મળીને કહ્યું, “મારું નામ દોરાબ વાડીઆ સોલિસિટર છે. પેશતનજી વાડીઆ સોલિસિટરે મને મોકલ્યો છે. અને શહેરાંબાનુને એક કાગળ આપવો છે. એવજી હમણાંજ બાહેરથી આવ્યાં છે, તેવણુને જમને આ કાગળ આપશો ? ”

આપણે કહી ગયા કે હોલમાં બેઠેલી જવાન બાનુ શહેરાં પોતે હતી. તેણી એક પળ વિચારમાં પડી કે ‘આ દોરાબ વાડીઆ મને ઓળખતો નથી, અને હમણાં મેહેરાં બાહેરથી આવી તેને શહેરાં ધારે છે. વળી મેહેરાં ઉપર એ કુરઆન છે એમ હું જાણું છું’. વળી તે મેહેરાંને શહેરાં માની લએ છે, તો એને એમ માનવા દો. ઠીક છે! જોઈ તો ખરી કે એમાંથી શું થાય છે ? ’

“જવાબ જોઇએ છે કે? હું ઉંધાડું ? ” શહેરાંએ દોરાબને પૂછ્યું.

“શહેરાં બાનુને મારે મોઢેમોડું મળવું છે. જરા એવણુને જમને કહો કે હું વાત કરવા માંગું છું.”

આથી શેહેરાં હસી પણ કાંઈ બોલી નહીં. તેણી તુરત ઊઠીને અ-
દરના ઓરડામાં ગઈ, અને ત્યાં જઈને કાગળ વાંચ્યો, અને પછી એક
એ મિનિટ વિચારમાં ઉભી. જો ત્યાં કોઈ ચંચળ માણસ હાજર હોત તો
શેહેરાંના ચહેરા ઉપર તે એક જાતની અજબ પ્રકારની ખુશાલી પેદા થયેલી
જોઈ શકત, કારણ આવા સંજોગમાં તેણીને એક નવોજ વિચાર સુજ્યો હતો.”

“મેહેરાં ડીઅર, પેશતનજી વાડીઆ સોલીસિટરે મારી ઉપર એક
કાગળ મોકલ્યો છે કે વાડીવજીદાને રિપેર કરાવવા કે નહિ. તેવજીનો
દોકરો દોરાજ વાડીઓ પોતે કાગળ લખ આવ્યો છે ને હાલમાં બેઠો છે.
જવાબ તો એને કાંઈ આપવોજ જોઈએ”

“હા. જવાબ આપવોજ જોઈએ,” મેહેરાં બોલી.

“મેહેરાં, તને યાદ છે કે આપણે આઈસ્ક્રીમ ખોવા ગયાં હતાં, ત્યાં
દોરાજ વાડીઓ આવ્યો હતો? અને તને નિહાળી નિહાળીને જોતો હતો
તેનું તને કાંઈ લાગે છે?”

મેહેરાંને બધું લાગે હતું, અને આ બનાવ તેણી ભૂલી ગઈ ન
હતી. શેહેરાંએ જ્યારે પાછી યાદ દેવાડી, ત્યારે મેહેરાં ઉલટી દિશાગીર થઈ.

“જો, મેહેરાં, મારું એક કામ કર. હું કહું તેમ કર. મને હાલ
કાંઈ સવાલ પુછતી ના. પાછળથી હું તને બધું સમજાવીશ. વળી હું
કહું તેમ કરશે તેમાં નુકસાન કોઈને થનાર નથી. દોરાજ વાડીઓ એમ
સમજે છે કે તું શેહેરાં છે. એની વાત ઉપરથી હું એમ ખાતરીથી
માનું છું. આમે કાગળ તારા હાથમાં લઈને હાલમાં જ, અને તું
પોતે શેહેરાં હોય તેમ એ કાગળનો જવાબ આપ.”

“હું શેહેરાં! એમ કેમ બને?” મેહેરાં અજબ થઈને બોલી.

“બનશે ! એમાંથી બહુ મળતું પડશે ! પાછળથી બધો ખુલાસો કરીશું. જા હીઅર, એમ ધન્યુપન્યુ મન રાખ નહિ. બસ, બપકામાં જમને કહે કે બાવાજીને કહેજો કે રિપેર કરવાની જરૂર હોય તો બેલાસક કરાવો. “હું શેહેરા છું” એમ તારે તારા મોટે ખાસ ખુલ્લું કહેવાની કશી જરૂર નથી.”

શેહેરાની મરજી અને હુકમ બળ લાવવવાને મેહેરા બંધાયેલી હતી. તેણી પોતાની મરજી વિરૂદ્ધ હાલમાં ગમ અને દોરાખને કહ્યું, “બાવાજીને કહેજો કે રિપેર જરૂર કરાવો.”

“વાઈ, થેંક્યુ !” દોરાખે જવાબ દીધો. દોરાખે તેણીનો ઉપકાર આ માટે માન્યો ? તેણીએ પોતે બાહેર આવીને મધુર સાદે જવાબ કહેવાની તસદી લીધી હતી, કદાચ તેને માટે તો ન હોય ?

મેહેરાને તેના ‘થેંક યુ’થી હસવું આવ્યું હતું, પણ દોરાખે તેનો અર્થ જુદોજ કર્યો. મારી મુલાકાતથી તેણી ખુશ થઈ છે, તેથી તેણી હસી, એવો અર્થ તેણે ઉઠાડ્યો હતો. તેણીના હસ્વાથી દોરાખને ઉત્તેજન મળ્યું, અને તે હવે એમ સમજવા લાગ્યો કે આ છોકરીનું દિલ જીતવું સહેલ છે. તેણીના હસ્વાથી વળી તેને હિંમત આવી અને તે બોલ્યો, “તમે અને છેલ્લાં મળ્યાં હતાં ચારપછી તમે પાછાં આટલાં જલદી મળશો. એવી મેં આશા રાખી હતી નહીં.”

“અને તે પણ આવા નવા ન ધારેલા સંજોગ વચ્ચે,” મેહેરાને બોલવાની દરજ પડી.

“હા, નવા સંજોગ તો ખરા ! ઠીક, ચારે હું જઈ છું, બાવાજીને કહીશ કે સુરતના વાડીવજી જલદી રિપેર કરાવે.”

“હાજી, એમ કહેજો,” મેહેરાં ટુંકમાંજ બોલી. તેણી પોતે વાડીવ-જીદાની માલેક ન હતી, એમ ખુલાસો કરવા ની કશી જરૂર ન હતી, તેમજ તેણી ખુલાસો કરવાની મેહેરાંએ હિમ્મત કીધી નહીં, કારણકે શેહેરાં પોતે બારણાં પછવાડે બરાબર બેઠી વાત સાંભળીને ગમત મેળવતી હતી.

દોરાબ વાડીઆએ શેકહેન્ડ કરવા હાથ લાંબો કીધો હતો, અને તેથી તેણીને પણ પોતાનો હાથ આપવાની ફરજ પડી હતી. આ પ્રમાણે બંને આશકમાથુક જેઓ છુપ્યાં અંદરખાનેથી એકબીજાને પસંદ કરતાં હતાં, તેઓ અબજ સંજોગમાં સાથે મળીને શેકહેન્ડ કરીને છૂટાં પડ્યાં.

તેના ગયા પછી શેહેરાં હસ્તી હસ્તી બાહરે આવી, પણ મેહેરાં ચીરડાબંધે શેહેરાંને કહેવા લાગી, “જા, બા, શેહેરાં, આ તારાં ચેડાં મને નથી ગમતાં! જ્યારે દોરાબને આનો ખુલાસો થશે ત્યારે તે મારે માટે શું ધારશે?”

“વહાલી, બિહે છે શા માટે? જે દહાડે ખુલાશે ત્યારે બધો ટોપલો હું મારે માથે લઇશ. દોરાબ અહીં ધડીધડી આવતો નથી, પણ આજની આ બૂલથી મારા મનમાં એક નવી યોજના રમે છે.”

“વળી બીજી યોજના! વળી કાંઈ તાગડો!” મેહેરાં અમનબંધ થઈને પૂછવા લાગી.

“હા, એક યોજના, પણ તેમાં તારી મદદની પહેલી જરૂર છે, હું ધારું છું કે તું મને જરૂર મદદ કરશે. તને યાદ છે? પેશતનજી સોલીસિટર તે દહાડે શું કહી ગયા? આવતા આગસ્ટ સપ્ટેમ્બરમાં જાલ પરવીઝ સાથે મારી મુલાકાત કરાવવામાં આવશે, અને તે માટે પુનામાં બંગલો બાંડે રાખવામાં આવશે. હજી ટાઇમ ધણો બાકી છે. તેટલામાં આપણે આપણાં નામ બદલી નાંખીએ. તું શેહેરાંનો પાટો બાંધ, અને હું મે-

હેરાં થઇ જાઉં, અને એવાં બદલેલાં નામ સાથે મારે જાલ પરવીજની મુલાકાત લેવી. જાલ પરવીજનો પત્તો શોધી કહાડીને તે હોય ત્યાં ફરવા જવું, અને તેના સમાગમમાં આવવાની તક મળે તો દેવી, અને તેમ કરીને તેના દિલની તપાસ દેવી; તે કેવો છે, તેની ચાલચલણ કેવી છે, તેની રીતભાત કેવી છે, તેના શોખ કેવા છે, તે સઘળું બદલેલાં નામે તપાસું. મારાં નામથી તપાસ થઇ શકે નહીં, અને તેમ કરવાની મારામાં હિમ્મત પણ નથી. મને શેહેરાં જાણીને તે મારી સાથે પુરેપુરી વાત પણ નહીં કરશે, પણ મેહેરાં સમજીને, વખતે મારી સાથે લટી જશે, અને તેમ જો થાય તો તેની પરિક્ષા મારેથી ઘણી સરસ રીતે થઇ શકશે. જો વાહાલી મેહેરાં,, આ કેવો મળતો ‘ધ્વાન’ છે ! બોલ, મને મદદ કરશે કે ?”

“ ઓહ ! શેહેરાં ! એ તો બહુ મુશ્કેલ છે ? એ કેમ બને ! શેહેરાંનો પાર્ટ બજાવતાં મારાથી ગોંટાળો થઇ જશે તો ? ”

“ નહિ. ગોંટાળો જરા નહિ થશે ? થોડા દહાડામાં આપણું કામ આપણે કહાડી લઇશું. વળી દોરાબ વાડીઆ મારફતે ઓળખાણ કરીશું, એટલે એ બુલેલો દોરાબ પણ તને શેહેરાં તરીકે અને મને તારી કમપેની-અન ’ મેહેરાં તરીકે જ ઓળખાવશે ”

“ પણ એમ ધારો કે તમે દોરાબને બોલાવશો અને તે નહિ આવે અને તેના બાવા આવશે તો ? ”

“ તો જોઇ લઇશું. પેશ્વતનજીને સમજાવીને એ યોજનામાં સામેલ કરીશું અને વખત જોઇને વાત કરીશું. મુંબઈમાં રહીને એમ નામ બદલી સમાવજ નહિ. બાહેરમાં જઈને નામ બદલીશું. મેહેરાં, બસ તારી હા કહેવાની ખોટી છે. બાહીનું કામ હું પોતે કરી લઇશ, વળી એમાં અન પડતો મમત પડશે તે તો બુદ્ધિ ! ”

“ જો નામ ફેરવવાં હોય, તો બીજાં લગતાં નામ પાડવું કરીએ. દાખલા તરીકે મીસ ફલાણુ-ફલાણુ અને જો જોનો હોય તેમ રહીએ. ”

“તો પછી સોલીસિટર મારફતે જોળખાણ કેમ પડાય ? શેહેરાં તરીકે રહીને હું જલપરવીજની પરિક્ષા લઇ શકતી નથી. શેહેરાં તરીકે મારો ટેક અને દરજ્જો હું ખોદવા ઇચ્છતી નથી. વળી તું શેહેરાં થશે તો પણ તું મગરૂની મીજસનો પાર્ટ લગવી શકશે નહિ, પણ તું જાણે છે ખરી કે મારામાં તો મગરૂનીનો અંશ તારાં કરતાં ઝાઝો છે.”

છેવટે, ધણી સમજાવતથી મેહેરાંએ આ ગોઠવણમાં સામેલ થવાની હા પાડી. ખરેખર કહીએ તો તેણીને શેહેરાંએ હા પાડવાની ફરજ પાડી હતી. વળી તેણીએ શેહેરાંને મદદ કરવાની ફરજ વિચારી હતી. તેણી અંદરથી ધણું ઇચ્છતી હતી કે દોરાબ વાડીઆને મળીને ખુલાસો કરું કે હું શેહેરાં નથી, પણ એમ કરવાની તેણીને તક મળી હતી નહીં, કારણકે તેઓ થોડા દિવસમાં મુંબઈથી ઉપડી ગયાં હતાં, અને માથેરાન જઈને રહ્યાં હતાં. હાલ તુરત તેઓ માથેરાનમાં ‘કલેરેનડન’ હોટેલમાં જઈને ઉતર્યાં હતાં.

પોતાની યોજના બરાબર અમલમાં મુકવા માટે શેહેરાં નોકરો-માંથી કેાઈને સાથે લઇ ગઇ હતી નહીં. હોટેલમાં જઈને ત્યાં નવી આયા રાખી હતી.

દોરાબ વાડીઓ ફરીથી શેહેરાંને મળ્યો હતો નહીં, તેનું કારણ શું ? તેનું કારણ આ છે કે તેણે મનમાં વિચાર ઠીસો હતો કે મારો મિત્ર જલપરવીજ શેહેરાં સાથે પસંદ. તો અરુ. મેહેરાંને તે અર્થ દિલથી અ-હતો હતો, અને જોકે તે ગુરીબાઈની ફરકાર કરતો હતો નહીં, તે છતાં જ્યારે તેણે જાણ્યું કે આ છોકરી દોલતવાન છે, તે પળથી તે પોતાના

પ્યારને દાખવા લાગ્યો, અને મનાવા લાગ્યો, અને પોતાના મન સાથે બ-
ડખડવા લાગ્યો, ‘આહ ! હું એમ ધારતો હતો કે મારો ‘લવ’ ગરીબ છે,
પણ એ તો મોટી જરદાર નિકળી ! અફસોસ ! એ ગરીબજ હોત તો કેવું
સાર ! એમ હોત તો હું જરૂર મારા પ્યારને પોષીને મોટો કરત, પણ
આ નવા સંજોગમાં હાલ તુરત તેણીને વધુ વાર મળવાનું વાજબી નથી.”

મેહેરાં અને શેહેરાંનાં નામો માથેરાન કલેરનડન હોટેલના પરોણાનાં
લિસ્ટમાં દોરાખે વાંચ્યાં, ત્યારે તેને ખબર પડી હતી કે આ બન્ને છોક-
રીઓ માથેરાનમાં છે.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

એમા બોલું શું છે ?

જ્ઞાન સલુક ને સમ્યતા, ધરાવે જે નાર,

હોય ભલે તે પરાક્રમી, ફળે તેનો સંસાર.

શેહેરાં હોટેલની ગંદરી ઉપર હાથ ટેકીને ઉભી ઉભી બોલી, “મે-
હેરાં, હું ઘણીજ દિલગીર છું કે આપણો પાટ ભજી બતાવવાની મહેનત
સફળ થઈ નથી.”

“દિલગીર છે ? કેમ ? શા માટે ?”

“તો, જોની, જૂઠું કેટલું બધું બોલવું પડે છે ! જગેજગ જૂઠું
બોલવું પડે છે અને નામ છુપાવવાની તકલીફ લેવી પડે છે !” શેહેરાંએ કહ્યું.

“હું બધી વખત તને આગલ કરું છું, એટલે મને જૂઠું બોલ-
વાની ફરજ પડતી નથી,” મેહેરાં હસીને કહેવા લાગી.

“ પણ તારે એમ નહીં સમજવું કે ગુનાહમાંથી તું છટકી જશે. મારી યોજનામાં તું પહેલાં મદદગાર છે, એટલે વાંક તારો અને મારો બેન્નેનો એક સરખો કહેવાશે,” શહેરાં હસીને બોલી.

“ અને વળી, શહેરાં આ બાબતને લીધે તેં પૈસાની ધૂળધાણી કેટલી બધી કરી છે !” મેહેરાં કહેવા લાગી.

“ ધૂળધાણી કીધી એમ નહીં સમજવું. તારા ડ્રેસને માટે પૈસા ખરચ્યા તે કાંઈ ફોકટ નહીં ગણાય. વાહાલી મેહેરાં, શહેરાંનો પાટો બજવતાં તને ડ્રેસ કરવાની બહુ મહેનત પડતી હશે, પણ તું ઘણી શોભે છે, અંહ ! ”

આ વાત ખરી છે કે આ યોજના પાર પાડવા માટે મેહેરાંને માટે શહેરાંએ તહરેવાર સાડીઓ, સદરાઓ, બુટ, અને ઘરેણાં વગેરે વગેરે, ડ્રેસ પછવાડે પૈસાની મોટી રકમ ખરચી હતી, કારણકે મેહેરાંને શહેરા તરીકે ડ્રેસ કરવોજ જોઈએ, નહીં તો પાટો બરાબર બજવી શકાયજ નહિં.

“ પણ, શહેરાં, એમાં તારી મતલબ શી છે, તેની મને હજી સમજ પડતી નથી, મને તો એનો અર્થજ સમજ પડતો નથી, પણ વાઈ, કાંઈ ઓળખીતું મળી જાય, તો કેવી ફજેતી થાય તેનો તને ખ્યાલ છે ?”

“ મેહેરાં, એમાં મતલબ છે અને અર્થ પણ છે. મેં તને તે હજી સમજાવ્યું નથી. જલપરવીઝ માથેરાનમાં છે, એમ મને ખબર કરવામાં આવી ત્યારે મેં જોયું, કે તે જો અચાનક મળી જાય, અને આપણાં સમાગમમાં આવે, તો તેની તપાસ હોવાને જરૂર પડી આવે. હું જાણતી પરિક્ષા હોવા આગર છું, જેથી તે મારે લાયકનો ભરથાર નિવડશે કે નહિ, તે હું જાણી શકું,” આ પ્રમાણે ખુલાસો કરીને શહેરાં હસવા લાગી.

“ હવે હું સમજી વહાલી શહેરા, ત્યારે તો હવે જે થાય તે ખરું! હવે તો એ યોજના અરાબરજ પાર ઉતારીશું. મને પહેલેથીજ અરાબર સમજણ ક્રમ નહીં પાડી?” મેહેરા પૂછવા લાગી.

“ પહેલેથી કહેતાં જરા મને શરમ અને અચકી લાગી, પણ હવે કહ્યું કે નહિ!” શહેરા મેહેરાને કાટી કરી બોલી, અને પછી કહ્યું, “જો, મેહેરા, હું જાલને પણ ગેરમનસાફ કરવા માંગતી નથી. મેં તેને જોયો નથી કે તે કેવો છે, અને જાણતી નથી કે તેના આચાર વિચાર કેવા છે. ધણાં વરસની વાત ઉપર જે કાંઈ મેં તેની વિરૂદ્ધ સાંભળ્યું હતું તેને વળગી રહું તો એ જવાનને ગેરમનસાફ કરવા અરાબર થાય છે. હજી મેં કાંઈ નિશ્ચય કીધો નથી, કારણ કે પરિણામ શું આવશે, તે હું ચોક્કસપણે કહી શકતી નથી. કદાચ એવું બને કે તેની રીતભાત મને ગમે, અને તેથી અપાવાળની છેલ્લી મરજી પણ પાર પડે. એક કાંકરે જે પક્ષી મરાય તો સારું કે નહીં? વક્રીલની મારફતે જોળખાણ થાય તે અઝાબ આપણેજ જાણે અચાનક મળી ગયાં, અને જોળખ થઈ, ને તેમ જો તપાસ થતી હોય, તો તેથી પણ વધારે સારું, પણ આપણને સૌથી અગત્યની સાવચેતી લેવી છે, તે એ કે તેને ખબર નહિ પડવી જોઈએ કે આપણે તેની હિલચાલ અને રીતભાત તપાસીએ છીએ.”

“ઓ બાપરે, શહેરાં, તારામાં આટલાં બધાં પરાક્રમ છે, એમ હું નહિ ધારતી હતી!” મેહેરાં શહેરાંની ચતુરાઈ અને હુસ્યારી જોઈ બોલી.

“આપણું કામ કોઈપણ રીતે જોતાં બુરું નથી! આપણે આપણી મતલબ બલી નેમથી રમીએ અને તેથી કોઈને નુકસાન નહિ થાય તેમ આપણું કામ કહાડી લઈએ, તો તેમાં ખોટું શું? આપણુ ઓરત જાતને એટલી હદ સુધી નાટક બજાવવો નહીં જોઈએ એમ કદાચ કોઈ મરદો બોલશે, પણ મરદો પોતાની મતલબને ખાતર હજારો ઉંઘાચર્તા કરે છે તે આલે કે?”

“ તું ખાતરીથી જાણે છે કે જલ માથેરાનમાં છે ? કેમ ખબર કહાડી ? મેહેરાં પૂછવા લાગી, “શહેરાં, તું એમ સમજે છે કે આ બાબદમાં હું તારી તરફ પુરતી દિલસોજી ધરાવતી નથી, પણ તેમાં તું ભૂલે છે. હવે હું તારી યોજનામાં સંપૂર્ણ દિલસોજી ધરાવું છું,” શહેરાં પેહેલાં મેહેરાં વિષે ખરેખર ભૂલ કરતી હતી, પણ હવે મેહેરાંના સખ્યારાજરેલા સખુનોથી ધણી રાજ થઇ.

“ મેહેરાં, એક બીજી વાત છે, જેથી જલને ઝેરમનસાફ થશે. હું તેની બધી રીતજાત અને સઘળા આચારવિચાર તપાસી લઇશ, પણ તેને અંધારામાં રાખ્યાથી તે મારી તપાસ લઇ શકશે નહિ, પણ ચાલો. મારા બેળમાં આ એક જાતનો ફાટો આવી ગયો હતો, પણ હવે જ્યારે શરૂઆત થઇ ચુકી છે ત્યારે તો છેલ્લી ધડી સુધી અજમાયશ ચાલુ રાખીશું.”

“ એ કાંઈ તારો ફાટો નહિ કહેવાય. આ તો દોરાબ વાડીઆની ભૂલ થઇ, અને તે ભૂલ ઉપરથી તને આવો વિચાર સૂઝ્યો,”

“જેમ કહે તેમ ખરું ! હવે તો આપણે વખત આવશે ત્યારેજ પાછા ખરાં નામ વાપરીશું. હાલ તુરત તો તું શહેરાં અને હું મેહેરાં છું. માથેરાનમાં છીએ ત્યાં સુધી હવે પાછાં નામ ફેરવાય નહિ,” શહેરાં બોલી.

આ પ્રમાણે વાત કરતાં અગાસી ઉપર બેઠાં બેઠાં તેઓ હવા ધોરતાં હતાં. હોટેલ રસ્તા ઉપર આવેલું હતું, ત્યાંથી ઢોકો પસાર થતાં હતાં, તે જોતાં અને ગપ્પા મારતાં તેઓ બેઠેલાં હતાં.

“શહેરાં, આજે નવા ઉતારજો ધણી આવ્યા છે. સહવારની માડીમાં બે છડા માટીડા આવ્યા છે, તેઓ આપણી પાસેના જોરડામાં ઉતર્યા છે. એકના મોઢાપરથી ત્રણ માણસ લાગે છે, પણ બીજાને તો ઉઠાઉગીર કે

કે પોશાગીર જેવો લાગે છે, જો કે એ બીજનો બપોલો બહુ ભારી છે,” મેહેરાએ કહ્યું.

“હા, મેં પણ તેમને દીઠા. એકના હાથમાં સખી પાડવાની ‘ઇઝ્ઝ’ હતી, તે ઉપરથી હું ધારું છું કે જેમાંનો એક સખી રંગનાર હશે. કાલે આપણે ‘પેનોરામા પોઇન્ટ’ ઉપર ફરતાં હતાં ત્યાં પણ કેટલાક ચિતારાઓ ખુદરતી સીનસીનરીનો ચિતાર પાડતા હતા. મને પિકચરનો બહુ શોખ છે. મુંબઈમાં એકઝીબિશન ભરાયું હતું તે હું જોવા ગઈ હતી. ત્યાંથી મેં એર જરથોસ્તની સખી ૫૦૦ રૂપીએ ખરીદી હતી. તે એવી સરસ પાડેલી છે કે જાણે જરથોસ્ત સાહેબ આપણી સાથે વાત કરતા હોયની ! તેની નિચે ફક્ત J. P. artist પાડેલું છે. એ જે. પી. ની બધી સખીઓને સોનાનો ચાંદ મળ્યો હતો, એમ મને ખાતરીથી કહેવામાં આવ્યું હતું. “શેહેરાએ વાત ચલાવી.

“શેહેરાં, ચાલ, ઘોડા મંગાવ. રત્ન ધણી ખુશનુમા લાગે છે, આપણે જરા ફરી આવીએ. અહીં ખાવાનું ઘણું અને કામ કરવાનું થોડું, તેથી ખાધેલું જરૂરું નથી. જરા કસરત થાય તો વધારે સારું.” મેહેરાં બોલી.

“ મેં મેનેજરને સહવારે કહી રાખ્યું છે કે સાંજે બે ટકા મંગાવજો, તે આવતા હશે, ” શેહેરાંએ જવાબ દીધો.

આ પ્રમાણે વાત કરતાં હતાં તેટલામાં તેમના ટકુઓ આવી પુગ્યા. તે ઉપર બેસીને બંને મિત્રણો ‘ ઍકા પોઇન્ટ ’ ઉપર ફરવા ગયા.

પ્રકરણ ૧૭મું.

માથેરાનની ઍકા-પોઇન્ટ.

અઠસમાતના સંજોગોથી જે બનાવો બને છે,

હાય હરીનો તેમાં છે, એમ દાનાવો ગણે છે.

‘ ઍકા-પોઇન્ટ ’ માથેરાનની એક જાણીતી ટેકડી છે. જ્યાં ઉર્મા

રહીને મોટેથી બોલીએ, તો આપણા બોલોનો ' ઝંકા ' એટલે પડ્યા થાય છે. આ ખુદરતી પોંછન્ટ છે, એને કાંઈએ કાતરી કાઢી નથી, પણ વખતના વહેવા સાથે તે પોંછન્ટ ખુદરતી રીતે બની છે. આ પોંછન્ટ ઉપર માથેરાનમાં હવા ખાવા આવનારાઓ મોટી સંખ્યામાં ઉતરી પડે છે.

માથેરાનના રસ્તા ધ્યાનમાં રાખવામાં શેહેરાં અને મહેરાં બન્ને એકકાં હતાં, તે છતાં તેઓ ઘોડાવાળાને હંમેશા સાથે લેતાં હતાં, પણ આ વખતે તેઓ એકલાજ ગયાં હતાં, કારણ કે તે પોંછન્ટ તરફનો રસ્તો તેમને બરાબર જણીતો હતો. વળી ફરીને જલદી પાછા ફરવાનો વિચાર કરીને તેઓ નિકળ્યાં હતાં.

જતી વખતે તેઓ ટટુ ઉપર બેસીને ગયાં હતાં. જઈને તેઓ બીજાંઓની મદદથી ટટુપરથી ઉતર્યાં હતાં, અને થોડીવાર ત્યાં બેઠાં હતાં. જલદી પાછું ફરવું એ વિચાર તેમનાં ધ્યાનમાં રમ્યા કરતો હતો, અને તેથી તેઓ પાછા ટટુપર બેસવાની તૈયારી કરે છે, તેટલાં તેમની પાસેના ઝોરડામાં સહવારે આવેલા પેલા બે માટીડાઓ, જેમને માટે મેહેરાંએ ટીકા કરી હતી, તેઓ ત્યાં પગે ચાલતા આવી પુગ્યા. હજી તો બન્ને બેનીઓ ટટુપર ગોઠવાય, તેટલાં કાંઈ યુરોપિયન ઘોરો દપટાવતો ત્યાં આવી પુગ્યો. તેના ઘોડાના ખંખાર અને પગલાંથી મેહેરાનું ટટું ચોકધું; અને દોડવા મંડ્યું. આથી મેહેરાંએ ગમરાધને ચીસ પાડી, અને જો પેલા બે પારસીઓમાંના એકે તેણીના ટટુને પકડીને તેણીને નિચે ઉતારી ન હોત, તો મેહેરાંને તે દહાડે જરૂર અકરમાત થાત; અને તે કદાચ પ્રાણ-ધાતક પણ નિવડત. તેણીને ગભરાયલી હાલતમાં થોડીવાર બેસાડીને શાંત પાડી, ત્યાં સુધી પેલા અહસ્થ, જે આપણે ઇસારો કરી ગયા છીએ તેમ એક ચિતારો હતો, તે ત્યાં ઉભોજ રહ્યો હતો. બીજો પારસી જે બાહેરથી અહસ્થ દેખાવાની કાશેશ કરતો લાગતો હતો. તે હાંડા માસ્ટર જેવો વધાયે દેખાતો હતો. પાસે દોઢીઆં હશે, તેના જોરથી તેણે ઠાઠમાઠ તો પગથી માથા સુધી કરેલો હતો.

શેહેરાં પણ ટુપરથી પાછી નિચે ઉતરી પડી હતી. તેઓ બન્ને બેનપણીઓએ, ગભરાયલી હોવાથી પગ ચાલીને હોટેલમાં પાછી ફરવાનો વિચાર કર્યો, પરંતુ તેઓના ધોડાવાળા સાથે આવેલા હતા નહીં, તેથી આ બન્ને અહરથોએ એકેક ધોડાની લગામ પકડીને ધોડો ચલાવ્યો, આવી રીતે હાલ તુરત તો તેઓ ધોડાવાળા થયા હતા ! આવી રીતે સમાગમમાં આવ્યાથી તેઓ વચ્ચે રસ્તે થોડી ધણી વાતચીત થઇ હતી. આ બે બા. નુઓના ધોડા સાચવવાની તેમને ફરજ પડી હતી, નહીં તો તેમને તેમની સાથે ચાલવાનું બીજું કશું કારણ હતું નહિ. વળી વાત કરતાં માલુમ પડ્યું કે તેઓ પણ એકજ હોટેલમાં ઉતર્યા હતા. આવા નધારેલા બનાવથી તેઓ બધા સાથે હોટેલમાં પાછા ફર્યા. તેઓ ધોડા ઉપર બેસીને આવત, પણ ધોડાની પીઠ ઉપરના જીન બાનુઓને લાયકનાં હતાં. વળી બીજી એક મુશ્કેલી આ હતી કે પેલા આરટીસ્ટનો મકામજીડો દોસ્ત ધોડા ઉપર બેસી જાયતો નહતો.

અતરે, વાંચનારની જાણ માટે કહેવું જરૂરનું છે કે આ બે બાનુઓ હોટેલની 'જનરલ ટેબલ' ઉપર ખાણું લેતી હતી. નહિ, પણ તેઓએ પોતાના ઝોરડામાંજ ખાણું લેવાની ગોઠવણ પહેલેથીજ કરી રાખી હતી. આ પ્રમાણે સંજે હોટેલમાં પાછા ફર્યા પછી, આ બે બાનુઓ પોતાના ઝોરડામાંજ બરામ બેઠી હતી. વળી, મેહેરાં સેહેજ ગભરાયલી હતી, તેથી તેણીને આશયશની જરૂર હતી. આથી, તેઓ જમવાના વખત સુધી ઝોરડામાંજ રહી હતી. જમી રહ્યાં પછી પણ મેહેરાં પાછી મિઠાના ઉપર આજોટવા લાગી, પણ શેહેરાં, ચાંદરણું પડવું હોવાથી, હોટલની ગેલરી ઉપર બાહર નિકળી હતી, પણ જોય છે તો ગેલરી ઉપર પેલા આરટીસ્ટ પણ ઉભો રહી ચાંદરણું ધોરતો હતો. તે આરટીસ્ટ કામ નહિ પણ શેહેરાંનો સગો હતો, જેની સાથે પરજીવા તેણીના બપાવા માકાસાક વિજમાં ફરમાવી ગયા હતા, તેજ આ આરટીસ્ટ હતો, એમ શેહેરાં જ-

જીતી હતી નહિ કે આ મારો સગો છે, તેમ પેલો આરટીસ્ટ પણ જાણતો હતો નહિ કે આ મારી સગી છે, અને માકાશાહ કાકા જેની સાથે પરણવા ફરમાવી ગયા છે તેજ આ છોકરી છે, ખુદરતની મરજી થઇ, તેથી તેઓ ન ધારેલી રીતે સાથે મળ્યા હતા.

પ્રકરણ ૧૮ મું

પેહલી મુલાકાત.

પેહલી મુલાકાતમાં જે મત ઝોયરાય,

અસર તેની જીગરપર ઉંડી કેતરાય.

એક તો મેહેરાં ઘોડાની મસ્તીથી ગભરાઇ હતી, અને તેથી તેણી ઓરડામાં બરાઇ રહી હતી. તેનું બીજું કારણ આ હતું કે પેલા આરટીસ્ટના સાથીને તેણીએ ઓળખ્યો હતો. તે બીજો શખ્સ કાઇ નહિ પણ પોતાના બાઇ સોહલનો શેઠ હતો. વાંચનારને યાદ હશે કે સોહલ પોતાના શેઠને ત્યાં ચોરી કરીને નહાસબાગ કરતો હતો. પેલા આરટીસ્ટને છસ્કી અદુખરો દોસ્ત બીજો કાઇ નહિ પણ સોહલનો શેઠ બી. હોરમસજી અવેરી હતો.

આથી, મેહેરાં તે દહાડે ઓરડામાંજ રહી હતી, અને શેહેરાં રા-એતા મુજબ જમ્યા પછી ગંભીરી ઉપર નીકળી હતી, પણ આપણે ઉપર કહી ગયા, તેમ પેલો આરટીસ્ટ પણ ત્યાં ઉભેલો હતો.

તેણે શેહેરાંને જોઇને અપ્પત્યાથી સલામ કરી, અને પોતાના ઓરડામાંથી ખુરશી લાવીને શેહેરાંને બેસવાની અરજ કરી. ત્યાર પછી તેઓ વચ્ચે થોડી સાધારણ વાત થઇ,

“ કેમ, તમારાં સહી બાહેર નથી આવ્યા ? કાંઈ ઇજ્જત તો નથી થયું ? સેહેજ અંગ ઇન્કાબુ હશે ” આરટીસ્ટ બોલ્યો.

“ હાજી, મારી સહી બહુ બિઠકણી છે, તેથી ઘણી ગભરાઈ. વાગ્યું કાંઈ નથી, પણ સેહેજ આશાયશ લેશે તો બસ, ” શહેરાંએ જવાબ દીધો હતો.

“ હશે, બાઈ, હું તો શહેરે શહેર ફરતો છું, અને પારસી બાનુ-ઓના સમાગમમાં ઘણાજ થોડા આવું છું, તેથી પારસીઓ વિષે હું કાંઈ પણ મત આપવાની ઉતાવળ કરતો નથી, ” આરટીસ્ટે કહ્યું.

“ તમારી વખતસરની મદદ નહિ મળતે, તો મારી સહીને એક મોટો અકસ્માત થતે, એમાં તો કશો શક નથી, માટે તમારો ઉપકાર થયો છે, ” શહેરાં ઉપકારની લાગણીથી બોલી.

“ નહિ બાઈ, એમાં મેં ઉપકાર જેવું કાંઈ કીધું નથી. માણસની ફરજ છે કે બીજાં માણસને જરૂરની વેળા મદદ કરવી. મેં મારી ધરજ સિવાય કશુંએ કીધું નથી. એ તો શું પણ કદાચ દરીઆમાં કે કુવામાં ઉતરવું પડે તો હું એક પળપણ વિચાર કરવા ઉભો રહું નહિં. મારી આદત છે કે કોઈને પણ દુઃખમાં સહાય થવું. ”

આ પછી કેટલીક વાર સુધી તેઓ બંને જણ ચુપ બેઠાં. પછી શહેરાંએ તે ચુપકાદી તોડી, અને તેણી બોલી, “ માફ કરજો, હું તમને એક સવાલ પૂછવા માંગું છું. આપણે ફરીને સાંજે પાછાં ફરતાં હતાં, તેવારે તમારો દોસ્ત પિકચરો અને આઈલપેનટીંગની વાતો કરતો હતો, તે ઉપરથી હું ધારું છું કે તમે લોકો મોટી જામી રંગનારા છો. ”

“ મારો દોસ્ત કાંઈ નથી જાણતો, પણ તમારો સેવક એક આરટીસ્ટ છે, ” તેણે સમ્મતાથી જવાબ દીધો.

“અને તમને અડચણ નહિ હોય તો તમારું નામ અને ઠેકાણું આપશો ? ”

“ મારું નામ જે. પી. આરટીસ્ટ છે.

“ જે. પી. આરટીસ્ટનાં પિકચરો મેં મુંબઈના એકઝીપીશનમાં જોયાં હતાં, અને ત્યાંથી એ ચિતારાના હાથની એક જરથોસ્ત પેમમ્પરની મોટી સખી મેં મોઢી કિંમતે ખરીદી છે. એશક તમારા ચિત્રો જાણે જીવતાં હોય અને આપણી સાથે વાત કરતાં હોય તેમ લાગે છે ! ” શહેરાં વખાણના શબ્દો બોલી.

“ મારાં ચિત્રોની તારિક્ક તમારા જેવી એક બાનુના મોઢેથી સાબળતાં મને ઘણી ખુશાલી પેદા થાય છે. છે તો ખરું, જે મારાથી બને તેટલું કરી શકું છું, વધારે નહિ. ” આરટીસ્ટે પણ સમ્યતાથીજ જવાબ દીધો.

“ તમારું નામ મેં ન્યુસપેપરમાં વારંવાર વાંચ્યું છે. આપ વડાઈ જેવું તમારાંમાં કશું નથી. પણ એ તો તમારી લાયકા છે ! ” શહેરાં બોલી.

“ બાનુ, અમારો ચિતારાનો ધંધો એવો છે કે અમારું કામ એક હજાર માણસ જોય અને તપાસે, પણ એક હજારમાંથી ફક્ત એક જે તેની ખરી ખુબી સમજતો હોય તેજ તેની ખરી પરિક્ષા કરી શકે. બીજા બધાંએને અમારા ચિત્રો જોઈને હસવું આવે તેમાં નવાઈ નહિ, કારણકે બધાંએને અમારું કામ ઘસાડા અને રંગનાં ધાંબાં જેવું દેખાય છે. હું ઘણો ખુશ છું કે તમારાં જેવાં એક પારસી બાનુને મારાં ચિત્રો ઘણાં પસંદ પડ્યાં તમને પોતાને ચિત્રકળાની કાંઈ સમજણ ખરી કે ? ”

“ હાજી, હું સ્કુલમાં હતી સારથી મને ડ્રોઈંગનો ઘણોજ શોખ હતો, ” શહેરાંએ જવાબ દીધો.

“ તે શોખ તમે આગળ વધારતે તો તમે ચિત્રકળામાં પ્રવિણ થતે. આજકાલ છોકરીઓ દરેક બાબદ અધુરી શીખીને છોડી દે છે, અને જવાન

વયમાં સંસારની જુસરીમાં પડીને ધરનો ધસડખોરો માથે ઉઠાવે છે, આને લીધે ઉંચી કિસમનું શિક્ષણ તેઓ ક્યાંથી સંપાદન કરી શકે ? ”

“ નહીંજી, હું પોતે હમણાંથી સંસારની જુસરીમાં જોડાવાનો વિચાર કરતી નથી. હાલ તો હું મારી સહી સાથે તેણીની એક પગારદાર ‘કમ્પેનીઅન’ તરીકે સાથે ફરું છું અને તેથી મને મારો અભ્યાસ ખાનગી રીતે આગળ વધારવાને ધણો અવકાશ મળે છે. ”

શેહેરાં પોતાનો ભાગ જીજી બતાવતી હતી. જાણી જોઇને તેણીએ પોતાની સહીનું નામ આપ્યું હતું નહિ, તેમજ પોતાનું નામ કહેવાની પણ જરૂર જોઈ હતી નહી, તેમજ પેલા આરટીસ્ટે નામ પુછવાની અસમ્મતા દેખાડી હતી નહિ. “ હું ધણોજ ખુશ છું કે હમણાં હમણાં કેટલીક ખાનુઓ પોતે પોતાની કમાઇથી ગુજરાન કરતાં શીખ્યાં છે. અયાસી આજસુ અલ્લુપાડાની માફક આઇને ધરમાં મરઘાંના પીંજરામાં ઢંકાઈ રહે, અને બાહર ખુલ્લી હવામાં નિકળે નહિ, અને બાઈ તથા મા-બાપને સદંતર માથે પડે, તેના કરતાં પોતાનું ગુજરાન કરનાર તમારા જેવાં શીખેલાં જણેલાં ખાનુઓને માટે મને ધણું માન રહે છે. ”

“તમારા આવા ઉમદા વિચાર માટે હું ઉપકાર માનુંજી, પણ ચાલોજી, હવે હું મારા ઓરડામાં જઇશ. મારી સહી મારી રાહ જોતી હશે,” શેહેરાં બોલી

“થોડી વાર બેસો. ચંદ્રમા હજી તો હમણાંજ પ્રકાશવા લાગ્યો છે, આજુબાજુનો ‘સીન’ તો જરા ધ્યાનથી જુઓ ! ” પોતે આજુબાજુ નજર ફેંકતો આરટીસ્ટ શેહેરાંને કહેવા લાગ્યો.

“ હાજી. પણ તમારી અને મારી આંખો વચ્ચે ધણો ફરક છે. તમે એ ખુદરતી ‘સીન’ તમારી ચિત્રકળાની નજરથી જુઓ છો, તેમાં જેટલી તમને મળેહ પડે તેટલી મળેહ મારી આંખોને પડે નહિ,” એમ કહીને શેહેરાં ત્યાંથી ઉઠીને પોતાના ઓરડામાં ચાલી ગઇ.

પ્રકરણ ૧૯મું.

પસંદગીનું પંજરણ.

જેયો, ગમ્યો, પાછો ગયો, યાદ આવે હરદમ,
અર્થ એનો છે દિલ મહી કે ‘પસંદેહ કરદમ’

ખીજી સહવારે સકાજેથી શહેરોને એક તાર મળ્યો. તે મોકલનાર દોરાબવાડીઓ હતો. કાંઈ કામને માટે આજની ગાડીમાં સાંજે માથેરાન આવી પુગીશ, આવી મતલબનો તે તાર હતો.

“ વળી એ કાકા શું માગેછે? ” શહેરો તાર વાંચીને બોલી.

“ રળના દિવસો. ઉપર આશ્ચાયશ દેવાને બદલે બિચારાને પોતાનાં કુળને વાસ્તે સેંકડો માઇલ મુસાફરી પણ કરવી પડે છે. ” મેહેરો દોરાબની દયા ખાતી બોલી.

શહેરો જાણતી હતી કે દોરાબની મુલાકાત મેહેરોને ઘણી આવકાર દાયક થશે, અને તેથી ખુસમશકેરીના રૂપમાં ખાસ ચીરકવવા બોલી “મેહેરો આપણે તુરત તાર કરીએ કે અમે અતરેયા ઉપકવાની તૈયારી કરી ચુક્યા છીએ ? ”

“ મારી સદ્લાહ માનતી હોય તો બહુ તોછડું લાગશે, ” બોલી મેહેરો અરે સમજીને કહેવા લાગી.

“ ચાલ, ત્યારે તું રાજ થા, ” શહેરો ટકોરમાં બોલી, “ પણ તેના બાવા આવતે તો મને ગમતે. વળી આ એકલડોકલ જવાનને આપણા ઓરડામાં પણ ઉતારો આપી શકાશે નહીં. ”

તેણીએ મેનેજરને બોલાવ્યો અને તેને કહ્યું, “ આજે એક મહત્ત્વ અતરે આવશે, તેને માટે સાઈ બિછાનું, તેમજ ડિનર જોઇશે, અને તેને કાંઈ ખીજી ઓરડામાં જોડવજો. ”

“તમારી પાસેનો ઓરડો ખાલી છે. પેલો ચિતારો અને ઝવેરી બન્ને ચાલતા થયા છે,” મેનેજરે ખખર આપી.

“તે દોઢ અઢી થોડા દિવસ રહીશું એમ કહેતા હતા,” શહેરાં અબજબ થઈને મેનેજરને કહેવા લાગી.

“હા, પણ બન્ને દોસ્તોને આજે સહવારે કાંઈ મતફેર પડ્યો, અને એ મતફેર હું જાણુ છું ત્યાં સુધી તમે બાનુઓનાં સંબંધમાં જ હો. મેં પેલા ચિતારાને પોતાના દોસ્તને ઠપકો આપતાં સાંભળ્યો કે બાનુઓ તરફ મર્યાદા અને માનની નજરે જોવું ઘટે છે. એ ચિતારો ધણો અશરારૂં માણુસ છે,” મેનેજરે શહેરાંને વધુ ખખરથી વાકેફ કરી.

“હાજી, તે તો બહુ બદ્દો માણુસ લાગે છે, પણ તેનો દોસ્ત આ હોટેલમાં નહિ ઉતરે તેટલું તમને સારું. એ બીજો બડો બદમાસ દીસે છે. પાસે પૈસા છે તેથી દોઢો અખાડા કરે છે—

“વારૂ, મેનેજર, આજે આવનાર મહસ્થ રાતે અમારી સાથે અમારા ઓરડામાં જમશે અંદા! જરા સારી સારી ‘ડીશો’ અમારા હિસાબે એકત્રા (Extra) બનાવજો.”

“વારૂંજી, પણ હું કહેતાં બુલી ગયો કે પેલો ચિતારો જતી વખતે મારા ઓરડામાં એક પિકચર તમારા માટે આપી ગયો છે. તે હું માણુસ પાસે મોકલું તે લેજો ”

તે પિકચર ખોલીને જોતાં તે માથેરાનની ‘પેનોરામા પોઇન્ટ’નો વ્યુ હતો. આ દેખાવ જોઇને જીવ એટલો ખુશ થતો હતો કે બોલવાની વાત નહીં. શહેરાંને તે અતિગણો ગમ્યો. આ ચિત્રની નિચે J. P. (જે. પી.) અક્ષર પાડેલા હતા. આ ચિત્ર શહેરાંએ બહુ સંભાળથી સાચવી રાખ્યું અને મેહેરાંને કહ્યું, “મેહેરાં, આ ચિતારો કેાઇ અમીરજોદો લાગેછ. મારી સાથે થોડી મિનિટ વાત થઇ પણ વાતમાં એટલી લાયકી અને સમ્યતા, અને બાનુઓ તરફ માન અને મર્યાદા એ સધળું જોઇને હું તો ખાતરીથી

માનુષ્ય કે એ કાષ્ટ સારા ખાનદાનનો અને ઘણાજ સારી ગાલચલણનો પુત્ર છે. બધાજ માટીડાઓ બેરાંઓ સાથે એવીજ રીતે વાત કરતાં શીખે તો પછી જે અનીતિની વાતો આપણે માટીડાઓને માટે વાંચીએ છીએ તેવી નાલેશી આ જગતમાંથી સદંતર નાબુદ થાય. મેહેરાં હું ઘણી દિલગીર છું કે એ મહસ્થ સાથે આપણે ઝાળખાણ પાડ્યે તે અગાઉ તે ચાલી ગયો ! મને લાગેછ કે એ ચાલી ગયો તેમાં પણ લાયકીનોજ સવાલ સમાયેલો છે, તે જાણતો હતો કે એનો સાથી ચાલચલણ અને રીતભાતમાં ઢીલો અને ઉતરતો છે, તેથી તેણે અહીં ફેમીલીઓની વચમાં રાખવાનું તેને વાજબી લાગ્યું નહિ હશે. હું પણ કેવી કેવી અણુધડ છું કે મેં તેનું આખું નામ અને એડરેસ પણ લખ લીધું નહિ !”

આ પિકચર તમને ભેટ કીધું તેની સાથે કાંઈ ચીઠી છે કે નહિ ? મેહેરાંએ પુછ્યું.

“ નહિ. ફક્ત એક કાગળની કાપલી પિકચર સાથે ‘પિન’ કીધેલી છે. અને તેની ઉપર ‘એક મિત્ર તરફથી ’ આટલા શબ્દો સિવાય નામ નિશાન કશું એ નથી ! ” શહેરાં દિલગીર થઈ હોય તેમ બોલી.

આ પછી મેહેરાંનું ધ્યાન ન્યુસપેપર વાંચવામાં રોકાયું, અને તે વખતે શહેરાં ઇઝીક્લેર ઉપર પડીને પોતાનાં મન સાથે પણ આગલ ઉભેલાંને સંલગાય તેમ બબડી:—

“ મારી જીંદગીમાં જે કાષ્ટ સારું માણસ દીધું હોય, અને જેની વાતથી મારાં દિલ ઉપર સારી અસર થઈ હોય તો આ ચિતારો પહેલો છે. તે શીખેલો, ભણેલો, હુન્નરવાળો, સભ્ય, અદ્ય અંદાજથી વાંકેડ અને લુચ્ચાઈ લક્ષ્મી તદ્દન નિરાળો છે, વળી તેના વિચારો મને ઘણા નેક અને ઉમદા લાગ્યા, સામા માણસની સાથે વાત કેમ અને કેટલી કરવી તેથી તે માહિતગાર છે. નામ બદલવાથી હવે મને કેવો પરતાવો થાય છે. નામ બદલીને અત્યાર સુધીમાં જે જાણુને ઠગ્યા છે! એક તો દોરાબ

વાડીઆને, અને બીજો આ ચિતારાને; પણ જ્યાં સુધી અમે માથેરાનમાં બીજો લાં સુધી નામ એજ ચાલુ રાખવા પડશે. ખુદાને ખબર હવે એ ચિતારાનો પાછો મેલાપ ક્યારે થશે ?”

આ પ્રમાણે પોતાનાં મન સાથે મોટે મોટે બબડીને તેણી વધારે મોઢથી બોલી, “ મેહેરાં, આ બે માટીડાં આવ્યા, અને પિકચર મને મળ્યું, તે વિષે દોરાબ વાડીઆ આગલ કંઈપણ વાત કરવી નહી, અંહી”

“ ઠીક છે, હું તારી મરજી સંભાળીશ અને એ વાત નહી કહાડીશ, ” મેહેરાંએ પોતાની મીત્રણ શૈઠાણીને એ પ્રમાણે વચન આપ્યો.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

શુદ્ધ અંતઃકરણ.

સાચી શુભ ભાગણીમાં હેતુ નહિ બળાય,

હેતુ જો બળાય તો તે શુદ્ધ નહિ કહેવાય.

મેહેરાં સમજી હતી કે પેલા અવેરીએ મને સોહલ સરકારીની બેન તરીકે ઓળખી, અને તેથી તેણી બિહતી હતી કે રખેને નામનો ગોંટાળો પકડાઇ આવે, પણ તેણીનું ધારવું ખોટું હતું. અવેરીએ તેણીને સોહલ સરકારીની બેન તરીકે ઓળખી હતી નહિ. તેને તેના દોસ્ત ચિતારા સાથે આ બે બાનુ એને લીધેજ તકરાર થઇ હતી, પણ તે જુદીજ તકરાર હતી

બી હોરમસજી અવેરીનું ખાનદાન કાઢી પણ રીતે તપાસ્યે તો હિંચું હતું નહિ. તેના બાપે પહેલાં લોકાને મોટા બ્યાજે નાણાં ધીરીને પ્રુકળ પૈસો એકઠો કરીધો હતો, અને તે પૈસો આ તેના એક પુરા ચાંદને મળ્યો હતો. પાછળથી બાપે મુંબઇમાં અવેરીતી દુકાન ખોલી હતી, અને

તે દુકાન તેનો નેકનામ દીકરો હતો ચલાવતો હતો. આપ મારવાડી હતો એટલુંજ નહિ પણ તેનો દીકરો પણ હડહડતા મારવાડીને વટાળે તેવો હતો. પૈએપૈનો હિસાબ ધણો આરિકાષથી તપાસવાની ટેવ તેના આપ તરફથી તેને વારસામાં મળી હતી, અને તે ટેવની અરકતથી તેણે સોહલ સરકારીનો ગોટાળો પકડ્યો હતો. વળી તે આપદાદેથી પૈસો ખોટો માર્ગે જવા દેતો હતો નહિ, મારેજ સોહલને પકડાવીને તેને શિક્ષા કરાવવા તૈયાર થયો હતો. પૈસાને ખાતર સામા ધણીને ગમે એવી વેઠ જાળવી અને દુઃખ પેહિંચાડવા તે તૈયાર હતો. ટુંકમાં, તેના દિલમાં ધ્યાનો છોટો હતો નહિ. બી. હોરમસજી ઝવેરી કુંવારો હતો. તેની જીંદગીની મોટામાં મોટી ધ્રુષ્ટિ એક હતી કે કોઈ ઉંચાં ખાનદાનની છોકરી સાથે લગ્ન કરવાં. તેણીની પાસે પૈસો થોડો હશે તો ચાલશે, પણ કોઈ મોટાં કુટુંબની છોકરી, જેનું કુટુંબ અસલવારેથી નામીયું અને જણીતું હોય, તેવાં ખાનદાનની છોકરીનો તે તલજગાર હતો. અલગતાં, તેને ખાનદાન ઉપરાંત ખુશ્નુરતીની મોટી ધ્રુષ્ટિ હતી. છોકરી ખાનદાની હોવા ઉપરાંત ધણીજ ગોરી અને ધણી ખુશ્નુરત તેને જોષ્ટી હતી. પોતાની આ એક મોટી ખાહેશ પુરી પાડવા તે મોટે મોટે ખાંચરે પરોણાં તરીકે જવાને તક મળે, તો કદી ચુકતો હતો નહિ. તેનાં દોઢીઆને ખાતર કેટલીક મમાઈપાઈઓ તેને આવરણુ લેતાં હતાં, અને એ છુટી મમાઈપાઈઓ તેને કહેતી હતી, કે “કે જે મારી સુનઈ, મારી દીના, મારી શીરીનમાંથી કોઈની સાથે તમારો કાંઈ લગન કરવાનો વિચાર હોય તો કહેજો, શરમાતા ના પણ અતરે વાંચનારને વાંકે કરવાનું દરૂસ્ત વાગે છે. કે જે જે જવાન છોકરી આ ઝવેરીને ઓલખવા લાગતી, તેઓ તેને થોડો વખતમાં માળો દધને સે-અપામરી બરીને હાથના અવળા આવરણુ લીધા વિના રહેતી હતી નહિ. ટુંકમાં, કોઈપણ હુસ્માર શીખેલી અને સ્વાણી છોકરીને આ ઝવેરીની સમાગમમાં આવ્યા પછી ઝટ ધિકાર છૂદતો હતો, કારણ કે આ દોઢીઆવાળા પારસીને બિલકુલ રીતબાત આવડતી હતી નહીં.

બાઈકાંઓ કરતાં માટીડાઓમાં તેને સારી ઓળખ હતી. જરી જરી વારમાં તે કેવો એક સ્થાણો અને સમજી સમજીને હોય તેવું ડાળ બાલતો હતો, અને વળી કાંઈ કાંઈ અણગમતું બોલે ત્યારે ખડખડ હસી પડતો હતો. આથી આ ઝવેરીની હસવાની ટેવ માટે તેનાં મિત્રોમાં ધણી ટીકા થતી હતી. સામટી રીતે દેતાં મધ્યમ વર્ગમાં તેને દોઢો ઠીક ચલાવી દેતા, હતા, પણ જ્યાં અદ્યત્તજાને અને વિવેક ઉંચા પ્રકારનાં જોઈએ, ત્યાં તે માટીડાઓના મંડળમાં મોરનાં પીંછામાં કાગડો એમ તુરત પરખાઈ અને પકડાઈ આવતો હતો.

શહેરનાં સાથે પેલા ચિતારાને ગેલરી ઉપર મુલાકાત થઈ, અને ત્યાં ઉભાં રહીને તેણે થોડી વાત કીધી હતી, તે વારે તે ઝવેરી ગેલરી ઉપર હતો નહિ, પણ બીજા ઓરડામાં બીજાઓ સાથે ટાયલાં ટપા મારતો હતો પણ તેણે દૂરથી ચિતારાને વાત કરતાં જોયો હતો, આજકાલના કેટલાંક બદમાશીથી ભરેલા પારસી કારગાઓની સંજ્ઞા તે એક હતો. જો કાંઈ ખુબસુરત જવાન છોકરીની સાથે કાંઈ માટીડો હસીને વાત કરતો, કે કાંઈ છોકરીને હસીને કાંઈ માટીડા સાથે વાત કરતાં જોઈ, તો એકદમ સદગુણની ઉંચાઈએ ચઢવાને બદલે દુર્ગુણના નિયાણુમાં ભૂસ્કો મારતો, અને એવાં છેવટ ઉપર આવતો હતો કે, “ચાલો, બહોં તો લગન લાગી ચુક્યાં !”

આવી તેની કુટેવને અનુસરીને તેણે પેલા ચિતારાને કહ્યું હતું કેમ દોસ્ત “પાડોસની છોકરી સાથે તને ધણી દોસ્તી બાંધી છે, બચ્ચા એકલો એકલો મળહ મારશે કે મારો કાંઈ ભાગ કરશે ?”

આ સાંભળીને ચિતારાએ તેને જવાબ દીધો હતો, “દોસ્તી શાની? ગેલરી ઉપર ઉભાં હતાં, ત્યારે સાધારણ બાબદ ઉપર વાતચીત થઈ, એ દોઢો કાણુ છે તે પણ હું જાણતો નથી, અને નામ નિશાન પૂછવાની પણ મને જરૂર નહિ હતી, ”

પ્રકરણ ૨૧ મું

કાચું કાચું.

સપાટી અને બીતરમાં-છે બહુ મોટા બેદ,
સપાટી જોઈ બીતર તજે-તેને થાય છે ખેદ.

દોરાળ વાડીઓ માથેરાન આવી પુગ્યો. તેણે કામધંધાના માણસ તરીકે ડોળ ધાલવા માડ્યું. એક રીતે તે મનમાં ધણો મગન હતો, કારણકે જે છોકરી વજ્રાની શેહેરા તરીકે ઓળખાતી હતી, તે તેની તરફ બહુ માયા મીઠાસથી નિહાળતી હતી. વળી જે કાંઈ તે બોલતો તેને તેણી ટેકા આપતી હતી. આવી ઉત્તરું, જે ઉંચી છોકરી તેણીની કમ્પેનીઅન તરીકે કામ કરતી હતી, તે દોરાળ વાડીઓના મતને ઝાઝો ટેકા આપતી હતી નહિ, જો કે દોરાળ પોતે કબુલ કરતો હતો કે આમ કરતાં કમ્પેનીઅન વધારે ખુશમુરત તેમજ વધારે હુશ્વાર હતી, પણ તેને દેખાવ અને હુશ્વારી સાથે કાંઈ કામ હતું નહિ, તેને ફક્ત તેના જીગર સાથે કામ હતું, અને વજ્રાની શેહેરા તેને ચાહતી હતી એમ તેણે ખુદને ખુદજી જોઈ લીધું હતું, આ રીતે તેનું જીગર મંદિથી બહુ ઉઠાળા મારતું હતું, અને ઉભરાઈ જતું હતું.

વળી દોરાળનું એક બાબદ ઉપર વધારે ધ્યાન ખેંચાયું અને તે આ કે વજ્રાની વારસ ઉપર ‘કમ્પેનીઅન’નો મજબુત કાણ હતો. લાંબાંમાં છોકરી જેમ કહે તે પ્રમાણેજ વજ્રાની વારસ ચાલતી હતી. આવી રીતે પોતાના હાથ નિચેના પગારદાર આદમીના સંપૂર્ણ તાબામાં રહેવું એ યોગ્ય નથી, માટે આ બાબદનો કાંઈ પુરતો બંદોબસ્ત થવો જોઈએ, એવો મનમાં ઠરાવ કરીને એ બાબદ ઉપર પોતાના બાપની સાથે વાત કરીને, એ કમ્પેનીઅનને ઠપકો આપવો, અથવા તેણીને નોકરીપરથી ખરતી કરવી એવો કાંઈ વિચાર તેણે મનમાં ગોખી રાખ્યો હતો.

જ્યારે તે તેમની સાથે વાતચીત કરવા લાગ્યો, ત્યારે મેહેરાંએ પૂછ્યું,
 “મી. દોરામશાહ તમે કહેતા હતા કે ખાવાજીએ કાંઈ કહેવાડ્યું છે તે શું
 છે ?”

અત્રે વાંચનારને કહેવાની અગત્યતા છે કે દોરામની હાજરીમાં જે
 વાત થાય, ત્યાં શેહેરાં તે ‘કમ્પેનીઅન’ સમજી, અને મેહેરાં તે વજી-
 ફાની વારેસને ગણવી.

દોરામે જવાબ દીધો, “જો શેહેરાં ખાનુની મરજી હોય તો હું
 શું કામ આવ્યો છું તે કહી સાંભળાવું.”

આ સવાલ પૂછવાની મતક્ષમ એ હતી કે જો શેહેરાંની મરજી આ
 વાત ખાનગીમાં સાંભળવી હોય, તો તેમ તેણી અડ ખોલી દેએ, પણ
 તેની અખબખી વચ્ચે શેહેરાં ખોલી ઉઠી, “દોરામજી ખોલો. શું કામ
 આવ્યા છો ? તે કહો, મારી વહાલી મેહેરાંની હાજરીની તમારે કશી ફિકર
 કરવી નહિ. એ મારી બેનપણીને પૂછ્યા વિના હું કાંઈ કરતી નથી.”

આ સાંભળી દોરામે એક કાગળ ગજવામાંથી કઢાડ્યો, અને શેહે-
 રાંના હાથમાં મુક્યો. તે કાગળ ઉપર સરનામું ખરી શહેરાંખાનુના નામનું
 હતું. હવે અહીં વળી ગુંચવાડો ઉભો થયો, કારણકે કાગળ ઉખેડવો કે
 નહિ ? અહીં તો જે બાઈના હાથમાં કાગળ જવો જોઈએ તેણીના હાથમાં
 જવાને બદલે ખીજના હાથમાં દોરામે કાગળ મુક્યો. હવે, કારણ કે તે
 તો આ ખીજનેજ શેહેરાં સમજતો હતો. આથી કાગળ લખતે દોરામની
 શેહેરાં સહેજ વિચારમાં પડી, અને પોતાની સહીનાં મોં તરફ જોવા લાગી.
 આ સમયે દોરામને ધણુંજ અસાધારણ અને નવાઈ જેવું લાગ્યું, કે પોતે
 બાઈ હોવા છતાં પોતાની કમ્પેનીઅનને પૂછ્યા વિના કાગળ પણ ઉ-
 ખેડવો નહિ, એ શું ?

આ ઉપરથી તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે આ લાંબટાંગ દુકતી મારી શહેરાને પુલવી પુલવીને ખાલી કરશે. આથી તેણે પોતાનો આગલો વિચાર વધારે મજબુત કરીને મક્કમ નિશ્ચય કર્યો કે ખાવાને કહીને આ છોકરીને પેડા અપાવેા.

પરંતુ શહેરાંએ મેહેરાંનો ગુંચવાડો પામી જઇને કાગળ ખોલવાની ધસારત કીધી. આવી રીતે ધસારત મળવાથી દોરાબની શહેરાંએ કાગળ ઉખેડીને વાંચ્યો.

કાગળ મી, પેશતનજી વાડીઆએ લખ્યો હતો:—

“મેહેરઆન શહેરાંઆનુ, આશા છે કે માથેરાનની હવાંથી તમારી તનદરોસ્તીમાં સુધારો થયો હશે. મારે તમને એક બાબતની સલાહ આપવી છે. તમે તમારી સહી મેહેરઆનુ સાથે ફરો છો તે મને ઠીક લાગતું નથી. અવગત્તાં એ છોકરી લડી હશે, પણ તમારા કરતાં ઉમ્મરે નાની છે. તમને કાંઈ ઉમ્મરે પુગેલી બાનુની સંભાળમાં મુકવાને મેં ઠરાવ કર્યો છે, જેથી કાંઈને ખોલવાનું કાંઈ ખોલું મળે નહિ. હુંકમાં જવાન બાનુએને એકલી ફરવા હરવા દેવામાં સલામતી નથી, એમ તમે પણ માઈં કહેવું વાજખી ગણુશો; આથી મેં પુનામાં તમારે માટે એક બંગલો ભાડે રાંખ્યો છે અને ત્યાં તમે જઈ રહેજો, અને ત્યાં એક ઉમરે પુગેલી ધંત્રેજ બાનુ જે ધણી આગરદાર છે, તે તમારી સાથે રહેશે. આ જે કાંઈ કહું છું તે બધું તમારા ફાયદા માટેજ છે.

લા. પેશતનજી વાડીઆ

સોલીસિટર.

દોરાબની શહેરાંએ કાગળ વાંચ્યો, પણ વાંચીને શો જવાબ આપે ? બળી તેણીએ પોતાની સહી સામે જોવા મહિયું. આ ગુંચવાડો સમજી

જામને તેણીએ મેહેરાં પાસે કાગળ વાંચવા લીધો, અને વાંચીને બોલી,
 “ કહેવડાવો કે તમારી કાળજી માટે ઉપકાર માનીએ છીએ, અને તમે
 કહેશો તેમ ચાલવાને અમે તૈયાર છીએ. ”

આવી રીતે દરેક બાબદમાં દોરાબની મેહેરાંને (ખરી શહેરાંને)
 માથું મારતાં જોઈને દોરાબને ખરેખર ચીડ ચઢતી હતી; પણ દોરાબની
 શહેરાં પોતાની સહીને પુછ્યા વિના એક ડગલું પણ આગળ ચાલતી હતી
 નહિ, પણ આ બાબદમાં પોતાનો કશો ઇલાજ ન હોવાથી ગમે ગાંઠ અને
 મોટે કુચો મારીને તેને મુંગો બેસી રહેવા સિવાય બીજો છુટક નહિ હતો.

દોરાબ આ બન્ને છોકરીઓએ રચેલા તાગડાથી અજાન હતો, તે-
 થીજ તે આ પ્રમાણે ફફડતો હતો. પગારદાર કમ્પેનીઅન ઉઠ કહેતો
 બાઈ ઉઠે અને બેસ કહે તો બાઈ બેસે, એ તેને ધણું અસાધારણ અને
 અયોગ્ય લાગતું હતું, તેમાં પણ તે ખરો હતો, પણ તેમની વચમાં તે
 કાંઈ પણ પગલાં લેવા અશક્ત હતો.

છવટે તે બોલ્યો, “ તમે બાતુઓ કહો તો હું તમને પુને લઈ
 જાઉં અને બંગલામાં બરાબર સમવડ કરીને મીસીસ આલીવર સાથે
 જાળબાણ કરાવું. બાવાજીએ બધો બંદોબસ્ત કરવાને મને અખત્યાર
 આપ્યો છે, ” દોરાબે કહ્યું.

આ સમયે વખત દોરાબની શહેરાં પોતાની સહી તરફ જોતી
 જતી હતી, અને તેણીની ઇસારત પ્રમાણે જવાબ આપતી હતી.

“મી. દોરાબશાહ, તમને બહુ તકલીફ પડશે,” દોરાબની શહેરાં
 બોલી, પણ તેણીની સહીએ વચમાં ટાકડો પૂર્યો, “ અમે પોતે ગોઠવણ
 કરવાને શું અશક્ત છીએ કે ? ”

આ સવાસથી દોરાબે સખન ટીકા ઠીધી, અને બોલ્યો, “ માફ કરજો, મીસ મેહેરાબાનુ, આટલું તો ખરું છે કે શેહેરાબાનુના જેવી એક જરદાર વારસને માટે એક હિમ્મરે પુગેલાં બાનુની દેખરેખની ધણી જરૂર છે.”

“ ત્યારે ડીઅર શેહેરાં, મીસીસ ઓક્લીવરની દેખરેખ તજે તું હવે જશે, ત્યારે માફ હવે અહીં કાંઈ કામ રહેશે નહીં, મીં પેસ્તનગના આ કાગળ ઉપરથી ધારૂં છું કે મને રજા આપવામાં આવશે, ” શેહેરાં પોતાનો મેહેરાંનો પાટો બજવતાં બોલી.

આથી દોરાબની શેહેરાં ગબરાટમાં પડી, કે જરાય શો આપવો ? તેણી રડવા જેવી થઈ ગઈ, અને દોરાબની હાજરીમાં પોતાનો પાટો બજાવતી અંદરથી ધ્રુજતી હતી એક વખત તો તેણીએ ગબરાઈને પોતાની સહીને ખરાં નામથી બૂઝમાં હાંક મારી હતી, પણ તુરત સામો બાબુચી ડાળા ધુરકવામાં આવ્યા, તેથી તેણીની સુદ્ધી ઠેકાણે આવી હતી.

દોરાબ વાડીઆની હાજરીમાં પોતાના પાટોને વધુ ઝડપક આપવા માટે પેલી બાંમટાંગ ઓકરી બોલી, ‘ડીઅર શેહેરાં, ત્યારે હું જરાની મારી સવગી તૈયારી કરી મુકું ? હવે હું તારી સાથે રહીને શું કરીશ ?’ આટલું બોલીને તેણી ત્યાંથી ખસી ગઈ, ખાસ મતજનથી કે દોરાબ વાડીઆ મેહેરાં સાથે એકઠો પડીને વાત કરે.

“ મીં દોરાબશાહ, મારી સહી જરા બડબડી છે, પણ ખુદ સાફ માણસ છે. એને માટે તમારે કશો હલકો વિચાર લઈ જવો નહિ, ” દોરાબની શેહેરાં બોલી.

“ નહિ, એવું કશું નથી, પણ એ તમારી ‘કમ્પેનીઅન’ તરીકે સાપક નહિ કેહેવાય, ” દોરાબ વાડીઆએ જરાય દીધો.

“ નહિ. એમ ના બોલો. હું એને ઘણી ચાહું છું, અને એનાથી કદી છૂટી પડનાર નથી.”

“ તમે બંને તેણીને ચાહો, તેમાં ખોટું કંઈ નથી, પણ તમને તમારી ખીજ કરજો પણ બળવવી જોઈએ. જોઈએ તો એને તમારી સાથે રહેવા દો, પણ એના કહ્યા પ્રમાણેજ તમારે ચાલવું જોઈએ નહિ. કોઈ તમારી માય મમાઈ જેવું મોટું હોય તેના કહ્યા પ્રમાણે ચાલો, તો સમજ્યા વાઈ. મીસીસ ઑક્લીવરની દેખરેખ હેયજ તમે ધણું જોશો અને ધણું શીખશો.”

“ મી. દોરાબશાહ, માયની જગા કોઈ ખીજ ચોરત પુરી શકે એમ તમે કદી માનતા ના, ” દોરાબની શહેરા બોલી.

“ તે તમે ખરું કહો છો, પણ મને તમારે માટે ઘણી કાળજી છે. તમે સુખી થાઓ તે જોવા હું ખુશ છું, પણ તમને કોઈ અસ્તમ પરતમ સમજાવીને શીશામાં ઉતારે અને બનાવી બાય, તે જોવા હું રાજી નથી. ”

“તમે જો મારી વહાલી મિહેરાંને માટે કંઈ પણ હલકું ધારો તો તેમાં તમે ભૂલોછ, અને બહુ મોટું ગોથું ખાઓ છો; એના જેવી દિલ-સોજ, એના જેવી નેક, એના જેવી ઉમદા મનની, વળી એના જેવી ચંચળ ચાલાક અને ચતુર છોકરીઓ થોડીજ હશે, હું કંઈ તેણીને જવા દેનાર નથી. ”

આ જવાબથી દોરાબ વાડીઆને બહુ ભારી પડ્યું. બોંયમાં બરાબ જવાની જગા હેય તો ત્યાં બરાબ જાત. ખુલ્લાં દિલથી પોતાના વિચાર દર્શાવવા માટે હવે તે પરતાવા લાગ્યો, અને પોતાના બોલથી જો કંઈ અપમાન લાગ્યું હોય તો તે માટે શહેરાં પાસે મારી માગી.

“ દોરાબશાહ, તમારી અણુધટતી ટીકાઓથી મારી સહી અહીંથી આલી જશે, તો હું તમને કદી માફ કરીશ નહી, ” એમ કહીને તેણી પણ ત્યાંથી હઠીને જ્યાં પોતાની સહી હતી, ત્યાં જમને તેણીની સાથે ધીમે સાદે વાત કરવા લાગી.

દોરાબ વાડીઆના બરડે પાણી ઉતર્યું હતું. શહેરા બાનુને વ-હાલો થવાની કોશિશ કરતાં, પેલી કહેવત પ્રમાણે થયું કે, દેવા ગધ પુત ને ખોહી આવી ખસમ. તે શહેરાને ખુશ કરીને પોતાની તરફ ખેંચવા માગતો હતો, પણ આમ કરવા જતાં, તેનાથી ખોટું થયું હતું, અને તેણી ખુશ થવાને બદલે ફફડી ચટકીને ઉઠી ગઈ હતી.

બન્ને સહીઓએ થોડી મિનિટ ધુસધુસ વાત કીધી, પછી શહેરા બાહર આવીને દોરાબ વાડીઆને કહેવા લાગી, “મેં મારી સહીને જેમ તેમ સમજાવી ત્યારેજ મારી સાથે રહેવા હા પાડી છે. એણે તો પોતાની ત્રંક પેંક કરવા માંડી હતી. મીં દોરાબશાહ, હવે તમે એને કાંઈ ફફડાવતા ના, અંહ !”

જેમ જેમ દોરાબ વાડીઆની હાર થતી હતી, તેમ તેમ તેના દિલમાં ખાતરી થઈ હતી, કે આ લાંબાટાંગ ઉછાછળી નાદાન કમ્પેનીઅન શહેરા જેવી દોલતમંદ વારસને માટે નાલાયક હતી, પણ તેણીને માટે કોઈ પાકટ, ઉમ્મરે પુગેલી, અને દુન્યવી અનુભવવાળી બાનુની ગરજ છે, આવી રીતે તે અંતઃકરણપૂર્વક માનતો હતો.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

નવી ગવરનેસ.

કોઈ દામ સહિત ભુકું કરી વાહવાહ ખોલાવે,
કોઈ રામ રહિત ભલું કરી પીડા ખોલાવે.

મીસીસ ઝોલીવર પચાસની ભરતીમાં આવેલી ખાનુ હતી, પોશાકમાં તેણી ધણી ધૃક્કી ન હતી. પણ તેણીની તાજામતવાળેમાં મરીમસાદો ધણો હતો. તેણીની તાજામતવાળેની હદજ ન હતી. વળી તેણી બોલકણી હતી, અને આખો દહાડો બકબકારો કરે તેપણ ચાકતી હતી નહીં. દોરાબ વાડીઆનો ઉપકાર માનતી વેળા તેણીએ અવધીજ કીધી હતી, એક વાર નહિ પણ ખાસ દજન એક વખત તેણીએ દોરાબનો ઉપકાર એકના એક શબ્દો વાપરીને માન્યો હતો:—

“તમે ધણા કામકાજના આસામી, અને અહીં લાંબે સુધી મારા જેવી કમીની ઝોરત સાથે આ નેકનામ ખાનુઓની ઝોળખ કરાવવા માટે ખાસ ફેરો ખાધો, તેને માટે હું તમારો ઉપકાર જેટલો માનું તેટલો થોડો છે.”

તેણી વળી બન્ને છોકરીઓની તરફ જોઇને દોરાબને કહેવા લાગી, “ ઠીક છે, હું એ જવાન છોકરીઓને મારી સાથે રાખીશ અને બધે સાથે ફરવા લાઇ જમજ, ડિનર પાર્ટીઓમાં, નાટકમાં, નાચમાં અને જ્યાં જોજો જવા માંગશે ત્યાં હું સાથે જમજ, અને જ્યાં હું જમજ ત્યાં એમને લઇ જમજ. ”

“ અમે ફક્ત સાંજે વાંક લેવા જમજે છીએ, તે સિવાય બીજે ઠેકાણે જતાં નથી. ” શેહેરા બોલી.

અત્રે વાંચનારની યાદ તાજા કરવી જોઇએ, અને કહેવું જોઇએ કે મીસીસ ઝોલીવર સાથે દોરાબ વાડીઆએ બન્ને છોકરીઓને ઝોળખ કરાવી, અને પોતે જાણુતો હતો તેજ પ્રમાણે નામ દીધાં હતાં. બીજા બોલોમાં કહીએ તો હજી બન્ને છોકરીઓનાં બદલેલાં નામનો ફારસ ચાલુ હતો.

“ અંહ ! હું સમજી ! મીસ શેહેરા, હજી તમને તમારા બપાવાનો શોક ચાલુ હશે ! કાંઈ ફિકર નહિ ! હું હમેશાં એ બાબદ મારા ખ્યાનમાં

રાખીશ, અને તેને અનુસરતી રીતેજ સઘળી જોડવણુ કરીશ. આ મીસ મેહેરાની પણ મને સંભાળ રાખતી પડશે. આલો, એક કરતાં બે ભલાં. જેમ વધારે હોય તેમ વખત જલદીથી પસાર થાય !” મીસીસ આલીવરનું ટાહેલું આ પ્રમાણે શરૂ થયું.

જોળખાણ પાડવાની તાજમતવાજો પુરી થયા પછી, બન્ને મિત્રજો એકબી પડી, ત્યારે આપણી મેહેરા શેહેરાને વળગી પડીને કહેવા લાગી, “વાહાલી બેન, હવે તો મીસીસ આલીવર મારી ઉપર હકુમત ચલાવશે, અને તેણીની તાબેદારી મને કરવી પડશે, અને એ પ્રમાણે મારાં છૂટાપણા ઉપર તડાપ પડશે. આ સઘળું નામ બદલવાના તારા ફાટાને કીધેજ થશે.

“ચલાવ, બેન, બિહેછ શા માટે ! જેમણે આગળ શું થાય છે ! મારા બપાવા કહેતા હતા કે એક વાર ખાંડણ્યામાં માથું મુક્યું, તો બખ-કારાથી બીહવું નહિ,” આપણી શેહેરાએ મેહેરાને હિમ્મત અને ઉત્તેજન આપીને સમજાવી.

“બેન, તારું અંતઃકરણ સુન્ન મારી ગયું હોયની તેમ તું વરતે છે !” મેહેરા કહેવા લાગી.

“તેમાં તો શક નથી. મારું અંતઃકરણ સુતેલું છે કે સુન્ન મારી ગયેલું છે તે હું કહી શકતી નથી. બપાવાની તાબેદારી કરવામાં મેં જરા પણ કયાસ રાખી હતી નહિ. સુરતમાં દરેક જણ જણતું હતું અને જોતું હતું કે હું બપાવાનો પડતો બોલ કીલતી હતી, પણ બપાવાજી પોતાના ઉલ્લા ફાટાથી મને કંઠગી હાલતમાં મુકીને ગેરમનસાફ કરી ગયા છે. જો મારા ગુજરાનનું સાધન બરાબર નકકી કરીને બીજી બધી દોલત વગર સરતે મારા અમાને આપી ગયા હોત, તો હું આટલી દરકાર કરત નહિ. અંતઃકરણ પ્રમાણે ચાલતાં મારી સ્થિતિ કંઠગી હાલતમાં મેલાછ છે. હવે અંતઃકરણ પ્રમાણે નહિ પણ કળાથી કામ લેવું જોઈએ, જેથી આવી પડેલી મુશ્કેલી અને નડતર દૂર થાય,”

આ પ્રમાણે શેહેરને પોતાનું દુઃખી દિલ ખાલી કરતાં જોઇને મેહેરાં તેણીને ખરી દિલસોજીથી પસવારવા લાગી.

“ મેહેરાં, વહાલી બેન, હજી થોડા દિવસ બદલેલાં નામે તપાસ જારી રાખીશું. એમાંથી ખરો ભેદ તેના ખરા રંગ સાથે જણાઇ આવશે. વળી વગર પૈસાવાળીનો મારો પાર્ટ બજી બતાવતાં મારે માટે લોક શું બોલે છે, શું ધારે છે, અને કેવી ટીકા કરે છે, અને મને કેવી રીતે હીણું છે, તે અધું મને જણાઇ જશે. પહેલાં મારા પૈસા જોઇને લોકો મારી હંમેશાં આપલુસી ખોરી ખુશામત કરતાં હતાં. હવે મને નોકરીએ રહેલી ગરીબ સમજીને શું શું બોલે છે અને કહે છે તેનો અનુભવ મને મળશે. લોકોમાં પરિક્ષા કરવાની કેટલી શક્તિ છે તે પણ માલુમ પડશે. મારો સગો જલ પરવીજ મને મેહેરાં સમજીને, મારી પાસે પૈસા નથી એમ જણીને, મારી તરફ કેવી વળાણ અને કેવી લાગણી દેખાડે છે તે સધળું મને જણવું છે.”

“ મારી મદદથી તું તેને મળી શકતી હોય, તો હું દિલોજનીથી તારે માટે જે મારાથી થાય તે કરવા ખુશ છું,” આપણી મેહેરાં બોલી.

“વહાલી બેન, તેને તો જરૂર મળીશું. મળ્યા વગર બીજો છુટક નથી! પણ મારા બદલેલાં રૂપમાં તે મારે માટે શું ધારે છે, તે મને જણી બેતાં વાર નહિ લાગશે. વાઈ, ચાલો, આપણે ડ્રેસ કરીએ. ડિયર મેહેરાં, તું બપોલો ભરેલો ડ્રેસ કર, હું તો પ્રકટ કાળી સાડીજ પહેરીશ. ”

“તું હાથે કરીને ઇજરડી પીજરડીના જેવો પોશાક પહેરે છે, તે જા-આ-મને નથી ગમતું!” આપણી મેહેરાં કહેવા લાગી.

“ત્યારે તારામાં હુશ્યારી નથી. મેહેરાં, મને તો જાહેરમાં તારી સહી તરીકે અને તારી પગારદાર નોકર તરીકે પસાર થવું છે. જો હું બપોલો ભરેલી સાડીઓ પહેરું, અને ત્રીમત્રાક ડ્રેસ કરું, તો મારો પાર્ટ ખરાબર

ભજવેલો નહિ કહેવાય. વળી તેમ કહું તો કામને રખેને શક જાય. હાલતો મતલબ-ગાંડાં થઇને ફરવા સિવાય બીજો છૂટક નથી. ”

આ પ્રમાણે વાતકરીને બન્ને સહીઓ છૂટી પડી. હવે ખરી વજી-ફાની વારસ એકલી પડતાં તેણીને શક લાગવા માંડ્યો કે જે. પી. આર-ટીસ્ટ, એટલે ‘જે’ તે જલ, અને ‘પી’ તે પરવીજ, એમ કાં નહિ હોય? અને જે તે મજ હોય, તો તે માથેરાનના હોટેલમાંથી એકદમ ચાલી ગયો તેનું કારણ પણ સમજ પડે તેવું છે. જે તેને માથેરાનમાં માલુમ પડ્યું હોય કે જે છોકરીને ઘોડાનું અકસ્માતથી તેણે બચાવી, તે તેની સગી છે, તો તેમ જાણતાં તેણે ત્યાંથી ચાલી જવાનો ઠરાવ કર્યો હોય. આવો શક તેણીને આવતાં, તેણી મનમાં બડબડવા લાગી, “નહિ, નહિ, એમ નહિ હશે ! તે પોતે જલ પરવીજ હોય તોપણ એમ ઉતાવળે ત્યાંથી નાહાસી નહિ જાય. ઉઘટે !, તે તો મારી સાથે પરણવા રાજ છે, એમ બપાવાજ ઉપર તેણે કાગળ પણ લખ્યો હતો, ત્યારે તે ફક્ત આ કારણને લીધે જ જતો રહ્યો હોય એમ લાગતું નથી.”

આ પછી સઘળાંઓ ટેબલ પર જમવા બેઠાં. દોરાબ વાડીઓ પણ હજી લાંબ હતા. તે પોતાની શહેરાંની સોડમાં ઠસ્યો. બિચારી કાળી સ્કાડીવાળી લાંબાંટાંગ સહીની સાથે દોરાબ વાડીઓએ તેમજ મીસીસ આલીવરે ઝાઝી વાત કરી નહિ. રૂપીએ પંદર આના તેણીને ‘નો કાઠાં’. આ જોઇ તેણી મનમાં વિચારવા લાગી, “અફસોસ છે કે ગરિબાકના દેખાવને લોકો કેવા હીણે છે ! ”

બીજા હાથ ઉપર, દોરાબ પોતાની શહેરાં ઉપર કુરબાન થઇને તેણીની ‘મેનીજ’ કરતો હતો. મીસીસ આલીવરની ફિલસુફી સઘળાં પૈસાવાળાં છોકરીને માટેજ હતી. તેણી ખાણું ઉપર તેણીને શીખવવા લાગી કે ફલાણી ચીજ ખાવી સારી છે, ફલાણી ચીજ ખાવી સારી

નથી, ફલાણી તરકારી ખાતી તેમાં ઓરત જાતને ફાયદો છે, વગેરે વગેરે. ખાણા ઉપર હાજર થયતી ચીજો ઉપર તરેહવાર વિવેચન અને નુકસાનોની કરતાં મીસીસ ઓલીવરની જીમ થાકે એમ લાગતું હતું નહિ. કહેવાની કશી જરૂર નથી કે આ તેણીની લાંબી લાંબી વાતમાં કેટલુંક મહત્ત્વ કરવા જોમ પશુ હતું તેમ વળી કેટલુંક અર્થ વીનાનું પીંજન માથું-ફુખન કરવાને પુરતું હતું. મેહેરાનું નામ ધારણ કરનાર છોકરોને કાઠએ બોલાવી નહિ. અને કાઠએ તેણીને ઝાંખીને જોઈ પશુ નહિ, તે છતાં તેણી પોતાના છુપા વેશમાં દુ-પાદારીનો રંગ તપાસતી હતી અને પોતાની આ ઉમરે કિમતી અનુભવ મેળવતી હતી.

દોરાજ વાડીઆને બાપે સખ્ત તાકીદ કરી હતી કે કામ પુરું કરીને એક દિવસ પશુ વધુ થોભવું નહિ, કારણકે આ જગાન પૈસાવાળી બાબુ સાથે ધંધાની રહે જેટલી વાતચીત કરવી પડે તેટલીજ કરવી અને તે-ણીની તરફ અતી વધારે દિલસોજી અને અતી વધારે ચાહ દેખાડવાથી પહરેજ રહેવું, કારણકે તેનો અંતિમ ખરાબ આવે છે. આથી તે રાતની ત્રેનમાં મુંગધજવા નિકળ્યો. અને કમપાઉન્ડમાં દોરાજની શેહેરા ફરતી હતી તેણીની આગળ તે ગયો.

દોરાજ બે દહાડા વધુ રહે એમ આ છોકરી મનમાં ધણું ધમ્મતી હતી, અને જો કે તેણીને શેહેરાનો પાટ લજવવો હતો, તે છતાં તેણીએ હિંમતથી નિચે પ્રમાણે વાત કીધી:--

“ મીઠો દોરાજશાહ તમે જાઓ છો ? ઠીક, મુંગધમાં આવીએ ત્યારે અને જરૂર મળવા આવ્યા કરજો,”

“ મોટી ખુશીથી,” દોરાજે જવાબ દીધો.

“ અને જો અમે તમને કાઠ બાગમાં ઠંઠા અથવા ઉડાવ્યા છે તો તમને માલુમ પડે, તો શુરસે થશો ના.”

“ત્યારે તમે મને ઠગ્યો છે શું ? દોરાબે પૂછ્યું.”

તેઓ બન્ને ઝાડનાં ઓથામાં હતાં, અને તેઓ શી વાત કરે છે તે

કોઈ સંભળતું હતું નહિ.

“હા-મેં-અમે તમને એક બાબદમાં ઠગ્યા છે, બોલો, તમે જાણશો ત્યારે મને માફ કરશો કે ? ”

“તમને માફ માગવાની કશી જરૂર નથી. માગો તે અગાઉ માફ કરી ચુક્યો છું. તમે કહો છો કે ‘અમે’ ઠગ્યા, ત્યારે તો તેમાં તમારી સહી પણ સામેલ હશે, તમને તો માફ કરી ચુક્યો છું, પણ તેણીની ચાલચલણ મારીને લાયક છે કે નહિ, તે હું હાલ કહી શકતો નથી,” દોરાબે આ પ્રમાણે સુક્યાણો જવાબ દીધો.

કાયદાશાસ્ત્રીના મોઢેથી ઉપલો જવાબ કેવો કહેવાય ? બે જણ સામેલ, એકને માફ, ને બીજાને માફ થઈ શકે કે નહિ તે તો હજી સવાલ છે. તેણીને પૈસાવાળી જણીને માફ કરવા તે તૈયાર થયો હતો, પણ તેજ વાંક માટે આપણી શૈહેરા (જે ગરીબડીનો પાર્ટ બજવતી હતી) તેણી મારીને લાયક છે કે નહિ તે વિષે અચોક્કસ હતો. આ દુન્યામાં મારી છે તે સઘળી પૈસાવાળાંને માટેજ છે એમ લાગે છે અને સળ છે તે સઘળી ગરીબોને માટેજ છે. પૈસાવાળાં વાંક કરે તો તે મશકરીમાં કે બૂલમાં ચાલી જાય છે, અને ગરીબ મશકરી કે બૂલ કરે, તો તે ગં-બીર ગુનાહના વર્ગમાં આવે છે. દુન્યામાં એવા એવા ગેરમનસાફ ચાલતા આવ્યા છે, માટે એ બાબદ ઉપર, ઓ કલમ, તને ઝાઝી મુઝવણ કરવામાં કાયદો નથી.

દોરાબની શૈહેરાએ દોરાબના જવાબમાં પોતાની સહીનો બચાવ કરવાની કોશીશ કરી હતી, અને બોલી હતી, “મારી સહી બહુ ચંચળ ત્યાગાકને ડાહી છે, વળી નેક માણસ છે. હું તમને ખાતરી આપું છું કે

તેનો વાક તમે ગંભીર માની દેઓછ તેવો ગંભીર નથી.”

“હશે ! પણ જ્યારે આપણે બે જણ એકત્રા છીએ, ત્યારે હું તમને એક ખરા અંતઃકરણની સદ્ગાહ અપું છું, કે એ તમારી સહી જેમ કહે તેમ ના ચાલે. તમારી મરજી પ્રમાણે ચાલે. નાક પકડીને તેણી ચલાવે તેમ ચાલવામાં તમને નુકસાન છે.” આ પ્રમાણે કહીને તે કમપાઉન્ડમાંથીજ ગાડીમાં બેઠો. તેણે બીજી છોકરીને જોઈ, તે છતાં તેણીને ગરીબ જણીને સાહેબજી કે શેકડેન્ડ કરવાની તેણે જરૂર દીડી હતી નહિ. દુન્યાનો આ એક ખેત્ર છે, અને જ્યારે પણ અવકાશ મળે ત્યારે આ અજબજાતની દુન્યવી રીતી નિતી ઉપર ગંભીરપણે વિચાર કરવો દરેક વિચારવંત માનવીને ધટે છે.

દોરાબ ચાલતો થયો, પછી આપણી શેહેરા બોલી, “ડીઅર મેહેરાં, તું જોય છે કે નહિ ? નામ બદલવાથી આપણને કેટલું શીખવા તું મળે છે. હાલ તુરત બધાં, તારી ઉપર, તને વજીહાની વારસ જણીને, તારી ઉપર ધડું-પડું થાય છે, અને મને બધાં નોકરીએ રહેલી સમજીને નોકરાંઠાં એટલુંજ નહિ, પણ ધિક્કારે છે, અને પોતાના માર્ગમાં ક્વાબમાં હાડકું સમજે છે, અને કાંઈ બાહાને મને ખેરવવા માગે છે. હાલ તુરત તને ફાયદો છે કારણકે તું શેઠાણીનો પાર્ટ ભજવે છે, જો તું વિચાર કરશે તો તને જણાશે કે જે ધિક્કાર અને અસબ્યતા મને સહન કરવાં પડે છે તે જો નામ બદલ્યાં નહિ હોત તો તને વેઠવાં પડત.”

બીજે દિવસે દોરાબ બાપને મળ્યો ત્યારે ખાસ કરીને કહેવા લાગ્યો, “ બાવાજી શેહેરાંબાનુંની સહી જેમ કહે તેમ આપણું કુળ ચાલે છે. એમ કહું કે નાક પકડીને ચલાવે છે, તો તેમાં કાંઈ સહરાગાત નથી.”

“ હું તો નથી ધારતો કે શેહેરાં એટલી બોણી અને બોટ હોય, અને બીજાનાં ફરમાવ્યા મુજબ ચાલે. તું કહેછ પણ મારા ધ્યાનમાં એ વાત

ઊતરતી નથી. ઠીક છે, હું મળીશ ત્યારે એ બાબતની તપાસ લઇશ, અને તું જે ખરો હશે, તો પછી કંઈ પગલાં ભરીશું. ”

“ બાવા વળી મેં બીજી એક બાબત ધ્યાનથી તપાસી. શહેરાંબાનુ આખો વખત ઉદાસ ફરે છે, અને જાણે બળીએલ હોય તેમ લીસે છે. પણ પેલી એની સહી તો ખુદ્દાં મનથી હસે છે, બોલે છે, ખાય છે, પીએ છે, ને મગ્ન હોય છે, ” દોરાબ પોતાની દરેક વાતમાં આપણી શહેરાંની વિશ્લેષ ટીકા કરવાને ચુકતો હતો નહિ. તે આછપીને આપણી શહેરાંને નોકરીએથી ખરતી કરવા માંગતો હતો.

“ શહેરાં બળીએલ છે ! એના જેવી રંગીલી છોકરી થોડીજ હશે. કાશુ જાણે કાંઈના પ્યારમાં પડી હોય, તો ઉદાસી ધર લાવી બેસે, ” દુન્યા આધેલ મીઠું પેશતનજી વાડીઆ દીકરાનું સાંભળીને મનમાંજ વમાસણુ કરવા લાગ્યા.

દોરાબ પુનેથી મુંઝવે આળ્યો હતો, તે વેળા મીઠું પેશતનજીએ વિહરકી સોડાનું ગ્લાસ તેની પાસે માગ્યું, ત્યારે વિહરકીમાં સોડા નામવાને બદલે ટેબલ ઉપર દવાની સીસી હતી તે ગ્લાસમાં નામી દીધી, આ સંધળું મીઠું પેશતનજી ઇઝીયેરમાં પડ્યો પડ્યો જોતો હતો, અને તેથી તે બોલી ઉઠ્યો, ” કેમ દોરાબ ? એ શું કીધું ? શહેરાં બાનુની વાત કરતાં તારું મગજ ચકભમ કેમ થયું છે ! તારી વાતપરથી અને તારી ઢબપરથી મને તો કંઈ શક લાગે છે ! ”

“ બાવા, મેં કાંઈ દાહાડો તમારેથી કાંઈ વાત છુપી રાખી નથી. હું એમ ધારતો હતો કે એ ફક્ત મારો ધખારો છે. અને થોડા વખતમાં પસાર થઈ જશે, પણ નહીં, મને લાગે છે કે એ મારો ધખારો નથી પણ ખરી અને સાચી લાગણી છે. સાચું કહું તો બાવા, એ છોકરી ઉપર મારું દિલ ઢોડે છે ! ”

“ શું ? ગધેડા, એ તારું પગલું ડહાપણથી દૂર છે. એટલુંજ નહીં પણ એ તારું પગલું, મારા ધાર્યા પ્રમાણે, ધણું શરમભરેલું છે ! એક પૈસાવાળી કુલ મળી, તેની સાથે કામકાજના સંબંધમાં આવ્યા, કે વિચાર કર્યા વિના તેણીની ઉપર મોઢી પડવું એ ગ્રહસ્થાપથી વેગળું છે.”

“ બાવા મેં ગેરડહાપણ જેવું કંઈ ક્યું નથી. હું તેણીની તરફ પુરતા માનથી વર્ત્યો છું. મારું દિલ અંદરથી તેણી ની તરફ દોડ્યું પણ મેં બાહેરથી કેાઈ પણ રીતે મારી લાગણી તેણીને દેખાડી નથી. હું ધારું છું કે મારી એવી લાગણીથી તેણી પણ વાકેફ છે પણ કેમ વાકેફ થઈ તે ખુદાને ખબર.”

પેશતનજી વાડીઆએ આ બાબદસર બારે ખજાનગાટ મચાવ્યો હતો. તેણે દીકા કરીને દોરાખને સંભળાવ્યું, “ જુઓ, આ દીકરો છેક પંજાબથી બાપને મદદ કરવા મુંબઈ આવ્યો. મારી પાસે મુંબઈમાં હજારો પૈસાવાળાં કુલ છે. પણ હજી તે એક પૈસાવાળી કુળને મળવા મોકલ્યો. તેટલામાં તેણીની ઉપર ખ્યારમાં પણ પડ્યો. દોરાખ હજી તું પંજાબમાંજ રહ્યો હોત તો મારી પેઢીને ખરાબ નહીં લાગત.”

“ પણ બાવા, મેં તો કંઈ એવું કીધું નથી કે જેથી મને શરમાવું પડે. એ બધું ખુદરતનું કામ છે, અને તમે જાણો છો તો ખરા કે એવી બાબદમાં માનવી ખુદરત સાથે લડી શકતો નથી. ”

પ્રકરણ ૨૩ મું.

પૈસાને ખાતર નહીં.

મનગમતું પરીઉં મળે છે, માર પૈસાને ઠોકર,

જરદાર નહિ, દિલદાર માણું, ભલે હોય તે નોકર.

આપણી શેહેરાને હમેશાં સહવારે વેહેતું ઉકાની ટેવ હતી, અને આખા દિવસમાં થું થું કામ કરવું છે, તેની તેણી પહેલાં ટીપ બતાવતી હતી; પણ હવે તે સવળું કામ મીસીસ ઓલીવરને હસ્તક ગયું હતું, તેથી તેણી સહવારે ઉઠીને ફરવા જતી હતી. તે દહાડે બપોરે 'રેસકોર્સ' ઉપર જવું હતું, અને મીસીસ ઓલીવરે આપણી મેહેરાને ધણુંએ સમજાવ્યું કે શેહેરાને ધરમાંજ રહેવા દેવી, અને બંધી જગે સાથે લઇ જવી નહિ. જ્યાં જતાં હતા ત્યાં શેહેરા અને મેહેરા બંને સાથે જતાં હતાં, તે મીસીસ ઓલીવરને ગમતું હતું નહિ, પણ મેહેરાંએ મીસીસ ઓલીવરને ખુદને ખુદનું એક વાર કહી દીધું કે એ મારી કમ્પેનીબન (શેહેરા) વગર હું કદી બાહર નિકળીશ નહિ. આથી મીસીસ ઓલીવર બહુ ખમગતી હતી. અને બીજાંઓને કહેતી હતી કે બાઇ થઇને પોતાની પગારદાર કમ્પેનીબનને એટલું બધું કાઢું અને એ!તો બધો લાહવો આપવો, અને તેણીની ઉપર એટલું બધું હેન દેખાડવું, અને તેણીના વગર હાથવું ચાલવું નહિ, એ અક્કલથી અને વિવેકથી ઉત્તરું છે. આથી તેણી આપણી શેહેરાને અંદરખાનેથી બહુજ ધિક્કારવા લાગી. આપણી શેહેરાં આ સવળું મોઢીચીંચી થઇને તપામતી હતી, અને મનમાં બધું સમજતી હતા.

એ આપણી શેહેરાંએ મીસીસ ઓલીવરને પૂછ્યું, “જે. પી. આરડીસ્ટ સાથે આજે તમે મુલાકાત કરાવવા કહ્યું હતું તે આજે મળશે?”

“હા, તે આવશે ખરો, પણ તેનો ફ્રેન્ડ બી. હોરમસન મને મળ્યો હતો, તેની તરફથી મેં જાણ્યું છે કે માથેરાનના હોટેલમાંથી તેણે

જાણ્યું કે પડોસનાં ઓરડામાં ઉતરેલી બે જવાન છોકરીઓમાંની એક તેની સગી શેહેરાંયાનું છે, તેથી તે તુરત ત્યાંથી નિકળી ગયા હતા, વાસ્તે હવે તેને આપણે મળીશું તોપણ તે શેહેરાંયાનું આગળ આવીને વાતે ઉભો રહે, એવો સંજવ દીસતો નથી. ”

આ સાંભળીને શેહેરાં મનમાં હસી, અને મનમાં જ બબડી, “એ કામ મારું છે. જે મારું ચાલુનું ફેલ નો આ મીસીસ ઓલીવરને કદી હું રાખતે નહિ વડીલ સાહેબનાં બેજાંપાં : આજ્યું કે જવાન છોકરીઓને છુટું માણુવની દેખરેખ જોખરે તેથી, નહિં તો, શું હું મારી આખર મારા હાથે સાચવી શકતી નથી. શું ? એમ તો કાંઈ બીજી જવાન છોકરી પોતાની આખરમાં રહેવા માગે તો મરદની તાકાત શી કે તેણીની આખર ભૂટે ?”

આપણે જોયું કે મેહેરાંનો વેશ ધારણ કરવાથી શેહેરાં મીસીસ ઓલીવરની પણ અગામણી થઈ પડી હતી. આ મીડી જવાનની મીસીસ ઓલીવર આપણી મેહેરાંને શેહેરાં માનીને તેણીની ઉપર મધમાખ થઈને ભમતી હતી.

આ બન્ને છોકરીઓના બાબમાં પૈસો કેટલે દરજ્જે માન અકરામ મેળવે છે, તેનો અંગત અનુભવ બન્નેને મળ્યો હતો. ઉપર કહી ગયા તેમ આપણી શેહેરાં સહવારના પોહોરમાં સકાળેથી ઉઠીને એકલી “ગન્ડ ગારડન” તરફ ફરવા ગઈ. મીસીસ ઓલીવરને તો ફક્ત મેહેરાંની દરકાર હતી. ગરીબ છોકરી ગમે તે કરે તેની તેણીને પરવા હતી નહિ. આથી આપણી શેહેરાં ઉપર મીસીસ ઓલીવરની તકેદારી થોડીજ રહેતી હતી. તેણી જઈને ગારડનમાં એક બાંક ઉપર બેઠી. આસ્તે આસ્તે એક ગીત ગાવા લાગી, એવું સમજીને કે અહીં બીજી કાંઈ નથી, પણ થોડો મિનિટમાં કાંઈનાં ઊંકવાનો સાદ આવ્યો; ત્યારેજ પાછું ફરીને જોતાં જાણ્યું કે કાંઈ ઝાડની પછવાડે બાંક ઉપર બેઠેલું છે. તે સમયે પણ તેણીને જોઈ કે તુરત ઉઠીને તેણીની આગળ આવ્યો, અને બોલ્યો, “માફ

કરને બાનુ ! મારી હાજરીથી તમે વાકેફ થયા કે તમારું માનું બંધ થઇ ગયું ! તેથી સેવક દિલગીર છે. રજા હોય તો હું બેસું ! ”

“ ઓ ! મીસ્ટર આરટીસ્ટ ! તમે ! હા. અહીં બેસો ! ” તેણીએ આવકારથી તેને પાસે બેસાડ્યો. “ તમે એકલા જ છો કે તમારો દોસ્ત પણ સાથે છે ? ”

“ નહીં, હું એકલા જ છું. તમને ચિત્રનો બહુ શોખ છે તે તો હું જાણતો હતો, પણ આજે તો વળી માત્રમ પડ્યું કે તમને પણ મારી માફક સહવારના પોહોરમાં સકાળે ઉઠીને હવા ધોરવાનો શોખ છે. આપણા વચ્ચે હાલ તુરત તો બે શોખ સાધારણ છે, ” ચિતારાએ જગ્યાનથી ચિતરવા માંડ્યું.

“ હા, હું હંમેશાં વેહેલી ઉઠું છું અને ધણી ખરી એકલી ફરવા નિકળી પડું છું, ” તેણીએ જવાબ દીધો; “ એકલી હોવું ભારે હું હંમેશા કાંઈ પણ ગીત ગાવામાં મારું ધ્યાન રોકું છું. ”

“ એ પણ સારી વાત છે. ગાયનકળા અને ચિત્રકળા એ બે નાદર હુજર છે. હું પણ વેહેલો આવીને અહીં એકાંતમાં ખુદરતની બધીહારી કાગળ ઉપર ઉતારું છું. આવો, હું તમને મારું નવું ચિત્ર દેખાડું, ” એમ કહીને તે તેણીને પોતે બેઠેલો હતો, અને જ્યાં તેણે ‘મઝલ’ જાઠવેલી હતી, ત્યાં લઇ ગયો.

“ મીઠા આરટીસ્ટ, આ તકે હું પેલાં તમારાં ચિત્રની ભેટને માટે તમારો ઉપકાર માનું છું મને તે ધણું જ ગમ્યું ! અને તેને મેં મારા જીનની માફક સાચવી રાખ્યું છે ! ” આપણી શેહેરાંએ કહ્યું.

“ અત્યાર સુધી, મારી આખી ઉમ્મરમાં જો કાંઈ પણ ઓરતે મારા કુન્નર તરફ દિલસોજી દેખાડી હોય, તો તમે પેહેલાં બાનુ છો, માટેજ મેં તમને તે ચિત્ર ભેટ કરવાની હિમ્મત કીધી છે. આપણી એકજ વખતની ટુંક જોળખમાં એ ભેટ આપવાની મેં છૂટ લીધી, તેથી તમને મારી તરફ ગુસ્સો નહિ લાગ્યો ? ”

“નહીં, ખીલકુલ નહીં ! હું ‘જોઉં’ છું કે તમારા જેવા એક સદ્-
ગ્રહસ્થને મારા સાચા મિત્ર તરીકે મળવામાં કશું ખોટું નથી, વળી
માટીડાઓમાં મારા કાંઈ મિત્ર નથી, હું તમને મારા પેહેલા મિત્ર
કહી શકું. ”

“હું તો એમ સમજું છું કે તમારા જેવી એક ચંચળ નાર
તરફ ધણા જવાન્યા ખેંચાયા વિના રહે નહીં, ” આરટીસ્ટે ટીકા કીધી.

“હશે, હું કાણુ અને મારી પદવી કેવી ?! હું નોકરી કરું છું.
અને ગરીબાઈ જોઈને આજે દોસ્તી કાણુ કરે ? આજે તો બા પૈસાવાળીઓ
તરફજ મધમાખો લમે છે, ” શહેરાં જેણે ગરીબાઈનો વેશ લીધો હતો,
તેણી ખેલી.

“હા, હું જાણું છું, તમે પેલી મીસ શહેરાં બાનુના પગારદાર કમ્પે-
નીઅન તરીકે કામ કરો છો, તે હું જાણું છું, ” આરટીસ્ટે જવાબ દીધો.

“હાજી, હવે થોડા દહાડા બાકી છે, પછી તો નોકરી છોડી દેશ”
તેણીએ વળતો જવાબ દીધો.

આ સ્ત્રીણી પેલો આરટીસ્ટ ખુશ થયો, અને ખેલ્યો, “તમે
નોકરી છોડી દો, તો હું ધણો રાજી થઈ ! એવી હાલતમાં રહેવા
કરતાં એથી વધારે માન બરેલી અને સ્વતંત્ર હાલતમાં તમે રહો તો
વધારે સારું ! ”

વાત હવે ક્યાં ચાલશે તે શહેરાં સમજી મઠ, અને તેથી તે-
ણીને હસવું આવ્યું. આરટીસ્ટ સમજ્યો કે મારી વાતથી આ છોકરી
હસે છે. બન્ને પોતાના મનમાં મગન હતાં.

“હા, તમે કહો છો તે પણ ખરું છે. મારો પણ એવોજ વિચાર
છે. હમેશ સુધી નોકરી અને તાબેદારી કાંઈ થવાની છે ? ”

“નહી, બાનુ, એ તમારું કામ નથી ! ખરું કહું તો તમે નોકરીને સાચક નથી. મને પૂછો તો તમારે પોતે કેથે ગોઠવાઈને ધરસંસારમાં પડીને સ્વતંત્ર બનવું જોઈએ.”

“હા, તમે કહો છો તે બધું ખરું છે, પણ એ વાત તો બા નસિબને હાથ છે. આપણાં મનમાં તો ધણું હોય, પણ તે બધું કાંઈ બને છે ? હાલ તુરત તો પવન જોઈને પીઠ આપવામાં સાર છે. આપણે તે ધણુંએ ચાહીએ, પણ ખુદાયછ પાર પાડે ત્યારની વાત !”

“માફ કરજો, બાનુ, મેં તમારી સાથે થોડી ઝોળખાણુ છતાં વાત કરવામાં ધણી છૂટ લીધી છે ! તમારા કામમાં મારે માથું મારવું મને ધટારત નથી. વારું, મીસ મેહેરા, તમે વાંક લીધી તેથી તમને બૂખ લાગી હશે ? મારી પાસે પાંઉ માખણ ને ચીઝ છે.”

“નહીજી, એ તો તમારો નાસ્તો છે. મને માફ કરો, પણ તમે પુનામાં ક્યાં ઉતરેલા છો ?” આપણી શહેરાંએ તેને પૂછી લીધું.

“અલ્લેકઅન્ના હોટેલમાં, દયો આપણે પાંઉ માખણુ અરધું અરધું વહેંચી લખએ,” એમ કહીને તેણે બેહોંસ કરીને થોડું આપ્યું.

“તમારા હોટેલથી અમારો બંગલો ચોથો આવેલો છે,” શહેરાં બોલી, પણ મીઠા આરટીસ્ટ, તમને મીસીસ ઓલીવર સાથે સારું છે તે હું જાણું છું, વાસ્તે તેણીની આમળ વાત ના કરતા કે મેં તમારી સાથે પાંઉ માખણુ “બન્ડ ગાર્લન્ડ”માં ખાધું હતું.”

“ઓહ ! ત્યારે મીસીસ ઓલીવરની સંભાળમાં તમે આવી રહ્યાં છો, એમ કહોની ! હવે હું સમજ્યો !”

“હા, પણ વળી માથેરાનમાં કીધું હતું, તેમ જાજેજી પુનેથી કુચ કરી જશો કે ?” શહેરાંએ પૂછ્યું.

“ મારી જૂલ થઈ ! મેં જરા અતી ઉતાવળું પગલું બધું ‘હવું’, પણ હવે તેમ કરવા અગાઉ બે વાર વિચાર કરીશ. એમ ચાલી ગયો હતો ખરો, પણ પાછળથી વિચાર કરતાં મને સહેજ ગોળું લાગ્યું. ”

“ ગોળું શું ! કહોની કે એમ કરવું કદંબુ કહેવાય. આપણે એક જણ સાથે રાતે મળીએ અને તે સહવારના પોહોરમાં ઉઠીને, વગર કહેવે અને વગર ખખર કરવે, ચાલી જાય, તે બધું ! સામા ધણીનાં મનમાં કેવું કદંબુ લાગે ? ” શેહેરાએ આરટીસ્ટને તાણા મારી સંભળાવ્યા.

“ નહી, મીસ મેહેરાં, હવે હું તમને એતવ્યા વિના કદી નહિ જાઉં એવો વચન આપું છું. તે દહાડે મારી ચાલ ચલણમાં લગરીક કદંગાપણું લાગ્યું હશે એમ હું માનું છું અને તેને માટે મારી માયું છું. ”

“ પેલા પિકચર માટે હું તમારો એકવાર ફરીથી ધણો ધણો ઉપકાર માનું છું, અને વળી માખણ પાક અને ચીઝના નાસ્તા માટે પણ ઉપકાર થયો. જો કોઈ પણ મહત્ત્વ તરફથી કાંઈપણ બેટ કોઈ પણ વખતે મેં સ્વીકારી હોય, તો તે તમારી પાસેથી આ બેટ મેં પહેલીજ વખતે લીધી છે એ બાબદ ખુબ ધ્યાનમાં રાખજો. ચાલોજી, હું હવે જમશ. પેલી મીસીસ ઓલીવરને નાસ્તો ખાતાં જરા વાર લાગે છે તો ગોખ્યાઈ કરી શેજ છે. ”

“ હું સાથે મુકવા આવું ? ”

“ નહીજી, માફ કરો, હું એકલી ધણી ઝકપથી ચાલી જમશ. વળી તમને હજી તમારો સામાન પેટ્રીમાં મુકતાં વખત લાગશે, ” એમ કહીને તેણી તેની સાથે હાથે હાથ મેળવીને ચાલી ગઈ.

તેણીનાં જવા પછી જલ પરવીઝ આરટીસ્ટ નિચે પ્રમાણે મનમાં બડબડાયા:— આહ ! કેવું પરીઉં છે ! બલી ! હુસ્વાર, ખુબસુરત તે છતાં

બિચારીનાં નસીબમાં નોકરી લખેલી છે ! મેં મક્કમ ઠરાવ કર્યો છે કે મરહુમ માકાશાહનાં વિચિત્ર વિલને એક ફારે મેલીને અને પેશા વાડીઆ સોલીસિટરની સમજાવટને ખૂણે નાખીને જો કાંઈ મનગમતી છોકરી મળે, ગરીબ તો ગરીબ, પણ બધી રીતે બલી અને હુશ્યાર, તો તેની સાથે જો ચોખ્ખા છંટાવી દઉં. આ છોકરી મને ગમે છે. હું માયું છું તેનાં કરતાં સરસ અને ચઢિયાતી છે, ધણીજ સરસ છે ! અને એની ઉપર પ્યાર પણ દોડે છે ! પણ એ મને કબુલ રાખશે કે ? ”

પ્રકરણ ૨૪ મું.

મનમાં અદરાતો.

મનમાં અદરાય, મનમાં પરણે,

ને મનમાં કાંઈ જણે જો;

અજબ થાઓછો શાને માટે ?

એમ બી વાત બને છે.

શેહેરા “બન્ડ ગારન્ડસમાં” ફરવા મઘ હતી, લાર પછી મેહેરા ઉઠીને બાગમાં તેમજ બાહેર રસ્તા ઉપર નિકળીને ફરતી હતી. આસરે સાત કલાકનો અમલ હતો. પુનામાં સહવારના પોહોરમાં પોતાના બંગલામાં, તેમજ જોએ મેનરોડ ઉપર રહેતાં હોય તેઓ રસ્તા ઉપર લથાર મારવા નિકળે છે.

નારતો ખાધા પછી દસ વાગે, જ્યારે શેહેરા અને મેહેરા બન્ને એક ઓરઠામાં એકલાં મળ્યાં, લારે આપણી શેહેરાએ મેહેરાને ધણી આતુરતાથી પૂછ્યું, “ડીઅર મેહેરા, ટેબલ ઉપર મેં તને પૂછ્યું નહિ, પણ મને કહે, તું સીક જેવી કેમ લાગે છે ? ”

મેહેરાં એકદમ પોતાની સહીને વળગીને બોલી, “નહીં, વાહાલી બેન, હું સીક નથી, પણ મને ગભરાટ છૂટે છે. એને ગભરાટ કહું કે બીજું શું કહું તે માટે બીજો બોલ જડતો નથી. હું બહુ બિહકશુ છું. વાઈ, હું જેને ચાહું તેને કાંઈ મદદ કરું તો શું થાય ?”

“તો શું થાય ? કાંઈ થાય નહિ. મદદ કરવી ઘટે ત્યાં કરવીજ જોઈએ,” આપણી શેહેરાંએ જવાબ દીધો.

“પણ તેને વાસ્તે હું બીકું છું. જે સાંભળ, બેન, આજે સહવારે જંગલની બાહર ફરતી હતી, અને મીસીસ બોલીવર વરન્ડા પર બેસીને મને જોયા કરતી હતી, તે વારે એક સ્ત્રી મારી આગળ આવી. હું તેણીને જોઈને ચોંકા. મેં તેણીને સોહલની બાઈડી નાનું તરીકે ઓળખી. બીચારીનો હાલ જોઈને મારી અંખમાં પાણી ધાધ આયા. મેં તેણીને ઉતાવળે કહ્યું, “બોલ, જે કહેવું હોય તે ટુંકમાં કહીને અહીંથી ચાલી જ. તેણીની વાત જાણી લીધી. તેઓ ગુપતા સીટમાં રહે છે. સોહલ અધ્યાશના ડ્રેસમાં ફરે છે, અને દાદી રાખી છે, અને અગીઆરીમાં કામ કરે છે, પણ હાલ તદ્દન સીક છે, ઉઠાવું બેસાવું પણ નથી, ને બૂખમરો ભોગવે છે !”

“તું તારા બાઈને મળવા માગે છે, નહીં વાઈ ?” આપણી શેહેરાંએ પૂછ્યું.

“હા, ને કાંઈ મદદ કરવા માગું છું. બિચારું નાતું બચ્ચું કેવું ટળવળતું હશે !” મેહેરાં કદર બાઈને બોલી.

“મેહેરાં, તું એકલી જતી ના. વખતે ડિટેક્ટીવ હજી તારી પછવાડે હોય, એ બનવાજોગ છે. હાલ તું કાંઈ જાનની હુલકાઈ કરતી ના. આપણે બન્ને જણ સાથે જઈશું.”

આ વાત થઇ પછી સંજે તેઓ “ રેસકોર્સ ” ઉપર ગયાં. બે કલાક અગાઉથી મીસીસ ઓલીવર મેહેરનાં ડ્રેસની તકેદારી કરવા લાગી. પૈસાવાળા શહેરો તરીકે ગણાવા ફક્ત સાડી, ઉંચો પોલકો, હીરામેતીની જશ્યુસ, વગેરે તેણીને પહેરવું પડતું હતું, પરંતુ ખરી શહેરોને કમ્પેનીઅન તરીકે ઉતરતો પોશાક પહેરવો પડતો હતો, અને વળી તેણી કાંઈ પણ ધરેણી પણ પહેરતી હતી નહિ; આટલું છતાં સાદા પોશાકમાં પણ તેણી વેશધારી શહેરો કરતાં ઘણી દીપી નિકળતી હતી. મીસીસ ઓલીવર પણ તે જોઈને બોલતી હતી કે, “ હા, શહેરોબાનુની કમ્પેનીઅનને ખુદરતેજ દેખાવડી બનાવી છે, તેથી જે સાદું પહેરે છે તેથી પણ દીપી અને શોભી રહે છે, પણ શહેરોબાનુને પૈસાવાળાની દીકરી તરીકે દરેક બાબતમાં ‘ પ્રેફરન્સ ’ મળવું જ જોઈએ.”

મીસીસ ઓલીવરનું આ તર્કશાસ્ત્ર લુલું હતું. તેણીમાં ન આશ્ચર્ય કે હુશ્યારી હતી. ખાનદાની શહેરો ગરીબાઈનો પાર્ટ બજવતાં સદા પોશાકમાં પણ દરેક રીતે પ્રકાશી નિકળતી હતી. ખાનદાન છુપું રહેતું નથી, એમ આપણે શહેરોના દાખલાપરથી જણાવું હતું, પણ તેણીની પાસે પુટ્યાં નથી, એમ સમજીને બધાં તેણીને ‘ ડોન્ટ કૅર ’ કરતાં હતાં. મીસીસ ઓલીવરે નિયમ રાખ્યો હતો કે જે પૈસાવાળા હોય તેનેજ તાડ ઉપર ચઢાવવી. આ બંને છોકરીઓના તાગડાથી તેણી બીચારી અચ્છાન હતી, એટલે સપાટી ઉપરનું જ જોઈ શકતી હતી, પણ બિતરમાં શું છે તે તેણી જોઈ શકી હતી નહિ. બાહેરના દેખાવ ઉપર બૂલવું નહિ, આ કહેવત તેણીએ સેંકડો વાર વાંચી હશે, પણ તે છતાં તેણી શાપ ખાતી હતી. તેણીની જગે કાંઈ બીજું હોત તો તે પણ આમ થાપ આધા વિના રહેત નહિ.

મીસીસ ઓલીવરને આપણી શહેરોએ વળી બીજી રીતે બાળી:—

“ મીસ મેહેરો, તમને પગાર મળે છે તેમાંથી તમે આવા ‘ સાદાં ’ પણ મેંધા કપડાં બીધાં કે ? ”

“નહિ, મીસીસ ઓલીવર, મારો પગાર તો હું એકઠો કરું છું, આએ કપડાં તો બધાં મીસ શેહેરાંએ પોતાના પૈસામાંથી મને અપાવ્યાં,” કહેવાતી કમ્પેનીઅને આ પ્રમાણે મીસીસ ઓલીવરને બાળવા બાણી બોલતી બતાવી.

“તમારી ઉપર શહેરાંબાનું બહુ કુરબાન છે, અને હું તેણીની આટલી કાળજી રાખું છું, અને ઉપરની ઉપર રહું છું, તોપણ મારી તરફ જરાપણ દિલસોજી લાગતી નથી; મને કાર્પ દહાડે એક ચીજ બી ઉંચકીને આપી નથી!” આ પ્રમાણે મીસીસ ઓલીવર બબાપો કરવા લાગી.

“હા મીસીસ ઓલીવર, હું પણ એમજ જોઉં છું, પણ તમે અમો પારસી બાનુઓ ઉપર ઈચ્છેજી હમજમ ઠસાવવા કોશીશ કરો છો, તે કદાચ શહેરાંબાનુંને ગમતું નહિ હશે.”

આ પ્રમાણે વાત થઈ, પછી તેઓ રેસકોર્સ ઉપર ગયાં; ત્યાંથી મીસીસ ઓલીવર મારફતે બી. હોરમસજી તેમજ પેન્ના આરટીસ્ટને શહેરાંના બંગલામાં રાત્રે જમવાનું ઇજન થયું હતું. વાંચનારને ખબર છે કે મીસીસ ઓલીવર દોરાબ વાડીઆની ઓળખીતી હતી, અને તેણી પણ તે વડાજની મરજી મુજબ ઇચ્છતી હતી કે આપણી શહેરાંના લગન તેણીના સગા સાથેજ ગોઠવાય, તો સારું. બીજા હાથ ઉપર બી. હોરમસજી મનમાં અદરાતો હતો અને મનમાંજ પરણતો હતો. તેના મનમાં મોટી મોટી આશાઓ રમતી હતી. ફક્ત સચ્ચાઈ અને ઇન્સાફને ખાતર અમે કહીએ છીએ કે પેન્ના આરટીસ્ટ ધણા ઉમદા વિચાર ધરાવતો હતો. તેને આપણી શહેરાં તરફ ખેંચાણ થયું હતું ખરું, પણ તેણીને પોતાની સગી શહેરાં તરીકે જાણીને નહિ, પણ એક ગરીબ શીખેલી બહેત્રી કુશ્યાર અને રાંક નોકરી કરતી છોકરી સમજીને તે તેણીને ચાહવા શીખ્યેક હતો.

તે દિવસે બેગી મળેલી પારટીની વેળા એક આખર ધ્યાન પુગાડવા નોગ હતી. આપણી મેહેરાં, જેણી અલગતા હાલ શેહેરાંના નામ હેઠળ ઓળખાય છે, તેણીની પાસે બી. હોરમસજી લખ્યા કરતો હતો. તેણીની આગળ બેસીને તેણીની સાથે વાત કરતાં, જાણે તેણીના દિલ ઉપર પડતો હોય એટલો નજદીક બેસતો હતો. તેણીના કાન ઉપરપડીને જાણે કેવી એક હરસેની વાત કરતો હોય તેમ ઘડી ઘડી કરતો હતો. બીજા હાથ ઉપર શેહેરાંને ગરીબ મેહેરાં સમજીને પેટો આરટીસ્ટ તેણીની સાથે સાદી સાધારણ અને ડાહી વાતો ચલાવતો હતો. એમાં તો કશો શક નહિ હતો, કે આ બે આશક વચ્ચે આસમાન જમીનનો ફેર હતો. મેહેરાં ફક્ત સમ્યક્તાને ખાતર બીજા હોરમસજી સાથે વાત કરતી હતી. તેણીને તેને 'માટે કશો સારો અભિપ્રાય હતોજ નહિ, ઉઘટી તે પિહતી હતી કે રખેને મને એ ઝવેરી ઓળખે, તો મારા બાપ સોહજ વિષે તેની યાદદારતા તાજી થાય. પરંતુ આરટીસ્ટ અને શેહેરાંની ગોફતેગો ખરા જીગરની અને અંતઃકરણની અરસપરસની ખરી લાગણીથી બેગાયત્રી હતી. તેઓ બન્ને એક બીજાને ખરા અંતઃકરણની બત્રી લાગણીથી ચાહવા શીખ્યા હતાં.

પ્રકરણ ૨૫ જી.

નાદા-યત.

હાંડા માસ્ટર રાખે નહિ-કાંઈ નફ્ટાઈની હદ,

પૈસા હોય પાસે ત્યારે-તો-દુ-યાથી થાય રદ.

આપણી મેહેરાં કાંઈકાંઈ વાર પોતાના મનનું સુઝવું કરતી હતી. શેહેરાંએ તેણીને તેણીના બાપને ત્યાં એકત્રી જવા ના કહી હતી. પહેલાં તેણીને શેહેરાંનું કહેવું વાંજખી લાગ્યું હતું, પણ પાછળથી વિચાર

કરતાં તેણીએ એકલીજ જવાનો ઠરાવ કર્યો હતો. પોતાના બાપના ગરીબ ધરમાં શેહેરાને લઈ જતાં તેણી અચકાઈ હતી, તેમજ તેની ચીથડે

હાલ ધણીઆણી સાથે શેહેરા જેવી જરદાર બાનુને ઓળખ કરાવવાનું ઠીક લાગ્યું નહિ, અને તેથીજ તેણીએ એકલી જવાનો મક્કમ વિચાર કરી રાખ્યો હતો.

ગુપ્તા સ્ટ્રીટ ક્યા છે અને ક્યાંથી જવાય છે, તેની બધી ખબર તેણીએ માણસો પાસે મેળવી રાખી હતી, પણ ફિક્કર માત્ર બી. હોરમસનની હતી. જો કે તેણીની ખાતરી હતી કે બી. હોરમસનને તેણી સોહલની બેન છે એમ હજી સુધી જરા પણ શક ગયો હતો નહિ, અને સોહલ સાથે આ છોકરીને કંઈ પણ સંબંધ છે એવો દેશબાર ખ્યાલ પણ બી. હોરમસન ઝવેરી રાખતો હતો નહિ. વળી સોહલ પણ તેના ખ્યાલમાંથી નિકળી ગયો હોય, એમ લાગતું હતું, તે છતાં તેણી તેનાથી બહુ બીહતી હતી, કે રખેને તેને એવો કંઈ શક જાય, અને તેથી ખોટું થાય.

બીજા હાથ ઉપર બી. હોરમસન આ મેહેરાં ઉપર એટલો તો પ્યારમાં પડેલો હતો કે કહેવાની વાતજ નહિ. તેણીને વજીહાની શેહેરાં માનીને તેણીની સાથે લગન કરવા તેનો જીવ તલપાપડ થઈ રહ્યો હતો. તે ખાનદાની છોકરી માંગતો હતો, અને તેથી આ લગનથી તેનો માન-મરતબો વધશે, એમ ધારતો હતો. દોઢીઆની તેને દરકાર ન હતી, કારણકે દોઢીઆં તેની પાસે ચીકાર હતાં. તેને સારાં ખાનદાનની ગરજ હતી, કારણકે તેનું પોતાનું ખાનદાન હલકું હતું.

પોતાના બાપના ધરે જવાની તેણી તક દોષતી હતી. તે તક તેણીને મળી. એક બપોરે આપણી શેહેરાંએ પોતાની સહીને વિશ્વાસમાં લઈને કહ્યું, “હું આજે જલ આરટીસ્ટને ‘બન્ડ મારકન્સ’માં મળવા જવાને

વિચાર રાખું છું, કાસ્ટ્યુકે તેણે મારી સાથે એવી ગોઠવણ કીધી છે. તું આ વાત મીસીસ ઓલીવરને કહેતી ના” મેહેરાં પણ પોતાની સહીનાં બિવિધનાં સુખને માટે ધણી ઈતેમ્મર હતી, કારણુ જો તેણી આ સગા સાથે પરણે, તો દોલત વેહેંચાઇ જતી અથવા ખરબાદ થતી બચે, એમ તેણી માનતી હતી.

પ્યારનો ડાંખ કેવો છે, પ્યારની મુઝવણ કેવી છે. પ્યારથી ભરેલું દિલ કેવું દુઃખી છે, એ બધું મેહેરાં સમજતી હતી, કારણુ કે તેણી પોતે પણ દોરાજ વાડીઆ સોલાસિટરને ચાહતી હતી, અને તે પણ તેણીને ચાહતો હતો, પણ તેણીને વજીફાની શેહેરાં સમજીને ધંવાનો વિવેક ન પડે તે માટે પોતાનો પ્યાર જાહેર કરવા કરતાં દાખી રાખવાને વધારે વાજખી ધારતો હતો.

મેહેરાં મનમાં વિચારતી હતી, કે “જ્યારે તેને ખરી વાત માલુમ પડશે કે હું પૈસાવાળી નથી, ત્યારે તે મને પરણુવા ખુશી થશે કે ? અમારી ઠગાઇથી રખેને તે ગુસ્સો કરે ?” આમ વિચાર કરીને મેહેરાં મનમાં ડરતી હતી.

આપણી શેહેરાં પોતે ફરવા ગઇ પછી આપણી મેહેરાંએ મીસીસ ઓલીવરને કહ્યું, “મને કાંઇ નજદીકની દુકાન પર ખરીદી કરવી છે, માટે હું બાહેર જઈં છું” સાથે આપાને લીધી હતી. રસ્તેથી એકાદ દુકાનમાંથી બે પાંચ રૂપીઆની ખરીદી પણ કીધી, જેથી પોતાનો બોલ જૂઠો ન પડે પણ આગળ ચાલતાં ગુપ્તા સ્ટ્રીટથી થોડેક છેટે સામેથી જે ધણીથી તેણી ધણી બિહતી હતી, તેજ સામે મળ્યો. બી. હોરમસજી ઝવેરી પોતાની મોટી કુખ કહાડતો, હસીને દાંતો દેખાડતો, વાંદરા માફક હસવા લાગ્યો, અને વિવેક સમજ્યા વગર તોછડાઇથી બોલ્યો, “ઓલ્લો હું કેવો બાગ્યશાળા ? હું તારોજ વિચાર કરતો હતો અને તેટલામાં તો

તું વાહાલી મલી ગમ! લાવ, આએ તારા હાથમાંનું બંડલ હું ઢિંચકું.
ક્યાં જાયછ કલેજાં ? કલેજાં ચાત્રની, હું પણ સાથે આવું !”

મેહેરાં ગભરાઇને તદન મુંગી બિભી રહી. તેણીનાં હાથપગ થરથર
ધ્રુજવા લાગ્યા, પણ જેમતેમ બોલી, “ ઠેંક વુ. મી. ઝવેરી, હું એકલીજ
જમશ, મને કાંઈ ખરીદવું છે.”

“ ઓ મારી વાહાલી, જે તારે કાંઈ ખરીદવું હોય તો મારા
જંવા અનુભવીને સાથે લઇ જવોજ જોઇએ, કારણકે બાઇ માણસ બહાણીને
તને ઠગશે. વળી રેસ્મી કાપડ પારખરામાં મારી કાંઈ જોડ નથી,” એમ
બોલી બી. હોરમસજી અહંકાર કરવા લાગ્યો.

“ નહી, માફ કરો, તમે સીધારો, બંગલે આવજો,” મેહેરાંએ
તેને સમજાવીને ખરતો કરવાની કાશીશ કરી, પણ ફાકટ.

બી. હોરમસજીએ બજીદ થઇને સાથેજ ચાલવા માંડ્યુ. મેહેરાંએ
છેવટે તેને ચીરડાઇને ચાલી જવા કહ્યું, તોપણ તે ત્યાંથી ખસ્યો નહિ.
છેવટે તે બોલ્યો, “ ચાલો ત્યારે દુકાન સુધી હું આવું છું, તમે અંદર
જળો ને હું બાહરથી ચાલી જમશ, ”

વળી મેહેરાં ગભરાઇ. તેણીને હવે શીજી કાંઈ ખરીદવું હતું નહિ. વળી
તે બાજુ ઉપર કાંઈ મોટી દુકાનો પણ હતી નહી. આથી તેણીને ખરેખર
કુદરતી રીતે ગુસ્સો આવ્યો અને તેથી જરા બોલી, “ મી. ઝવેરી. મારે
એકલુંજ જવું છે, માટે તમે ફાફટની હઠ લઇ મારો પીછો શા માટે
પકડ્યો છે? તમને કાંઈ રીત ભાત આવડતી નથી ! હું કાંઈ મારાં સગાંને
મળવા જઈ લાં તમને સાથે લેતી જઈ કે?”

આ પ્રમાણે જ્યારે તેણીએ તેને તાજા માર્યા, ત્યારે તે બોલ્યો,
“ ચાલ ડિઅર, તારે તો હું જઈ છું !”

ખી. હોરમસજીનું લોહી હલકું હતું, તેનો ખવાસ હલકો હતો, તે પોતે બધી રીતે હલકો હતો. તેની રીતભાત ઉતરતી હતી, આથી પાછો ફરવાને અદ્દલે તે મક્કીનાં નાકે જમ ઉભો. આપણી મેહેરાંએ ધાર્તીની મારેલી પાછું ફરીને જોયું પણ નહિ, અને સારાં ભાગ્યે સોહલની બાયડીને ખડકીમાં ઉભેલી જોઈને તે ધરના ઓટલા પર ચઢી ગયો.

ખી. હોરમસજીએ નાકે ઉભો રહીને મેહેરાંને એક ધરમાં ચઢતી દીઠી હતી, પણ લાંબેથી તે ધર ક્યું તે ચોક્કસ કહી શક્યો નહિ. જેની આદત હલકી, જેના વિચાર હલકા, તે માણસ સર્વેને હલકાં સમજે છે. આ બાબમાં તેને આ છોકરી ઉપર વેહેમ જવા લાગ્યો. તે મનમાં ખડખડવા લાગ્યો. “ઓરત જાતનાં ચરિત્રને કોણ પુગી વળ્યું છે? પેહેલાં કહ્યું કે ખરીદી કરવી છે, પછી કહે છે કે કોઈને મળવું છે! એના બોલ ઉપરથી મને તો લાગે છે કે દાળમાં કાંઈ કાળું છે! અંદા એરામ, ચાલ, આજે એ હિલચાલ ભરાઈ સંતાઈને તપાસું!”

એમ ઠરાવ કરીને તે ગુપતા સ્ત્રીમાં દાખલ થયો, ત્યાં એક ધર, જે ધર ઉપર મેહેરાં ચઢી હતી એમ તેણે દૂરથી જોયું હતું, ત્યાં ઓટલાપર રમતા છોકરાને દૂર બોલાવી હાથમાં બે દોઢીઆં આપીને પૂછ્યું, “ભુચા, દે, કાંઈ ખાજે, વાઈં હમણા આએ ધરમાં છોકરી ચઢી?”

“હાજી, બે ત્રણ મિનિટ થઈ. આએજ ધરમાં કોઈ ચઢી.”

ઓટલી પૂછપરછથી તેને કાંઈ ખાતમી મળી નહિ, તેથી ધરની સીડી આગળથી હાલ તુરત દૂર જઈને, સામેની બાજુએ એક દારૂનું પીકું હતું, તેમાં જઈને સોદાની એક બાટલી પીવાનાં બાહાણે ત્યાં બેઠો. આ દુકાનમાંથી સોહલ સરકારી રહેતો હતો તે ધરનો ઓટલો બરાબર દેખાતો હતો. દારૂવાળો પારસી હતો, અને ઝવેરીનો ભપકો ભારે હતો, તેથી તે દારૂવાળાએ તેને કોઈ મોટું માણસ સમજીને માન આપ્યું, અને સેહે-બાઈથી વાત કરવા લાગ્યો. થોડીવારમાં મેહેરાં ઓટલા ઉપર આવી. તે

છીની પછવાડે સોહોલની બાયડી, નાભાં, ઝોટલા સુધી મુકવા આવી હતી, તેમજ તેણીનો ભાષ પણ છેક ઝોટલા સુધી આવ્યો હતો. બી. હોરમ-સજીએ ભરાઇને સગળો મામલો તપાસી લીધો. સોહોલનો ચેહેરો તેને ધ્યાનમાં એકદમ આવ્યો નહિ, પણ એ ચેહેરો તેને આગલ દીઠો હોય તેમ શક જવા લાગ્યો. તેની બુદ્ધિ યાદદાસ્તશક્તિએ તેને એકદમ ચારી આપી નહિ. દારવાલાને પૂછતાં તેનું નામ સોહરાજી સરકારી નામ દીધું, જે પણ પેહેલાં બેરામ ઝવેરીને જણીતું લાગ્યું નહિ. આથી રસ્તે ચાલતા તે પોતાના મગજને થોડી થોડીને યાદ કરવા લાગ્યો કે “આ સોહરાજ સરકારી કોણ? અને આ પૈસાવાલી છોકરીને તેની સાથે શો સંબંધ?”

વળી તે વિચારવા લાગ્યો કે “એ છોકરી જ્યાં જાય છે ત્યાં પોતાની સહીને લઇ જાય છે, અને અહીં આવી તે એકલી! તેનું શું કારણ? એમાં કાંઇપણ ભરમ છે!”

બધી વાર પછી તેને કામ આવી કે “આ બન્ને સહીઓ સુરતની રહેવાસી છે, અને કહે છે કે એકબીજાની પડોસમાં રહેતાં હતાં. પેલી મેહેરાં સરકારી અને આએ સોહરાજી સરકારી, ત્યારે આ માટીડો મેહેરાનો ભાષ થતો હશે! ઝોતારી! હવે સમજ્યો! પેલો ચંડાલ સોહલ સરકારી મારે ત્યાં ચોરી કરીને નાહાસી ગયો અને હજી પકડાયો નથી, તેની મેહેરાં સરકારી બેન થતી હશે! અને તેની બેન સાથે નહિ આવી તેનું કારણ પણ એમ હશે કે આ બે જણને એકબીજા સાથે છુટ્યો પ્યાર હશે, અને તેથી તેણીને જણાવ્યા વગર એ અહીં મળવા આવી! હવે હું સમજ્યો! આહ! બચ્યા! ઠીક છે! હું કેવો નસિબદાર અને વળી કેવો હુશ્યાર! આ છોકરીને હવે મારા સપાટામાં લેતાં વાર નહિ લાગશે!”

પ્રકરણ ૨૬ મું

બચ્ચા ! તને મેં ઓળખ્યો !
નાસભાગ કર, વેશ બદલ,
એક દિન આવશે, લુચ્ચાઇ કરી
એવટ સુધી કદી નહિં ફાવશે.

મેહેરાં સમજી હતી કે બેરામ ઝવેરી પાછો ચાલી ગયો હશે. પણ તે એટલી નિચ હદ સુધી તેણીની પૂઠ પકડશે, અને તેણીની હિલચાલ તપાસશે, એવો તેણીને લેશબાર પણ શક હતો નહિ.

નાજાને તેણીએ કાટી કાપી હતી. તે નાજાં ગમે તેવા બોલ બોલવા લાગી હતી. તેણીની રીતભાત તેણીને ગમી નહિં; ન સુધડતાઇમાં, કે ન રીતભાતમાં, કે ન વાતચીતના વિવેકમાં તેણી મેહેરાંની પસંદગી પામી હતી. પોતાના ભાઇને ઢોલકી ઉપર સુતેલો જોઇને તેણીનું ધ્યાન તેનામાં રોકાઇ રહ્યું હતું.

“ભાઇ, આ તારામાં કેટલો ફેરફાર ! આ તારા કેવા હાલ ! આ દાઢીથી તું કેવો લાગેજી ! તું અહીં ક્યારે આવ્યો ? તું અહીં શું કરેજી ?” વગેરે વગેરે સવાલ તેણીએ પૂછવા માંડ્યાં.

સોહલની ચાલચલણમાં પણ મેહેરાંને કાંઇ ફરક લાગ્યો નહિ. તેણે એનને પોતાની પાસે ઢોલકી ઉપરજ એસાડી. પણ તેણીના સવાલના કાંઇ જવાબ દીધા નહિ.

નાજાંએ એક ખરડાયલું ભુલકું લાવીને મેહેરાંના બોળા ઉપર એસાડ્યું. પોતાના કપડાંની દરકાર ન કરતાં, તેમજ તે છોકરાંના ખરડાયલા ગાલની કાંઇ પરવા કર્યા વિના, તેણીએ તે છોકરાંને પોતાની છાતીમાં દાખીને ચુમીએ લીધી. આ છોકરું નાજાનાં જેવું ખુશસુરત હતું, પણ તેની આવજતમાં ખામી એટલી બધી હતી, કે નહીં બોલવામાં નવ ગુણ.

“જો સોહલ, હું તને કહ્યા કરતી હતી કે મેહેરા જાણશે તો તને મળ્યા વગર રહેશે નહિ,” નાજનું કહેવ. લાગી.

“નહિ મહું? મારા ભાઈમાં મારો જીવ ભરાઈ રહેલો હતો ! પણ સોહલ તારો શેઠ ખેરામ જવેરી પુનામાં છે, અંહ !”

“અહીં ! પુનામાં ! ક્યાં ?” ગાલરો બનીને પૂછવા લાગ્યો.

“સ્ટેશનથી થોડે દૂર ! અમે રહીએ છીએ ત્યાં વારંવાર આવે છે ! હું પણ તેનાં ધ્યાનમાં બિલકુલ નથી ! તને તે તદ્દન વીસરી ગયલો લાગે છે !”

સોહલનાં ધ્યાનમાં આ વાત ઉતરી નહિ, તેથી તેણે જવાબ દીધો, “નહિ, નહિં તું તેને બરાબર ઝાળખતી નથી, તે તને ઝાળખતો હશે, પણ તે એવો લુચ્ચો બદમાશ છે, કે તારી બધી હિલચાલ તપાસતો હશે,” સોહલ સરકારીએ જવાબ દીધો. ખરી વાત હતી કે ખીં હોરમસજી તે પણ મેહેરાની સઘળી હિલચાલ દારૂના પીઠામાં ખેસીને તપાસતો હતો.

“નહિ, ભાઈ, હું કહું છું તે ખરું છે કે તે મને તારી બેન તરીકે ઝાળખતો નથી, અને જો ચોરીની વાત તેના ધ્યાનમાં રમતી હોય, તો ડોળ ધાલવાને ખાતર તે વાત ક્યાં વિના રહે નહિ. આપ બડાઈ એનામાં હદ વિનાની છે, તેથી એવી એવી વાતો એ હમેશાં કરે છે.”

“વારું, બેન, તું તો હાલ સુખમાં હોય, ને મોજ મારતી હોય તેમ લાગે છે ! પણ આ મારો અવતાર જોયો ? આ મારો હાલ જોયો ? તું મારી બેન થાયછ એમ હું કાઠને કહું તો તે માને ?”

“હું હાલ આપણી પડોસણ વજીરાની શેઠરાની સાથે રહું છું, તેની “કમપેનીઅન” તરીકે સાથે ફરું છું હરું છું, અને તે માટે મને પગાર મળે છે.”

“બેન, તું નોકરી કરેજી તે જાણીને હું દિલગીર છું. બૈરાંઓ નોકરી કરે એ ખોટું છે,” સોહલ મરતો મરતો પણ બેનને શીખામણુ દેવા લાગ્યો. કહે છે કે દોરડી બળે પણ વળ ન મુકે.

“પણ ત્યારે હું શું કરું? મુંબઈ તને મળવા આવી, ત્યાં તારો પત્નો નહિ લાગ્યો. મજગામ તારા ઘરમાં ગઈ, ત્યાં તું મળ્યો નહિ, અને છુટી ઘરવાળી ગાળ દેવા લાગી. તેણીને તારું કરજ આપી આવી.”

“કેટલા રૂપીઆ આપ્યા?” નાનંએ પૂછ્યું.

“સાડી બેતાલીસ રૂપીઆ, તેણીએ માગ્યા તેટલા આપ્યા,”

“એ મરેરે મુઠ્ઠા દદા! ફક્ત આઠ રૂપીઆ માગતી હતી. મરી ગઈ કસકુનમે વધારે લીધા તે પુટી નિકળશે. એટલા રૂપીઆ મને તે આપ્યા હોતે તો મારાં ગરીબ ઘરમાં કેવા કામ લાગતે.” નાનં પોતાની અભણુ ઢબે અને રીતભાત વગરની વાત કરવા લાગી.

“લાઇ મારી પાસે થોડા રૂપીઆ બેગા થયા છે તે હું લાવી છું”, તે લે આ. એમાંથી થોડા બચ્ચાને વારતે જરૂર ખરચ કરજે,” મેહેરાંએ એક કાથલી કાઢીને સોહલ આગળ મુકી.

પણ આ અસલી ઢબના માટીડાએ રૂપીઆને હાથ લગાડ્યો નહિ. બૈરાંની કમાઈ માટીડા લએ એ વાતજ તેના ધ્યાનમાં હલકી લાગી, અને તેથી બોલ્યો, “નહિ બેન તારી સકમાઈના પૈસા તુંજ રાખ. મારે બેન પાસે દેવું શરમ ભરેલું છે!”

“લાવ, બેન, તું એ મને આપ. મારું બચ્ચું ખાશે! સોહલ, તારે જોઈએ તો તું બેન પાસેથી ના લે. પણ એ તો એણે મને આપ્યા કહેવાય.” એમ કહીને નાનંએ રૂપીઆની કાથલી ધજરની ઓટીમાં ખેત્તી, અને બોલવા લાગી, “મારાં કલાં પ્રમાણે પહેલેથી ચાલ્યા હોતે,

તો હાડભારી નહિ થતે, ને સુખી થતે, પણ એવણુ તો મારું કહ્યુંજ માનતા નથી તે શું કરું.”

“ મેહેરાં, તું એની સાથે વાત ના કર એ મુદ્દને! એકજ ધખારો છે ! એકનો એક પીજન પાટલો છોડતી નથી ! ”

ઉપર પ્રમાણે વાત કરીને મેહેરાં બાપ બોળમુને મળીને ઝોટલા ઉપર નીકળી. ઉપર કહ્યું તેમ સોહલ અને નાનાં તેણીની સાથે સીડી ઉપર આવ્યા હતાં, અને તે વખતે બેરામ ઝવેરીએ સાંભેનાં પીઠાંમાંથી સોહલને જોઇ લીધો હતો, અને તે કાણુ હતો, તે પાછળથી પામી ગયો હતો.

પ્રકરણ ૨૭.

આવા મારા સપાટામાં !

શરમ છોડી વાતો કરે, અવિવેકી ખર,

નફટામથી હાથો ધરે, પાસે હોય જો જર.

દીવા થયા પછી, શહેરાં અને મેહેરાં સાથે મળ્યાં પણ એકલાં પડીને વાત કરવાને તેમને તક મળી નહી. તે છતાં આપણી શહેરાં મેહેરાંના દીલગીરી બરેલા એહેરાપરથી પામી ગઇ હતી કે કાંઈ ખોટું થયું છે ખરું. આપણી વજીફાની શહેરાં એટલી ચબરાક હતી કે મોઢાં પરથી ઝટ દધને માણસને પારખી કહાડતી હતી, એવી તેણી બાહોશ હતી.

વળી શહેરાં પણ પોતાના વિચારમાં મશગુલ હતી કે જે વિચાર જીંદગીમાં ધડી ધડી કરવો પડતો નથી, તે વિચાર તેણી કરતી હતી. પેસો ચિતારો તેણીને ગરીબ સમજવા છતાં ચાહતો હતો, એ વિષે તેણીની ખાતરી

ચપ્પ હતી. હવે તેના પ્યારને ઉત્તેજન આપવું કે મૂળમાંથી ઉગતાં તેને કચડી નાખવો ? શું કરવું તે માટે તેણી હજી ચોક્કસ છેવટ ઉપર આવી હતી નહિ. તેણી જન્મે જાણુએ પગલાં ભરતાં અચકાતી હતી, તેને તર-છોડી કહાડવા તેણી નારાજ હતી, તેમજ હાલ તેને હા કહી દેવા પણ રાજી ન હતી. હાલ જે મામલો ચાલતો હતો તે ચાલવા દધને તેમાંથી ગમત મેળવવા તેણી માંમતી હતી.

આ વાત સર્વે જણ કબુલ રાખશે કે કુંવારી અને પરણેલી જીંદગી વચ્ચેનો વખતનો ગાળો ખરેખર આશ્ચર્ય માથુકના મનથી જીંદગીનો સર્વથી સરસ ખુશનુમાં વખત છે અને જેમ એ ગાળો લખાય, તેમ તેઓ તે વખત સુખમાં ગુળરે છે. આવો સુખ આપનારો અને મનને સંતોષ પમાડનારો વખત જીંદગીમાં ફરીફરીને આવતો નથી.

આ સાંજે પણ મીસીસ ઓલીવરની શહેરાની તાલતલાવથી અને મીસીસ ઓલીવરની ચાપલુસીથી ઘરમાં થોડાં પરોણાંને તેડવામાં આવ્યાં હતાં, અને તેમાં પેલો યતારો અને તેનો અવિવેકી પુરતાજ્યો દોસ્ત બી. હોરમસજી ડાહ્યો પણ હતા. મીસીસ ઓલીવરને બેટ સોગાદ આપીને તેમજ બીજી બધી રીતે પુસલાવી પટાવીને પોતાની તરફેણમાં રાખવામાં બી. હોરમસજીએ બાકી કાંઈ રાખ્યું ન હતું, એટલે તેને તેડું થાય એ નક્કી હતું.

આ કારણને લીધે મીસીસ ઓલીવર બી. હોરમસજીને, જાણે તે કેવે એક રાજવંશી નર હોય, તેમ તેને માન આપીને છાપરે ચઢાવતી હતી, અને જેમ તેણી તેને માટે વખાણના શબ્દો બોલતી, તેમ તેણીને કિમતી બેટો આ નફ્ટ નફરો પારસી તરફથી મળતી હતી.

જમવાના વખતની અગાઉ, મીસીસ ઓલીવરની શહેરાં, જેણી પોતાના લાકડેને મળાને થોડીજ વાર અગાઉ બંગલે પાછી ફરી હતી, તેણી

પોતાના ઓરડામાં જ બરાબ રહી હતી ત્યાં પેલા બેઝબેબ બેરામ ઝવેરી વચ્ચે તેડવે અંદર ધુસ્યો. તેણી પોતાના કાચ ઉપર પોતાના અંદેસામાં બેઠેલી હતી, ત્યાં જમને વાંદરાની માફક દાંતની બે હારો દેખાડતો, ખીખી ખાખા કરીને હસતો હસતો, ધબધબને કાચ ઉપર તે તેણીની પાસે બેઠો અને એકદમ પૂછવા લાગ્યો, “ કેમ, મીસ શેહેરાબાનુ, તમે તમારા સગાંને મળી આવ્યાં કે ? ”

“ માફ કરજો, મીં. ઝવેરી, હું ત્યાં એકલી જ જવા માગતી હતી, તેથી તમારી સાથે સેહેજ તોછડાઈ મને વાપરવી પડી. હું કોઈ કદાચ જ એમ એકલી બાહર નિકળું છું, પણ આજે મને તદ્દન ખાનગી કામ હતું, અને તેથી જ મેં તમને સાથે નહિ લીધા.”

“ હા, બા, હવે તો બેરાંબોને પણ ખાનગી કામ હોય છે ! હું સમજી શકતો નથી કે બેરાંબોને ખાનગી કામ શું હોય ? હશે, બા, હશે, તમને ખાનગી કામ હતું. હું કહેતો આવ્યો છું કે માટીડાંબોની છાતીનો છેડો મળશે, પણ બેરાંબોની છાતીનો છેડો કદી મળશે નહિ ! ” આમ ટકોર અને મશકેરી કરીને તેણે બા છોકરીને સતાવવા માંડી, તેથી તેણી દિલમાં બહુ જ દુઃખી થઈ, અને આવી તેની ચાલથી તેણીને મોટા કમકમાટ ધ્રુટ્યો. તે છતાં દોહીનો ગોટ ગળી જમને મુગી બેઠી, અને તેનું કારણ બા સિવાય ખીજુ ન હતું કે તેણી તેને પોતાના બાઈ સોહલને ખાતર છેકતી હતી નહિં.

તેણીને મુગી બેઠેલી જોઈને તેણે જ વાત આગળ ચલાવી, “ મીસ શેહેરાબાનુ સુરતમાં તમારી પડોસમાં જોઓ રહેતાં હતાં, તે બધાંને તમે ઓળખો છો કે ? ” ઝવેરીએ બા પ્રમાણે વાત આગળ લાંબાવી.

વળી, આપણી મેહેરાં ઝવેરીના આ સવાલથી દિલમાં મુંઝાવા લાગી, અને વાત ઉડાવવા બોલી, “ હશે, સુરતની વાત મારી આગળ કરો ના. જોઓ, હું કોઈને ઓળખતી નથી. ”

પણ આ તોછડો અને અસભ્ય ઝવેરી આવી એક છોકરીનાં તરછોડી કહાડવાથી ખસી જાય, કે હડી જાય, અથવા વાત ખાધ જાય, ને મુજો બેસે ? ના એવો તે નહિ હતો, અને તેથી તે પોતાની વાતને વળગી રહ્યો, અને બોલ્યો, “ તમને સુરતની વાત ગમતી નથી, પણ મને ગમેછ, વાસ્તે, બાબુ, તમે સાંભળો.”

આ પ્રમાણે તે હજી બોલે નહિ તેટલામાં આપણી મેહેરાનો જીવ ગભરાવા લાગ્યો. રખેને આમ ગોળગોળ વાત કહાડીને સોહલની વાત કાઢાડે, આમ સમજીને તેણી ગભરાવા લાગી. તોપણ દમ ઉંચે લઇને તેણી મુગી બેઠી, અને તેનું મોંદું જેવા લાગી. આ માટીડાને હડધુત કરવો, કે ફફડીને લાંથી ઉડી ને ચાલી જવું, કે શું કરવું ? તેની તેણીને કાંઈ સમજ પડી નાહ. એક તો તેણી પોચાં હયાંની હતી, અને બીજું, તેણી પોતાના બાઈને લીધે બીહતી હતી. પરંતુ તેણીએ ધિરજ પકડી, અને તે બોલ્યો તે સાંભળવા લાગી.

“ મારી વાત ધ્યાન રાખીને સાંભળેજી સારે તું હવે મને કેવી ડાહી લાગે છે ! તું મારી સામે થઇને વાતો કરે, તે મને નહિ ગમે, અંહ-આં ! જે સાંભળ શેહેરાં, આ તારી મેહરાં સહી છે. તેનો એક બાઈ સોહરાખ નામનો હતો, નહિ વાર ? ”

“ હું નહિ જાણતી.” મેહેરાંએ શેહેરાંનો પાટું બજવતાં મેહેરાના બાઈ વિષે અમાન પણું બતાવ્યું.

“ તે બાઈ હોય કે વખતે કાકાનો છોકરો એ હોય ! પણ સોરાખજી સરકારી, એ નામનો એક પોરયો મુંબઈ આવ્યો હતો એમ કહું તે સાચું છે, એ આ તારી મેહરાં સરકારીનો બાપ તરફનો સગો થતો હશે, એમ હું ધારું છું.”

“ હશે, હું મારી વાડીની બાહેર કવચીતજ નિકળતી હતી. મને પાડપાડોસીની બધી વાત ખબર નથી, ” મેહેરાંએ પોતાનો ધારણ કરેલો પાટું બજવતાં જવાબ દીધો.

“વાર, હશે, જે હોય તે ખરું, તે કાણુ ? તે તમારો દોસ્ત થતો હશે ? ” આપણી મેહેરા અંજણી અંબા થઇને પૂછવા લાગી.

“ મારો દોસ્ત ! એવો લુચ્ચો મારો દોસ્ત ! એવા રખડતા માણસ સાથે હું દોસ્તી કરું ? અવાજથી પસેમાન ! એવો ચોર તે મારો દોસ્ત ! નહિ મારી વાહલી શેહેરા, તે તો મારે ત્યાં નોકરી રહી ગયો ! અને મારે ત્યાં હાથ મારીને કાણુ જાણે ક્યાં પોખારા માપી ગયો છે ! હું તેને સુરતમાં પકડવા આવ્યો હતો, પણ તે મારા હાથમાંથી છટકીને સટકી ગયો ! નહિતો, તેના હાથે દોખડનાં સાંકળાં પેહેરાવતે, સમજી ? પોતાના ધરના કમ્પાઉન્ડમાંથી તારા બપાવાની વાડીમાં કેથે બરાબ રહીને કાણુ જાણે કેમ છટકી ગયો ! પણ હવે ? હવે તે મારા હાથમાંથી છટકે એમ નહીં સમજવું, મીસ શેહેરા બાનુ, સમજ્યાં કે ? ”

જેમ જેમ આ બટકો પારસી બકબકારો કરતો હતો, તેમ તેમ આપણી મેહેરાનો જીવ તળે ડિપર થતો હતો અને જાણે ચકકર આવીને બોયપર પડી જતી હોય, તેમ તેણીને ઝોરડો ફરતો જણાયો. આ જોઇને એરામ ઝવેરી, મમે તેવો લોકર હતો, તે છતાં, બીધો કે રખેને આ છોકરી બેશુદ્ધ થઇ જાય, તેથી હાલતુરત તેણીને સમજાવીને ઠંડી પાડી, “ કાંઈ ફીકર ના કરો શેહેરાબાનુ, એમ ગબરાવો ના ! નહિતો બીજાઓ વાત જાણુથી તો તમારો રકાશ થશે. જ્યાં સુધી તમે મારી તરફથી છોએ ત્યાં સુધી હું તેને હેરાન નહિ કરું, સાંભળો છ કે બાઈ સાહેબ ? ”

“ અને તેણે તમારું જે લીધું હોય, તે તમને વ્યાજ સીકકે પાછું આપે, તો તેને તમે માફ કરીને જતો મુકો કે નહિ ? ” બધી વાત પડતી મુઠીને આપણી મેહેરા પોતાના બાઈને છૂટો કરવાની તબવીબ સોધવાલામી.

“ જતો મુકું ? માફ કરું ? જે નરમ ધી જેવી વાત લાવી તે ! હા, જતો મુકું, પણ એક સરતે ? અરસપરસ છુટછાટ મુકવામાં આવે, તો તે વાજબી કહેવાય ! હું દોરી દીલી મુકું, ને તમે મકકમ થઇને દોરી

એંચી રાખો, તે એકતરફી કહેવાય ! તેને જતો મુકવો હોય, તો મારે એક સવાલ છે, અને તે સવાલ પૂરો કરવો, તમારા હાથમાં છે. ”

“ મારા હાથમાં છે ! ” આપણી મેહેરાંએ અન્યથા થતી હોય તેમ ઢોંગ કરવા માંડ્યા.

“હાજી, તમારા હાથમાં છે, તમે તમારા સગાને મળવા ગયા હતાં, તે તેજ સગા કે બીજો ? ” બેરામ ઝવેરીએ ટકારામાંજ પુછ્યું.

‘ તમે કેમ જાણ્યું કે હું તેનેજ મળવા ગયે હતા ? ’

બેરામ ઝવેરીએ પાટીઆ ગોઠવીને જવાબ દીધો, “ આજે સવારે મને ખબર પડી કે સોરાબજી સરકારી પુનામાં છે, તેથી હું પોલીસ ડિટેક્ટિવ ને લાં જતો હતો, તેટલામાં તમે મને મળ્યાં. તમને છોડીને, ડિટેક્ટિવને મળીને, બધી ગોઠવણ કરીને, હું પાછો ફરતો હતો, તેટલામાં ગુપ્તા સીટમાં એક ઓટલા ઉપર તમને તેની સાથે વાત કરતાં મેં દીઠાં, તમને જોઈને હું ચાલી ગયો, નહિંતો તેજ વખતે લાંજ સીપાઈને બોલાવીને તેનું કાંડું સીપાઈના હાથમાં આપતે ”

“ પણ તમે પાછા પોલીસમાં ગયા તો નથી ? ” આપણી મેહેરાં ધ્રુજીને પૂછવા લાગી. મને તે કહો, પણ તેણી એક જવાબ ખીન અનુભવી ઝોરત હતી, અને તેથી આવા સંજોગમાં મહારાવા લાગી, અને જેમ તેણીનું મોઢું ફિક્કું પડતું ગયું, તેમ બેરામ ઝવેરીએ પોતાનો દાખ મજબુત કરીધો.

“ પોલીસના ડિટેક્ટિવને તેનું ધર દેખાડી મુક્યુંજ, પણ મેં તેના હાથમાં પોત્તીઈ મુકીને કહ્યું છે, કે હાલ પકડતો ના, તે જો નાહાસી જવાની કાશેશ કરે, તો તેની પુઠ પકડવી, પણ હું કહું લાં સુધી પકડવો નહિ. એમ કરવાનું કારણ કે તમને પુછી તો જોઈ, પછી વાત, ” બેરામ ઝવેરી આપણી મેહેરાંને મહારાવવાનું ચાલુ રાખીને મનમાં મધન

જોતો બોલ્યો, અને મનમાં સમજવા લાગ્યો કે “ ચાલો આ છોકરી મારા સપાટામાં આવી છે ! ”

તેણે આ બધા પાટીઆં ગોઠવેલાં હતાં, તે વાંચતાર જાણે છે. ફક્ત તેણે સોહલને ઓટલાપર જોયો હતો, બસ પોલીસ અને ડિટેક્ટિવ એ બધું જોડી કાઢેલું સમજવું.

“ ઓહ ! સોહલ ! હવે તને કેવી રીતે બચાવું ? ” આપણી મેહેરાથી મોટેથી બોલાઈ ગયું.

“ એ તારો ફાણુ થાય કે બચાવવા નિકળી છે ? ” બેરામે તાપ-મર્જ પૂછ્યું.

“ એ અમારા કુટુંબનો જીનો દોસ્ત છે ! ” આપણી મેહેરાંએ જવાબ દીધો.

“ ફક્ત કુટુંબનો દોસ્ત, કે કાંઈ તેની સાથે દિલસગી છે ? ” બેરામે અસમ્યતાથી પૂછ્યું.

“ નહિ, તેવું કશું નથી. તે એક દોસ્ત કરતાં વધારે છે ! સાધારણ દોસ્ત નહિ, પણ જીવે જીનનો દોસ્ત, અને જેટલું જીવું લાગે તેટલું બીજાનું નહિ લાગે, ” મેહેરાંએ જવાબ દીધો. મા-જન્યો બાપ એક સાધારણ દોસ્ત કરતાં વધારે હેતાળો હોય છે, એમાં શક નથી, અને તેને જીવે જીનનો દોસ્ત કહી શકાય, પણ ઝવેરી કાકા ઉલ્લુ હતા, અને તેથી મેહેરાંના શબ્દોનો તેણે જુદોજ અર્થ ઉઠાડ્યો.

“ પણ મારી વાહાલી શેહેરાં, હવે તો તે તને તજી ગયો છે, છોડી ગયો છે, અને હવે તો તે બરાતો સંતાતો ફરેજ, ચારે તેને તારી ઉપર મોહબત દેખાડવાનો વખત ક્યાંથી મળે ? ”

તમને “ તેનું ” શું કામ છે ? અમે એક બીજાને ઓળખીએ, તેના કરતાં તમે શું વધારે જાણો છો ? ” મેહેરાએ તેને ઠંડા સાદે પૂછ્યું. હાલ તેને ઉશ્કેરવા મેહેરા બિલકુલ માંગતી ન હતી.

“ તમે શું જાણો છો ! નાહાસભાગ કરતાં તે તમને કેટલે દહાડે મળ્યો ? આટલા દહાડા પોતાની વહાલીને મળવા કેમ નહિ આવ્યો ? ” બેરામ ઝવેરી ઉલટુંજ સમજીને પૂછવા લાગ્યો.

“ મીઠા ઝવેરી, તમે ઉંધું સમજો છો ! તે તો બૈરી છોકરોવાળો છે ! ” મેહેરાએ તેની બૂલ બાંજી.

“ બસ કરો શેહેરાખાનું ! બૈરાંઓથી ઠગાવું તેવો હું નથી. બૈરાંઓ માટીડાઓ આગળ કયે દાહાડે સાચું બોલે છે, કે આજે તમે બોલશો ? માફ માનો તો એવા એક ચોર લુચ્ચાને બરાબર સજા કરાવવા દેઓ.” બેરામે વળી મેહેરાને ગભરાવી.

મેહેરાંએ તેને જતો મુકવા બેરામને જેમ સમજાવ્યો, તેમ આ બટકા પારસીને દિલમાંહે ગીલગીલ્યાં છૂટ્યાં, અને તેણે કહ્યું, “ ચાલો, ત્યારે મારા પૈસા ગયા તો ગયા, મને પાછા પણ નથી જોઈતા, તેને બદલે સોહલનું કરજ ફેડવાનો બીજો એક રસ્તો છે, અને તે રસ્તો તમારા હાથમાં છે,” બેરામે પોતાની બાજી રમવા માંડી.

“ રૂપીઆને શું કરું ? હું કયા નાગો બૂખ્યો છું ! તેના બદલામાં તમે મને વચન આપો કે તમે મારી સાથે પરણુશો. ઓ વહાલી, તું મારી ધણીઆણી થવા કબુલાત આપે તો હું એ સોહલને જતો મુકું.”

મેહેરાં આવી દરખાસ્ત સાંભળીને ત્યાંથી જતી રહેવા ઉઠી, પણ બેરામ ઝવેરીએ તો તેણીનો હાથ પકડીને પાછો બેસાડી, અને બોલ્યો, “ શેહેરાં, જો વહાલી, એવકુદ ના થા ! એક બે દાહાડા વિચાર કરવા માંગી

હો, મારી પાસે દોલત બે શુમાર છે. આ વરસની આખેરીએ તને તારા વાડી વજીરાપરથી હાથ ઉઠાવવો પડશે, તે હું સારી પેઠે જાણું છું. મારે ત્યાં વાડી, ગાડી, ઘોડા, બંગલા નોકર, ચાકર, આયા, બોય, બટલર, બધું મારે ત્યાં તને મળશે. મને ના કહે, તેની અગાઉ તું સો વખત વિચાર કરજો ! ”

“ ત્યારે તમે શું એમ સમજો છો કે વાડી ગાડીમાંજ સંસારનું સુખ સમાયલું છે ? ” મેહેરાએ તેને આખરે જવાબ દીધો.

“ તું તે માનતી નહિ હશે, પણ સેંકડે નેવું છોકરીઓ એમ માને છે. એ બધું તને મળશે એમ મેં તને અમરથું કહ્યું, પણ જો તું પેલા ચોટ્ટા છોકરાને જેલમાં મોકલવા માગતી નહિ હોય, તો તને મને પરણવું પડશે. તારે ખાતર તેને જતો મુકીશ ! નહિ તો ચાર પાંચ વરસ ચાંચડ મારવા મોકલી આપીશ, સમજી ? હવે તે તો પરણી ગયો એટલે હવે તારે તેની દરકાર શા માટે કરવી જોઈએ ? ” બેરામ ઝવેરી હજી સમજતો હતો કે સોહલ સરકારી અને મેહેરા સરકારી બંને સગાં થતાં હશે, અને આપણી મેહેરાં તેને પ્યારથી ચાહતી હશે.

“ બેરામજી, તમે હજી જૂલમાં ગોતાં ખાઓ છો ? હું કાંઈ તેની સાથે પરણનાર નહિ હતી, તેમજ અમારાં વચ્ચે, જેમ તમે સમજો છો, તેમ કાંઈ જાતનો વાંધાબર્યો વેહેવાર નથી. ” મેહેરાએ જવાબ દીધો.

“ બસબસ ઉડાવવાની વાત છોડી દો ? બાબ કાલની છોકરીઓ ખાતાળપાણી ચલાવે છે ને મોરી કારડી રાખે છે, તે હું જાણું છું ! ” બેરામ ઝવેરી સર્વેને પોતાના જેવાં હલકાં સમજીને વાત કરતો હતો.

આ પ્રમાણે વાત કરીને તેઓ છૂટાં પડ્યાં, કારણ કે જમવાનો વખત થયો હતો. એવટે, તેણે મેહેરાને એક બે દિવસમાં હા-ના નો જવાબ આપવા કહ્યું હતું, પણ વચન લીધું હતું કે એ બે દિવસમાં સોહલને મળીને ચેતવણી આપવી નહિ.

“ડિઅર શેહેરા, આ બાબદ ઉપર તું વિચાર કરજે. કાઠને પૂછવાની કે કાઠની સલાહ લેવાની કરી અગત્યતા નથી. મારી સાથે પરણવાની તારી મરજી હોય, એટલે બસ,” જાણે આપણી મેહેરા છેવટે હા-જા માડશે એવી આશા રાખતો તે બોલીને, હવે જમવાના ઓરડા તરફ ગયો.

મકરણ ૨૮ મું.

માઠા સમાચાર.

થાપ આપું, રોકી રાખું, સમાચાર નથી ઠીક,
જાઉં દોડી, મદદ કરું, ભામતાની શી બીક !

મેહેરાંએ પેહેલી તકે શેહેરાં આગળ ઉપલી સધળી હકીકત કહી, પોતાના દિલનો ગમ ખાલી કીધો હતો.

“ડિઅર. મેહેરાં, આપણે કાંઈ વકીલની સલાહ લઈશું. દોરાબ વાડીઆને બોલાવીએ નહિ તો કાંઈ ડાહ્યાં માણસની સલાહ લઈએ,” શેહેરાં બોલી.

“નહિ નહિ ! ઉલટી હો-હા થઈ જાય ! એનો છોડો, ગુપચુપ, મારા હાથેજ લાવીશ,” આપણી મેહેરાંએ જવાબ દીધો.

“તે કેમ ? ” શેહેરાંએ પૂછ્યું.

“બેરામ ઝવેરીને પરણવાની આશા આપીશ, એટલે એ મારા ભાઈને છેડશે નહિ.”

“પણ તેમ કરતાં પણ તારો ભાઈ બચે, તેનો મને શક છે, કારણકે એ કેસ પોલીસના હાથમાં જઈ ચુક્યો છે. પોલીસ તપાસ ચલાવે છે,

તેથી પોલીસને હાથતાલી આપવાનું કામ સેહેલું નથી,” શહેરાંએ કહ્યું, “વળી મેહેરાં, બી. હોરમસજી તો ખુલ્લેખુલ્લું કહે છે કે પરણું તો કેામ આનદાની છોકરી-જ સાથે, માટે એને તો મોટામનો અલખરો છે, પણ જ્યારે માલુમ પડશે કે તું ખરી શહેરાં નથી, ત્યારે હંટડો ક્યા તર એસશે ? તે વખતે એ જરૂર ફરી એસશે.”

“પણ ડિઅર, શહેરાં, તું એને જરા સમજાવ કે સોહલને એ હેરાન નહિ કરે,” મેહેરાં જોણીને બામ તરફ પુકળ કાળજી હતી, તે આખમાં આંસુ લાવી શહેરાંને કહેવા લાગી.

“હું મારાથી બનતું કરીશ, પણ રજીને એ મૂરખો મારા હાથની માંગણી કરે, પણ જોધ લઇશું, એ ધણો અકડેછ, વાસ્તે તું એને હાલ તુરત આશામાં ને આશામાં રહેવા દે, તેટલામાં આપણે સોહલને બચાવી લઇશું,” આપણી શહેરાંએ સલાહ આપી.

“સોહલને આ બચની ચેતવણી આપવી જોઇએ, પણ એ ઝવેરી બોલતો હતો તે જો ખરું હોય, તો એણે રેપુઓ છોડ્યા છે,” મેહેરાં બોલી.

“ફિકર નહિ કર, હું પોતે સોહલને તક જોઇને મળવા જઇશ,” શહેરાંએ કહ્યું.

“એ દિવસમાં એ ચંડાલે મારી પાસે હા-ના-નો જવાબ માગ્યો છે,” આપણી મેહેરાંએ સહીને જણાવ્યું.

આ વાત ક્યાં પછી, બપોરે ચાહ પીધા પછી, શહેરાં, મુપતાઝીટનું સરનામું લઇને, સોહોલને મળવા એકલી નીકળી પડી, પણ થોડકે છેડે મધ નહિ, એટલામાં બેરામ ઝવેરીને પાછળથી આવતો જોઇને શહેરાંને હજી રહેવું પડ્યું.

“મા. બેરામજી, તમારી ચાલ મહત્વાધી તદ્દન વેગળી છે. તમે મારી પુઠે પુઠે શા માટે આવો છો ? ચાલો, જાઓ, તમારામાં જરાપણ ‘મનસ્’ (રીતભાત) નથી. પછવાડે પછવાડે આવતા શરમાતા નહિ ?”

બેરામ ઝવેરી ઝારતોના દમથી ગભરાઇ જાય, અથવા બેરામોથી ખાડયો જાય, એવો નહિ હતો. તે ઉઠાઉગીર અને દરેક રીતે પ્રપચી હતો. બેરામો તરફથી અપમાન તે કેવું હોય તેની તે દરકાર કરતો હતો નહિ. હંમેશા મુજબ દાંતની બે હાર દેખાડતો તે ખડખડ હસવા લાગ્યો અને બોલ્યો, “તને કેમ જવા દઇશ ? ? તારી બાઇએ, એટલે મારી વાહાલી શહેરા બાનુને મેં કહ્યું હતું કે સોહોલને કે તને કોઇપણ રીતે પેલા તારા સગા પોચા વિષે ચેતવણી આપવી નહિ, પણ આખરે તેણીએ તને કહી દીધું છે. ફિકર નહિ, પણ તું તેને મળવા જાય છે, નહિ વાંચ ? પણ તને જતાં અટકાવીશ !”

“ચેતવણી શાની ? ને સગો કેણુ ને પોચો કેણુ ? હું કંઈ જાણતી નથી !” શહેરાએ ઉડાવીને, અને જાણે અજાણ્ય થતી હોય તે પ્રમાણે બોલી, પણ તેણીની ચતુરાઇ બેરામ ઝવેરી આગળ ચાલી નહિ, ને આખરે ફફડી ચટકીને પાછી ફરી, સારેજ તે સાથી હત્યો, નહિંતો સોહોલને તુરત સિપાઇના હાથમાં આપવાની ધમકી આપી.

બેરામ ઝવેરીની આવી રીતભાતથી શહેરાને ધણો ખીજવાટ ઉપ-જ્યો, અને તેને જરાખર ચચરાટ લગાડવાનો વિચાર કરી રાખ્યો. દર સાંજે તેઓ તેણીના બંગલે આવતા હતા. તે પ્રમાણે આવીને તે આપણી મેહેરાની સોડમાં જરાઇ બેઠેલો હતો, ત્યાં જઈને તેણી બોલી, “ જન જરા ઉઠ, મને ખુરસી આપ, મને બેરામજી સાથે કંઈ વાત કરવી છે.

આવી રીતે ખુરસી માગીને તેણી પોતે બેરામ ઝવેરી પાસે બેઠી. આથી તેવું પુષ્કળ પાકી ગયું હતું, અને તેથી બોલ્યો, “ આ ધરમાં

શેઠાણીનો મરતખો છેજ નહિ ! દાસી ચઢને શેઠાણીને દુકમ કરેજ, એખી આજેજ જોયું ! બાપ સાથે કેટલી તોજડાપ ! મેહેરા, દાસીપણું તું ક્યાંથી શીખી ? ”

પણ બેરામ ઝવેરીની શેહેરા, તે આપણી મેહેરા વચમાં બોલી હતી, “અમારા વચ્ચે બાપ અને દાસી જોયું કાંઈ નથી. હું એને દાસી ગણતીજ નથી. ખખરદાર, ફરીથી તમે અમારા વચ્ચે કાંઈ પણ દરક રાખ્યોજ તો !”

આપણી મેહેરા બોલી રહી, પછી શેહેરા બોલી, “મી. બેરામજી ! બાનુઓ સાથે કેવી સલુકાપથી વરતણુંક ચલાવવી તે તમે શીખ્યા નથી. તમે આજે મને રસ્તામાં કેટલી ઘેરી ! એ કાંઈ સારા માણસની રીત નહી ! હું ગમે ત્યાં જતી હતી તેમાં તમે મને રોકનાર કાણુ ? અને અટકાવનાર કાણુ ? ” આ પ્રમાણે બન્ને સહીઓએ તેને ઉધરો લાંબને વાઢી ખાધો.

પરંતુ જેને લાજ નહિ તેને ટાહું પાણીએ સરખું, અને ઉતુંએ સરખું. જેણે મુકી લાજ તેને આખા ગામનું રાજ, માટે બેરામ ઝવેરીના મનથી વખાણુ પણ સરખી, અને ઝાટકણી એ સરખી.

“ઓ મેહેરા દાસી, અરે મેહેરાબાપ, દાસી નહિ પણ બાપ, આ મારી શેહેરાએ મને બે દહાડામાં એક જવાન આપવા કહ્યો છે, પછી તમે ગમે ત્યાં જાઓ, લાંબને મળવા જાઓ, સગાને મળવા જાઓ, ગમે તો તમારા કાંઈ આશકને મળવા જાઓ, મને તેની સાથે કાંઈ લાગતું વળગતું નથી, પણ બે દહાડા હું તમને પેલા પોરીઆ આગળ જવા દઉં, તો મારું નામ બેરામ નહિ. ”

પણ તમે કેમ જાણ્યું કે તે મારો બાપ છે? તે મારો બાપ નથી, અને એક બારગી બાપ પણ હોય તો શું થઈ ગયું ? તે સીક છે અને તેથી ડાકટરની મદદ અપાવવા જતી હતી.”

“હવે હું તમને બાપ અને શેઠાણી ગણીને માન ઇજ્જતથી કહું છું કે જો તમે જશો તો હું એ દુકતાને તેજ ધડી પોલીસને સ્વાધીન કરીશ,” વળી બેરામ ઝવેરીએ ધમકી આપી.

“અને તમે જો તેમ કરશો તો શેઠેરાં બાનુને તમે ખોદી બેસશો,” આપણી શેઠેરાંએ ઝવેરીને મેઠેરાંના હાથ વાસને કહ્યું.

“ઠીક છે ! શેઠેરાંબાનુ, મારા જેવા સાથે પરણવા ના પાડે એમ હું માનતો નથી ! હાનો જવાબજ મળશે,” “બી હોરમસજી પુગરાઇને કહેવા લાગ્યો.

‘ઠીક છે માઈ ચાલેછ કે તમાઈ ? તમે મને અપમાન કરીને તરછોડી કાઢાડી છે, વાસ્તે તમારી ઉપર દાવ ના લઉં તો પછી મને કહેજો,’ શેઠેરાંએ પણ તેને દમ ભરાવ્યો. તેણી જાણતી હતી કે મેઠેરાં તેને કમુઝ રાખે એ બની શકે તેવું હવુંજ નહિં.

“જો તમે મારી શેઠેરાંબાનુને સમજાવીને ના બોલાવશો, તો હું પણ તમારા અને જાલની વચ્ચે લંગાણ પકાવીશ. વાઈ તું જાણે છે કે શેઠેરાંબાનુના જાલ પરવીજ પાસે તો પુટી બદામે નથી,” એ પ્રમાણે ઝવેરીએ પથરો મુકવાનું શરૂ કર્યું.

અત્યાર સુધી આપણી શેઠેરાંને પી. આરટીસ્ટ વિષે શક હતો, પણ ઝવેરીના બોલવા પરથી હવે તેણીની ખાતરી થઇ કે જે. પી. આરટીસ્ટ મારો સગોજ થાય છે. અત્યાર સુધી તેણીએ પણ પોતાનું આપ્તું ખઈ નામ તેને આપ્યું હતું નહિ. હજી સુધી તે પણ શેઠેરાંને મેઠેરાં સરકારીના નામથી ઓળખતો હતો. તેણી કોણ, તેણીનું ખાનદાન કોણ, એવી વાતો તેણે કાઢી હતી નહિ, અને પૂછી પણ હતી નહિ. તેઓ બન્ને એકમેકને વખાણતાં હતાં અને દિલમાં ચાહતાં હતાં, પણ મર્યાદાની કડક હજી ઓળખો ગયાં હતાં નહિ.

આપણી શહેરાંએ બેરામ ઝવેરીને હવે કાંઈ ફાકું આપ્યું નહિ. એમજ આવા તરખડા નરને જવાબ આપવો તે પણ હલકું સમજવા લાગ્યો. તેણીને મુંઝી બેઠેલી જોઈને બહેરામ વધારે ફાટ્યો, અને બોલ્યો, “તમે બેઉ બેરાંઓનો તાગડો હું બરાબર સમજું છું તારી બાઈ શહેરાં બાનુ સાથે જાલને ગોઠવવાની તું તજવીજ કરે છે, અને જો જાલ શહેરાંને પરણવા ના પાડે, તો તું તેને તારા દાથમાંથી જવા દેશે નહિ. એ પ્રમાણે તમારો તાગડો એક કાંકરે બે પક્ષી મારવા જેવો છે. બોલો શહેરાં દાસી, અરે દાસી બોલાઈ ગયું, મેહેરાંબાઈ, તમારો તાગડો એમજ છે. બરાબર કે નહિ?” એ પ્રમાણે ઝવેરી આપણી શહેરાંને સતાવવા લાગ્યો.

મી. બેરામજી, તમને અમો બે સહીઓની કાંઈ વાત ખબર નથી, અને તમે અમસ્થા ભૂલમાં ગોતાં ખાઓ છો ! બીજાંઓના કામમાં તમે ફાકટનાં માથાં મારો છો, તેમાં તમને બીલકુલ શોભા નથી, એટલુંજ નહિ, પણ વાદ રાખજો કે તમે એમાં મોટી થાપ ખાશો, “આપણી શહેરાં આટલું બોલી લાંથી ખસી ગઈ..

જમી લા પળી બેરામ ઝવેરી, જે તેની શહેરાંબાનુની પછવાડે ચૂછડાં માફક ફરતો હતો. તે જમીને તેણીની સાથે બીઝીક રમવા બેઠો.

મીસીસ આલીવર પણ એક બારી આગળ ન્યુસપેપર વાંચવા બેઠી હતી, બિચારી આપણી શહેરાંને મેહેરાંને નામે કાંઈ પણ ગણકારતું હતું નહિ. તેણી પોતાનો તાગડો ઠીક ઉતરતો જોઈને મનમાં ખુશ થતી થતી અમતેમ ફરતી હતી, તેટલામાં તેણીએ એક ધાટી જેવા માણસને એક ચીઠ્ઠી લાઈને અંગલામાં દાખલ થતાં જોયો. ચીઠ્ઠી ઉપર મેહેરાંબાઈ સર-કરીનું નામ હતું. પૂછતાં માલમ પડ્યું કે આ ચીઠ્ઠી મેહેરાંના લાઈને સાંધી આવી છે. તેથી તેણીએ આ કાગળ બેઘડક ફાડ્યો. વાંચતાં માલમ પડ્યું કે સોહોલ ધણો બિમાર છે, અને તેને ડાક્ટરની ધણીજ જરૂર છે.

ચીઠી વાંચે છે તેટલાંમાં પેલો આરટીસ્ટ તેણીની આગળ આવી લાગ્યો, તેણીએ તેને એક અરજ કીધી અને કહ્યું “ મો...ખેરામ ઝવેરીને તમે રમતમાં જ ગુટાવી રાખશે?”

“હા, મોટી ખુશીથી ! મને એની સાથે રમવાની ધણી છીટ છે, તે છતાં તમારે ખાતર, હું તમારે ખાતર, હું તેની સાથે જઈને રમવા બેસું છું,” આરટીસ્ટે કહ્યું.

“ બસ, હું એટલું જ માગું છું કે તેને ખબર નહિ પડે કે હું બંગલામાં નથી. નહિ તો મારું કામ બગડશે. હું ખુલાસો કેાઈ પછી વખત કરીશ.”

“ ફિકર નહીં ! ખુલાસો પણ જોઈતો નથી ! જાઓ બેઘડક, તમને જ્યાં જવું હોય ત્યાં જાઓ ! મને કેાઈ પુછશે તો હું કહીશ કે તમે તમારા ઓરડામાં જઈને સુઈ ગયા છો !”

શેહેરાએ પોતાના ઓરડામાં જઈને, આપણી મેહેરા ઉપર એક ચીઠ્ઠી લખી, બીડીને, તેણીની ટેબલ ઉપર મુકી, અને પછી સાંઈલને મળવા સ્ટડી ગઈ, અને એક ગાડી મળી તેમાં બેસી તેને ઘરે જઈ પોહાંચી.

પ્રકરણ ૨૯.

દયાળુ દિલગુરદો.

દુઃખ જોઈ દુઃખી થાય-કહાડી આપે પુરદો;

બળ્યા પૈસા તેના, જેનો દયાનો નહિ ગુરદો.

શેહેરા પછી ચપલ હતી, અને દુઃખની વેળાએ પોતાનાં મનનું સમ-સોલપણ જાળવી રાખતી થીખી હતી. મોટી પરચુટણ સામાનની દુકાન

આવી સાથી તેણીએ ધરગતુ દવાઓ, કોલનવાટર, આન્ડી વગેરે જેટલું જરૂર-
રતું લાગ્યું, તેટલું ખરીદીને ગાડીમાં મુકાવી દીધું હતું. કારણ કે તેણી
જાણતી હતી કે ગરીબ લોકો આવી ધરગતુ ચીજો ખરીદવાને અશક્ત
હોય છે. ઠેકાણું બરાબર પાસે હતું, એટલે તેણીને સોહોત્રનું ધર શોધતાં
વાર લાગી નહિ.

જઈને જુવે છે તો સોહલ જિજ્ઞાસે પડેલો હતો. મેહેરાં નથી
આવી, પણ હું શહેરાં છું, એમ તેનાં મોં ઉપર પડીને કહ્યું, ત્યારે તે
સમજ્યો. સોહલને જાતી ઉપરથી પુષ્કળ ઘોઢી પડતું હતું. અને તેની
જીંદગી લંબાય એવી કશી આશા હાલ દેખાતી હતી નહિ. એમાં કશો
શક ન હતો કે સોહલ ગંભીર માંદગીને જિજ્ઞાસે પડેલો હતો.

સોહલે પણ શહેરાંને ઓળખી, પોતાની બેન કેમ ન આવી તે માટે
તેણે પૂછ્યું. તેણી અડચણમાં છે એમ સમજાવીને સોહલને ઠંડો પાડ્યો,
અને નાજાંને કોઈ ડાક્ટરને તેડવા મોકલી.

ડાક્ટર આવે તેટલી વારમાં શહેરાંને વિચાર આવ્યો કે બેરામ
ઝવેરીના કહેવા પ્રમાણે કોઈ ડિટેક્ટીવ ધરની આસપાસ હોય તો ? મોડી
રાત્રે ડિટેક્ટિવો જાગતા બેસી રહે એવો સંભવ હતો નહિ, તે છતાં
સંભાળ રાખેલી સારી, એમ શહેરાં સમજતી હતી.

પાડોસમાં રહેતો ડાક્ટર આવી લાગ્યો. તેણે તપાસીને શહેરાંને કહ્યું
કે આ ખદોનો કેસ છે, વાસ્તે એને અહીંથી કોઈ હવાવાળી સારી જગે
લઈ જાઓ, તો સારું, નહિં તો એનાં બેરાં છોકરાંઓને પણ લાગુ પડશે.

આ તકનો લાભ લઈને, શહેરાંએ ડાક્ટરને ખાનુએ લઈ જઈને
પૂછ્યું, “ ડાક્ટર એને કોઈ ખાનગી હોસ્પિટલમાં જમા હોય, અને ત્યાં
એ તમારી બલામજુથી ખસેડો, તો મોટો ઉપકાર થાય. ”

“એવી એક હોસ્પિટલ મારા ચાન્સમાં છે, અને ત્યાં ખસીને વાઈ
જીવો છે, તમે કહેતા હોવો, તો હું એને ત્યાં લઈ જઈશ, પણ બધો
ખર્ચ તમને કરવો પડશે.”

આ ઉપરથી શેહેરાએ ડાક્ટરને સારી જેવી રકમ આપવા કથુબાત
આપી, અને સોહલની ખરી હાલતથી તેને વાકેફ કીધો. બધી વાતમાં
સોહલની ચોરી વિષેની વાત કીધી હતી નહિ. પણ ચોરીને બદલે કરજ
શબ્દ વાપર્યો હતો. સોહલના કરજદારો જાણે નહિ, તેમ તેને ત્યાંથી ખસે-
ડવા ડાક્ટરને વીનંતી કીધી. અને ડાક્ટર થોડું કહેવે બધું સમજી ગયો,
અને સારી જેવી રકમ ગળવામાં પડે છે તેના વિચારથી રાજ થઈને
શેહેરાએ જેમ કહ્યું તેમ તેણે કરવા હા પાડી.

ડાક્ટરે કહ્યું, “ આ બધી તમારી વાત નાટકના તખ્તાને લાયક છે,
તે છતાં જાઓ તમારા જેવાં એક મોટા બાનુનું કામ તમારી મતલબ
પાર પડે તેવી રીતે કરવા હું રાજ છું. પાછલી રાત્રે હું ‘એમ્બ્યુલન્સ
કાર’ માં એને સુવાડીને હું મારી હોસ્પિટલમાં લઈ જઈશ. પછી એના
માનનારાઓ બધે એને શોધ્યા કરે ” આજ કાલ ડાક્ટરનું ગળવું
બરાબરું, પછી તે સામા માણસને રાજ નહીં કરે તો બીજું શું કરે ?

ઉપર પ્રમાણે ગોઠવણ થયલી ડાક્ટરે વખતસર અમલમાં મેલીને
સોહલ સરકારીને પોતાની હોસ્પિટલમાં હાસેલી આપ્યો. આવી રીતે
આપણી શેહેરાએ બેરામ ઝવેરીની ધમકીને લટક આપી. હવે તે ગમે
તેમ ધમકી આપે તેની તેમને પરવા હતી નહીં.

પ્રકરણ ૩૦

ધમકીથી ભણાવેલી હા.

અણુધડ ધનવાન બડાઇ હકિ,
 લૂટે સ્ત્રી-જાળ નફટ નાકે,
 ભૂંડું ભાખે મોટાઇ માની,
 એ નર ખરપરફેરવ પાણી.

આપણી શહેરાની ચંચળાઇ અને ચપળાઇથી એટલું થયું કે સોહજ સરકારી ક્યાં ગયો તે બેરામ ઝવેરી કહી શક્યો નહિ. ડિટેક્ટિવ બેસાડ્યો છે એવી તેની ધમકી ખોટી હતી, એ આપણે જાણીએ છીએ, પણ તે વાત ખરી પણ હોય, તોએ ડિટેક્ટિવ દાદાઓ રાત્રે ઉંઘ્યા વિના તો રહે નહિ. તે બાબતે બેરામ ઝવેરીએ ઘણીએ ખબર કાઢાડી, પણ તેને એટલું જ માલુમ પડ્યું કે હોસ્પિટલમાં લઇ ગયા છે. જ્યારે તેને માલુમ પડ્યું કે આ બન્ને છોકરીઓએ કાંઈપણ કરીને સોહજને તેની જગ્યાથી ખસેડ્યો છે. ત્યારે તે હાથ પગ અફાળતો અને ફફડતો ચટકતો રાતો ચીળો થઈને શહેરાના બંગલે આવ્યો.

સોહજની બેહન બંગલામાજી હતી. તેણી પણ પોતાના ભાઈને છુપી છુપી મળી આવી હતી, તેની પણ બેરામ ઝવેરીને ખબર પડી હતી નહિ. બેરામ ઝવેરીની શહેરા (એટલે આપણી મેહેરા) હવે તેને કેમ જવાબ આપવો, અને કેવા શબ્દોમાં જવાબ આપવો, તેનો વિચાર કરતી બેઠેલી હતી, તેટલામાં બેરામ ઝવેરી પાડાની માફક ડોળા ખાતો આવ્યો, ને મોટે મોટે બોલવા લાગ્યો, “બાપરે ! બેરામો હંમેશાં ઠગારા રહે છે ! હજી સુધી હું કાંઈ દાહાડો ઠગાયો હતો નહિ, પણ આ બે છોકરીઓએ આજે મને ઠગ્યો, તે ખરું ! શહેરા, મેં તને કાંઈને કહેવા ના કહી હતી, તે છતાં પેલી સોહજની બેનને ચેતવીને પેલાને નહસાડી દીધો !

કીક ! ઝોરતોનાં પ્રપંચોથી હાથ જોડ્યા ! હું જાણુ તો હતો કે હું
ક્યામશ નહિ ! પણ મેં પણ ઝોરતના હાથે થાપ ખાધી ! હુંખી ખરો કે
એ છોકરાને માટે હજારો રૂપીઆ ખરચું પણ તેને હાથે મેડી નખાવું,
તોજ હું ખેરામ ઝવેરી ખરો ! ”

“મી. ખેરામજી ,, તમને કાણે ક્યા ? તે ખિચારો સીક હતો, તેને
હવાખાવા ડાકટરે બલામણ કીધી, તેથી તેને બાહરગામ મોકલ્યો. વળી
તમે મને દમ શાનો બરાવોછ ! જાઓ, શે-શે-અરે-તેની બેનને બચ્ચને
કહો. તેણીએ મને પૂછ્યા વગર પોતાના બાપને મદદ કીધી, તેમાં મારાથી
વચમાં કેમ બોલાવ ? ખેરામની શેહેરાંએ ખેરામને જરા દમથીજ જવાબ
દીધો.

“અંહ ! તેની બેને આ બધું કીધું. ! ક્યા સુલામાંથી તેણી પાસે
પુંજ આવી કે બાપને હવા ખાવા બાહરગામ મોકલ્યો. તે પૈસા આપ્યા
હશે ત્યારેજ કેની ? ”

હવે આપણી મેહેરાંએ તેને નેણ ચઢાવીને કહ્યું, ” ખેરામજી માયું
ના દુઃખવો હું કંઈ જાણતી નથી. ! વળી હું જાણું ત્યાં સુધી એ
મારીકમપેનીઅન સોહલની બેન નથી. વળી એ છોકરીનું ખરું નામ
મેહેરાં નથી. એ તો મને ગમ્યું તેથી હું એને મેહેરાંના નામથી બે-
લાવું છું ! ”

“ માયું ના દુખવો ! ને એનું નામ મેહેરાં નથી ! એ શું બધો ઘોટાઠોળું
ખેરામ ઝવેરી ખીચ પાડીને પોતાની શેહેરાંને પૂછવા લાગ્યો.

આપણી મેહેરાંએ ખેરામ ઝવેરીને દમમાં જવાબ આપવાની કોશિશ
કરી હતી, પણ એ કોશિશ નબળી હતી, કારણકે મોઢા ઉપરથી તેણી મજા-
રાયથી હોય તેવી દીસતી હતી, અને ઉપર દેખાડ્યું છે તેમ એક બે વખત

ટ-ટ-પ-પે થઇ ગઇ હતી, તે જોઇ બેરામ બોલ્યો, “ આ મોઢુજ તારા”
અવાહી પુરે છે કે તું બોલે છે તે બધું જુઠું. તારી વાત તદ્દન ગલત છે !”

“ ચાલો, બા, ગલત તો ગલત ! તમને કોણ કહે છે કે સાચું માનો,”
આપણી મેહેરાંએ હસવાની કોશિશ કરીને જવાબ દીધો.

“ ઠીક છે ! પોલીસ બધું શોધી કઢાડશે ! ” બેરામે ફરીથી ધમકી
આપી, અને કહ્યું “ ખરું ખોટું, ઘોડો ઘોડી જે હશે તે માલુમ પડશે,
કે સોરાબજી સરકારી અને મેહેરબાઇ સરકારીને શું સગાઇ છે ? અને
તેની સાથે તેને પોતાને કેવો અને કેટલો સંબંધ છે તે હું બધું ડિટેક્ટીવ
મારફતે શોધી કાઢાડીશ, કાચળીમાંથી સાપ નિકળશે ત્યારે બધું દીવાની
જોત જેવું માલુમ પડશે. વળી ન્યુસપેપરોમાં તમારા નામની છાપા છાપી
ગશે, ત્યારેજ તમારા બધાના નાક કપાશે ! અને ત્યારેજ તમે મારી
પાસે દાખલઆણુ કરાવવા આવશો ! સમજ્યા કે ? ”

હવે આપણી મેહેરાંને ગુસ્સો આવ્યો, અને તેથી બોલી, “ જાઓ,
બેરામજી, તમને ગમે તે કરો, મને અહીં એકલી બેસવા દો, તમે અહીંથી
જાઓ ”

“ ઓ મારી મેહેરાં બાઇ, હું જાઉં ? અરે એમ કેમ અને ? બસ,
હવે તું મને પરણવાનો વચન આપ, એટલે પછી તું જેમ કહેશે તેમ
જ બસ ખોટી તારા જવાબનીજ છે ! ”

“ મજા બા, હું તમને ચાહતી નથી, તો પછી તમને પરણી કેમ
શકું ? ખરું કહું તો તમે મને બિલકુલ ગમતા નથી, અને આટલું જાણ્યા
બાદ તમે મને પરણી કેમ શકશો ? ”

“ ચાલ, ચાલ, હું બધું જાણું છું કે નાનપણમાં તને સોહલ સાથે
કોઈ દિલલગી થઇ હશે, પણ મને તેની પરવા નથી. હોય ! નાદાનપણમાં

જે થયું હોય તે તને માફ છે ! બસ, મને હમણાં હમણાં વચન આપ કે મારી સાથે લગન કરશે, તો પછી જોઇ દે, સોહરાબ છૂટો, ને તેના એક બાલને પણ ઇજા થાય નહિં ! ”

મેહેરા માથું દાબતી ચુપ બેઠી. આ બેરામ ઝવેરી તેણીનાં મોઢાં નામને પરણવા માગતો હતો, અને તેથીજ તેણીની પુઠ પકડી હતી. તેને અધી વાતની ખબર હતી નહિ, અને ખબર હોય પણ ક્યાંથી ? તેણી વિચારમાં બેઠી કે જો હું તેને હા કહીશ, તો પછવાડેથી અમારો તાગડો ખુલ્લો થશે સારેમને ગરાંબ જાણીને મને પરણવા વાંધો કાઢાડશે, પણ હાલ તુરત એને રાજી રાખવો, પછી જે થાય તે ખરું. વચમાં વખત નિકળી જશે. તેમાં ફાયદો છે. સોહલ કાંઈક સારો થાય તો પછી તેને બીજે કોઇ ઠેકાણે નાહાસવાની તક મળે માટે હાલ તુરત બહેરામને છોડવો નહિ. એવો વિચાર કરતી મેહેરા માથું દાબતી બેઠી હતી. આવાં છેવટ હિપર આવવામાં મેહેરાને ડહાપણ લાગ્યું, અને તેથી પૂછ્યું, “ જો હું તમને પરણવા હા પાડું તો સોહલને તમે હેરાન કરશો નહિ, એમ વચન આપો છે ? ”

“ જો કે આવા ચોરને જતો મેલવો એમાં ગુનોહ છે, તે છતાં હું કશુંક થાઉં છું કે હું કશી રીતે તેને છોડું નહિ. ”

“ અને જો હું તમને વચન આપું તો કોઇ દહાડો તમે મારી સહીની વિરુદ્ધ કશું બોલશો નહિ, એવું વચન આપશો ? ”

“ જેવી તારી મરજી હોય તેવી રીતે હું આશીશ. તું મારી વહાલીને હું કહી દિલગીર કરીશ નહિ. ચાલ, મને એક કિસ આપ. ”

“ નહિ ! હમણાં કિસ બિસનું કાંઈ નામ ના લેતા ! હમણાં એવું કાંઈ હોયજ નહિ ! પરણ્યા પછી બધું ! ” મેહેરાએ તેને એક મમથા સમકાળ્યો, અને બીજી મમથા દૂર રાખ્યો.

“ હમણાં કાંઈ નહિ ! આપણે એક બીજાને ક્યુલાત આપી ચુક્યાં, હવે બીજું વધારે શું જોઈએ ? હવે એ આપણો સંબંધ છુપ્યો શા માટે રાખવો ? જાહેર કરી દેવું કે આપણે એક બીજાને વચન આપી ચુક્યાં છીએ, ” એમ કહીને તે લાંથી ઓરડામાંથી બાહર નિકળીને તુરત જાલ આરટીસ્ટ આગળ બીજા ઓરડામાં ગયો, અને તેને કહેવા લાગ્યો, “ જાલ, ચાલ ચાલ, મને મુખારકબાદી આપ, તારી સગી શેહેરાં મને પરણવા બંધાઈ ચુકી છે ! તેણીને પરણવા તું રાજી નહિ થયો, પણ તેણી મારી સાથે પરણવા રાજી છે ! ચાલ બચ્ચાં ! હવે તું મારો સગો થશે ! ” બેરામ બહાર મધન થતો અછડવા લાગ્યો.

“ ઠીક ! બેરામ, હું સંજીવણીને બહાર ખુશી છું, પણ જો; તું તેણીને કશા પ્રકારનું દુઃખ દેતો ના; ” આરટીસ્ટે તેને શિખામણુદીધી, કારણકે તે જાણતો હતો કે બહેરામ હાડામાસ્ટરપણું દેખાડવામાં પહેલાં નંબરે આવતો હતો.

“ ઓહ ! તેની તારે કશી ચિંતા કરવી નહ. બેરામ સાથે કેમ ચાલવું, તેની મને બધી ખબર છે ! બેરામને કેમ જોર કરવાં, કેમ દાબમાં રાખવાં તે મને આવડે છે ! પણ મારે પહેલાં પેલી દુકતી મહેરાને શેહેરાંથી છુટી કરવી પડશે, ” બહેરામના હાથમાં રમ્યા કરતું હતું, તે હોઠે આળ્યું.

“ તને ગમે તે કર, પણ મારી આગળ મહેરાં વિષે કાંઈ બોલતો ના. તું જાણે છે કે મને તેની સાથે સારું છે, વારતે મારી આગળ એવી વાત કરવામાં તું શી મતલબ ધરાવે છે ? જે સ્ત્રી ગેરહાજર હોય તેને માટે હલકા કાબડો વાપરવા કેમ અવશ્યને છાજતું નથી. મારા મોઢાં હિપરજ તેણીને હલકી પાડવાની ફરોશ કરવી, તે, મીં બહેરામ, અવશ્યાઈ તદ્દન વેગળું છે, ” જાલે બેરામને ખરડે પાછી ઉતરે તેમ જવાબ દીધો.

“અરે બચ્ચા ! મને તો બધી સરસ યૈરી મળી ! ખાનદાની, દેઢયાવાલી, પણ બચ્ચા જલ, મને લાગેછ કે તું જખરી ચાપ ખાશે. તારી મેહેરા કાણુ છે, તેણીનું ખાનદાન શું, એ બધી ખખર પહેલાં કહાડજે, અને પછી ફસજે.”

“ તે બધું મારું કામ છે ! હું તને ફરીથી કહું છું કે તેણીનું નામ વટીક લેવાની મારી આગળ હવેથી હિમ્મત ના કરતો ! જો મારી આગળ તેણીનું નામ ફરે, તોં માનથી બોલજે,” જલે ચેતવણી આપીને કહ્યું.

પ્રકરણ ૩૧ મું

ધ્યાનના એકરાર

નદીનો રોહ કહું, ક્યાં જઈ પડશે,
મુળ જોઈ કહું મુખ, કયીતર જડશે,
માથુઠનું ધડ જોઈ આશકની ખાંધપર.
અંજમ શું આવશે કહી દું આંગપર,

ડાક્ટર બેસાનીઆની ખાનગી હોસ્પિટાલમાં સોહલને રાખવામાં આવ્યો હતો, તેમજ તેનાં યૈરી છોકરાં માટે શહેરાંએ નજદીકમાંજ એક ઓરડો રાખવાની ગોઠવણ કરી હતી. ડાક્ટર બેસાનીઆનો ટટુ બરાબર ચાલતો હતો નહિ, અને તે કેટલીક વાર તો રામ નામ જપતો હતો કે કોઈ સદ્ગુણ બિલુ હાથ આવે. હાલ, આપણી શહેરાંના છૂટા હાથની બક્ષેશથી ડાક્ટર બેસાનીઆ તેણીની મરજીને શુભામ બન્યો હતો.

બીજે દિવસે આપણી શહેરાં બપોર પછી પાછી સોહલની મુલાકાતે મધ હતી, અને લાંની સધળા દેખરેખ જોઈ તપાસીને ઘેર પાછી ફરી.

તેટલાંમાં બાગમાં બેરામ ઝવેરી સામે થયો હતો. તેણીને જોઇને તે બોલી ઉઠ્યો, “કેમ મીસ મેહરબાઇ, તમે વળી પેલા દુકતાને મળવા ગયા હતાં કે ? ઠીક, હવે તમે મને તેમ કરો, કારણ કે શેહેરાબાનુએ મારો હાથ કબુલ રાખ્યો, વાસ્તે હવે હું એ પેરીઆને છેડવા માંગતો નથી.”

“ઓહ ! એમ છે કે ! સારે તો હવે તમારી લાગવમથી મને આ ચાકરીએથી પણ પેડો મળશે !”

“હા, અગાઉથી મોહોત ચેતી રાખજો ! બેહતર કે હમણાંથીજ કેાઇ બીજી નોકરી શોધતાં રહેજો ! કારણકે મને ખબર પડી છે કે તમારું ખર્ચ નામ મેહરબાઇ નથી. હવે તમારાથી અમારાં જેવાં મોટાના ઘરમાં છુપ્યા નામે રહેવાય નહીં !” એમ અકડીને તે ચાલતો થયો.

શેહેરા મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે ‘છુપ્યા નામે’ એટલે શું ? રખેને મેહેરાએ કાંઈ કાચું કાખું હોય ? તેથી તેણી અંદર ગઇ, તેટલાંમાં પેલા જાલ તેણીને સામે થયો, અને બોલ્યો, “મેહેરા, તમારો કેસ ઠીક છે, ચાલો આપણે કરવા જઇએ”

તેઓ બન્ને સાથે નિકળીને ‘બન્ડ ગારડન’ તરફ ચાલ્યા. રસ્તે ટેલીગ્રાફ આદિસ બાવી, ત્યાં ઉભી રહીને આપણી શેહેરાએ જાલને કહ્યું, “મીસ્ટર જાલ, મેહેરબાની કરીને એક મિ નટ થોલશે ? મને એક તાર કરવો છે”

આરટીસ્ટે કાંઈ પૂછ્યું નહિ, કોને તાર કરવો છે, આ માટે તાર કરવો છે, એવું કાંઈ પણ પૂછ્યા વના તે બોલ્યો, “હા બેલાસક”

શેહેરાએ તાર આદિસમાંથી ફારમ લઇને એક તાર લખી આપ્યો જે નિચે પ્રમાણે હતો:—

“ મેહેરબાની કરીને પુને ઉપડી આવો. તમારું ધણું અગત્યનું કામ છે. લી. શેહેરા”

આ તાર પેશતનજી વાડીઆ સોલીસીટર ઉપર હતો. જો આ તાર આરટીસ્ટે વાંચ્યો હોત તો જેને તે મેહેરાં જાણતો હતો, તેને શેહેરાંની સહી કરતાં જોઈને અજાણ થાત, પણ સારાં નસિમે તે રસ્તા ઉપરજ ઉભાં રહ્યો હતો.

રસ્તે જાલે વાત છોડી, “ મેહેરાં, ઝવેરી સાથે શેહેરાંબાનુ પરણવા હા પાડી ચુકી છે. મેં હમણાજ બેરામના મોંઢે જાણ્યું.”

“ મને પણ બેરામે બાગમાં કહ્યું. ”

“ ત્યારે શું આ વાત ખરી હશે ? ” જાલે પૂછ્યું

“ હું કંઈ જાણતી નથી. હું બાહેર ગઈ હતી, લાંથી આવી, ત્યારે તમે મળ્યા, અને હું તમારી સાથે બાહેર પાછી ચાલી આવી. તમે બેરામને બરાબર ઓળખો છો. એ તમારો ફ્રેન્ડ છે કે મારો ? બેરામનું માનવું કે નહિ તે તમે જાણો.”

“ ખુદાને ખાતર એમ ના બોલ. એ પારસી મારી સાથેને સાથે ફરેછ, પણ મને જરા નથી ગમતો. એવાને ફ્રેન્ડ તરીકે ગણવા પણ રાજી નથી. એને ફ્રેન્ડ કહેતાં હું શરમાવું છું, પણ શેહેરાંબાનુએ એને કબુલ રાખ્યો કે નહિ, તે વાત સાચી કે ખોટી તે હું કેમ કહી શકું ? ”

“ હું જાણું છું ત્યાં સુધી તો તેણી તેને બહુજ ચિહ્નારેછ,” જાલની મેહેરાંએ તેને જવાબ દીધો.

“ અને તેમ હોય તો પરણવાનો વચન કેમ આપે ? ” આરટીસ્ટ અજાણ થઈને પૂછવા લાગ્યો.

“ મને કંઈ ખતર નથી, પણ જો ‘હા’ પાડી હોય, તો તેનું પણ એક કારણ છે. તે કારણ એક એ દહાડામાં તમને જણાશે, પછી એને ખરતો કરવામાં આવશે.”

“લગન જેવી ગંભીર બાબતમાં આવાં ચેડાં કહાડવાં એ કાંઈ સારાં આદર્શોનું કામ નહિ. તારી સહીએ એને પહેલેથી ના કહેવી જોઈએ.”

“હા જ્યાં પ્યારનું તત્વ બેળાયલું હોય, ત્યાં આવાં ચેડાં નહીં જાળે, પણ આ બેરામ ઝવેરીની તરફ મારી સહી મોટા ધીક્કારની નજરથી જોય છે, અને એ બેરામ તેણીના હાથની માગણી લાજશરમ રાખ્યા વિના કરે છે, તેથી હું ધારું છું કે તેને બનાવ્યો હશે. બેરામ ઝવેરી મોટાં નામ પર મરી શીટ છે, પણ માણસની ખરી ખુશી પીછાણી શકતો નથી, તેથી તેને ‘હમઅંગ’ કરીને ઠેકાણે લાવવો જોઈએ,” જલને તેણીએ ખુલાસો કર્યો.

“હા પણ, હું જાણું છું ત્યાં સુધી એ બેરામ તેણીની ઉપર મરી શીટ છે એ ખરું, પણ સાથે સાથે એ છોકરી અને ધણી ગમે છે, એમ તે કહેતો હતો. હું એટલું કહી શકું છું કે જો તારી સહીને એ માટીડો અસંદ નહિ હોય, તો તેણીએ સાફ સાફ તેને એ પ્રમાણે કહી દેવું જોઈએ.”

“ખરૂં જ છે. કાંઈ પણ મતલબ, પછી તે મોટાં નામની હોય, કે પૈસાની મતલબ હોય, તેવી મતલબને ખાતર પરણનારની ઉપર શીટકાર નાખવો ઘટે છે,” શેહેરાં બોલી.

“બરાબર છે. હું મોટાં નામની, કે પૈસાની દરકાર રાખતો નથી. હું ખાસ ગરીબ પણ મારા મનને ગમતી છોકરીની શોધમાં હતો,” જલ કહ્યું.

“પણ તમને હજી કાંઈ તેવી મળતી નહિ હશે,” શેહેરાંએ પૂછ્યું, અને પછી બાડી બાંધે તેનાં મોં તરફ જોવા લાગી.

“ નહિ, મળી ચુકી છે, અને તે મારી પાસેજ ઉભેલી છે. બોલ, હીઅર મેહેરાં, મારી સાથે પરણવા તારી ખુશી છે ? ” જાણે આડકતરી રીતે નહિ, પણ સીધો સવાલ પૂછ્યો,

તેણીએ કાંઈ જવાબ દીધો નહિ. હા કહી નહિ, તેમજ ના કહી નહિ, પણ તેણીની આંખો ગમ્મતી પૂરતી હતી કે માગણી નાકમી નથી.

“ તું હા કહેતી નથી, તેથી ડીકગીર છું, પણ ના કહેતી નથી એટલું પણ હાત તું ત ગતીમત છે. હીઅર મેહેરાં, હું તને ખરા જીગરથી ચાહું છું, ખીજું વધારે શું કહું ? ”

“ ખીજું પણ છે, ” શેહેરાં આસ્તે રહીને હસીને બોલી.

“ તે ગમે તેમ હોય, પણ તું મને ચાહે છે કે નહિ ? બસ જે તે જવાબ આપ, પછી બીજી વધુ વાત. ”

“ પછી કેમ ? પહેલેથીજ બધી વાત કરવી, નહિ તો પાછળથી બધું ઉંધું વળે, ” શેહેરાંએ કહ્યું.

“ પણ, તારી બોલવાની ઢંગ ઉપરથી હું એટલું કહી શકું છું કે મારી માગણી તું ના કમી કરતી નથી. તું મને ચાહે છે એમ હું માનું છું. પછી બીજી વાત ગમે તે હોય તેને હું અમલતા આપતો નથી. ”
જલ બોલ્યો.

આથી શેહેરાં મનમાં ઘણી ખુશ થઈને મોટેથી હસવા લાગી, અને પછી બોલી, “ જો-જો-અંહ ! સંભાળજો ! બધી પહેલાં ખાતરી કરજો, ને પછી દસ વાર ત્રિચાર કરજો, નહિતો ખાડામાં પડશો. વાઈ, મીઠા આરટીસ્ટ સહેજ, એક વાત તમને જણાવવી જોઈએ, અને તે એ કે મારા બાળમાં એક એકસ ભરમ છે તે તમે જાણતા નથી, તેમજ તમને તે ભરમ મેં હજી કહ્યો નથી. ”

ભરમ બોલ સાંભળીને આરટીસ્ટનું મોઢું સેહેજ ઉતરી ગયું, અને વિચાર કરતો તેણીની પામે ટીકતો ઉભો.

શેહેરા બોલી, “તે ભરમ હમણા તમને કહી શકતી નથી, પણ થોડા દિવસ પછી તે ભરમ ખુલ્લો થશે ત્યારે તમે પણ જાણશો, અને ત્યાર પછી જો મારી ખાતરી થશે કે તમારો પ્યાર સાબુત છે તો હું તમારી માગણી બાબતી કબુલ રાખીશ. હા, હું પણ તમને આહું છું, તે તમે મારી વર્તણૂક ઉપરથી જાણો છો.”

આ સાંભળીને પેલા આરટીસ્ટે ફિલસુફીભરેલો જવાબ દીધો કે, પ્યાર સાબુત અને મક્કમ હોય, તે કશા બેદબરમથી ઓછો થતો નથી. આ શબ્દો શહેરાને ધણા ધિરજ બક્ષનારા હતા, એમાં તો કશો શક નથી, તે છતાં તેણી બોલી,

“જેમથું ! તમારા પ્યારની પરિક્ષા થશે, પણ મને લાગેછ, કે જ્યારે તમે મારી વાત જાણશો, ત્યારે તમને ગુસ્સો લાગ્યા વિના રહેશે નહિ.”

“હા, હું તને કહું. બેરાબર ઝવેરી આજે મને કહેતો હતો કે તારું ખરું નામ મેહેરાં નથી. બોલ ખરું કે ? ભરસો રાખીને મને કહે.”

“હા, એટલું ખરું કે મારું નામ મેહેરાં સરકારી નથી.”

“ત્યારે બેરાબર ઝવેરીને ત્યાં જો છોકરાએ ચોરી કીધી તે તારો ભાઈ નહિ હોય.”

“નહિ, તે મારો ભાઈ નહિ.”

“ત્યારે તો એમાં મોટો ભરમ છે !” ચિતારાએ ધડપર ડોકું નાખીને વિચારમાં અને વિચારમાં જવાબ દીધો.

“હા, ભરમ છે, પણ હું હાલ એટલુંજ કહી શકું કે તે ભરમમાં કશી લુચ્ચાઈ, ચોટાઈ, લદંગાઈ, કોઈની રીતની ઓરતને એજ ભગાડનારી વર્તણૂક કે એવું બીજું કંઈ નથી. એ ભરમ છે પણ નિરદોષ છે, તેમાં તમને ખોલવાનું કે શરમાવાનું કંઈ નથી.”

“ તું બોલે છે તે ઉપર મને પુરતો ભરસો છે, અને તે હું શબ્દ-
શબ્દ અને અક્ષરે અક્ષર માનું છું ”

“ જો, જલ, મને એટલો વચન આપ કે તું પાછલથી મને અદ-
નામ કરીને મારી ઉપર ગુસ્સે થશે નહિ ”

“ પણ ગુસ્સે થવાનું કારણ શું ? તું કહે છે કે શરમાવા જેવું
કાંઈ કીધું નથી, પછી શું ? ”

“ હું હમણા ખુલાસો કરી શકતી નથી, પણ એક બે દિવસમાં ખુ-
લાસો થશે એમ હું ધારું છું. તું કહે છે કે ગુસ્સે થઈશ નહિ પણ એમ
સમજ કે ખુલાસો થયો, પણ તે ખુલાસો તને ગમ્યો નહિ, તો પછી
શું ? તકરારને ખાતર હું આ સવાલ પૂછું છું. ”

“ એમાં તકરાર શાની ? હું કાંઈ તકરારની જરૂર જોતો નથી. ”

“ ઠીક ત્યારે મને વચન આપ કે જો ખુલાસો તને ગમ્યો નહિ,
તો તારે પુનેથી એકદમ ઉપડી જવું નહિ પણ થોડાવું. ”

“ આ તો તું નાટક કરે છે ! આવી વાત નિકળશે એમ મને સ્વપ્ને
પણ ખ્યાલ હતો નહિ. ઠીક, જા, હું વચન આપું છું કે ખુલાસો થવા
બાદ, જો તે ખોટાસો મને ગમશે નહિ, તો પણ હું પુનેથી એકદમ
ઉપડી જઈશ નહિ. મેહેરા તું કહે છે કે તારું નામ મેહેરા નથી, તો પણ
મને તો એજ નામ ગમે છે ! મેહેરાં, જો ખુલાસો મને ગમશે નહિ, તો
હું તને એક વાર મળ્યા પછીજ અહીંથી જતો રહીશ. એમ હું
વચનથી બંધાવું છું. ”

પ્રકરણ ૩૨

વાત એકજ હોય પણ ભિન્ન ભિન્ન પાસા,
કાંઈ રહે બળે ને કાંઈની ઉછળે આશા.

શેઠરાંએ મેઠેરાંને આ બધી વાત કહી હતી નહીં, પણ તેણીની સ્વપ્ના વાત જાણી લીધી હતી. મેઠેરાંથી છુપીવાત દિલમાં રાખી શકાતી ન હતી, અને તાલતલાવતથી સામા ધણી સાથે વાત કરવામાં મેઠેરાં અશક્ત હતી, તે ધ્યાનમાં રાખીને તેણી મનમાં દસવા લાગી. તેણી જોતે માટીડાને તડનેફડ જવાબ આપવામાં બહાદુર હતી.

મેઠેરાં વારંવાર કહેતી હતી, “ના, બેન, મારાથી જુકું લાખો વખત દેખાવી શકાતું નથી. તમે મોટાં માણસોને બધું જાણે, મને એવું જાણે નહીં, ને મારાથી તલતલાવત થાય નહિ ને. મને જોડું ડાળ વાલતાં, અને ઉધું ચપું સમજાવતાં ધુજરાં છુટે છે”

“અને મેઠેરાં, હું મોટી શાની? હવે, મને આવતા વરસથી પાંચસો રૂપીઆનો વરસાણુ ઉપર ગુજરાન કરવું પડશે, પછી બોલ, હું મોટી કહેવાઈશ કે? કાંઈ સંજોગે જાલ પરવીજ સાથે મારાં લગ્ન થાય, સારેજ પૈસે પૈસાની જગે રહેશે, નહિ તો ખેર સલાહ ! પછી બપાવાનો પૈસો જ્યાં જશે ત્યાં ખર્ચ ! પણ મેઠેરાં, બેરામ ઝવેરીની તું ધણીઆણી થશે સારે તું મોટી કે હું? બેરામ પાસે તો લાખો રૂપીઆ છે”

“તેના લાખો રૂપીઆને ચુલામાં નાખ, બેન, પૈસાને પરણું કે આટીકાને? એની સાથે પરણવા અગાઉ મળ્યામાં ફાંસો નાખીને મરી જાઉં !” મેઠેરાં કહેતી હતી.

“ઠીક છે, નિહ નહિ, વાહાલી બેન. એ ધણી પોતાની મેળે તારો જોઈ છેડશે. પેશતનજી વાડીઆને મેં તાર કરીને બોલાવ્યા છે. તેવજી

આગલ બધા ખુલાસો થશે, અને આ ગુન્યવણુ ભરેલા ગોંટાળામાંથી તેવણની મદદથી આપણે હવે જે વખત જાય છે તેમાં છૂટાં થઈશું. ”

આટલી વાત કર્યા પછી શહેરમાં પોતાના ઓરડામાં બરાબ બેઠી હતી. હવે કેમ અને કેવી રીતે રસ્તો આગલ હોવો તેના વિચારમાં તેણીએ કેટલોક વખત પસાર કર્યો.

પેશતનજી વાડીઆ માટે એક એ રડો જુદો સાફસુફ કરાવીને તેમને માટે બિછાનું તૈયાર કરાવ્યું, જેથી જો તેવણને રાતે રહેવું પડે, તો કશી અડચણ થાય નહિ. આ સઘળો બંદોબસ્ત શહેરમાં મુંગે મોઢે કરાવ્યો હતો, તેથી મીસીસ ઓલીવરને ભારે ખીજવાટ થયો હતો, પણ જ્યારે પણ શહેરમાં તેણીની સત્તા વિશે સવાલ થતો ત્યારે તેણી કહેતી હતી કે “બાઈસાહેબે મને હુકમ આપ્યો છે તેથી મારે તેમ કરવું જોઈએ.” મીસીસ ઓલીવર આથી એમ સમજતી હતી કે બાઈસાહેબ મને વિશ્વાસમાં લેવાને રાજી નથી, મને તેથીજ કામ સોંપવાને અખાડા કરે છે, આથી શહેરમાં જે કમપેનીયનનો પાર્ટ બજાવવાની હતી, તેણીની ઉપર મીસીસ ઓલીવરનો અંદર ખાતેનો કેહેર ન વર્ણવી શકાય એટલો કઠોર હતો.

બીજે દિવસે આપણી શહેરમાં મેહેરને પોતાના બાઈ સોહલ આમલ મોકલી દીધી, કારણકે પેશતનજી વાડીઆ સોલીસિટર આગલ તેણી પોતે એકલી વાત કરવા માગતી હતી. તેમની આગલ સઘળો બેદ ભરમ ફેડીને સઘળો ખુલાસો કરવા કેવી રીતે વાત કરવી તે બધું આગલથી તેણીએ ગોખી રાખ્યું હતું. તેટલામાં પેશતનજીને બદલે તેનો દીકરો દોરાબ સોલીસિટર આવી પુગ્યો.

“કેમ, દોરાબજી, તમારા બાવાજી નહિ આવ્યા ?”

આપણી શહેરમાં તેને આમ પુછ્યું, પણ દોરાબે તેણીને મેહેરના સમજીને શેકહેન્ડ કરવાના પણ અખાડા કર્યા. તે છતાં તેને જવાબ આપવો પડ્યો.

“આવાજીને બહુ કામ છે, તેથી મને મોકલ્યો છે. તેવણુ પણ કાલે આવશે, કારણ કે મુંજાઇમાં આદિસ બે દિવસ બંધ છે. તેટલા કાંઇ બાંધ અગત્યનું કામ હોય તો હું કરીશ ”

“ મીં દોરાબજી, અહીં બધો ગોટાળો થયો છે. મીસ શહેરાં બાનુ પરણવાને વચન આપી ચુકી તેના ખજર તમને નહીં હશે. બધા ગોટાળાની ગુંચવણમાંથી તમેજ અમને બાહર કાઢી શકશો.”

દોરાબ વાડીઓ મેં વકાસીને તેણીની તરફ જોવા લાગ્યો, અને બોલ્યો, “પરણવાનો વચન ! કેની સાથે ?”

“કોઇ મુંજાઇનો પારસી, મીં હોરમસજી ઝવેરીને તમે ઓળખો છો?”

“હા, બધી સારી રવેસે ઓળખું છું ! નેક નામ અહીં ગિરાજયા છે કે ? હું તેને ઇંચે ઇંચ અને બાલે બાલે ઓળખું છું ! ખુદા ! મીસ શહેરાંબાનુને એ લુચ્ચાના હાથમાં કેણે ફસાવી ? ”

“ત્યારે શું એ શહેરાંબાનુને લાયકનો બરથાર નહિ કે ?”

“લાયકનો બરથાર ! અરે, શહેરાંબાનુની જૂતી સાફ કરવા લાયક થણું નહિ ! મને આગતથી ખજર પડી હતે, તો હું આમ બનવા દેત નહિ ! તમે પોતે મને લખ્યું કેમ નહિ ? તમારી ફરજ હતી કે અમને ચેતાવવું ! ”

આમ ગુસ્સે થતો દોરાબ પોતાની ગુસ્સાની હદ કુદાવી જતો હતો, એમ જોઇને શહેરાંબે તેને ટુંકેથી દામવાનો ઠરાવ કર્યો અને ઠહી દીધું, “પણ મીં દોરાબજી, શહેરાંબાનુની ખુશી નથી, તેણે એ બિચારીને હા પાડવાની ફરજ પાડી છે, અને તેથીજ તમને બોલાવવામાં આવ્યા કે કાંઇ કાયદાની બારીકાઇથી તે બિચારીનો તેના હાથમાંથી છૂટકો થાય”

“ઠીક, એમ છે તો ! શહેરાંબાનુની પોતાની ખુશી નથી સારે તો સત્તાણું સોનું ! મેહેરબાનુ, હું તમને ખાતરીથી જણાવું છું કે બેરામ ઝવેરી શહેરાંબાનુંનો નોકર થવાને પણ લાયક નથી. હું સારી પેઠે સમજું છું કે શહેરાંબાનુના ખાનદાન અને પૈસાથી લલચાઈને તેણે આ પગલું ભર્યું છે. હું બરાબર જાણું છું કે જલ પરીજ સાથે તેને દોસ્તી છે, માટે મને એમ પણ શક જાય છે કે બન્ને દોસ્તોએ મકાશાહની દોલત કેમ હાથ કરવી, તેનો તાગડો ધડયો છે. શહેરાંને હાથમાં લઈને, મકાશાહની દોલત બેરામ ઝવેરી પાસેથી અરધી દોવી એવી ગોઠવણ કાંય નહિ હોય?”

“હું નહિ ધારતી ! મીં દોરાબજી, તમે શા ઉપરથી કહો છો કે જલ બેરામ ઝવેરી સાથે મળી ગયો છે ? મકાશાહની દોલતમાં હું મોટો લાભ ધરાવું છું. બલકે એ દોલત ઉપર બધો મારો હક છે એમ કહું તો તે ખોટું નહિ કહેવાય ?” શહેરાંએ હવે ભરમનો પડદો ખસેડીને પોતે ખરાં નામે વાત કરવા માંડી, પણ તેથી દોરાબને લાગ્યું કે આ છોકરી ઘેલી થઈ છે.

“દોલત તમારી ! તમારો હક ! કેમ ? કેવી રીતે ? તમારું બેજી ઠેકાણું છે કે ?” વગેરે વગેરે બોલ બોલી દોરાબ આપણી શહેરાંના બેગ્ગ વિષે મનમાં શક લઈ ગયો.

“સારે, મીં દોરાબજી, જરા ધ્યાનથી સંભળો ! તમારી એક બૂલથી આ સધળો ઘોંટાળો થયો છે ! તમે મને મુંબઈમાં પહેલા મળવા આવ્યા હતા, સારે તમને નોકરે કહ્યું કે બાઈ હમણાજ બાહેરથી આવ્યાં છે. તમે મેહેરાંને બાહેરથી અંદર જતાં જોયલી, એટલે તમે તેને શહેરાં બાનુ માની લીધી હતી. તમે મને આવીને ચીઠ્ઠી આપી અને તે ચીઠ્ઠી શહેરાં બાનુને આપવા મને કહ્યું હતું, તુરત વેળા મને એક વિચાર મુઝાયો, અને તેથી મેં તે તમારી બૂલ બાજી નહિ, કારણકે એ બૂલ ચાલુ રહે,

તો મારા દિલની એક મતલબ પાર પડે એમ હતું. પણ હાલ અમે જો-
 ઞ્યે છીએ કે એ જૂઠા ચાલુ રાખવાથી અમે કદંગી હાલતમાં આવી
 પડ્યા છીએ. મેહેરાને પણ એ વાત ગમતી નથી. માટે, મીં દોરાજશાહ,
 હું શહેરાં જાનુ પોતે છું, અને જોને તમે શહેરાંજાનુ સમજો છો, તે
 મારી સહી, મારી કમપેનીઅન મેહેરાં છે. ”

આટલું બોલીને શહેરાં તેનાં મોં સામે જોવા લાગી, કે દોરાજ આ
 ખુલાસો જણાવે શું ધારે છે, અને શું બોલે છે ? પણ નહિ, તે કાંઈ
 બોલ્યો નહિ. તે પોતાના વિચારમાં એટલો ગુંટાઈ ગયો હતો કે થોડી
 વાર તે વિચારમાંજ બેઠો, પણ પછી બોલ્યો. “શું આ ખખર મને
 ખુશી બક્ષનારી છે ! સારે તેણી તમારી સહી અને કમપેનીઅન છે ?
 ચાલો સારે, હવે મારો માર્ગ ખુલ્લો થયો ! હવે તેણીના હાથની માગણી
 કરતાં મને આંચકી લાગશે નહિ ! ”

“હા, મીં દોરાજશાહ, એ મારી ગરીબડી સહી પાસે પુટી બદામે
 નથી, અંહ ! જો પુટીઆ વગરની ખાચડી લેવાને તમને અડચણ નહી
 હોય તો, બહે, તેણીના હાથની માગણી કરો. તમે સુખી થશો એમ હું ખાતરી
 આપું છું. મને પણ ખુશી ઉપજશે. ”

“ઠીક છે, સારે તમારા ખુલાસા માટે હું તમારો ઉપકાર માનું છું.
 હવે તમારી સહીના હાથની માગણી હું જરૂર કરીશ ! ” ખુશ થતો
 દોરાજ સોલીસિટર પોતાનો હરખ છુપાવી શક્યો નહિ.

પ્રકરણ ૩૩.

ગરેહ હતો અવજો બાઈ, ચકર ફર્યું આકું,
 ઉંચા કુળની નાર બદલે મળી થાનેની આકું.

“પણ મીં શહેરાંજાનુ, તમારા વિચિત્ર તાજકાને લીધે, મારાથી માંધ
 તમારું અપમાન થયું હોય તો તે માટે માફ કરજો, ” દોરાજ વકીલ હવે

ચોતાની કઢંગી સ્થિતી સમજીને માફ માગવા લાગ્યો. કારણકે શેહેરાંનો મેહેરાં સમજી તેણે વારંવાર તેણીનું બહું અપમાન કર્યું હતું.

“હા મી. દોરાબશાહ, તમે એમ સમજતા હતા કે હું મીસ શેહેરાંબાનું નાક પકડીને ચલાવું છું, ને તેથી તમે મને ખરતી કરવાને પણ વિચાર કર્યા હશે. મારી સહી મેહેરાં મારાં નામનો પાટો બજી બતાવતાં મણી લથડતી હતી તે વખતે હું તેણીને ગભરાયલી જોઈને વચમાં બોલી દેતી હતી, જેથી તેણીનો ગભરાટ ઓછો થાય. આ મારું કામ તમને તેમજ બીજાંએને પસંદ પડતું હતું નહિ, પણ તેમાં તમારામાંથી કોઈને કસોટી વાંકે હું કહાડતી નથી. કારણકે તમારું કહેવું ચોક્કસ દરજ્જે ખરું હતું. હવે મી. દોરાબશાહ, ગંધ ગુજરી વીસરી જમશું. મારાં મતમાં તમારે માટે કોઈ જાતનો હલકો વિચાર નથી. હવે તમે નિરાંતે મારી સહીને મળો અને તમારા પ્યારી ગંબીર ગોફતેગો ચલાવો. તમે બન્ને જણ તરફ મારી સંપૂર્ણ દિવસોજી છે.”

“મીસ શેહેરાંબાનું, જ્યારે તમે આટલી ઘટથી મારી સાથે વાત કરો છો, ત્યારે હું તમારી આગળ કબુલ કરતાં શરમાતો નથી કે, હા, હું તમારી મેહેરાં ઉપર મોહીત પડ્યો છું. પહેલવેહેલી મેં અને એક દુકાનમાં જોઈ હતી, જે વારે તેણી બેશુદ્ધ હાલતમાં હતી, અને તે વખતથી હું તેણીને ચાહતાં શીખ્યો છું.”

“મી. દોરાબશાહ, મને આ બધી વાતની ખબર છે, અને વળી તેણીએ તમને કેવી રીતે હિઝબી તેની પણ મને ખબર છે. પણ વાત તમારી સંધારણ અકલે તમને વિચાર નહિ સુખ્યો કે મીસ શેહેરાંબાનું સુસ્તની રહેવાસી અને બપવાના તાળામાં હતી, તેણી દુકાનમાં નોકરી રહેવા કેમ આવે ! બાટલી સાદી અકલથી તમે વિચાર કરી નહિ શક્યા, તમારે મને અજાણ્ય લાગે છે કે તમે વહીલાતપણ કેમ ચલાવતા હો છો ?

તમે જોતાંને વાર પ્યારમાં પડ્યા, તેથી પ્યાર આગલ ખીજ બધી બાબદ બૂલી ગયા, વખતે એમ હશે !”

શેહેરાંએ દોરાબ વકીલને વાત ઉપરથી દેખાડી આપ્યું કે બચ્ચા વકીલ, તારા કરતાં મારામાં વધારે પાણી છે.

“ મીસ શેહેરાંબાઈ, તમે કહો છો તેવો વિચાર મને આવ્યો હતો, અને તે વિચારથી મને મોટો ગુંચવાડો ઉભો થયો હતો. મેં પછી મારા બનને સમજાવ્યું કે વખતે પૈસા હોવા છતાં પોતાના ફાંટાને લીધે નોકરીએ રહી હશે ”

“ ચાલો વાઈ, એ બધી વાત પસાર થઈ ગઈ છે. હવે તમે મેહેરાંને મળવા અને તમારું કામ આગળ ચલાવવા તૈયાર થાઓ. તેણી બાહર ગઈ છે, પણ હમણાં આવશે ”

“ પણ મીસ શેહેરાંબાઈ, તમે એમ બોલ્યા કે હું મુશ્કેલીમાં આવી પડી છું, તે શું !”

આ સવાલના જવાબમાં તેણીએ મેહેરાંની, તેણીના ભાઈની, અને બેરામ ઝવેરીની વચ્ચે થયેલી બાબદ માંડીને કહી સંભળાવી, અને છેવટે બોલી “ મને નથી લાગતું કે સોહલ સાળે થાય ડાકટરે મને ખુલ્લું કહ્યું છે કે એને ખદી થયો છે, અને બધાં ફેફસાં અંદરથી ખવાઈ ગયાં છે ”

“ કાંઈ ફિકર ના કરો, બાનું હું ધાઈ છું કે આપણે બેહેરામ ઝવેરીનું મોટું બંધ કરી ચકીશું. બાવાજીને આવવા દો, પછી તેમની સાથે મસલહત કરીને આગળ પગલાં ભરીશું. બેચક, તમે મોટો ગુંચવાડો ઉભો કરીધો છે, પણ તેનો છોડો સમાધાનીથી આવશે. પહેલાં, બેરામ ઝવેરીને આશુમ પડશે કે તે જેણીને શેહેરાં ધારે છે તે શેહેરાં નાહુ મેહેરાં છે, સારે તે શું કરે છે તે જોઈશું,” એમ કહી તે ખડખડ હસવા લાગ્યો.

“હા, આ તો એક મુશ્કેલી છે. પણ વળી બીજી પણ છે. તે મેં તમને કહી નથી. જુઓ સાંભળો. નામ બદલવાની મારી મૂખ્ય નેમ આ હતી, કે જલ પરવીઝના સમાગમમાં બીજા નામે આવીને તેના સ્વભાવ અને તેની રીતભાત વગેરેની સઘળી છુપી તપાસ લેવી. જો હું મારા ખરા નામે તેના સમાગમમાં આવત, તો તે મારે માટે કાંઈ જુદાજ ખ્યાલથી જુદીજ રીતે વરતતે. ”

“અંહા તમારી વાત પરથી હું સમજી ગયો છું કે તેના સમાગમમાં પણ તમે આવી ચુક્યા છો. પછી શું થયું તે કહો, ” દોરાબ શેહેરા જેવી જવાન છોકરીની આવી ચંચળાઈની મનમાં તારિક કરતો, તેણીની સામે ધ્યાનથી જોતો, તેણીની વાત સાંભળવા લાગ્યો.

“ મીં દોરાબશાહ, નામ બદલવા માટે હું હવે પરતાવો કરું છું ! પણ એકવાર ખાડણ્યામાં માંથું મુક્યું પછી ધબકારાથી બીહને પાછું હાંપું ઠીક નથી, એમ સમજીને હું આગળ વધી છું. જે થયું તે તો થયું, પણ મારી બીજી મુશ્કેલી આ છે કે તેની સાથે મને દૈવયોગે મે-લાપ થયો છે, અને મેં મારી છુપી તપાસમાં જોઈ લીધું છે કે તે શેહેરા બાનુથી તદ્દન અજાણ રહ્યો છે, પણ મને મેહેરા સમજીને, અને મૂખ્ય કરીને ગરીબ સમજીને, મારી સાથે હળી અને લટી ગયો છે ”

“ જલ માટે તો હું તદ્દન ખાતરીથી કહી શકું છું કે એ છોકરો ધણોજ ડાહ્યો અને ધણોજ લાયકીવાળો, અને ધણોજ રિવેકા છે. મારી સાથે એને ધરવટ જેવું છે. ”

“ તારે હાલતુરત એટલી મેહેરબાની કરજો કે આ બધી વાત તેને હાલ કહેશો નહિ. ચાલો, મેહેરા આવી. મી. દોરાબશાહ, હાલ તો આપણે ત્રણ જણ આ વાત જાણીએ છીએ, અંહ ! ”

આપણી મેહેરાં મી. દોરાબ વકીલને જોઇ ખુશ થતી તેની આગળ આવીને શેકહેન્ડ કરવા હાથ આપ્યો, ને બોલી, “ઓહ! તમે કાંઈ અહીં?”

“હા હું તમને તમારા બાઈની બાબતમાં મદદ કરવા આવ્યો છું, તેમજ તમારી ગેરહાજરીમાં તમારાં સુખને માટે વિચાર કરતો અહીં બેઠો છું.”

“આરતે બોલો! સારે તમને મારી શેહેરાંએ બધી વાત કહી દીધી છે, નહિ? પણ મી. દોરાબશા, તમે મને હાલ તુરત શેહેરાંનાં નામથીજ હાંક મારજો, અંહ! જ્યાં સુધીએ વાતનો ખુલાસો બોલીશું ત્યાં સુધી જાણે તમે કાંઈ જાણતા નહિ હોય તેમજ વર્તેજો. ખુલાસો થશે સારે પેલા બેરામ ઝવેરી કેવો મજબ કરશે તે ખુદાને ખબર!” મેહેરાં બેરામ ઝવેરીના વિચારથી દિલગીર થઇને બોલી.

“હું તમારી બાબતે કેવો છું! કાંઈ ફિકર ના કરો, મેહેરાં,” દોરાબે તેણીનો હાથ પોતાના હાથમાં લઇને ધિરજ આપી.

“પણ મેં શું કીધું છે તેની તમને ખબર નહી હશે? હવે આપેલો વચન કેમ પાછું ખેંચી લેવાશે?”

“થશે, બધું થશે, ગિહ ના, ધિરજ ધર” દોરાબે કહ્યું.

“કદાચ થશે, પણ નામોશી લામશે તેવું?” મેહેરાં બોલી.

“એમાં નામોશી જેવું કંઈ નથી. લાકડાના દેવને ખાસડાંની પુંજ આવ તો તે વાજખી કહેવાય.”

આ પ્રમાણે હાથમાં હાથ પકડીને દોરાબ અને મેહેરાં વાતે બેઠેલાં હતાં, તેવામાં બેરામ ઝવેરી ત્યાં દાખલ થયો. મેહેરાંએ તેને દીઠો હતો નહિ. દાખલ થઇને તે બોલ્યો, “ઓસ્તી મીં વાડીઆ! હું તમારા જેવો એક જુના મિત્રને જોઇને ધણી ખુશી છું!”

દોરાએ ફક્ત તેને સલામ કીધી, પણ ઝવેરીએ શેકહેન્ડ કરવા હાથ લાંબાવ્યો હતો, તે છતાં તેને શેકહેન્ડ કરવાના અખાડા કીધા, તેમજ તેની હાજરીમાં મેહેરાનો હાથ જે પોતાના હાથમાં દાખી રાખ્યો હતો, તે દાખીજ રાખ્યો, પણ ખેરામ ઝવેરીના આવ્યા પછી, એક બે મિનિટમાં મેહેરા ઉઠીને ત્યાંથી મુગી મુગી ચાલી ગયો.

તેણીને જતાં અટકાવીને ખેરામ બોલ્યો “ કેમ ડિઅર શેહેરા, તારા વહાલા બેલીને કંઈ સલામ સાહેબજી, કાંઈજ નહિ ? ”

પણ મેહેરાએ જાણે સાંભળ્યું નહિ, તેમ બાજુ હતીને ત્યાંથી ચાલી ગયો. ખેરામ ઝવેરીની ચાલચલણથી વાંચનાર અત્યાર આગમજનો વાકેફ થઈ ચુક્યો છે. મેહેરા ચાલી ગયો પણ ખેરામ ઝવેરી, જે વિવેક સમજતો હતો નહિ, તે તેણીની પછવાડે ગયો. આ જોઈને દોરાજ વકીલ એકદો મનમાં બડબડ્યો:—

“ આ બદમાશ આ છોકરીનો પીછો પકડી રાખશે, તે મારાથી કેમ દેખી શકાશે ? એ મુજને શાવવા દેવા જોઈએ નહિ. મેહેરાનું દિલ મારી તરફ છે એમાં કશો શક નથી, પણ આ ચંડાળે તેણીની ઉપર, તેણીના બાઈને પકડવાની ધમકીથી, આડકતરું દબાણ ચલાવ્યું છે, બાઈને ખાતર તેણીએ પોતાની મરજી ન હોવા છતાં, ફક્ત તુરત વેળા રાજી રાખવાને માટે, વચન આપેલું છે. આવા સંજોગમાં એ બદમાસને જુએની અવિ-વેધી ચાલને માટે ખરાબર સ્વાદ ચખાડવો જોઈએ. ”

પ્રકરણ ૩૪.

એ કાલ કેવો ?

દુરુશીના સંગમાં ત્રાહે પોકારે દાસ,
મિત્ર જુએ વહેમથી ન બાયડીપર વિશ્વાસ.

ખીજી ખાજી ઉપર બેરામ ઝવેરી મેહેરાને દમમાંજ કહેવા લાગ્યો, “પેસો વકાલ અહીં શું કરવા આવ્યો છે? ખખરદાર, તેની સાથે ઝાઝી વાત કરવી નહિ, અને તેને શેકહેન્ડ પણ શું કામ કરવી જોઈએ? એ લુચ્ચાને તારો હાથ પોતાના હાથમાં દાખીને બેસતાં શરમ નહિ આવી?” બેરામ મોટે મોટે બોલ્યો હતો, અને તેથી દોરાબ વકીલે એ શબ્દો ખીજી ઓરડામાં સ્પષ્ટ સાંભળ્યા હતા.

આપણી મેહેરાં બેરામ ઝવેરીની આવી તોછડી વર્તણૂકથી રડવા જેવી થઈ ગઈ. હજી તો અદરાયાં પરણ્યા નથી, તેટલામાં તેનો તુમાખ અને તોર ખમી ન શકાય એવો હતો. હવે મેહેરાં તેને ખોટો વચન આપવા માટે ખરાં જીગરથી પરતાવા લાગી. મેહેરાં સારી પેઠે જાણતી હતી કે દોરાબ વાડીઓ મને ચાહે છે, પણ લાયકી અને સમ્મતાનો ખાતર પોતાનો પ્યાર જાહેર કરતાં અચકાય છે. તે છતાં શેહેરાં આગળ તેણે એ વિષે ખુલાસો કર્યો હતો, અને શેહેરાંએ મેહેરાંને તે સંધગા વાતથી વાકેફ કરી હતી. આથી તે મનમાં મુંઝવા લાગી કે આવો સોના જેવો ધણી ગણતો છોડી દઈને આવો દંગધડા વગરના અદુખરાને વચન આપવો, અને તે પણ ખોટો વચન આપવો, એમાં મોટી બૂઝ થઈ હતી. તેના ગયા પછી તેણીના ઓરડામાં આપણી શેહેરાં દાખલ થઈ, તે પછે મેહેરાંએ તેણીને રડતા સાદે કહ્યું, “ઓ મારી શેહેરાં, બેરામ ઝવેરી કહે છે કે દોરાબ વકીલ સાથે વાત પણ નહિ કરવી.”

“કાંઈ ફિકર ના કર! મેહેરાં ડીઅર, હું એ સંધગા ઘોંટાળાને મનમાનતો નિવેડો લાવીશ.”

“એ હિંદુ પાડાના હાથમાંથી છૂટી થાજે તો બસ!”

“મેહેરાં, તારામાં હિંમત નથી. ગભરાવાનું કારણ કંઈ નથી. ધણું ચાલ તો તેની સામે ઉભી રહીને કહી દે કે હું કાંઈ શેહેરાં નથી. હું તો મેહેરાં છું, અને એ તો અમે તમને બનાવ્યા. લગન શાના ને વાત

જાની ? એમ ખુલ્લું કહી દે. વારં, મેહેરાં, મારા ઝોરડામાં સાડીઓની ધડી કર, હું ઢોલીઆ ઉપર બધી છૂટી મુકી આવીશ ”

શેહેરાંએ દોરાગ વાડીઆને પોતાના ઝોરડામાં બેસાડ્યો હતો, અને સાડીની ધડી કરવાનાં બાહાને મેહેરાંને ત્યાં મોકલી હતી, જેથી એ બન્ને જણને વાત કરવાને બુની આવે ”

થોડી વાર પછી બેરામ ઝવેરી શેહેરાંને પૂછતો પાછો આવ્યો, “મારી શેહેરાં ક્યાં છે ? ”

“દોરાગશાહ વકીલ સાથે કામકાજની વાત કરે છે,” એમ હુંકમાં જવાગ આપીને તેણી ખસી ગઈ, પણ બેરામ ઝવેરી આ શબ્દો સાંભળીને મોટે મોટે બખાડવા લાગ્યો “એ શું નાટક ! જવાન છોકરી જવાન છોકરા સાથે એકલી ઝોરડામાં બરાબને વાત કરે ! મેં મારી શેહેરાંને ના કહી હતી તે છતાં વળી એ દુકતા સાથે ટાહેલાં કરેછ ! અહીં આવ મેહેરાં, તું શા કામની ?”

“શેહેરાં બાનુની કમ્પેનીઅન તરીકે તને પગાર અમરથો મળે છે કે ! તને તારી બાઈની આગળ રહેવું જોઈએ કે નહિ ?”

“જો તમારા ધ્યાનમાં આવતું હોય કે હું મારી નોકરી બરાબર બજાવતી નથી. તો પેશતનજી વાડીઆ સોલીસિટર આગળ ફરિયાદ કરો. મને તેમણે નોકરીએ રાખી છે. તમને હું ઓળખતી નથી. હું સાફ સાફ કહું છું કે તમે મને દમ બરાવશો તે ચાલશે નહિ. ”

ચતુર શેહેરાંને તુરત માલમ પડ્યું કે પેશતનજી વાડીઆનું નામ જાણીને બેરામ ઝવેરી ત-ત-પ-પ થઈ ગયો, ને ગભરાટમાં બોલ્યો, “હું સમજતો હતો કે છુદ્દા પેશતનજી વાડીઆ હવે કામકાજમાંથી ‘રીટાયર’ થયા છે, ને તેનો છોકરો હવે પેદી ચલાવેછ ”

“ બિલકુલ નહિ ! શેહેરાં બાનુના વાડી વજીહાની સધળી દેખરેખ
પેશતનજી વાડીઆના હાથમાં છે ”

“ ત-ત-ત-ત્યારે તો ઠીક ! જવાન છોકરા કરતાં બુદ્ધા મનીખ સાથે
મારી શેહેરાં વાત કરે તેની ફિકર નહિ ”

ખીજા હાથ પર શેહેરાંએ માડેલાં છટકાંમાં મેહેરાં ફસી હતી.
જેવી મેહેરાં દાખલ થઇ કે દોરાખ તેણીની સામે થયો.

“ ઓહ ! તમે આ ઓરડામાં બરાબને શું કરો છો ? હું જાણું
કે ઓરડામાં કાંઈ નથી ! બેરામશાહે મને તમારી સાથે વાત કરવા ના
કહી છે તે તમે જાણતા નથી ! ”

“ તેણે ના કહી, પણ મારી સાથે વાત કરવી કે નહિ તે તમારી
મરજી પર છે. હું તમારો વકીલ છું તેથી કામકાજની વાત કરવીજ પડશે ? ”

“ પણ હું શેહેરાં નથી તે તમે હવે જાણો છો. ”

“ શેહેરાં નહિ તો મહેરાં ! મને નામ સાથે કાંઈ કામ નથી. શેહેરાં
નહિ તો મેહેરાંની ચાકરીમાં હું હાજર છું. આ મારું તન, આ મારો
જીવ આજથી તારો છે, અને જ્યાં સુધી મારા બદનમાં દોહીનું છેલ્લું
ટીપું હશે ત્યાં સુધી હું તારા બલ્લાને માટે મહેનત કરીશ ”

“ પણ દોરાખ, હું પરજીવાનો વચન ખીજાને આપી ચુકી હોવું
તો ? તમારી મદદ હું કેવી રીતે સ્વીકારી શકું ? ”

“ પણ વચન શેહેરાંના નામ હેઠળ આપ્યો છે, મેહેરાંના નામથી
વચન આપ્યો નથી, એટલે તે વચન રદ. ”

“ હા, તે વાત ખરી, પણ હવે વચન ખેંચી લેવાય ? ખેંચાઈ
નહિ કહેવાય ? ”

“બેરામ ઝવેરી જેવા માણસ તરફ વફાદારી ! ”

“ હા હું જાણું છું કે એ મને ગમતો નથી, ને મારે લાયકનો તો નથીજ. વળી એનામાં ધણી ખોડ છે. રીતભાત સારી નથી. તેમજ ચાલ-ચલણ પણ પાધરી નથી. વળી મારી પાસે જખરદસ્તીથી વચન લીધો છે, પણ હવે વચન આપ્યા પછી હું શું કરી શકું ? ”

“ રીતભાત અને ચાલચલણ સારી નથી. એટલુંજ નહિ પણ એ એક જાણીતો લકંગો અને બદમાશ છે. એ માણસમાં છપન દુર્ગુણ ભરેલા છે. જેઓ જાણે છે તેઓ એને બચ્ચાં છોડરાનાં ઘરમાં ઉભાં રાખતાં નથી. નિતીની બાબતમાં, કેળવણીની બાબતમાં, જેમાં કહો તેમાં એ લુચ્ચો અને હલકો પુરવાર થઇ ચુક્યો છે, વાસ્તે એવા શખ્સે જખરદસ્તીથી વચન લીધો હોય તે તોડવામાં બેવફાઈ નહિ કહેવાય. વળી તમારી પાસેથી ધમકીથી વચન લીધો છે. તે રાજપુત્રીથી આપેલો વચન કહેવાય નહિ, અને કાયદામાં પણ એ વચન પ્રમાણે ચાલવાને તમે બંધાયેલાં નથી. વાસ્તે મેહેરા, તું નિરાંતે બેસ. એમાંથી તને સહેજ વારમાં હું છૂટી કરાશ.”

“ હું બધું જાણું છું, કે એ લુચ્ચો લકંગો બદમાશ છે, પણ મારા ભાઈની સલામતીને ખાતર મેં વચન આપ્યો ! જો હું વચન તોડું તો એ મારા ભાઈને હેરાન કરશે. ત્યારે ? ” મેહેરા એક નિરદોષ બચ્ચાની પેઠે સવાલ કરવા લાગી.

વચનનું મંબીરપણું મેહેરા સારી પેઠે સમજતી હતી. આપેલો વચન પાળવાનું આમ જરથોસ્તીધર્મ પણ શીખવે છે, તેમ સાદી અક્ષલ પણ સૂચવે છે કે ધમકીથી આપેલો વચન બંધન કરતા નથી. સુધરેલી સરકારને કાયદો પણ એવા વચન પાળવાનું દબાણ કરતો નથી.

દોરામ વકીલે મેહેરાની પાસે ખુરસી લીધી, અને તેણીનો હાથ

પોતાના હાથમાં લઇને બોલ્યો, “ મારે તમને કંઈ કહેવું છે, તે બ્યાનથી સાંભળશો? જો તમારું અંતઃકરણ ના કહે તો સુખેથી ના પાડજો. ”

“ હા બોલો, હું સમજું છું, ” મેહેરાં નિરદોષ અચ્ચાની પેઠે તેના હાથમાં હાથ આપી બેસી રહી.

“ મેહેરાં, તું પેલા કાપડિયાની દુકાનમાં બેસુદ્ધ થઇ ગઇ હતી, તેની તને યાદ છે ? તે દહાડેથી મારા મગજઉપર હું એક જાતનો બોજો લઇને ફરું છું. પહેલે મને સમજ નહી પડી કે મને શું થાય છે, પણ પાછળથી હું સમજવા લાગ્યો કે તારી તરફનો મારો પ્યાર મને સતાવે છે. સાર પછી તું મળીજ નહિ, અને જ્યારે મળી ત્યારે લપકાવાલી અને દોલતમંદ શેહેરાંના નામે મળી. મેં મારા બાવાજી આગળ પણ મારા દિલની વાત કહી દીધી છે અને ખુલ્લું કહ્યું છે કે શેહેરાં તરફ મારું દિલ દોડે છે. મારા બાવાજીએ મને ધમકાવીને કહ્યું કે પૈસાવાળી કુળ ઉપર મોહી પડવું એ ધંધાની રીતીથી ઉલટું છે. મને પણ મારા બાવાનો વિચાર ખરો લાગ્યો, અને તેથી જાંસુધી હું તને શેહેરાં તરીકે સમજતો હતો, ત્યાં સુધી મેં તારી આગળ મારો પ્યાર જાહેર કર્યો નહિ, પણ હવે જાણું છું કે તું શેહેરાં નથી, તેમજ તું મારા કરતાં પૈસાવાળી નથી, અને વળી હું ખાતરીથી માનું છું કે તને પણ મારી તરફ સારી લાગણી છે, અને ચાહ છે. હવે, જો આપણે બન્ને જણ એક બીજાને ખરાં દિલથી ચાહતાં હોઇએ. તો તું શું બેરામ ઝવેરીની ધમકીને શરણુ થઇને તેની સાથે પરણશે ? નહિ, એમ બની શકેજ નહિ ! હું પણ એમ કદી બનવા દઇશ નહિ ! ”

“ હા, દોરાબશાહ, હું તમને ચાહું છું, અને તમે મને ગમોછ પણ ગમો છે કે નથી ગમતા, તે સવાલ બાજુએ મુકો. હાલ તુરત હું ખુદાની જોહાનમાં બેરામ ઝવેરીની બાયડી થઇ ચુકી કહેવાઉં કે નહિ ? પરણવાનો ફાલ આપ્યો અને તે હું તોડું તો ખુદાની ગુનેહગાર થાઉં કે નહિ ? ”

મેહેરાએ જાણી જોખને દોરાગની તપાસ લંબાવવાને ખાતર વચન અને કાલને વળગી રહેવાની દિલસૂરીના ઢોંગ કર્યા.

“ત્યારે, જે માણસ નહિ ગમતો હોય તેની સાથે પરણીને સંસારી જીંદગીની ધુળ કરવી. અને આખો જનમારો બળાપામાં કાઢવો, એ સારું કે ?” દોરાએ પોતાની શીલસૂરી આગલ ચલાવી.

“હું શું કરું ! મને કાંઈ સમજ પડતી નથી ! ખરું શું ને ખોટું શું ? હું તો એટલું સમજું છું કે લગનનો કાલ પવિત્ર છે. અને વળી તે કાલ પાળવાથી મારો જાઠ ખચે છે. તે છતાં, જ્યારે બેરામ ઝવેરી જાણશે કે હું ખરી શેહેરાં નથી, ત્યારે તે મારી ઉપર દબાણ કરીને મારો કાલ પાળવાની મને ફજ પાડે છે કે નહિ, તે જોવાનું બાકી છે. રખે તે છોડાઈને મારા બાઈને પેલાંસના સ્વાધીનમાં આપે ! વળી દોરાગલાદ, વચન તોડવાથી મને આખી જીંદગીમાં પસ્તાવો થયા કરે, તો મનનું સુખ ક્યાંથી મને મળે ?”

“પણ, જો બેરામ ઝવેરી પોતેજ તારી સાથે પરણવા ના કહે, તો ? તો તું તારું દિલ મને સ્વાધીન કરશે કે નહિ ?”

“હા, જો એમ થાય તો મને કશું છે !” મેહેરા ખુશી દેખાડીને બોલી.

પ્રકરણ ૩૫મું.

શેહેરાની મેહેરાં બની કાઠી લેવું કામ,
નાજીક નારને ઘટે નહી, તુપે લોકો આમ.

પેશ્વતનજી વાડીઆ સોલીસિટર મોડેથી પધાર્યા. શેહેરાંએ તેમને આવકાર આપીને બેસાડ્યા, અને કહ્યું, “તમારા દીકરા દોરાગલાદ અંદર છે, મારી ‘કમપેનીઅન’ સાથે બીજા ઓરડામાં વાત કરે છે.

થોડી વાર પછી દોરાળ અને મેહેરા બન્ને ઝોરડામાંથી બાહર આવ્યાં. આપને જોઇને દોરાળ ખોલી ઉઠ્યો, “બાવાજી એક ખુશ ખબર સાંભળો. મેં તમને કહ્યું હતું કે શેહેરાંબાનું ઉપર માથું દિલ ધણું દોડે છે, પણ તે ખોટું હતું. અત્યાર સુધી હું આ ઓઠરીને બૂલમાં શેહેરાં સમજતો હતો.”

“વળી, એવી બૂલ કેમ થાય ?” પેશતનજી અગમ્ય થઇને પૂછવા લાગ્યા.

આ સવાલનો જવાબ આપણી શેહેરાંએ પોતે આપ્યો, અને કહ્યું, “તમારો દીકરો અત્યાર સુધી મને કમપેનીઅન સમજતો હતો, અને મારી કમપેનીઅનને શેહેરાં સમજતો હતો,” એ પ્રમાણે કહીને શેહેરાંએ પોતાના તાગડાથી પેશતનજીને સંપૂર્ણ રીતે વાઢે કીધો.

“ઠીક, દોરાળ તારી મરજી હોય, અને તારું દિલ એ ઓઠરી પર દોડતું હોય, તો મને વચમાં પડી અડચણ લેવાની કશી જરૂર નથી, તેમજ કંઈ પણ વાંધો કહાડવો મને વાજબી લાગતું નથી. ફટલાક માખાપો પોતાનું દીલ રાજી રાખવા કંઈ વાંધો કહાડીને ઓઠરા ઓઠરીને અલગ રાખવાની કોશિશ કરે છે, તેવી વાત મને પસંદ નથી,”

“પણ પેશતનજી બાવા, જો કે મારું દિલ તમારા ઓઠરા તરફ દોડે, તે છતાં હું બીજાને પરણવાનો કાલ આપી ચુકી છું, તે કેવી રીતે તોડી શકું ?” મેહેરાંએ પૂછ્યું.

“અને તેટલા માટે મેં તમને મુઝાબથી અહીં સુધી બોલાવ્યા, ” આપણી શેહેરાં વચમાં ખોલી, અને પેશતનજીની મદદ માગીને કહ્યું, “આ મારી સહીને મુઝાબેલીમાંથી છૂટી કરો.”

“શેહેરાં, તું બધી વાત એવણને કહે, પણ જ્યાં સુધી મેંરામ સુવેરી પોતે મને મારા કાલમાંથી છૂટી કરે નહિ, ત્યાં સુધી હું મારા

વચનને વળગી રહીશ, " મેહેરાં દોરાખને સતાવવા બોલી, અને લાંચી ખસી ગઇ.

"બેરામ ઝવેરી! પેલોજ કે, દોરાખ?" પેશતનજીએ દોરાખને પૂછ્યું.

"હા, બાવાજી, તેજ ચંડાલ ! " દોરાખે જવાબ દીધો, અને તેઓ એક બીજાનાં મોં જોતાં બેઠા.

" ઠીક ! એ તો આપણા સંકળમાં છે ! બોલો મેહેરાં, તમારી શી વાત છે તે મને બધી કહો "

મેહેરાંએ પેશતનજીની આગળ પહેલેથી તે છેલ્લે સુધી સઘળી વાત કહી સંભળાવી.

" છટ ! છટ ! છટ ! એ જવાન છોકરીઓ પોતાનાં નામ બદલીને આવી રીતે બીજાઓને હમબગ કરે ! છટ ! એ તદ્દન ના પસંદ વાત છે ! " પેશતનજી મેહેરાંની વાત સાંભળીને ના પસંદગીને દેખાવ કરી બોલ્યા, અને પૂછ્યું " શું એ કાંઈ સાડી પોલકો હતો કે એક જન હિતારીને બીજું પહેરે ? વળી, કાયદાની નજરે જોતાં એ મોટો ગુનાહ કહેવાય, અને એને માટે શિક્ષા મોટી છે. "

" નહિરે ! વકીલ સાહેબ, ગુનાહ શો બળ્યોછ ! કાંઈ ખાનગી મત્ત-લખને ખાતર આપસ આપસમાં નામ બદલ્યાં, તો તેમાં શામા ધણીને ગુસ્સાન શું થયું, ને તેની દોલત શું લુટાઈ ગઇ ? " મેહેરાંએ હસીને પોતાના વાંકની ગંભીરતા ધટાડવાની કોશિશ કરી.

" પણ, હવે જે થયું તે તો થયું ! હવે બવિધમાં કાંઈ દહાડે એવાં ચેડાં ના કહાડતાં ! " વકીલે ધમકાવીને કહ્યું.

" નહિરેજી ! આ એક વખતમાંજ ધરાઇ ગયાં છીએ, અને અમને નામ દેખવી રાખતાં જે મુશ્કેલી પડી છે તે તો અમેજ બણીએ છીએ ! "

“વારૂં, આ તમારી મેહેરાંના બેરામ અવેરીને હું જરાજર પીઠાણું છું. એ બિચારી તેના હાથમાં કેવી રીતે ફસી !”

“પોતાના બાઇને ખાતર, તેને બચાવવાને ખાતર,” શેહેરાંએ સોહલ વિષેની સઘળી હકીકત પેશતનજીને આ તબક્કે કહી સંભળાવી, અને એ સઘળી વાત પેશતનજીએ પોતાની ઉમર અને ધંધાને જાગતી મૂંઝીરાઈથી સંભળી.

“પેશતનજી બાવા, જો બેરામજી અવેરી મેહેરાંને પરણવાની ફરજ પાડશે, તો તમરો દોરબચ્ચાહ દુઃખી થશે,” શેહેરાંએ વચ્ચેમાં ટાકુકા પૂરવો.

“મારા દીકરો પોતાની મરજીની છોકરી સાથે પાણી તે જોતા હું ધણો રાજી છું. હું એને હવે સંસારમાં પડેલો જોવા માંગું છું; પણ એણે મને આવીને કહ્યું કે શેહેરાં બાનું મને ધણી ગમે છે, ત્યારે મેં વાધો ઉઠાવ્યો હતો, પણ હવે મને વાધો નથી.”

“કાંય, હું શું એવી મોટી આવી?” શેહેરાં હસીને બોલી, “અને હવે મારા બપોવાની વરસી પછી જો જલ પરવીઝ સાથે મારા લગ્ન નહિ થાય, તો પછી મારી ગિયતિ કેવી?”

“તમે કેમ જાણ્યું કે જલ પરવીઝ સાથે તમારાં લગ્ન નહિ થશે? એકદમ ઉતાવળે છેવટ લાવવું ઠીક નહિ. તેની સાથે તમને મેલાપ થયો એમ મને મીસીસ બોલીવરે લખ્યું હતું,” આટલું બોલીને મો. પેશતનજી વાડીઆ હસવા લાગ્યા, તે ઉપરથી શેહેરાં પામી ગઈ કે મી. પેશતનજીએ મોતે તેમને મેલાપ કરાવવાનું ચોકડું ગોઠવ્યું હતું, અને તેથી બોલી, “અહા! હવે સમજ પડે છે! તમે ચોકડું ગોઠવ્યું હતું, નહિ?”

“એક બારગી મેં તેમ ક્યું પણ હોય, તો તેમાં મારી મનલગ જરાય હતી નહિ. માકાચાહની છેલ્લી મરજી પ્રમાણે તમે સગાંઓ સાથે આઓ, એમ મારી ખરા દિલની ખાહેશ છે.”

“પણ વકીલ સાહેબ, માથેરાનમાં એક પારસીએ મેહેરાંને ઘોડાપરથી પડતાં બચાવી હતી, તેની સાથે મને ધણી ઓળખાણ પડી છે અને તેને હું પરણવા કોલ આપી ચુકી છું.”

આ સાંભળીને પેશ્વતનજી વકીલે મોઢું કુમળાવ્યું, અને દીલગીર થયા, અને માથું હાથે દાખીને વિચારમાં પડ્યા. આ જોષ શેહેરાં આ જુઠા વકીલ સાહેબની કાળજી માટે અંદરખાનેથી બહુ ખુશ થઇ અને બોલી, “વકીલ સાહેબ, તમને આમ દિલગીર થતાં જોષ મને ધણું લાગે છે, પણ જે થાય છે તે બધું તમારી મરજી પ્રમાણે જ થાય છે, કારણકે તે પારસી તમને અંગણુપો નથી.”

“અંહ! ત્યારે તમારું કામ પણ સિદ્ધ થયું છે, આમ જાણીને હું ધણોજ ખુશ છું. ચાલો, બિચારા મરનાર માકાશાહની છેલ્લી ખાહેશ પાર પડી. તેવણની મરજી ધણીજ ઉમદા હતી, કારણ તેથી દોલત એકજ કુટુંબ માં જળવાઇ રહેશે.”

“મને પૈસાવાળા સાથે પરણવાનો મોટો ધિક્કાર હતો. ફક્ત પૈસાનું તત્વ સંસારમાં સંપૂર્ણ સુખ આપતું નથી. જ્યાં જેના દિલ મજેલાં નહિ હોય ત્યાં પૈસો ઝેર સમાન છે.”

“તે બધું ખરું, પણ તમે બન્ને છોકરીઓએ આપસઆપસમાં સનજડ તાગડો ધડયો હતો ! જે આમ કહીએ કે તમે એક ફારસ બજા બતાવ્યો, તો તેમાં હું ધારું છું કે હું ખોટો નથી. બોલો, હજી કંઈ બીજો તાગડો છે કે ! હોય તો કહી દો, કે સાથે તેનો પણ નિવેડો લાવી ચુકીએ,” પેશ્વતનજી વકીલ હસતા હસતા બોલ્યા, અને પછી કહ્યું, “મને મેહેરાંનો ભાઈ કાણ છે તેની આગત્ત લઈ જાઓ. મને તેને એક બે બાબદના સવાલ પૂછવા છે, અને તેને મળ્યા પછી બેરામ ઝવેરીનો જ્વો કરીશું.”

“ પણ વકીલ સાહેબ, યેરામ ઝવેરી આગળ ખુલાસો કરીએ, તે પેહેલાં માફ નામ મેહેરા, ને મારી સહીતું નામ શેહેરા વાપરવાનું ચાલુ રાખજો. ”

“ હું સમજ્યો ! એમ કહોની કે હજી તમારો કારસ પૂરો થયો નથી, ” પેશતનજી હસીને કહેવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૩૬ મું.

અંજાણ આગળ અકડવાને રાખે અંદાજ નહિ,

ઓળખ આગળ અકળાઇને ચુર્ચા અવાજ નહિ.

જુદા વકીલ સાહેબે ડાક્ટર બેસાનીઆની ખાનગી ઇસ્પીટાલની ખાનગી મુલાકાત લીધી. ડાક્ટરે ખુલ્લું જણાવ્યું કે એના મન ઉપરથી ધાસ્તી નો બોળે ઓછો થાય, અને એને સારી હવામાં રાખવામાં આવે, તો સાજો થાય એવો સંભવ છે. પેશતનજીએ સોહલ સાથે વાત કરીને સોહલને તુરત પારખી લીધો, કે આ ઓઢરાએ નાદાની કાધી છે ખરી, પરંતુ એ કાંઈ ધંધાદારી લુચ્ચો નથી. તેમણે જોઈ લીધું કે જો આ સોહલ અને તેની બાયડી સારાં માણસોના સમાગમમાં ચાલુ રહે, તો સારો દેખાવ ક્યાં વિના રહે નહિ, કારણકે જે માણસને સુધારો વધારો કરવાની તક નહિ મળી હોય તે ક્યાંથી સારો દેખાવ કરે ? સોનું જમીનમાંથી નિકળે ત્યારે તે મટોડાંથી ખરડાયલું હોય છે. તેને સાફ કરીને પાલીસ કરે છે, ત્યારેજ ચગક આપે છે, અને તેવોજ હાલ સોહલ અને નાનનો હતો.

પેશતનજીએ દોરાબને આવીને કહ્યું, “ દેવલાલીનાં રટેશન માસ્ટરની જગા ખાલી છે, અને તેથી બી. બી. ના અમલદાર મીસ્ટર રેખીનજી

સાથે વાત કરીને મેહેરાના બાઇને રખાવ. એ અમલદાર આપણને ના નહિ પાડશે. આથી સોહલને સારી નોકરી મળશે, તેમજ દેવલાલીની હવાથી એની તખીઅતમાં ઘણો સુધારો થશે.

“હા, બાવાજી, મેહેરાં સાથે મારો સંબંધ નહીં થાય, તો તેણીના બાઇને સારે ઠેકાણે ગોઠવવો જોઈએ, તોજ આપણને સારું લાગે. ”

“ અને તેમ થવું જ જોઈએ. જે એણીનો બાઇ રખાડતો રજળતો રહે, તો તેમાં આપણને નામોશી લાગે. ચાલો, હવે બેરામજી ઝવેરીને તેડીએ અને તેમની સાથે વાત કરીએ ”

પેશતનજી વાડીઆએ જે વખતે બંગલામાં પગ મુક્યો હતો, તે વખતે બેરામ ઝવેરી ત્યાંજ હતો. પણ વડીલ જોય નહિ તેમ લાંથી સટકી ગયો હતો. એક વાર શેહેરાંએ તેને તેડવા મોકલ્યો પણ તે આવ્યો નહિ. આથી પેશતનજી વડીલને ચીઠી લખવી પડી, અને તેથી તેને આવવાની ફરજ પડી હતી.

બધાં સાથે થયાં હતાં, સિવાય જલ પરવીજ. ફક્ત તેનીજ ગેરહાજરી હતી. જલ પરવીજ બેરામ ઝવેરીની સાથેજ રહેતો હતો, અને તેણે પણ વડીલની આવવાની વાત જાણી હતી, પણ તેથી તેણે પણ આવવાનું અખાડા કર્યા હતા, પણ વડીલે તેના વગર કામ આમલ ચલાવવાનો ઠરાવ કર્યો.

બેરામ ઝવેરી દમમાં અને તાપમાંજ આવ્યો હતો. આવતાં વાર મેહેરાં (તેની શેહેરાં) આમળ જઈને હાથ લાંબો કરીધો, અને બોલ્યો “ કેમ ડિઅર શેહેરાં કેમ મને બોલાવ્યો? ” પણ તેની શેહેરાં, તે આપણી મેહેરાં, તેણીએ તેને બીલકુલ ઠાકું આપ્યું નહિ, પણ ગંબીર ચેહેરે મુગીજ બેસી રહી, અને તેને હાથ પણ આપ્યો નહિ. મેહેરાં મનમાં ગભરાતી હતી, માટે તેણીનો ગભરાટ ઓછો થાય એવી મતલબથી શેહેરાં બેસી ઉઠી,

“એસો બેરામજી, તમને જે કામ માટે બોલાવ્યા છે, તે સાંભળો, પછી શેહેર શેહેર કરીને અછડાજો,” આમ બોલીને આપણી શેહેરોએ તેનું ખુલ્લું અપમાન કર્યું.”

“મી. બેરામજી, મને તમને ખુલ્લું કહેવા દો કે એક અગત્યની બાબતમાં આ છોકરીઓએ તમારી મશકેરી મજાક કરવાના ધરાદાયી તમને ઠગ્યા છે. અલબત્ત મને કબુલ કરવું જોઈએ, કે એ છોકરીઓની ઉંમર નાની છે, અને તેથી નાદાનપણમાં મશકેરીની હદ કેટલી રાખવી, તે એ લોક સમજી શક્યા નથી. ટુંકમાં કહું તો એ લોકે તમને ‘હમજગ’ કર્યા છે. તમે આ છોકરીને શેહેરો હાંક મારો છો, પણ એનું ખરું નામ મહેરો છે. ખરી શેહેરો આ છે. એ છોકરીના બપાવાનો હું વકીલ હતો, સારથી હું એ છોકરીને ઓળખતો આવ્યો છું. તમને ‘હમજગ’ કરવા માટે આ છોકરીઓ તરફથી હું દિલગીરી જાહેર કરું છું.”

“મી. બેરામજી ઝવેરી, હું ઘણી દિલગીર છું કે અમે તમને બનાવ્યા,” શેહેરો બોલી.

“પણ આ દુકતી કેમ નથી બોલતી ?” આવા શબ્દો બોલીને બેરામ ઝવેરી પોતાનો જાતી નિયત સ્વભાવ દેખાડીને આ છોકરીને સંખ્યાબંધ હલકા શબ્દો લગાડવા લાગ્યો, જે શબ્દો અત્રે ઉતારી લેવાની જરૂર નથી, પણ તેને અટકાવીને દોરાજી બોલ્યો, “મી. ઝવેરી, બાનુઓ માટે એવા હલકા શબ્દો બોલનાર પોતે હલકો હોવો જોઈએ. આવા શબ્દો વાપરતાં તમને શરમાવું જોઈએ.”

દોરાજીને મુક્કી દેખાડતો બેરામ ઝવેરી હેડાઇને બોલ્યો, “બચ્ચા, તું આ છોકરી સાથે દિલગીરી કરતો હતો, નહિ વાઈ ? ચાલ, હવે એની સાથે પરણી જા, જોઈ વાઈ ? મને એવી નાયતી છોકરી નહિ જોઈએ ! બળી, એવી બીખારી છોકરી મારા ઘરને લાયક નહિ કહેવાય.”

“ત્યારે, તમારા બોલવા ઉપરથી અમારે એમ સમજવું જોઈએ કે મેહેરાંએ તમને પરણવાનો કાલ આપ્યો છે, તેમાંથી તમે એને મુક્ત કરો છો ?” પેશતનજીએ બેરામને પૂછ્યું.

“હવે એના બાપ, પેલા ચંડાલ ચોરને હું બરાબર સ્વાદ ચખાડીશ હું આ છોકરીને દેખાડી આપીશ કે મારા જેવા એક નામચીન વેપારીને ઠગવામાં કશો સાર નથી. નહિ નહિ! હું એ છોકરીને એના આપેલા કાલમાંથી છુટી કરતો નથી. ખરું પુછો, તો આ છોકરી (મેહેરાંને દેખાડીને) બહુ ગરીબ છે, પણ આ છોકરી (મેહેરાંને દેખાડીને) બહુ શેતાન છે. આ બધું જે થયું છે તે આ શેતાન છોકરીનું કારણ છે એમ હું માનું છું. મેહેરાં નહિ તો મેહેરાં, મને કામગીરી નામ આપશે. કાંઈ ફિકર નહીં, ગરીબ તો ગરીબ, પણ હું જ એ છોકરી સાથે પરણીશ, આ તમારા છોકરા દોરાબના હાથમાં એ છોકરીને જવા દેઈશ નહિ,” બેરામ અવેરી હાંડા માસ્ટરને જાણે તેવા દમામ અને તોરથા બોલ્યો.

આવી તેની ધમકીથી મિહને મેહેરાંનો જીવ ફરી આવ્યો, અને તેણી બેશુદ્ધ થઈ પડી. તેણીને કાચ ઉપર સુવાડીને મેહેરાં તેણીની માવજત કરવામાં ગુંથામ, તે વખતે પેશતનજી બેરામ અવેરીને બાજુએ લઈ ગયા અને પોતાની નોટ-બુક કહાડીને ચક્કો ચઢાવીને બોલ્યા, “મીં બેરામજી, મહારે તમને એક બે અગત્યની વાત કહેવી છે. તમે સમજતા લાગો છો કે હું તમને ઝાળખતો નથી. નહિ, પણ હું તમને સારી પેઠે ઝાળખું છું. એક બે વાર આપણે સાથે મળ્યા છીએ. જો તમે બૂલી ગયા હોવો તો હું તમારી યાદદાસ્ત શક્તી તાજી કરવા રાજી છું. પેલા કાલખાદેરીનાના બાણ સુરનેન્દ્રનાથના હીરા ચોરાયા હતા તેની તમને યાદ આવે છે ? વળી એક રામદાસ વાણીઓ તમને મળવા આવ્યો કે તુરત આપવાન કરીને મરણ પામ્યો. તે બનાવ યાદ છે કે ભૂલી ગયા ? વળી ૫૦૦ ટકાનું બાજ કામગીરી દહાડે તમે સંભળ્યું છે ?”

“એ બધું મને સમજાવીને તમે કહેવા શું માગો છો તે હું સમજી શકતો નથી,” બેરામે દસમાજ જવાબ દીધો, અને બાણે અપમાન લેતો હોય તેમ તે હાથપગ અકાળવા લાગ્યો,

“જરા ધિરજથી સાંભળો ! ત્યાર પછી મારી પાસે કેટલીક વાતમી મળી છે, અને તે સઘલી મેં એકઠી કરી છે, અને જો એ બધી બાબદ બહેરમાં લાવું તો તેમાં તમને ઘણું લાગતું વળતરું છે. દુકંમાં, હું કહું છું કે તમે સોહરાજ સરકારી અને મેહેરા સરકારીના માર્ગમાંથી તદ્દન દટી ગયો, પણ જો તમે હુજ્જત કરીને સોહરાજને હેરાન કરવાનો ઈરાદો દેખાડશો, તો પછી મને જેમ વાજખી લાગશે તેવાં પગલાં બરીશ. વળી, કાયદાથી પણ મેહેરાં તમારા હાથમાં આવી શકશે નહિ, કારણ કે તમે ધમજીથી વચન લીધો છે.”

બેરામ ઝવેરી ગલરાયો ખરો, પણ હિમ્મત પકડીને બોલ્યો, “હું હાલ જવાબ આપી શકતો નથી. મને વખત આપો, વિચાર કરીને જવાબ આપીશ.”

“ઠીક છે, ચોવીસ કલાકનો ‘ટાઇમ’ આપું છું,” પેશતનજીએ તેને વિચાર કરવાનો વખત આપ્યો.

બેરામ ઝવેરી પાંદડી હાથમાં લઇને લાંથી ચાલતો થયો, ત્યારે જ બાપ દીકરાએ અગાઉથી ધારી લીધું કે હવે બેરામ ઝવેરી તું-તાં કરશે નહિ.

પ્રકરણ ૩૭ મું.

નેક આચાર-વિચાર ચેડાં કાઢાડે તરછેડી,

ધજતને તે આહે વધુ, જર ધજા બહુ થોડી

“હવે, શેહેરાબાનુ,” બુદા પેશતનજી બોલ્યા, “મેં બહુ પરવીજ કિપર મારા ધંધાની રહે લખ્યું છે કે મને આજે અહીં મળે, જેથી માકાલાહનાં ‘વિલ’ નો રૂડો કરીએ.”

“ડીક છે, વકીલ સાહેબ, “ શહેરાંએ જવાબ દીધો અને મનમાં ગભરાત લાગી કે હવે ઉંટડો કયી તર બેસે છે તે જોઈએ. માસલો છેક હકમુધી પોહોંચ્યો હતો, અને જ્યારે જાત્ર પરવીરને શહેરાંના નામ મદદવાની વાત માણુમ પડશે, ત્યારે તે શુ કરે છે, તે જોઈએ.

થોડી વારમાં જલ આરટીસ્ટ ત્યાં આવી પુગ્યો. શહેરાંજાનુ સાથે પોતાની તરફથી રીતસર ઓળખ કરાવવા વકીલે તેને બોલવ્યો હતો. તેણે શહેરાંજાનુને ધણીવાર દીડી હતી, અને તેણીની સાથે હસ્યો બોલ્યો હતો, અને ટેબલ પર અનેકવાર સાથે જમ્યો હતો, તે છતાં તેણે કોઈ દિવસે પણ માકાશાહનાં ‘વિલ’ વિષે વાત છેડી હતી નહિ. આજની તેની મુલાકાતનું કારણ એ હતું કે વકીલ સાહેબને મળીને જે ફડચો થાય તે કરવો, અને તે નિશ્ચય વિચાર કરીને આવ્યો હતો કે ‘મારે શહેરાંજાનું સાથે પરણવું નથી,’ પણ જ્યારે પેશ્વતનજી વકીલે જાણની વકી ઉપરાંત અને તેની અજાયબી વચ્ચે આપણી શહેરાં સાથે તેને ઓળખ કરાવી, ત્યારે અને તેજ વખતે શહેરાંને વચમાં બોલવું પડ્યું, “જલ, હું તને કહી ચુકી છું કે એક ચોક્કસ ભરમ છે, અને તે ભરમ એ છે કે હું શહેરાં નહિ પણ શહેરાં છું.”

આ વાત જાણીને તેની શુદ્ધ હડી ગઈ, તેની અજાયબીનો પાર રહ્યો નહિ, અને તે પોતે જાગૃત હતો કે ઉંઘતો હતો તે પણ કહી શક્યો નહિ.

“ફિકર નહિ, પણ તમે નામ બદલ્યું તે જાણી જોઈને મારે લીધે નહિ બદલ્યું હતું, એવી મને ખાતરી આપો, તો તે બસ છે, ” જલે આખરે વિચાર કરીને જવાબ દીધો.

હવે શહેરાં શો જવાબ આપે ? જવાબ આપવા માટે તેણીએ હોઠ ઉઘાડ્યા, પણ મોઢું પાછું બંધ થયું, અને શો જવાબ આપવો તેના ગભરાટમાં પડી.

“શહેરા, જે મને ખાતરી આપો કે મને ઠગવાનો તમારો ધરાદો નહિ હતો, અથવા નામ બદલીને મારી પરિક્ષા અને તપાસ લેવાની તમારી મતલબ ન હતી તો તમારી તરફથી એટલી ખાતરી મને બસ થશે, પણ એવી ખાતરીથી બરેદો ખુલાસો આપી નહિ શકશો તો મને તમારાથી છૂટું પડ્યું પડશે, કારણ, કે મને મારી આંખોની જીંદગીમાં યાદ આવ્યા કરે કે મને ઠગીને તમે હાથમાં લીધો, તો તેવી યાદ મને સદા દુઃખ દેશે”

“જલ, મારી ઉપર વિશ્વાસ રાખતા હોવો તો રાખો. હાલ વધારે કાંઈ કહી શકતી નથી. જે તમને ઠીક લાગતું હોય તો બંને છૂટા પડો,” શહેરાએ તેને કહ્યું.

“સારે હું ધારું છું તેમજ છે, કે નામે બદલીને તમે મારી પરિક્ષા લીધી. ખોલો, કહો, નામ બદલવા અગાઉ તમે મારો વિચાર નહિ કર્યો હતો ?”

“હા, નામ બદલતી વખતે તમારો વિચાર મને હતો, એટલું હું ના પાડી શકતી નથી,” શહેરાએ સાચો જવાબ આપવાની જરૂર દીધી.

“સારે, વખતે હું તમારા હાથે ઠગાતે. સારું થયું કે આટલો ખુલાસો હમણાથી થયો, નહિ તો આ બાબતથી હું સદા અજાણ્યો રહેત. ”

“નહિ, એમ ના કહો. હું એ બાબતનો ખુલાસો તમારી આગલ કરવાની તક શોધતી હતી,” શહેરાં સાચું બોલી.

“ મને આ બાબતનો એટલો ગુંચવાડો લાગે છે ! અને વળી એ વાતનો મને અગાઉ સેહેજ પણ ખ્યાલ નહિ હતો. હું હજી આ બાબત અરાબર સમજી શક્યો નથી. તમે પોતે કબુલ કરો છો કે તમે મને ઠગવાના ધરાદાથી નામ બદલ્યું. હું દિલગીર છું કે આવી રીતે ઉલથાપ આપીને તમે વાડી વજીફાની વેહેંચણી થતી અટકાવવાનો ધરાદો રાખ્યો. પેસાને

ખાતર પરણવાના વિચારને હું હમેશાં ધિક્કાર સાથે મારાં મનમાંથી હાંકી કાઢાડું છું. ઠીક, વકીલ સાહેબ, માકાશાહની દોલત સધળી આ શહેરોને આપો. મને તેમાંથી અરંધી જોત્રી નથી. ‘વિલ’ પ્રમાણે જે કંઈ મને મળી શકતું હોય, તે પણ મને નથી જોત્રતું. તે બધું શહેરોને આપો. સાંભળો, હું શહેરો સાથે માકાશાહની છેલ્લી મરજી મુજબ પરણવાને ના પાડું છું.”

“ઓહ ! જાત્ર ! મારી ઉપર ગુસ્સે ના થાઓ ! આ પ્રમાણે તરછોડ ના કરો ! ”

“હું જાત્ર છું, શહેરો ! આટલું યાદ રાખજો કે સમ્યાઈ સાથે ચેડાં કહાડવાનું પરિણામ માડું આવે છે. વકીલ સાહેબ, જે મને કહેવું હતું તે મેં તમને કહ્યું છે. વાસ્તે સાહેબ મેહેરખાન,” આટલું બોલી જાત્ર સાથી ચાલી ગયો.

પ્રકરણ ૩૮મું.

પગ તળે મોહાત્ર ભમે છે.

ધમકી આપી લાલચ દીધી. અજમાત્રી જોયા પાસા,
ભમ્યું મોત્ર જેને માથે, સફળ તેની નહિ આશા.

સાંજે દોરાબ વાડીઆને એક કામળ મળ્યો. કામળની નીચે સહી નાખાં સોહરાબજીના નામની હતી. દેખાઈત્રી રીતે તે કામળ સોહલની બાઈડી નાખાં તરફથી આવેલો હતો. તેમાં લખેલું હતું કે બેરામજી હોરમજી ઝવેરી સોહલ આગળ આવીને ધમકી આપી ગયા છે કે હું તને પોલીસને સ્વાધીન કરીશ, વાસ્તે મને ઈસ્ટપીટાસની બાહોર નાકાં ઉપર મળી જાજો. દોરાબ

વાડીઆએ પોતાના ભવિષ્યના સાગાને એકવાર મળીને ધિરજ આપી હતી, પણ આ કાગળ ખરેખર બાધ માણસના હાથનો હોય એમ લાગતું હતું નહિ. તેને આ અક્ષરનાળોના લાગ્યા નહિ. વખતે તેણીએ કેમ પાસે કાગળ લખાવ્યો હોય, આમ ધારીને તેણે તે કાગળ મજવામાં મેલ્યો, પણ આ કાગળની વાત તેણે કોઈને કહી નહિ. ઇસ્પીટાલના રસ્તાના નાકા ઉપર મળવા લખેલું હતું તે દોરાખને નવાઈ જેવું લાગ્યું.

રાતે સાડા આઠ વાગતે, જમવાની ટેબલ છોડ્યા પછી તુરત, જરા બાહેર વોક લઇ આવું છું એવા બાહાને તે ઇસ્પીટાલના રસ્તાના નાકા તરફ ચાલ્યો, પણ ત્યાં નાળું કે નાળનો ભૂત પણ હતો નહિ. ઓરોતોની અંકલ ઉપર આકરીન કરતો એક બે મિનિટ ઉભો, તેટલામાં સામેથી બેરામ ઝવેરી આવ્યો. દેખાઈતી રીતે તે દોરાખને મળવા આવ્યો હતો, પણ જૂઠું બોલ્યો, “ઓહ! વકીલ સાહેબ, તમે મને અહીં મળશો એવી મેં વકી રાખી હતી નહિ.”

“ત્યારે તમે અહીં કેમ?” દોરાખે પૂછ્યું.

“જરા રાતે રખડવા નિકળ્યો છું. તમને પણ રાતે રખડવાનો શોખ હોય એમ લાગે છે,” બેરામ ઝવેરી પોતાનો નિયમ ખવાસ દેખાડતો બોલ્યો.

“આજે સહવારે તમે ખૂબ આતશની માફક તપી ગયા હતા, અને હમણાં ઠંડા ખરડ જેવા કેમ?” દોરાખે હસીને પૂછ્યું.

“મેં વકી નહીં રાખેલી તેવી વાત સાંભળી, ત્યારે મને ગુસ્સો ચડ્યો, પણ મરદને ગુસ્સો ફેટલીવાર જાજે? અરથો કલાક ધણે મધ મયો. હાથ પેલા બલ પરવીઝને આ ઊઠરીઓના તામડાની ખખર પડી કે નહિ? મને નહિ લાગતું કે એ ઊઠરીઓની આવી વર્તણૂંક તરફ તે જાખ મીંચામણ કરે.”

દોરાબે તેને કંઈ જવાબ આપ્યો નહિ, પણ સાહેબજી કરીને આગલ ચાલવા માંડ્યું, પણ બેરામે તેને હાથ પકડીને ઉભો રાખ્યો, અને બોલ્યો, “ શેઠ જરા થોભો, આજે મારો દહાડો પડતો આવ્યો હોય તેમ દીસે છે. હું ધારું છું કે તમે મારી સાથે વાત કરવા ઉભા રહેવા પણ રાજી નથી. મેહેરબાની કરીને જરા થોભો, હું તમારી સાથે કંઈ અમત્યની વાત કરવા માગું છું.”

“ બોલો, વખત થાય છે, ” દોરાબે હુંકમા જવાબ દીધો.

“ વખત શાનો ? માટીડાઓ આખી રાત બાહર ફરે તે માટે કોઇને બોલવાનો કશો હક નથી. વળી ચાંદરણું ધોરવાની મજાદ કેવી સરસ લાગે છે ! ”

દોરાબ તેની આગળથી ચાલી જવા ધણે ઇંતેજાર હતો, પણ હાથ પકડી પકડીને બેરામ તેને થોભાડતો હતો. તેણે કહ્યું, “ જુઓ, દોરાબ, તમારા બાવાની વાત ઉપરથી હું આજે આખો દહાડો થયો વિચારમાં પડ્યો છું. તમારા બાવા ધારે છે એટલું ખોટું મેં કંઈ કીધું નથી, તે છતાં તમારા બાવા પાસે જે વિગતો હોય તે મહેરમા તેવણુ નહિ લાવે તો મેહેરબાની ”

“ તમે કહો છ કે ખોટું કીધું નથી, પણ તમને ડરવાનું શું કારણ ? ” દોરાબે તોરમાજ જવાબ દીધો.

“ દોરાબ શેઠ, મારા મેહેરબાન વકીલ સાહેબ, આપણે તો જુનાં દોસ્ત થઈએ, એમ મારી સાથે મરમ થઇને વાત ના કરો. ધધો કરતાં તેમાં ઉથલ પાથલ અને ગોડલ પીંડલ તો થાય. એમ મેં એકલાએજ કયું, એમ ના સમજો. બધા કરે છે. જુઓ અમારા રૂપીઆ ના હતા, તેના બદલામાં ઝવેરાત રાખેલું, પણ તે બધું પાસે ઝવેરાત ગમે તેમ આવ્યું હોય તેનું અમે શું કરીએ ? હું કામદાવા સપાટામાં આવું

તેમ નથી, છતાં એવી વાત મારા નામ સાથે બાહર આવે તો લોક શું સમજે ?”

“તમે ધડી ધડી કહો છો કે ખોટું કંઈ નથી કર્યું, ગેરકાયદાથી કંઈ નથી ચાલ્યા, વળી કાયદાના સપાટામાં આવો તેવું પણ કંઈ નથી, તે છતાં તમે બીહોછો શા માટે?” દોરાબે જવાબ દીધો.

“જો દોસ્ત, તમારા બાવાને સમજાવો કે એમાંથી અલગ થઈ જાઓ. તમારા બાવાને એમાં વચમાં પડવાની શી મતલબ? વળી, મારાં મનને ગમતી છોકરી હું પડતી મેલું તે પણ કેમ બને? તે છોકરી પણ મારી સાથે પરણવા ધણી ખુશ છે, તે છતાં તમે વચમાં મને નડો છો, તેવું શું કારણ?”

“તમે કેમ જાણ્યું કે તે છોકરીની ખુશી છે? ફક્ત પિત્તકની મારેલી હતી, તેથી તેણીએ નાખુશી છતાં હા કહી, “દોરાબે હવે નેણ ચઢાવી તેને જવાબ દીધો.

“બાપુ, તમે કવાળમાં હાડકાની માફક નડ્યા, નહિ તો એ તો મારી સાથેજ પરણતે. કહોની મારાથી સરસ વર એ છોકરીને ક્યાંથી મળવાનો?”

“ખરી વાત, ખરી વાત : તમે નહિ જન્મ્યા હોતે, તો મિચ્યારીને કુંવારીજ રહેવું પડતે. બેરામજી શેઠ, જાઓ, તે છોકરીને બધી વાત સમજાવો. મારી આગલ આ વાત ફરીથી કરશે ના. છોકરીની મરજી પ્રમાણે થશે.”

“જો દોસ્ત, તમને હું એક છેલ્લી વાત કહું તે સાંભળો. મારો ધંધો બહુ ધીક છે, અને તેમાં મોટો તડકો પડે છે, જો તમે મેહેરના પાણી છોડી દો, તો હું તમને ધંધામાં બાગ્યા કરું. તમને દર વરસે મારા રૂપીઆ મળશે,” બેરામ ઝવેરી દોરાબને હિલ્લુ સમજીને લાલચ આપવા લાગ્યો.

“ જાઓ, મારા સાહેબ, એવી સાલચ ફાઇ નખળા પોઆને આપો મારા ધંધામાં મને શું આણું મળે છે કે હું તમારા ધંધામાં બાબ્યો થાઉં ? વળી વકીલના ઓફીસની રહે મારાથી ખીજો ત્રીજો ધંધો થાય નહિ ”

દોરાએ તુચ્છકારથી જવાબ વાળ્યો.

“ ઠીક છે, ત્યારે હું કહું છું તે તમારા બાવાને કહેજો, એ છોકરીને હુંજ પરણીશ એ ખુબ ખ્યાનમાં રાખજો, અને તમારાથી થાય તે કરો, ને મારાથી થશે તે હું કરીશ, “ બેરામ ઝવેરી, જે નફ્ટ હતો તે બોલ્યો.

“ તમે પોતે આવીને મારા બાવાને જે કહેવું હોય તે કહો. હું કંઈ તમારો નોકર નથી, કે તમારો હુકમ અમલઉં, ” દોરાએ ધિક્કાર સાથે આ જવાબ આપ્યો, અને ત્યાંથી ચાલતો થયો.

“ દોરાએ આલવા માંડ્યું, ત્યારે બેરામ ઝવેરીએ પોતાની રાબેતાની હાંડામાસ્ટરની માઠી રીતી દેખાડીને મોટીથી ખૂમ પાડીને કહ્યું, “ જોઉંછ, બચ્યા, તું એ દુકતી સાથે કેમ પરણેછ ? ”

દોરાએ આવા તોછડા અને તરખડા માણસને વધારે જવાબ આપવાનું હસ્ત ધાર્યું નહિ. તે બંગલો પગે ચાલીને ગયો. તે વખતે ૧૨ વાગી ગયા હતા.

આ ઉપરથી વાંચનારે અટકળ કરી હશે કે નાજની સહી સાથની ચીઠી લખનાર બેરામ ઝવેરી પોતે હતો.

અહવારે ઉઠનાં વાર સધળાંઓને ખબર મળી કે, જ્યાં રાત્રે દોરાખ અને બેરામ ઝવેરી સાથે મળ્યા હતા, તેની થોડેક દુર, બેરામ ઝવેરી પડીને

મરણ પામ્યો હતો. જુરીમાં એવું ઠર્યું કે રસ્તા ઉપર પડવાથી હૃદય ચાલતું બંધ થયું હતું. ખરી વાત તો આ હતી કે તેણે રાતની એકાંત વખતે દુરથી દોરાબ સંબળે તેમ મોટેથી ધાંટો પાડ્યો હતો, તેથી તેના ગળાની નસ તુટી ગઈ હતી અને તેથી તે તમ્મર ખાઈને જમીનપર પડ્યો હતો, અને તુરત મરણ પામ્યો હતો.

પ્રકરણ ૩૯ મું.

મુખી સેવર.

માનવ ઇચ્છા કરે ને હરી કરે ફળીભુત,
હરી ઇચ્છા હો ન તો માનવ થાય હડધુત.

મુખમના પેડરોડ ઉપર આવેલા બંગલામાં શેહેરાં નિચી અને ઝુળતી મુંઢીએ બરવા બેઠેલી છે. હાલ, તેણી અમાઉ હતી તેના કરતાં વધારે ક્ષેવાયલી સુકાયલી અને શીકળી દીસે છે. પેશનતજી વકીલના બંગલામાં તેણી પોતાની સહી મેહેરાં સાથે બેઠેલી છે, જેણી હાલ મીસીસ દોરાબશાહ પેશનતજી વકીલનાં નામથી ઓળખાય છે. પોતાના લગ્ન થયા, પણ તેણી શેહેરાંને એકલી મુકતી નથી. હાલ પરણેલી જીંદગીમાં મેહેરાનું રૂપ તદ્દન બદલાઈ ગયું છે, અલગતાં ધણું શોભીતું થયું છે. તેણીનું બામ્પ ચદરું છે, અને તેથી તેણીને આવો દોઢોઆવાળો વર મળ્યો છે. હાલ મેહેરાં બહુ ઠાઠમાઠમાં ફરે છે, પણ તેણીની સહી શેહેરાંએ તદ્દન સાદાઈ અખત્યાર કરી છે.

લગ્ન પછી દોરાબ થોડા દિવસ આગ્રી પડ્યો હતો, અને સાળે થયા પછી તે બાહેરગામ હવા ખાવા ગયો, ત્યાં પણ મેહેરાં પોતાની સહી શેહેરાંને સાથે લઈ ગઈ હતી.

તેઓ આ પ્રમાણે ઉડવાડા અને નવસારી થોડા થોડા દહાડા રહીને સુરતમાં જઈ રહ્યાં, અને મેહેરાના આપદાદાના ઘરમાં જઈને ઉતર્યા હતાં.

એક દહાડો મેહેરાં અને દોરામ બીજીક રમવા બેઠાં હતાં, તેવારે શેહેરાના મનમાં આવ્યું કે જઈને પડોશમાં આવેલા પોતાના વજીરામાં પોતાના હાથનાં રોપેલાં ઝાડો હજી જીવે છે કે મરી ગયાં છે તે જાણ જોવા. જેમ કાંઈ એક માણસને પોતાનું વતન જોવાની હોશ થાય, તેમ શેહેરાને પોતાના અંગનાની તેમજ વાડીની મુલાકાત લેવાની હોશ થઈ હતી, અને વાંચનારને ખબર છે કે આ વાડીવજીરો મેહેરાં મરઠારીના ઘરની પડોશમાં આવેલાં હતાં.

ત્યાં જઈને તેણી પોતાનાં હાથે રોપેલાં ગુલામનાં ઝાડોની તપાસ લેતી હતી, તેટલામાં ત્યાં કાંઈનાં પગલાં સાંભળીને તેણી ચોંકી, અને પાછું ફરીને જોય છે તો જાલ પરવીજને તેણીએ દીઠો.

“માફ કરજો, શેહેરાંયાનુ, મને સેહેજ પણ ખ્યાલ હોત, કે તમે અહીં આવેલાં છો, તો હું આ જગે તમને અડચણ કરવા કદી આવત નહિ.”

“ નહિજી, મને કાંઈ અડચણ થતી નથી. ”

તેઓએ ખુદરતી રીતે એક બીજાને ‘ શેકહેન્ડ ’ કીધી, અને પછી શેહેરાં બોલી, “ દોરામશહ વાડીઆ સાથે આજે કેટલાક દહાડા થયા અમે સુરતમાં ઉતરેલાં છીએ. અજો મારું મન થયું કે મારાં હાથે રોપેલાં ઝાડની તપાસ લઉં, અને તેથી અહીં આવી છું. ”

“ હું પણ મારા વડવા માકાશાહનો વાડીવજીરો કેવો છે તે જરા જાણને જોઉં. એવી મતલબથી અહીં આવ્યો હતો; પરંપર બહુ ખાખસકે વાડી વજીરો છે. ” જાલ પ્રુથ થઈને બિલ્કી બમિ પછી

શહેરાને પૂછ્યું, “ દોરાખ વડાલ સીક છે, એમ મેં સાંભળ્યું હતું, હાલ તે કેમ છે?”

“ તદન સારી પેઠે છે. હું એ લોકની સાથેજ મુંબઈમાં રહું છું”.

“ મુંબઈની હવા તમને માફક આવતી હોય એમ લાગતું નથી, કારણકે તમારો એહેરો બદલાઈ ગયો છે. ” જાણે શહેરાની હાલત જોઈને કહ્યું,

“ અને તેનું કારણ છે કે હું હાલ ધરમાંજ બરાઈ એસું છું, અને ખુદ્દી હવામાં બિલકુલ ફરતી નથી. બાહર જવા ગમતુંજ નથી,” શહેરાએ જવાબ દીધો.

જાલ પરવીઝ શહેરાનું મોં જોતો ફટકીક વાર ચુપ ઉભો રહ્યો, અને પછી બોલ્યો, “ શહેરા, તેં મને એકજ બાબતમાં ઘણો નાસીપાસ કરીધો હતો !”

“જાલ, થયું તે થયું, ગઈ ગુજરી વાત પાછી સાંભળીને હું વધારે દુઃખી થઈશ, માટે એ વાત કહાડો ના ! ”

“નહિ નહિ, હું તારી નામ બદલવાની વાત વિષે નથી બોલતો શહેરા તને ખબર છે કે આપણા વચ્ચે એવી ગોઠવણ થઈ હતી કે મને ગુસ્સો આવે તોપણ એકવાર મળ્યા વગર ચાલી જવું નહિ, એ ગોઠવણ તને યાદ છે ? ”

“ પણ તમે તો બોલ્યા કે હું એકદમ પુનેથી ઉપડી જઈ છું, તેથી મેં તમારી ઉપર ચીઠી લખી નહિ, લખું તો ક્યાં લખું ? ”

“ હું મારા વચન પ્રમાણે બે દહાડાં થોડ્યો હતો, અને આપણી મળવાની જગે સહવાર સાંજ જતો હતો, એવી આશામાં કે તું મળી આવ. ”

“ હું આ શાલળી દિલગીર છું, પણ હું પોતે એટલી નાસીપાસ થઈ હતી, કે મને કાંઈ પણ બાબતનું કાંઈએ બ્યાન રહ્યું હતું નહિ, ” શહેરા બોલી.

“ ઠીક, શહેરા. પાછલથી વિચાર કરતાં હું એવા ઠરાવ ઉપર આવ્યો હતો તારી એક નિરદોષ નાદાનીઅતને માટે મારે આટલી હદ સુધી ગુસ્સે થવું નહિ હતું, વાસ્તે જે મારાં પગલાંથી તને કાંઈ દુઃખ થયું હોય તો મને માફ કરજે. ”

“ વાંક બધો મારો છે, વાસ્તે મારી નાદાનીઅતને લીધે મારે તમારી માફી માહવી જોઈએ, ” શહેરા બોલી.

જાલ પરવીઝના મનમાં આવ્યું હતું કે વાડીવજીફા કેવો છે તે જાણને જોઈ પણ ખુદાનું આહવું એવું હતું કે આ ખરાં જીગરથી જોડાયેલાં જોડાંને સાથે મેળવવાં એમાં ખુદરતનો હાથ હતો, તે કાંઈથી ના પાડી શકાશે નહિ, અને ખુદરતની બક્ષિશથી તેમના મેલાપથી તેમને થયેલી નાસીપાસી દૂર થઈ, અને આ મેલાપનું પરિણામ સમાધાની અને સંતોષમાં આવ્યું.

ન્યારે શહેરા સાથે જાલને દોરાએ અને મેહેરાંએ ઠીકાં. ત્યારે તેમની બાબતથીનો અને તેમની ખુશાલીનો શો પાર ?

તેઓએ જાલને ત્યાં જ રહેડા દિવસ રાખ્યો, અને એક અઠવાડિયામાં સુરતના આતશખેરામમાં ધામધુમ વગર શહેરા અને જાલની શેઠાદી થઈ.

ન્યારે પેશતનજીને મુંબઈ ખાતર કરવામાં આવી કે જાલ અને શહેરાં પાછાં સ.થે મળ્યાં છે, અને પદચી ચુક્યાં છે, ત્યારે, દોરાબજીએ જાલને કહ્યું હતું કે મને કરતાં તેઓ બાર વળા રાઈ થયા હતા.

આ લગ્નથી મરનાર માકાશાહનાં વિલની કલમ મુજબ વાડીવછફે અને દોલત કુટુંબમાંજ સચરાષ્ટ રહ્યાં.

મેહેર્ણ અને દેરામ અને શહેરાં અને જલ આગે મુંબઈમાં પછી જાહોજલાલાયા રહે છે, અને એ લોકને ઇનસફ કરવા મટે લખવાની જરૂર છે, અને જરૂર તેમના લગન પછી આ વારતા કેટલાંક વરસ પછી લખાઈ છે, તે છતાં તેમનાં વચ્ચે કાંઈ પણ ફિત્સે ગેરસમજીની કે મતફેરી પડી નથી, અને આ જાને જોડાં વચ્ચે જેવો અને જેટલો સંપ છે, તેવો અને તેટલો બીજાં કેમને નહિ હશે, એમ કહેવું અતિશયોક્તી નથી. તેની અમે ખાતરી આપીએ છીએ.

સોહલને જ્યારે ખખર પડી કે બેરામ જવેરી રસ્તે પડીને મરણ પામ્યો, ત્યારે તેણે છૂટકારનો દમ ખેંચ્યો હતો, અને ત્યાર પછી પોતાનાં સર્ગાવહાત્રાંની કાળજીમગલી મદદગી સાજો થયો હતો, અને પેશતતજી વાડીઆએ તેને સારી જેની નોકરી અપાવી હતી. નાજાં પણ સુખડ અને સુધરેલાં લોકોની અંદર વારંવાર બેળાતી હતી, અને તેથી તેણીની રીતભાતમાં પણ મોટો સુધારો થયો હતો.

સોહલનો એક વાંકથી તેને અંતઃકરણની એટલી બધી સજા થઈ ચુકી હતી, કે વધુ સજાની કાંઈ જરૂર હતી નહિ.

કુંકમા, આ ત્રણડે જોડાંઓ એક બીજાં સાથે થણાં હજીમજીને રહીને છુટ્ટી મુજરનાં હતાં.

